ANIMADVERSIONES
PHILOLOGICAE
ET
CRITICAE
AD VARIA LOCA
VETERIS TESTAMENTI,
A B
ALBERTO SCHULTENS.

ANIMADVERSIONES PHILOLOGICAE ET CRITICAE

AD VARIA LOCA

VETERIS TESTAMENTI.

In quibus, ope præcipue Linguæ Arabicæ, multa ab Interpretibus nondum ſatis intellecta illuſtrantur, quam plurima etiam nove explicanda modeſte proponuntur

AB

ALBERTO SCHULTENS.

AMSTELAEDAMI,

Apud WETSTENIOS & SMITH.

MDCCXXXII.

ILLUSTRIBUS
ET
PRAEPOTENTIBUS
DOMINIS
DNN. **ORDINIBUS**
CIVITATIS
GRONINGAE
ET
OMLANDIAE
PATRIAE PATRIBUS
PIIS FELICIBUS
UT
AETERNAE REIPUBLICAE
STATORIBUS

SIC
FIDEI DEFENSORIBUS
ET
ECCLESIAE NUTRICIIS
DOCTRINAEQUE AC LITERARUM
FAUTORIBUS
ET
CUSTODIBUS
HOC QUALECUNQUE LABORIS LITERARII
MONUMENTUM
SUB PRAESIDIO
AUSPICATISSIMAE IPSORUM POTESTATIS
ATQUE
INTRA SPATIA INCLUTAE EORUM
ACADEMIAE
CONCEPTUM FORMATUM
COMPACTUMQUE
UT SUMMIS SUIS DOMINIS
DOMINIS CLEMENTISSIMIS
ET
INDULGENTISSIMIS
QUOS

QUOS IN AMBIGUO EST
AN DIGNOS MAGIS REDDAT
IMMORTALI AEVO
ET TRANSSCRIBAT
AETERNITATI
REIPUBLICAE CURA
AN
ORTHODOXIAE PATROCINIUM
AN
LITERARUM AMOR
IN SANCTISSIMAE ERGA EOS
VENERATIONIS ET PIETATIS
TESSERAM
MENTISQUE DEVOTAE
PIGNUS
INSCRIBIT OFFERT
ET
CONSECRAT

CUM

CUM CALIDISSIMIS IMO EX PECTORE

AD

DEUM TER OPT. MAX

VOTIS

UT TUTIS IPSIS INVICTIS

ET

GLORIOSIS

DET REM PROLEMQUE

ET

DECUS OMNE

ILLUSTRIBUS ET PRAEPOTENTIBUS

EORUM NOMINIBUS

DEVOTISSIMUS

ALBERTUS SCHULTENS.

ANIMADVERSIONES
PHILOLOGICÆ
IN
LIBRUM GENESEOS.

Cap. II.

Verſ. 2. אעשה לו עזר כנגדו.

VArie & diverſiſſime hæc ab Eruditis exponi ſolent. Maxima difficultas eſt in locutione illa, כנגדו, quæ propterea difficilius accurata explicatione elucidari poteſt, quod non alibi unquam uſurpetur.

Non ſatisfacit ſenſus, quem multi huic loco tribuunt, de *comite* Adamo dando, quod כ tunc ſuperfluum ſit, neque נגד comita-

CUM CALIDISSIMIS IMO EX PECTORE

AD

DEUM TER OPT. MAX.

VOTIS

UT TUTIS IPSIS INVICTIS

ET

GLORIOSIS

DET REM PROLEMQUE

ET

DECUS OMNE

ILLUSTRIBUS ET PRAEPOTENTIBUS

EORUM NOMINIBUS

DEVOTISSIMUS

ALBERTUS SCHULTENS.

ANIMADVERSIONES
PHILOLOGICÆ
IN
LIBRUM GENESEOS.

Cap. II.

Verſ. 2. אעשה לו עזר כנגדו.

VArie & diverſiſſime hæc ab Eruditis exponi ſolent. Maxima difficultas eſt in locutione illa כנגדו, quæ propterea difficilius accurata explicatione elucidari poteſt, quod non alibi unquam uſurpetur.

Non ſatisfacit ſenſus, quem multi huic loco tribuunt, de *comite* Adamo dando, quod כ tunc ſuperfluum ſit, neque נגד co-

mitatum dicat: nec etiam, quod *ministerium*, vel *adjumentum* per hanc phrasin intelligi putent, nam τὸ כ etiam tunc supervacaneum est: denique עזר id jam significabat. Liceat mihi modeste & cum præfatione honoris ea, quæ mihi de hoc loco in mentem venerunt, proponere.

Videtur mihi sacer Scriptor usum matrimonii respicere, in quam mentem incidi ex paraphrasi Chaldaica Jonathanis, qui ita vers. hunc transfert: לא תקין דיהי אדם דמיך בלחודוהי אעביד ליה איתתא דתהי סמיך לקבליה *Non rectum est, ut homo dormiat solus*; (viden' eum respicere ad concubitum?) *faciam ipsi uxorem, quæ jungatur anterioribus ejus.* Scilicet Hebraice נגד notat *anterius*, unde pro *coram*, *e regione*, *ex adverso* sæpissime usurpatur; quod probari necesse non est; Quapropter כנגדו vi vocis notat *secundum anteriora ejus*: *faciam ipsi auxilium secundum anteriora ejus*; intellige auxilium tale, quod ad matrimonii usum justam cum viro habeat proportionem. *Anteriora* honeste vocat *pudenda*, ut puto, quod confirmabo aliquantum ex Arabismo.

Voci Hebraicæ נגד respondet Chaldaicum & Arabicum קבל قبل unde Onkelos pro Hebr: כנגדו verbotenus Chaldaice dedit

dit בקבליה *secundum anterius ejus*: קבל autem Chald. & Arabibus honeste *pudenda* denotat; de Chaldæis quidem dubium non est ex loco Jonathanis supra citato; *femina quæ jungi queat* לקבליה *anterioribus ejus*. Arabibus قبل קבל itidem hoc sensu usurpatur, uti Golius etiam annotavit, unde per فرج, qua voce tam viri quam feminæ pudenda indicantur, solet declarari ab Lexicographis.

Contra دبر *posteriora* de podice speciatim, uti & ab Latinis & Belgis, solet dici. Non ausim porro huc trahere Hebræum נכח Synonymum vocabulo נגד in loco Gen. 25:21. *Isaac deprecatus est* לנכח *pro* נכח *uxoris suæ, quia sterilis erat*: scil. ל post עתר notat objectum pro quo supplicatur; uti liquet ex Exod. 8: 5. al. 9. אעתיר לך ולעבדיך *deprecabor pro te & servis tuis*; licet enim ל post עתר aliquando objectum adorationis denotet, id tamen huic loco Genes. convenire non potest. Non ausim fere, inquam, locum hunc ita explicare, licet vero simillimum sit Hebr. נכח ita olim usu venisse; nam apud Arabes נכח seu نكح notat *inire feminam*, منكوحة *nuptam*, نكاح *coitum & matrimonium*; quod non vi-

detur aliunde ortum, quam quod נכח Veteribus Hebræis ita usurpatum fuerit. Sed de loco hoc Geneseos infra videbimus; illud saltem constabit, Arabicum نكاح ab Hebr. נכח deductum esse, quasi dicas *anterioribus applicare*, quod non parum roboris conjecturæ nostræ de נגר addit.

Vidimus quomodo usus vocis נגר & *συνωνύμων* nos ducat ad usum matrimonii in locutione illa עזר כנגדו, cui accedit ipsam vocem עזר honeste *auxilium*, quod ad propagandum genus humanum inter se conferunt conjuges, denotare; unde עזר seu عزر a Lexicographis Arabum inter alia exponitur per نكاح *congressus*, *concubitus*, *debitum conjugale*. Ita עונה in lege Exod. 21: 10. per quod *debitum conjugale* intelligi omnes consentiunt Interpretes, nihil aliud est quam Arabicum عونة *auxilium*, a radice عون עון *auxilio esse*, uti suo loco latius ostendam. Vel potius עזר hic vocatur illa ipsa, quæ adjumento viri foret, *uxor* aut *femina*; quomodo Arabibus عوان a radice عون *adjuvit*, est *hera*, *conjux*, *materfamilias*, quasi *adjutricem* dicas vel *auxilium*.

CAP.

CAP. III.

Verſ. 8. לרוח היום.

HÆc locutio Interpretes in diverſiſſima trahit. Græcorum varias verſiones refert *Hieronymus*. *Aquila* habet; ἐν τῷ ἀνέμῳ τῆς ἡμέρας. *Symmach.* διὰ πνεύματος ἡμέρας. *Theodot.* ἐν τῷ πνεύματι πρὸς κατάψυξιν τῆς ἡμέρας. Scil. utrumque *Rouach*, *ventum*, & *Revach*, *requiem* expreſſit. *Onkelos* & *Jonathan* למנח יומא *ad quietem diei*. Sic *Arabs Erpen.* لهدو النهار. *Targum Hieroſ.* לתוקפא דיומא *in robore diei*. Alius *Arabs* في حركة النهار *in motu diei*. *Perſa.* بهواي آن روز *in aura diei*. Nulla harum verſionum commodum ſatis ſenſum fundit. Οἱ Lxx. reddiderunt τὸ δειλινὸν, ut & *Hieron. poſt meridiem*, & *Syrus* qui לפניה דיומא habet, id eſt, *die inclinante & ad occaſum præcipitante*.

Nihil hoc ſenſu poteſt aptius inveniri; ad *veſperam* enim fere Deum Adamo apparuiſſe, ex hiſtoria lapſus facile elicitur, & Orientalium conſtans eſt traditio. Aben Eſra וזה היה סמוך לערב. Jarchius סרחו בעשירית. *rebellarunt hora decima* : ſeu, duas horas

ante solis occasum. Confirmatur veterum horum interpretatio usu verbi רוח apud Arabas. Radix راح, seu רוח notat *Vespertino tempore, circa solis occasum facere* aliquid. Ut E. G. راح بالسير *Vespertino tempore iter fecit:* راح بالشراب *Circa vesperam vino indulsit:* similiaque. Inde رواح *tempus pomeridianum, vespera.* Lubet hic adponere quæ Clar. Guss. ad illustrationem hujus loci produxit. „ Hæc locutio, in„ quit Vir Doct. utcunque spectetur, sem„ per aliquid habet insoliti. Dicere forte „ voluit sonum Dei ambulantis ab illo hor„ ti [רוח] *latere*, aut *parte*, unde [היום] „ *dies* lucebat; non dicit ab Oriente, quia „ potuit hora meridiana jam venisse & „ transisse, sed a regione unde dies luce„ bat, prout sol tunc erat positus." Hæc obscuriora paulo Jarchius clarius proposuit. לרוח היום׃ לאותו רוח שהשמש באה משם וזו היא מערבית שלפנות ערב חמה באה במערב׃ *Ad ventum diei*, id est, *ad illum ventum* (plagam) *unde Sol allucebat* tunc temporis, quæ erat *plaga Occidentis*, *vespera enim inclinante, Sol in Occidentem fertur.* Occidentem ergo רוח היום *plagam diei* dici posse putant, quoniam ab illa parte Sol tunc lu-

lucet; quod mihi non arridet; quin potius *Orientem* ita dici posse concederem.

CAP. XVI.

Vers. 5. חמסי עליך.

VUlg. *Inique agis contra me*: alii hoc sensu: *injuria mihi fit propter te*. Guss: *injuria quæ mihi fit, contra te ipsum est*. Primus Lud. de Dieu vir doctiss. & κριτικώτατος ad hunc locum annotavit על hic eo usu sumendum esse, quem apud Arabas frequentissime obtinet, ut debitum & officium indicet, atque mentem suam de verbis hisce ita explicuit.

Injuria quæ mihi fit, tibi incumbit, tuum est eam præstare, mea injuria est tuum debitum a te præstandum. Verum est על non raro tam Hebræis quam Arabibus officium seu debitum notare, uti etiam ad Cant. 7: 12. annotabo ex scriptis Arabum; at huic loco non video quo pacto hic usus conveniat, nisi hic *debitum* pœnæ intelligas, ad quod tamen exempla a L. de Dieu prolata non ducunt. Ego locum hunc ita explicandum censeo. *Injuriæ mihi factæ pœna sit in te*. חמס sæpe pœnam violentiæ & in-

juriæ notat. Ita Judic. 9: 24. ubi Belgæ nostri Doctiss. Gewelt dat is straffe des gewelts: על autem seu علي sæpe Arabice pœnam incumbentem notat: Coran. 11: 37. *An dicent, effinxit illum* (Alcoranum). *Dic, si effinxi illum* فعلي اجرامي *in me incumbit peccatum meum* עלי אגראמי. Ita sæpissime alibi infinitis in locis. Non dubito verum hunc esse loci nostri sensum, quia id postulat locus Jerem. 51: 35. ubi eadem phrasis occurrit: חמסי ושארי על בבל *injuria mihi & carni meæ:*, id est, *cognatis meis facta sit super Babel.* Rabbini etiam in Beresch. Rabb. Sect. 45. hunc sensum tradunt. Dixit Rabbi Berechja nomine Rabbi Abba Bar Cahana בעי דיני נבך, quod Gloss. hoc pacto exponit חמס הנעשה לי הוא נתבע אצלך ועליך: *Injuria mihi facta a te requiretur & tibi incumbit.* Mitto nunc aliam explicationem, quam dat R. Abun in Beres. Rabb. Sect. 45. a sign. Arabica verbi خمش חמש quod est *scalpere & lacerare faciem unguibus* חימסא בפניו *laceravit faciem ejus*, quam explicat: præterea ex *Jelammedenu* citat etiam Glossator, ac si Sara Abrahamo comminata foret sese in faciem ejus involaturam & unguibus suis eam dilaceraturam esse, hisce verbis: חמסי עליך quæ ex mente Rabbinorum sonant, *Laceratio in te erit.*

CAP.

CAP. XIX.

Verſ. 4. *Viri Sodomæ cinxerunt domum a puero uſque ad ſenem:* כל העם מקצה.

DIfficultatem inſignem peperit Interpretibus illud מקצה quod plurimi ad urbem referunt & intelligunt, omnes *ab ipſa* etiam urbis *extremitate* circa domum hanc confluxiſſe, nam מקצה proprie deſignat *ab extremo*. Aliter Lxx. & Vulg. qui ἅμα *ſimul* reddunt, quam verſionem ſequendam puto. Verba illa כל העם מקצה proprie notant: *Omnis populus ab extremo*, hoc ex Arabiſmo tantundem eſt ac *populus ad unum omnes*. Ita מקצה ſeu عن اقصا *ab extremo* uſurpatur ab Arabibus. Abulpharag. Hiſt. Dyn. p. 542. *Et circumdederunt Alamoddineum Senjarum:* وجميع من معه. وقتلوهم عن اقصاهم *& omnes qui cum eo erant, eoſque ad unum omnes occiderunt.* In Arabico eſt *ab extremo eorum*. Iterum p. 538. *Si animis erga nos ſinceris fuiſſetis, haud equidem coram nobis fugiſſetis,* وقتلوهم عن اقصاهم ولم يفلت منهم. *Omneſque ad unum* (in Arab. *ab extremo*)

internecione deleverunt, nullo evadente. Ita ſæpe alibi apud Abulphar. hanc locutionem invenies, cui affinis eſt altera illa عن اخر *ab ultimo*, qua frequentius adhuc quam priori utuntur Hiſtorici Arabes, Abulpharagius, Auctor Hiſt. Tamerl. Patricides Elmacinus aliique, quos mihi evolvere contigit, ex quibus exempla hic non cumulabo; duo tantum loca proferam ex Hiſtor. Sarac. quorum alter in mendo cubat, alter a doctiſſ. Interprete non fuit intellectus. Primus exſtat pag. 184. Hiſtor. Sarac. ubi editio Erpen. ita præfert. ثم قتلوا عن اجرهم quæ Clar. Interpres ita vertit: *Deinde interfecti ſunt uti meruerant.* Verum عن اجرهم ſenſu quem dat Erpen. Arabicum non eſt, ideoque pro اجرهم lego اخرهم *ab ultimo eorum*, id eſt, *ad unum omnes.* Secundus locus eſt pag. 95. verba ſunt وقتلوهم عن اخرهم quæ ita interpretanda rebatur Erpen. *Et omnes a tergo interfecerunt*, cum debuiſſet: *Et omnes ad unum interfecerunt.* Ne autem dubites interpretationi huic noſtræ, quam ex Arabiſmo eruimus, manus dare, ſiſtam tibi egregium locum ex Sacro Codice ubi מקצה *ab extremo* evidentiſſime ita ſumitur.

Is

Is est Esa. 56: 11. כלם לדרכם פנו איש לבצעו מקצהו *Omnes illi ad vias suas declinant, quisque ad lucrum suum, ab extremo eorum,* عن اقصاهم *ad unum omnes*, qui locus propius aliquanto etiam ad Arabismum nostrum accedit, quod pronomen in fine additum sit, quod a loco Geneseos abest.

CAP. XXXI.

Vers. 26. ויאמר לבן ליעקב מה עשית ותגנב את לבבי.

OMnes quos vidi Interpretes: *Quid fecisti quod furatus es cor meum.* Lxx. τί ἐποίησας; ἵνα τί κρυφῇ ἀπέδρας. Elegantissimum Hebraismum ignorarunt Interpretes; quo עשית ותגנב *fecisti & furatus es* ponitur pro simplici תגנב *furatus es*. Sic in Fab. Locm. وجعل يلومه. *Et fecit vituperavit eum.* Sed hanc locutionem clarissima luce perfusam invenies ad Dan. 8: 12. ubi multa exempla ex Arabum libris congessi. Interim ne de Hebræis dubites vid. 1. Reg. 8: 32. & Jud. 9: 16. Ab hoc usu pleonastico verbi עשה apud Hebræos, mihi orta videtur locutio ista, quam Arabes cum

cum عهي formant. Alcor. Sur. 28 : 21. عهي ربي ان يهديني: *Diriget me Dominus*, & Sur. 66 : 8. عهي ربكم ان يكفر عنكم سياتكم. *Dominus expiabit peccata vestra.* עשה אן יכפר. Et عسي يكفر sine ان monente Zjauhario. Hæc ab Hebræorum hoc loquendi more profluxiſſe fere non dubito; atque inde conſtat, adeo non attendi ad ſignif. *faciendi*, in hac phraſi, ut Arabes verbum عسي proprie *facere* ſignificare ignorent.

CAP. XXXI.

Verſ. 34. *Et ſumſit Rachel Teraphim & poſuit ea:* בכר הגמל ותשב עליהם.

OCcurrit hic vox ſemel tantum lecta *Car*; licet enim כר pro *ariete* in S. Scr. notiſſimum ſit; nihil tamen duabus his vocibus commune eſt. Inde eſt quod R. Nathan in Concord. & Kimch. peculiarem ei tribuant radicem. Ex Veteribus LXX. σάγματα intelligunt. Vulg. *ſtramenta*: Chald. עביטא quod idem eſt. Et ſic Magiſtri in Rabboth Sect. 74. Ex recentioribus Rashi & Kimchius כר exponunt per מרדעת *ſtramenta* & Arabs Erpen. eadem voce برذعة. Affert etiam Kimch. linguam Rabbinicam Thal-

Thalmudis, ubi occurrit כר וכסת: *Car & pulvillus*. Sed adeo certa non eſt & indubitata hæc ſignif. ut Aben Ezra eam deſerere non veritus ſit; qui *Car* hic ſumit de *pullo camelino*; in quo egregie eum falli oſtendit Boch. in Hieroz. pag. 90. edit. Lond. Quibus addo Ab. Ezram in maximum hic incommodum incidere; fingere enim debuit Rachelem tentorio ſuo egreſſam, pullo camelino ſe impoſuiſſe; ita diſerte monet לא היתה באהל *non fuit in tentorio*. Sed de hoc nihil in Textu ſacro; imo contrarium potius ſatis liquet. Interim dubitari forſan poſſet, an *ſtramenta* notet *Car*, quod in nulla vicinarum linguarum *Car* hac ſignificatione appareat; quod magni ſane momenti eſt, ſi reputemus vulgatiſſimum & creberrimum camelorum in Oriente uſum. Quod enim Kimch. כר Rabbinicum huc trahat, extra oleas eſt; nam Baal Aruch docet *Car* apud Rabb. eſſe *pulvinar*, alii autem *pulvillum* potius, qui capiti ſupponitur, intelligunt; quod nihil ad noſtrum *Car*. Ni veterum obſtaret auctoritas, non dubitarem כר idem eſſe quod Arabicum كور *ſellam camelinam*; quum tamen non infrequenter lapſos eos conſtet, videamus an ſententia hæc vero magis propior non ſit.

sit. Incipio per Damirium. *Camelus est*, inquit, *animal admirabile; magni corporis, surgens cum onere gravi & cum eo genu flectens*, ويتخذ علي ظهره بيت يقعد به الانسان مع ماكوله ومشروبه وملبوسه وظروفه ووسائده ويتخذ للبيت سقف وهو يمشي بكل ذلك. *Dorso suo domum gestat, in qua homo degit, cum cibo, & potu, & vestibus, & vasis, & pulvinaribus suis, & supra domum tectum: atque his omnibus onustus iter facit.* Boch. Hieroz. tales plerumque domunculas mulieribus parare solent, cum ob equitandi minorem peritiam, tum ne promiscue cernantur. Nomina harum sellarum quam plurima inter Arabes celebrantur, in quibus præcipuum رحل, & nostrum כר seu كور & مكور quod speciatim a Lexicographis dicitur esse الرحل باداته *sella camelina cum omni suo apparatu.* Tales sellas a Jacobo adhibitas fuisse longinquitas persuadet itineris, & feminarum parvulorumque, (quos omnes camelis subvectos legimus supra vs. 17.) mollis & tenera ætas. Uni harum, qua scil. vehi solebat, quæque per noctem in tentorium ejus reposita fuerat, Rachel insedit, tanquam in sedile aliquod aut lectulum commo-

modiorem: pulvinaribus enim aliisque utensilibus instrui solent; quod si in stramentis aut clitellis cameli sedisset Rachel, nonne fraudem subolere potuisset Laban, ex eo, quod incommodæ & ad considendum ineptæ sese applicasset supellectili. Potest & hoc addi si כר *stramenta* essent, dicendum fuisse תחת כר: nunc בכר dixit *in sella cameli.*

CAP. XXXIV.

Vers. 13. ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה וידברו אשר טמא את דינה אחתם:

ET responderunt filii Jacobi Sichemo & patri Hemero dolose. וידברו *quia violaverat Dinam sororem eorum.* Tὸ וידברו sensum hic mire turbat & negotium facessit Interpretibus; si enim ex usitatissima signif. vertas *& locuti sunt*, coactus est sensus; quod prima fronte apparet; accedit vers. seq. per ויאמרו incipere. Tamen Onkelos ומלילו *& locuti sunt* vertit; & Lxx. Καὶ ἐλάλησαν sed αὐτοῖς addentes incommode. Egregie hic, ut solent Nostri, qui verba ista אשר טמא &c. parenthesi includunt; unde ta-

tamen mirus exſurgit pleonaſmus וידברו ויענו ויאמרו cui in tota Hebraica lingua parem non invenies. Quin & cum אמר ſequitur poſt דבר ſolet poni לאמר hoc pacto וידבר לאמר. Concinnior, ab Hebræo tamen aliena Vulgata eſt verſio, quæ reddit. *Et responderunt filii Jacobi &c. Sævientes ob ſtuprum ſororis.* Qua auctoritate וידברו *& ſævierunt* dederit, mihi non conſtat. Cunctanter & coactus ad Arabiſmum accedo; qui ſane hic omnem tollit difficultatem & ſenſum parit liquidum, ut non poſſim non eum Eruditis proponere. Verto itaque: *Et reſponderunt filii Jacobi Sichemo doloſe, & machinas ſtruxerunt, propterea quod Dinam violaſſet.* Arabice دبر in ſecunda conj. دبّر eſt *dolos ſtruere, machinari.* Abulphar. pag. 294. فبلغ بن مقلة ان القاهر يجتهد في التدبير عليهم *Audiens autem Ebn Mokla Alkaherum contra ipſos dolos moliri.* Sequitur, *illud ſociis indicavit qui Alkaherum imperio amovendum cenſuerunt.* Et pag. ſeq. 295. *Nihil dubito de Kaheri malitia, quem ad Chaliphatum promovendum eſſe negavi. Nunc ſummo eum deſpectui habetis; neque ille contemtum veſtrum patienter fert* الا من خبث طويته ليدبر عليكم

niſi

nisi ex malo animi proposito, ut dolo vos circumveniat ידבר עליכם. Hæc loca ideo pleniora produxi, quia de hac significatione nihil monet Cel. Golius. Ne autem solo hic Arabismo nitamur, en locum, ubi דבר similiter per *loqui* reddi nequit, *circumveniendi* vero notionem facile admittit. 2. Chron. 22: 10. *Et surrexit Athalia* ותדבר *omnem regiam posteritatem.* Vulg. *interfecit.* LXX. ἀπώλεσε. Nimirum ex loco parallelo 2. Reg. 11: 1. ubi pro תדבר est תאבד concludunt דבר esse *perdere.* At necesse non est, ut verbum דבר eandem plane habeat significationem; si talem modo habeat vim, quæ cum *perdendi* significatione quodammodo conveniat. Potest igitur verti: *Et dolos struxit omni regiæ stirpi,* vel *dolo circumvenit,* uti in exemplo Abulphar. proxime citato. Adde Hos. 10: 14. דברו דברים *Dolose verba faciunt, jurantes fraudulenter in fœdere pangendo.* Neque tibi difficultatem pariat quod in Chron. dicatur תדבר את זרע cum על potius dicendum fuisset; solent ita Hebræi. Gen. 37: 18. ויתנכלו אתו.

CAP. XXXVII.

Verſ. 11. ואביו שמר את הדבר.

ET *pater rem tacitus conſiderabat.* Sic Vulg. & Lxx. Jarchius ex ſignif. *conſiderandi & exſpectandi*: היה ממתין ומצפה מתי יבא, *exſpectabat & ſpeculabatur, quando res eveniret.* Fallitur in eo quod שמר aliquando ממתין eſſe putet, & locus Job. 14: 16. quem citat, huic ſignif. non favet; recte tamen מצפה addit: verum aliud שמר hic loci notare puto: ſcil. *cuſtodire* ſimpliciter hic ponitur pro *memoria cuſtodire*, διετήρειν ἐν τῇ καρδίᾳ, Luc. 2: 51. quod ex Danielis phraſi נטר בלב expreſſum eſt. Cap. Dan. 7: 28. Arabice verbum حفظ eandem vim habet, quam Hebr. שמר: id inter alia a Golio exponitur *memoriæ mandare.* Exempla ubivis ſunt obvia. Abulphar. 350. اعدت قراتة اربعين مرة وصارلي محفوظا *Ejus libri lectionem quadragies iteravi, adeo ut memoria eum tenerem.* In Arab. eſt; *adeo ut mihi cuſtoditus fuerit.* Sic in Diſſ. Tophaili. ثابت الحفظ *firma memoria præditus*, eſt. Sic alias ſæpe. Non ta-

tamen *ſpeculationem* & *temporum obſervationem* omnino hinc exulare volo.

CAP. XL.

Verſ. 11. *Et ſumſi uvas, & expreſſi eas in poculum Pharaonis.* ואקח את הענבים ואשחט אתם אל כוס פרעה.

VErbum שחט hic omnes fere Interpretes *exprimere* reddunt; ut Hieron. Lxx. ἐκθλίβειν. Chaldæus, Syrus, Arabs, Perſa, verbo עצר declarant: appoſite ſane, nam عصر pecul. notat *uvas exprimere*, unde عصير *muſtum* Marc. 14: 25. Ab his non recedunt recentiores. R. Salomo אשחט כתרגומו עצרית והרבה יש בלשון משנה: *Eshat notat expreſſi, prout in Thargum redditur: atque hujus ſignif. exempla ſunt quamplurima in Miſna.* Ita eſt. Verbum סחט in Miſnajoth ſatis eſt familiare *exprimendi* ſenſu; & ſignificatio iſta apprime huic loco noſtro convenit. Unus Aben Eſra Rabbinorum hic idiomate rejecto vulgatiſſimam verbi שחט ſignif. retinet; at qua ratione ipſe non explicat. Mihi quidem etiam, ſi id ulla via fieri poſſit, שחט communiore ſenſu retineri tutiſſimum videtur,

præſertim quia in nulla linguarum cognatarum, Chald., Syra, Arab vel Æthiop. verbum שחט *exprimere* notat. Quod ad Rabb. סחט, quod hac ſignif. uſurpatur, poteſt illud ex male intellecto hoc loco originem traxiſſe, unde שחט *exprimere* eſſe ſolide probari non poteſt. Exempla talis erroris multa ſunt. Vox אבוס in Thalm. *præſepe* eſt, ex uſu Biblico, uti putabant Rabbini: at *aream* revera ſignificare ſatis veriſimile reddit Cel. Guſſ. Sic נער Rabbinis eſt *rudere* ex male accepto loco Jer. 51: 38. ubi Lxx. & Vulg. *excutiendi* vulgarem ſignif. recte retinent; multa ejus generis in Rabbinorum idiomate exempla obſervari poſſunt; unum tantum nunc addam omni exceptione majus. Rabbinis כסת eſt *pulvillus*, ex Ezech. 13: 18. ubi כסתות *pulvillos* explicabant, quam ſignif. fundamento carere & textui plane accommodari non poſſe clariſſimum eſt. Atque hic iterum te ad Cel. Guſſ. remitto, qui id ſolide oſtendit. Viginti iiſq; amplius id oſtendi poſſet exemplis, ſi tanti eſſet. Teneamus *jugulandi* ſignif. qua ſexcenties verbum שחט in Sacr. Script. uſurpatur. Hoc ut adſtruam, obſervo locutiones Arabum, *ſcindere*, *ſecare*, *vulnerare*, *occidere*, *jugulare* vinum, pro *miſcere*
&

& *aqua diluere.* Verbum قطب *cædere, excindere* notat, unde Hebr. קטב: inde est شراب قطيب & مقطوب *vinum mixtum* apud Giggejum. Idem est قطع: inde est in Camus قطع بالشراب مزجه *cædit vinum,* id est, *miscuit.* Verbum شج *vulnerare* sonat, inde dicunt شج الشراب *vulneravit vinum*, id est, *aqua diluit. Occidere vinum* dicitur etiam, cujus rei fidem faciet Celeb. Reland. linguarum Orientalium unicus Stator, in Diss. Misc. de Samarit. Par. XXX. ubi ad verba Chron. Samarit. يا قاتل النيل بعصاتك *O tu qui occidis Nilum baculo tuo;* hæc annotat. „Eleganter Arabes *jugulari* liquores dicunt, „quum inficiuntur, aut aliis rebus ineptis „miscentur. Sic & Latini, de quibus egi „in Dissert. Sec. de *Nummis Vet. Hebr.* „*p.* 18. Hoc addam in Lexico Zjeuhari legi „قتلت الشراب مزجته *jugulavi vinum, id est, miscui illud.*" Tandem quod omnium maxime huc facit ipsum verbum nostrum שחט seu سحط apud Arabes *jugulare* notat, & *miscere* vinum. Ita invenio in Giggejo سحط فلان الشراب *jugulavit ὁ δεῖνα vinum*, id est, *miscuit*, &

 شراب

شراب مسحوط apud Golium, *vinum jugulatum de mixto.* Contra Rabbinis יין חי *vinum vivum*, & מזוג opponuntur Maſſ. Peſach. Et Græcum Ζώρ☉ eſt quaſi Ζώηρ☉. Nullus equidem de hoc uſu verbi שחט in loco noſtro dubitarem, ſi pro ענבים legeretur יין, nam שחט ענבים *miſcere uvas* non ſatis recte dicitur, niſi *uvas* de *vino* capias, quomodo Horat. *uvas bibere* dixit. Hebræis id quoque non inſolens eſt. Hoſ. 3:1. אשישי ענבים *crateres uvarum* ſunt *vini crateres.* Sed & hoc locus hicce ægre admittere videtur ob vſ. præc. Nec tamen video, cur dici non poſſit: *Miſcui uvas*, ut ſuccum ex iis expreſſum aqua dilutum indicet, & potui aptum redditum. Ut contra Mich. 6: 15. דרך תירוש *calcare muſtum* dicitur, quum ענבים *uvas* dicere debuiſſet. Sin autem coactum hoc nimis videbitur, diſpici poterit, an non *jugulare uvas* dici poſſit, qui earum *ſuccum*, (rubrum, ſi velis, ut major etiam ſit convenientia;) *exprimit*, quod certe adeo abſonum non eſt; eaque forte Aben Eſræ fuit mens. Cogites etiam præterea דם ענב a Moſe Deut. 32. *vinum* dici.

CAP.

CAP. XLVIII.

Verſ. 19. *Ephraimo benedicens Jacobus, prædicit majorem eum fore quam Manaſſe*

וזרעו יהיה מלא הגוים.

VUlg. *Et ſemen illius creſcet in gentes.* Lxx. πλῆθος ἐθνῶν· *multitudo gentium* Junius: ita plerique ſumunt. At aliter plane Onkelos ובנוהי יהון שליטין בעמיא *filii ejus erunt dominantes in populis.* Cujus verſionis rationem, quia prima fronte cum Hebraicis non convenire videtur, pandam ex Arabiſmo. Scil. מלא ſeu ملا Arabibus etiam ſunt *Nobiles, optimates* in populo: qua ſignificatione ſæpiſſime hæc vox in Alcorano occurrit. Sur. 10: 76.

الى فرعون وملايه بآياتنا

ad Pharaonem & proceres ejus, cum ſignis noſtris. Sur. 12:44. يا ايها الملا افتوني في رؤياي ان كنتم للرؤيا تعبرون *Heus principes, reſponſa mihi date de ſomniis meis, ſi ſomnia explicare valetis.* Conferantur Doctiſſ. Erpenii notæ in hunc locum: Vide etiam Sur. 23: vſ. 24. Aſſerere non auſim verum hujus loci ſenſum eſſe,

 quem

quem tradit Onkelos: attamen Historiæ Sacræ mire respondet; nam quemadmodum ex posteris Judæ orti sunt reges Judæ, sic penes Ephraimi posteritatem sceptrum decem tribuum fuit, unde hæ passim apud Prophetas *Ephraimi* nomine veniunt: neque insolens est ut Israëlitæ גוים appellentur, quod probare supervacaneum duco.

CAP. XLIX.

Vers. 4. *Superbus instar aquarum* פחז כמים.

EX Arabico فخر sic intellige, non ut vulgo solent *levis*, *instabilis*; quod fundamento caret. LXX. vel ex sensu, vel quia פחזת legerunt, ἐξύβρισας· peropportune ad sententiam nostram firmandam; nam זיד quod extra controversiam *superbire* est, a LXX. semel & iterum ὑβρίζειν redditum est. Sicut autem *superbiam* aquis familiarissime Orientales tribuere exemplis pluribus ad Job. 38: 11. ostendimus; sic ἐξυβρίζειν idem apud Græcos obtinere nunc moneo. Plura ad Jobum l. c. reperies, quem adi si tanti est. Hieron. similitudinis rationem enarrans hæc habet. *Quasi aqua, quæ vasculo non continetur*

tinetur, voluptatis effusus es impetu. Præclare. Fortius tamen, si sic. *Tanquam fluvius superbus, qui alveo non continetur.*

Ibid. *Non excelles* כי עלית משכבי אביך אז יצועי עלה.

Ultimum עלה sensum turbat; Vulgat. omisit. Chald. & Lxx. עליקתא & *ἀνέβης, adscendisti*; ac si esset עלית. Vulgo sic solent. *Quia scandisti cubilia patris; tunc profanasti: lectum meum ascendit.* Hoc pacto sensus non uno modo interruptus redditur & parum fluens. Primo non additur, quid profanaverit: deinde durum est substant. sequens a verbo, quod illud regere videtur, divelli; postremo fingendum est Jacobum ad alios se convertentem personam mutasse, & quem prius ipse alloquebatur, de eo nunc ad alios in tertia loqui persona. Accedit, vanam videri posse repetitionem: *Lectum meum ascendit*: nam in prioribus satis id acerbe objecerat. Ego ob has difficultates sic tento. *Scandisti cubilia patris, tunc violasti pellicem meam lactantem.* יצוע *lectum, stratum* metaph. hic sumo; nam *lectum* proprie dictum jam per משכבי satis indicaverat. Sic Arab. قراش & فرىش

ſtratum a rad. فرش *ſternere*, de *muliere*, *pellice*, *concubina* uſurpantur: crimen adauget ex eo, quod *lactans* eſſet, unde ipſi conſtare poterat, non rejeciſſe eam aut ejus uſum intermiſiſſe patrem. Poſſet etiam עלה honeſte intelligi, ut Gen. 31: 10, 12. Sed prior tunc redit difficultas, perſonam mutari, & ſenſum dari minus liquidum. Tandem omnium forte commodiſſime vertas: *Tunc violaſti in lecto meo* (ſupp. ב) *lactantem*. Hæc Guſſet. explicatio eſt.

CAP. XLIX.

Verſ. 6. שמען ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם.

PAgninus. *Simeon & Levi fratres; arma iniquitatis in habitationibus eorum*; quaſi eſſet במגורותיהם: uti monet Kimch. in Lexico: qui in explicatione vocis hujus מכרה *Mechera* ad Græcum *μάχαιραν* recurrunt, plane *ἀπροσδιόνυσοι* mihi videntur. מכר uſitatiſſime notat *vendere*, apud Arabes autem مكر notat *fallere*, *circumvenire*, quæ ſignificatio ex prima illa *vendendi* facile profluit, cum fallaciis & circumventionibus in venditionibus fere ſemper locus ſit; inde מכרה ut

ut Arabicum مكر hic sumo, pro *circumventione*, *fraude* hoc sensu: *Simeon & Levi fratres instrumenta violentiæ* seu *oppressionis quoad fraudes suas.* Scilicet cum plerisque Interpretibus מכרות non facio כלים *instrumenta*, quia *fraudes* non recte *instrumenta* vocares: Fratres autem illi possunt metaphor. כלים dici; ut Esai. 13:5. & alibi: facile etiam est ב subaudire; & sic conveniat fere cum locutione illa תאבדו דרך; vel potius נכה רגלים *percussus pedes*; aut קרוע כתנתו *scissus tunicam*, & similia.

CAP. XLIX.

Vers. 8. יהודה אתה יודוך אחיך.

VUlg. *Juda! te laudabunt fratres tui.* Sic Lxx. Ἰȣ́δα σὲ αἰνέσαισαν ἀδελφοὶ. Vapulant a recentioribus Interpretibus Veteres hi, quod hoc pacto אתה conjunxerint cum sequenti יודוך, unde inutilis pleonasmus oriatur; quare τὸ אתה ad præcedens *Juda* referri volunt hoc sensu: *Juda tu*, supple, *es*: vel ut Belgæ nostri; **JUDA/ GY ZYT HET**; Verum ego non dubitaverim versioni τῶν Lxx. & Vulg. subscribere, neque tunc inutilis quin po-

potius elegantissimus emerget pleonasmus; mitto etiam situm accentuum, qui versioni, quam propugnamus, favet, & sensum illum, *tu es Juda*, **GY ZYT JUDA**/ non esse valde ἐνεργητικὸν· qnapropter Belgæ nostri efficacius maluerunt: **JUDA/ GY ZYT HET**; scil. sumendo *Judam* separatim, ut Lxx. & אתה etiam separatim: prius laudo; posterius cum Hebraismo non convenire video; itaque potius maluissem: **Juda! wat u aangaat/ U sullen uwe broeders loven:** nam pronomina illa אתה אני &c. sæpe valere *quod ad me, quod ad te attinet*, Hebraice docti ignorare non possunt. Ego tamen ita rem non instituo, sed אתה cum sequenti יודוך conjungo hoc pacto: *Juda! tu laudabunt te fratres tui*; elegantissimo pleonasmo *tu te* pro simplici *te*, qui apud Arabes frequentissime usurpatur. Ita in Alcor. Sur. 19: 3. اني وهن العظم مني *Utique ego, debilia sunt ossa mea.* اني *utique ego*, pro ان *utique*: Sic Sur. 22: 56. *Qui impii sunt & signa nostra abnegant* فاوليك لهم عذاب مهين *certe illi, ipsos manet pœna ignominiosa*: אלה להם *illi ipsos*, pro simplici להם *ipsos*. Infinita hujusce pleonasmi exempla occurrunt in Corano per اوليك هم אלה הם

הם pro הם. Ita dicitur etiam وهم عن
الآخرة هم غافلون והם ען אלאחרה הם
עאפלון *Et illi, a futura vita illi socordes sunt; illi illi* bis ad majorem emphasin & elegantiam. En tibi etiam exemplum plane simile, ex Tograjo. *Quare præcipitem te das in profunda maris, ut naviges* وانت يكفيك منه مصة الوشل *Et tu satis est tibi ex eo sorpsisse paululum.* Sic in MSS. Hemst. والثقة بالله انك لا يفوتك ما قسم لك به, id est, *Ut de Deo confidas non intermoriturum tibi eorum quicquam, quæ jurejurando promisit.* In Arab. est *quod tu, non intermorietur tibi.* Ita hic *tu te* pro *te.* Similis etiam est pleonasmus familiarissimus Arabibus, ubi אתה non præcedit pronomen, quod regitur, sed ei postponitur, ut scil. pro יודוך dicatur יודוך אתה *laudabunt te tu.* Hist. Tamerl. pag. 353. وولاك انت من جملة ذلك قندهار *Et ex earum* (regionum) *numero præfecit te tu* (ולאך אנת) *Kandaharo:* in ead. Hist. p. 117. مع وجودك انت *cum tu existas.* In Arabico est *cum existentia tui tu.* Abulphar. Histor. Dyn. p. 43. *Et revelavit Deus Samue-*

mueli dicens لم يعصوك انت لكن لي انا عصوا *non rebellant in te tu, verum in me ego rebellant. Te tu* & *me ego* pro simplice *te* & *me*. Hebræis etiam pleonasmus hic satis cognitus fuit, uti ad 1. Sam. 25: 24. & Ps. 9: 7. ostendam, quæ loca conferri nunc velim.

CAP. XLIX.

Vers. 10. ולו יקהת עמים

MUlti multa de voce obscuriore, quæ hic occurrit, יקהה scripserunt. Videatur Thes. Pagnin. c. 7. cum notis Merceri. Jac. Alting. Schil. L. 3 : 9. & novissime Guss. sub radic. יקה & נקה. Ego non dubitem R. Jonam sequi citatum & laudatum a Kimch. in libr. rad. qui hic Arabismum in subsidium vocat & exponit *obedientiam*; recte equidem, & Arabice יקה وقه cum He mobil. seu Mappikato notat *obedire*; at video L. Capell. id jam monuisse in Crit. Sacr. ideoque nihil amplius addam.

Vers.

Verf. 11. אסרי לגפן עירה.

Omnes in univerſum Interpretes τὸ י in אסרי paragogicum habent, ac nihil quicquam notare volunt, neque illud pro affixo primæ ſumunt. Non obſtinate negare velim id aliquando fieri, ut Jod mere ſit paragogicum; multa tamen loca notavi, ubi Jod, quod pro mero paragogico ſumunt Interpretes, ſi ut affixum ſumatur, elegantiſſimum pariat Hebraiſmum. Sumas exempl. grat. hic pro affixo primo, nonne id eleganter Belgice exprimeres? **Die my ſyn jongen Eſel aan den Wynſtok bindt.** Ita Pſ. 113: 5. המגביהי לשבת Belgice eadem elegantia: **die my hoge ſit.** Thren. 1: 1. העיר רבתי עם **de ſtad die my veel van volk was** &c. ſic ſequentia in eodem vſ. Eſai. 1: 21. מלאתי משפט **die my vol was van geregtigheit.** Hoſ. 10: 11. אהבתי לדוש **ſy heeft my het dorſchen lief.** Latinis eadem elegantia in uſu eſt. Horat. Epiſt. Lib. 1: 3. *Quid mihi Celſus agit.* **Wat maakt my Celſus.** In Terent. hoc aliquoties obſervari poteſt. Notus quidem fuit hic elegans pleonaſmus Doctis cum pronomine ſeparato, ut quum dicitur לך לי, *i nunc mihi*, pro *ito*: at neſcio an de affixo quiſquam monuerit.

Ara-

Arabibus non tantum uſus hic pleonaſticus affixi primæ in uſu eſt, ſed & ſecundæ. Coran. 14: 64. ارايتك هذا الذي كرمت علي *An vides tibi illum, quem mihi præponis*: ראיתך ſiet gp u pro ſiet gp. Hiſt. Tamerl. p. 444. ارايتك لو امتنعت عن الخروج اكانوا يريقون دمك *putaſne tibi, ſi te exiturum negaſſes, eos ſanguinem tuum effuſuros fuiſſe.* Similis eſt tertiæ pleonaſmus, qui ſingularem etiam habet elegantiam. Hiſt. Tamerl. p. 325. *Erat hic Abu Beer ex Zjagatæis equitibus, qui uno ictu caput galeatum medium diſſecabat* يذكر انه كان يوقف بقره او ينيخ بكره ويضرب بها بالسيف ضربة لا ضربتين وجعلها قطعتين مفصولتين *De hoc fertur, illum bovem ſuum conſtituiſſe, aut camelum ſuum procumbere feciſſe, eumque unico tantum gladii ictu medium diſſecuiſſe.* Et hic pleonaſmus Latinis eſt uſitatus.

Verſ. 14. Iſſaſchar חמור גרם. LXX. καλὸν ἐπεθύμησεν, *bonum concupivit*: cujus verſionis ratio mihi non conſtat, niſi pro חמר legerunt חמוד, καλὸν, *deſiderabile*, & גרם intellexerunt ex ſign. verbi غرم Arabica,

bica, *addictum esse rei, concupiscere;* unde غرام *cupido.* Rectius Vulg. *asinus fortis:* proprie dicas *asinum ossis;* id est, *bene ossatum, ossibus valentem;* unde mox in seq. subjungitur; *qui inclinat humerum suum ad bajulandum.* Apud Arabas جريم est *corpore validus & robustus,* & جرم seu גרם in laude jumenti ponitur: ita dicunt فرس جرم פרש גרם, *equum eximium;* حمار جرم חמאר גרם, *Asinum validum*, aliaque ejuscemodi: unde mirari subit R. Jonam Arabismi alias observatorem haud indiligentem חמור גרם hic exponi voluisse per שבור *asinus fractus:* שאינו יכול לזוז ממקומו *qui loco moveri nequit* ex signif. qua verbum גרם invenitur Num. 24: 8. Vid. Kimch. Libr. Rad.

CAP. XLIX.

Vers. 24. ותשב באיתן קשתו ויפזו זרעי ידיו.

INvidos Josephi fratres inducit hic Jacob quasi prælium cum fratre committentes, illumque sagittis petentes; Josepho autem in hoc prælio victoriam adscri-

ſcribit verbis citatis. *Et manſit in robore arcus ejus, & יפזו . . . . . . brachia manuum ejus.* Variant Interpretes in expoſitione verbi יפזו Lxx. vim ejus exprimunt per ἐκλύειν, *diſſolvere:* καὶ ἐξελύθη τὰ νεῦρα βραχιόνων χειρὸς αὐτῶν, ſcilicet hæc non ad Joſephum, ſed ad fratres ejus referentes contra textum Hebræum, qui habet ידיו, *manus ejus*, non ידים, *manus eorum.* Vulg. *diſſoluta ſunt vincula brachiorum & manuum ejus*, quod quo pacto ad victoriam Joſephi, quam celebrat Patriarcha, faciat, equidem non video. Certe ſi ſcopum verborum conſideres, פזז hic non poteſt eſſe *diſſolvere*, quod locum inſpicienti facile apparet, unde fere ſignificatio *corroborandi* hic recepta fuit ab Interpretibus. Antequam ſententiam meam de hoc verbo aperiam, moneo radicem פזז in Sacro Codice bis tantum exſtare, ſcilicet hic, & 2. Sam. 6: 16. ſignificatio autem *corroborandi*, quæ ei tribuitur, convenit quidem huic loco noſtro, ſed alia quoque convenire poteſt: 2. Sam. 6. ea notio omnino non convenit, quicquid Kimchius aliique tentent; unde Chaldæus רקד *ſaltare*, noſtri Belgæ ſpringen/ Hier. *ſubſilire* reddere maluerunt, ſenſu loci id poſtulante; utrique loco ut aptam & convenien-

nientem notionem inveniam, recurro ad Arabicum فز פזז, quod ab Lexicographis Arabum خف *Levem esse* exponitur, præsertim in 10. conj. Camus. استخف استفز *Istaphazza*, *est levem fecit*. Atque sic duo hæc tanquam synonyma junguntur Histor. Tamerl. pag 301. حتى استخفه الطرب والبطر واستفزه النشاط والاشر *Donec levem ipsum, & agilem reddiderunt lubentia & lætitia exultans.* Hinc פז seu فز in plur. افزاز *leves* sunt & *inanes homines*: فز itidem *pullus vaccæ sylvestris*, a levitate nempe, id est, *celeritate*: nam Latinis etiam *levis* est celer: Virg. Ecl. 1.

Ante leves ergo pascentur in æthere cervi.

& proprie quidem de cervis dicitur: ita Phædrus: *Cursu levi canes elusit*; de cervo. Eodem modo خفة *levitas* pro celeritate ponitur in Fab. Lock. & خف verbum, in قزع, quod exponitur de dorcadis exultantis levi motu, اسرع وخف *properavit & levis fuit* in Camuso habes: In Thalmude etiam radix פזז *levitatis* notione cognita est, & פזיז est *præceps*. Sabb. fol. 88: 1. עמא פזיזא דקדמיתון פומיכו לאודניכו

præceps estis populus, quorum aures os antevertat, id est, quorum cognitionem oris suffragium & rei non bene intellectæ assensus præcurrat: Ibidem פזיזותא est *præcipitatio judicii:* אכתי בפזיזותיכו קימיתו *Ergone in levitate vestra persistetis? Levitatem* dedi, quoniam id Latinis etiam est, animi judicium præceps. Phædr. Prol. Lib. 5.

Ergo non levitas mihi,
Sed certa ratio, causam scribendi dedit.

Sic & *homo levis* est *facilis, sibi non constans, ad omnia præceps.* Miror Viros Doctos, qui hoc ab Hebr. פזז *confirmare* deducant, quia, qui festinat, vires intendit & roborat. Silices concoquere potest, qui hæc ferat: quin etiam פזז Hebr. non id, quod volunt, notat, uti jam nunc ostendam. Puto itaque, ut Arabibus فزّ *phazza*, sic Hebræis פזז nihil aliud dici, quam *levem esse.* Hæc certe significatio pulcre utroque in loco, ubi פזז occurrit, convenit, & quam ceteri Interpretes πολυσημίαν ex duobus tantum exemplis admittere cogebantur, evitat, eademque uni tantum subjicit notioni *levitatis*. 2. Sam. 6:16. מפזז ומכרכר *Mephazzets, & saltans*, verti potest per ἓν διὰ δυοῖν *Levem se gerebat & saltabat*; pro, expedite

te, agiliter ſaltabat; vel etiam ut כרכר ſic פזז poteſt *ſaltandi* eſſe verbum, quod putabant Interpretes: quibus equidem haud ægre me adjungam, ſi modo primariam *levitatis* notionem retineant. Sic *levis ſaltu* dixerit Latinus; neque aliter Græci loquuntur. At magis ad rem erit, ſi Arabas rad. hanc ad *ſaltationem* transferre docuero. Dicunt nempe Arabes فزت الظبية, *levis fuit dorcas*, id eſt, *exſilivit.* Et conj. 10. استفز *levem fecit*, exponi debet, *ad ſaltationem incitavit:* in Hiſtor. Tamerl. 701.

استفزه النشاط والاشر

lubentia eum & effuſa lætitia levem reddiderunt, hoc eſt, *ad ſaltandum impulerunt*, ut ex ſequent. clarum eſt, ubi Tamerlanem ſaltâſſe narrat in nuptiis nepotis ſui Olug Beig; actionem autem hanc ſcenico magis Actore quam Summo Imperatore dignam, ita ſalſe deridet auctor.

ومن عجب الدنيا اشل مصفق
وابكم قوال واعرج راقص.

Miracula mundi ſunt, mancus ſi plaudere, mutus ſi loqui, & claudus ſi ſaltare velit. Videamus an non æque commode ſignif. a me propoſita loco Geneſ. congruat. Utique ſe prima ſtatim fronte commendat.

Permansit in robore arcus ejus, ויפזו *& levia fuerunt brachia manuum ipsius. Levia*, id est, *agilia*, *expedita*; eodem plane modo Virgil. Æneid. Lib. 9. *Ense levis nudo.* Sic خفة *levitas* in Hist. Tamerl. est expedita in pugna agilitas: Et طيش *levitas* eodem sensu Hist. istius pag. 356. ذا طيس وشجاعة ودهور ورقاعة. Verbum دهور inf. 5. Lexicis ignotum *virtutem* notat & *ardorem bellicum*, quod ex Sadi Gulistan didici pag. 46. edit. Gent. & ab Auctore nostro simili iterum sensu repetitur, pag. 360. استعمل دهوره وطيشه. Aliud in hac oratione verbum obscurius est رقاعة, quod etiam *virtutem* designat & *alacritatem ad pugnandum*: nullum tamen istius significationis vestigium in Lexicis invenias. Auctor autem noster ter ita hac voce usus est, scil. præter hunc locum, pag. 192: 7. ubi cum شجاعة jungitur, & pag. 231. itidem. عثمان عنده شجاعة ورقاعة. Hæc in Arabicæ linguæ studiosorum gratiam scripsi, ne verba obscuriora crucem figerent. Cum his ergo *fortitudinis & strenuitatis* nominibus طيش *levitas* conjungitur; unde *alacritatem* ad pugnam eo designari perspi-

cuum

cuum eſt; atque ita ſæpiſſime Arabsjadi noſtro uſurpatur. Multa ejuſdem generis hic cumulari poſſent, ſed brevitatis ſtudio ductus unico tantum exemplo, quod ad rem facere videtur, contentus ero: ربن eſt *levis fuit*: unde ناقة ربنة *camela levis*; inde dicunt Arabes: ربنت يده بالقوس, *levis fuit & agilis manus ejus in arcu* tractando: & ربنت يده بالقداح *Leves fuerunt manus ejus in ſagittis*, id eſt, agiles fuerunt in ſagittis verſandis. Aurum מופז 1. Reg. 10: 18. huc non pertinet, aperte enim ad פז reſpicitur. Sic Thalm. in Joma מופז שרומה לפז: ut ne dicam Huetium id contractum putare ex מאופז quomodo eſt apud Jerem. 10: 9. Aurum autem *phaz* nomen proprium potius a prima exiſtimant origine Viri Docti, licet labente tempore appellativi uſum aſſumſiſſe liquido conſtet, cujus rei exempla dabit Huetius. Hoc ideo moneo, ne cui illud nomen *phaz*, quod a *ſoliditate* dictum autumant, ſignificationi novæ, radici פזז a me tributæ officere videatur. Ceterum non prætermittendum videtur, Guſſetium in Comm. rejectis etiam vulgatis ſignificat. novam *extendendi* notionem radici noſtræ tribuiſſe; quæ quamvis

non male quadret, fundamento tamen omni destituta est, utpote quæ ex Viri Celeb. ingenio nata sit; nulla vicinarum linguarum cognatam significationem suppeditante, ac proinde quo jure proponitur, eodem etiam rejici poterit.

ANI-

ANIMADVERSIONES PHILOLOGICÆ IN LIBRUM EXODI.

Cap. II.

Verſ. 13. *Duo viri Hebræi* נצים *rixantes.*

ITa vulgo, & recte. Quædam tamen non injucunda forte de radice נצה hic ſubjungam. Exponi ſolet *contendere, rixari, decertare*: Kimchius per ריב *litigare* declarat. Volunt Viri Docti vim verbi eſſe *verbis contendere*, indeque ad manuum etiam & belli pugnam transferri: Sic Piſcat. in Pſ. 60: 2. Lud. de

 Dieu

Dieu in Actor. 7: 26. quo pacto נצה apud Chaldæos in usu est & Syros. Mihi aliter videtur: נצה primaria ac propria signif. notare puto, *manus conserere*; vel si magis etiam proprie velis, *prehensis antiis invicem decertare*; quod Belg. una voce dicimus **plokhairen**. Veteres certe Interpretes amplius quid in verbo hoc animadverterunt, quam nudam verborum contentionem; unde Vulg. *rixari* vertere solet: ut hic, & inf. c. 21: 22. & 2. Sam. 14: 6. *Rixa* autem non sine plagis. Juvenal. Sat. 3.

Si rixa est, ubi tu pulsas, ego vapulo tantum:

Et Sat. 15. jurgia scite *tubam rixæ* vocat, eamque ita describit.

Dein clamore pari concurritur, & vice teli
Sævit nuda manus, paucæ sine vulnere malæ.

Lxx. etiam διαπληκτίζεσθαι, quod est, *invicem sese plagis excipere*; & μάχεσθαι, quod quamvis ad jurgia referri sciam in Homero sæpe & aliis, unde in Gloss. μάχη, ἡ διὰ λόγων, *litigatio*, *jurgium*, proprie tamen de *bello* dicitur & *verberum decertatione*. Eædem Gloss. μάχη, ἡ διὰ χειρῶν, *rixa*: μάχη, ἡ ἐν πολέμῳ, *prælium*, *pugna*. Itaque tam Hebræi verbi נצה, quam ejusdem etiam ad Chaldæos & Syros translati propria, ut

dixi,

dixi, ſignificatio videtur, *antiis prehenſis pugnare*; quam conjecturam nobis ſuppeditat Arabiſmus. Nimirum ناصية Arabice eſt *coma in fronte, antiæ*; unde in Alcorano Sur. 96: 15, 16. كلا لين لم ينته لنسفعا بالناصية ناصية كاذبة خاطية: *Certe niſi abſtinuerit, prehenſis ipſum antiis trahemus* in infernum, *antiis*, inquam, *illis fraudulentis & peccantibus*. Inde verbum נצה ſeu نصا a Golio ita exponitur: *Apprehendit eum antiis ſuis*: & in 3. conj. ناصا *prehendit antias alterius & ita certavit*. Hæc certe ſignif. locis, ubi נצה occurrit, egregie convenit. Inſpice locum hunc noſtrum, & non ſimpliciter *litigationem* denotare hoc verbum, ſed verberum etiam conjunctam animadvertes ſignificationem. Dicit enim Moſes; *Quid percutis proximum?* Sic inf. 21: 22. unice quadrat: *Viri ſi* ינצו *rixati fuerint*, ונגפו *& percuſſerint feminam gravidam, ut abortum faciat* &c. non ſi ſcientes mulierem percuſſerint, ſed imprudentes nec data opera. Maimon. Hilch. Nezikoth, cap. 4. quod fieri aliter non poteſt, niſi putentur ſeſe invicem verberibus excipere, & antiis prehenſis colluctari, ut ita imprudentes in feminam impingant, ac irruant.

ruant. Confer etiam 2. Sam. 14:6. ubi eandem vim observare est. Restat ut ostendam, qua ratione latius id verbum patere cœperit, atque ad alia transferri. Ad verborum contentionem & litigationem, (qua sign. in Script. etiam occurrit Num. 26, 9. Chaldæisque fere semper & Syris usurpatur,) indicandam deductum est hoc verbum, pari, ac Lat. *rixa*, ratione, quomodo *jurgia* quandoque tantum dici perspicuum est. Ad bella etiam pertinet נצה. Ps. 60: 2. בהצותו את ארם נהרים *Quum pugnasset cum Syris Mesopotamiæ.* Ubi omnino male Lxx. & Vulg. הצית reddunt ἐμπυρίζειν, *succendere*, *flammis devastare*, tanquam si esset הצית a יצת. Errori ansam dare potuit, quod *rixandi* verbum incommode ad *bellum* deflecti crediderint. Verum usitatius nihil in linguis; quod, ne Latinorum hic aut Græcorum scrinia excutiam, vel ex solis patet Arabibus. لكز notat *pugno percutere*: in 3. conj. لاكز *pugnis decertare*; hoc de conflictu & bello in Hist. Tamerl. p. 318. occurrit. Verbum قرع est *pulsare*: in 3. قارع *verberibus contendere*; hoc ad bella iterum & prælia transfertur ab Abulphar. Hist. Dyn. pag. 561. لا تحجبن العصا

المهرعة للمقارعة *non amat festinare ad bellum inferendum.* Longum esset nimis, si hic verba لاطم *alapis pugnare*, عاذش & عاتق *collo invicem prehenso certare*, ناقف *ictibus contendere*, pluraque ejusdem generis alia ab idoneis auctoribus de bellis & pugnæ conflictibus usurpari ostenderem. Sufficiat monuisse Hebræorum ריב *litigare* ad eundem usum adhiberi, atque inde מלך ירב Hos. 5 : 13. & 10 : 6. non esse *regem Jareb*, qui revera nullus est, & Interpretum potius figmentum, sed *regem* esse, *qui vobiscum litigare solet*, id est, *qui bello vos aggredi consuevit*, qua nota Rex Assyriæ maximus terræ sanctæ hostis, insigniter declaratur. Futurum illud ירב *litigare solet* verti, ita enim Hebræi hoc tempore nonnunquam utuntur, uti annotavit Casaub. ad Pers. Sat. 2. ad verba illa,

At bona pars procerum tacita libabit acerra:

Ubi etiam illud *libabit* tantundem est ac *libare solet*, uti Vir Doctiss. ibidem docet. Sic Horat.

Non hic cuiquam parcet amico.

Hoc est, *parcere solet.* Nec Græci ab hac locutione abhorrent. Hesiod. Oper. & Dies.

Αἶψα

Αἶψα δὲ γηράσκοντας ἀτιμήσουσι τοκῆας·

Celeriter vero ſeneſcentes contumelia afficient parentes.

Id eſt, *afficere ſolent*, uti ad illum locum annotavit Maximus Grævius, cui nihil viget par aut ſecundum, qui ibidem etiam plura hujus locutionis exempla cumulavit. De Hebræis clarus eſt locus Gen. 29:26. לא יעשה כן במקומנו *Non fit ita in loco noſtro*, id eſt, *fieri ſolet. Non eſt conſuetudinis*; uti recte Vulg.

CAP. XXI.

Verſ. 10. ועונתה לא יגרע.

DE filio familias, qui virginem ſervam duxit uxorem, præcipit Moſes: *Ille victum, veſtitum &* עונתה *non imminuet.* Veteres pariter & recentiores Interpretes tum Judæi tum Chriſtiani extremam illam vocem עונה de *nuptiali*, quod ait Petronius, *officio*, vel *vacatione maritali*, ut eſt apud Martianum, intellexerunt. Notius hoc eſt, quam ut probari debeat. De etymo vero non conſtat; multo minus de vera ac propria ſignificatione vocis. Qui-

dam

dam *tempus*, alii *habitationem*, primariam eſſe volunt notionem: *Tempus* illud *amorum tempus* עת דודים explicant, ſeu עת הקבוע לתשמיש, *conſtitutum Veneri tempus*, ut Kimch. in Lex. ubi equidem iſtius hominis conſtantiam deſidero; qui enim עת *tempus* non a rad. ענה cum Aben Eſra deducebat, ſed a rad. עות, qua tandem auctoritate vel ratione voci עונה *temporis* notionem obtrudere poſſit, non video: ſpecioſius & magis ſcite Aben Eſra, qui quum עת *tempus* a rad. ענה derivandum eſſe ſtatueret, fundamenti plus habuit, quo עונה itidem *tempus* exponeret: ſed de hac Aben Eſræ etymologia jam nunc videbimus, ubi ea, quæ de voce obſcuriore & ſemel tantum lecta conjeci, Eruditis examinanda propoſuero. Puto itaque עונה, quod aperte radicem ען indicat, quamvis in Sac. Cod. non lectam, ex Arabiſmo tamen facile reſtituendam, proprie notare *auxilium*; ען enim ſeu عون eſt, *juvit*, *adjuvit*: عون & عونة, quod eſt Hebr. עוֹנה, *auxilium*, *adjumentum*. Exempla cuique in promptu eſſe poſſunt, ideoque ea in re clara citare ſuperſedeo.

Auxilii autem verbum tecte & verecunde, id quod Interpretes hic intelligi volebant,

bant,

bant, designat; eoque sane magis, genuinam notionem a me positam esse existimo, quod *tempus* ad συνουσιασμὸν ab Orientalibus referri non videam; at *auxilium* persæpe: עזר vox notissima est pro *auxilio;* ea ab Arabibus ad concubitum transfertur: unde عزر in Camus est نكاح *congressus*, ὁμιλία· quam Hebræis etiam in simili fuisse usu, a veritate non abhorret. Vid. quæ ad Gen. 2. scripsi. Illud ipsum etiam verbum עון ad eandem rem adhibetur: unde عوان est *materfamilias*, quasi *adjutricem* dicas, ut monet *Golius*: عانة *pubes*, qua adjuvatur. Neque tamen necesse est ut *auxilium* hic memoratum tam arctis includamus terminis: percommode enim ad cetera boni mariti officia in שאר & כסות *victu & vestitu* non comprehensa illud extendi potest; ut adeo necesse non sit ea ex Synedrii & Scribarum decretis repetere cum Maimon. Tract. de matrim. Qualia sunt, *ut uxorem sanet, si ægrotaverit; ut eam redimat, si captiva fuerit; ut sepeliat, cum mortua fuerit;* pluraque ejuscemodi alia. Hæc, inquam, mariti officia ex magistrorum Constitutionibus repetere nihil est, quod cogat, cum ea verbo ענה *auxilio*, omnia con-

continineri possint. Abulphar. certe معونة, quod est illud ipsum עונה cum Mem servili, hoc sensu usurpavit. Hist. Dyn. p. 90. ubi de Platonis loquitur institutis: *E discipulis suis, qui cœlibem agere vitam non sustinerent, plures unius uxoris participes esse permisit,* لما في ذلك من قلة المونة وكثرة المعونة *Cum ita & sumtui parceretur, & mutuo auxilio abunde prospiceretur. Victum* & *vestitum* una voce مونة vocat, *studia* autem & *officia* matrimonii معونة seu עונה *auxilium*. Nunc de Aben Esræ sententia videbimus. Vult ille עונתה tantundem esse ac עתה *tempus ejus;* ratio ejus, uti jam monui, in eo consistit, quod עת *tempus* non a radice עתה aut עות repetendum putet, ut alii existimabant; sed a ענה, prout בת est a בנה & ejusdem generis alia; hanc suam mentem aperuit ad Eccles. 9: 12. atque ibidem etiam nostrum עונה ad hanc significat: trahit. Quod si Aben Esræ conjectura probaretur, egregie eam ex Arabismo confirmare liceret: ex receptis enim verbi ענה significationibus nulla apta nata est, quæ originem τῶ עת dare possit; verum in Arabia ea latet sub rad. غني, quod est *habitare, commorari:* unde עת commode deduci po-

 test,

teſt, ut notet ſpatium quo homo in terra commoratur; ſicut etiam דור *tempus* ab *habitando* dictum eſſe vulgo creditur. Certe Chald. ענת *tempus* aperte Nun radicale exprimit, quod in voce Hebraica ſub Dagesh forti latet. Neque huic Etymologiæ officit Eſai. 50: 4. לעות, quod volunt eſſe a rad. עתת *tempeſtive loqui*; vero enim ſimilius eſt עתת a עת eſſe formatum, quam contra. Mitto L. Capell. ל non pro ſervili habere, ſed rad. ſtatuere לעה, quod eſt *loqui, eloqui* apud Arabes. Ceterum ענה priſcis Hebræis *habitandi* notione cognitum fuiſſe, non ſolum liquet ex derivato עת, (ſi modo inde derivandum eſt) ſed & ex altero inde deflexo nomine מעון *domus*; quod eſt a ענה ut מחזו *ſcopus* a חזה, & מעור *nuditas* a ערה. Rabbini etiam duo Ab. Eſra & Raſchi verbum hoc bis in Scriptura per *habitare* expoſuerunt; Eſai. 13: 22. ubi etiam LXX. κατοικεῖν· & Hoſ. 2: 15. ubi Raſchi לשון דירה, *notionem habitandi poſſidet*. Conferantur etiam Aben Ezræ annotationes. Utrum vero jure hæc duo loca ita explicaverint nunc non inquiro: illud tantum certum videtur ענה eam notionem, quam Rabbini admiſerunt, habuiſſe; neque enim video, quorſum alias τὸ מעון referri poſſit. Atque ſic

ſic ſponte ſua ad tertiam de voce עונה ſententiam examinandam delapſi ſumus, qua דירה *habitatio* exponi ſolet, quæ ex obſervatione noſtra non parum roboris accipit: עונה enim poteſt eſſe a verbo ענה *habitare* ut גולה a גלה. *Habitatio* autem ad ὁμιλίαν etiam refertur, quod ex Alcorano illuſtri exemplo docebo. Sur. 30: 20. ومن اياته ان خلق لكم من انفسكم ازواجا لتسكنوا اليها وجعل بينكم مودة ورحمة *Eſt & ex ſignis ejus, quod ex vobis ipſis creaverit vobis conjuges, ut eas habitetis* ἐν φιλότητι μιγέντες, *amoreque vos & mutuo affectu conjunxit.* Sic alibi etiam in Corano illud سكن seu שכן occurrit. Atque hæc quidem *habitationis* ſignif. hoc pacto ex Arabiſmo etiam ſtabilita eo videtur commodior, quod cum מעין eandem tunc habeat radicem, verbum ſcil. غني seu ענה *habitare*, ut adeo neceſſe non ſit novam rad. עין *auxiliandi* Hebraiſmo obtrudere.

CAP. XXXII.

Verſ. 22. *Tu noſti populum hunc,* כי ברע הוא.

RAſchi ſupplet דרך, *quod in via mala ſit.* Alii: *quod in malo ſit*; alii: *ad malum*, ſcil. *pronus*; uti ſupplet *Vulgat.* Nulla erit difficultas, ſi ב pro nota nominativi ſumatur, uti frequenter fit apud Arabes. העם כי ברע הוא *populus, quod in malo ſit*; id eſt, *quod malus ſit.* Ita in Corano من كان بمومن: *qui fuerit in credente*, id eſt, *qui fuerit credens.* Sur. 11: 99. ما امر فرعون برشيد: *Juſſum Pharaonis non in recto eſt*, id eſt, *non rectum eſt.* أنا عليكم بشهيد: *Ego contra vos in teſte ſum*, id eſt, *teſtis.* Et ſic infinitis in locis alibi. Hunc uſum τȣ̃ ב jam notaveram ad Job. cap. 23: 13. ubi alia reperies exempla: Sic Hebraice Prov. 3: 26. יהוה בכסלך Pſ. 68: 5. ביה שמו & Eſai. 26: 4. ביה יהוה צור עולמים Eſai. 40: 10. יהוה בחזק. uti in Corano الله بقدير: *Deus in forti*, id eſt, *fortis.*

Verſ.

Verſ. 25. לשמצה.

Vox alibi non lecta. Vulg. *ignominiam ſordis* videtur dediſſe. *Chald.* שום ביש: an quia compoſitam putarunt vocem ex שם & צאה *ſordes?* Lxx. reddunt ἐπίχαρμα. Rabbini דבה & דופי & שם רע & גנאי, quæ omnia *contumeliam* ſignificant & *infamiam*. Duplicem de hac voce habeo conjecturam. Prima eſt, quæ cum interpretatione τῶν Lxx. congruit, *ludibrium* notare, a rad. Arab. شمع, *luſit*, *riſit*, *jocatus eſt*. In ſecunda شمّع, *ludibrio expoſuit*, *riſui habuit*. Hanc ſignif. potuit radix שמץ apud Hebræos obtinuiſſe, unde Arabes شمع formaverint; uti pro חלץ *exuere*, خلع; literas צ & ע eſſe permutabiles ſatis notum eſt. Sic שמצה *ludibrium* exponemus, quod ſenſui optime convenit; at quia שמץ, quæ vox bis apud Jobum legitur, ac *parum* notat, vix ad hanc radicem referri poteſt, ideo שמצה etiam hic *parum quid*, *res vilis & abjecta*, qualis eſt *uvæ pellicula*, commode exponi poteſt: שמץ proprie *pelliculam uvæ* notare vero ſimiliter adſtruxi ad Job. cap. 4: 12. Interim quærant Eruditi, an non

& שִׁמְץ Jobi ad rad. شمع *ludere* referri poſſit hoc pacto ſcil. ut *luſus*, vel *ludicrum quid* transferatur ad deſignandum *parum*, *puſillum*. Certe ترهة & خرعبيلة quæ *ludicrum quid* notant, pro *re parva* & *nullius momenti* ſumuntur. Ampliore res indagine digna.

ANI-

ANIMADVERSIONES PHILOLOGICÆ IN LEVITICUM.

Cap. XVI.

Verſ. 22. אל ארץ גזרה

NOtum eſt quam varie Eruditis ארץ גזרה exponatur, terra iſta in quam hircus ἀποπομπαῖος deducendus erat. Plurimi quidem *terram incultam* intelligunt, vel *ſolitariam;* ut habet *Hieron.* & *Jonath.* priori modo *Onkelos* ארעא צריא *terra deſolata.* Hæc ſententia potior mihi videtur, & ſimpliciſſima: Arabice etiam ארץ גזרה notat *terram ſterilem, pluviæ defectu laborantem, & expertem omnis herbæ:*

uti habet *Zjauhari*. Alcoran. Sur. 32: 27.

او لم يروا انا نسوق الماء الى
الارض الجرز ونخرج زرعا:

an non animadvertunt, nos aquas immittere in ארץ גזרה *terram desolatam & semina protrudere.* Quin *Suratæ* hujus titulus, qui nonnullis est *Surata* السجدة *adorationis*, ab aliis سورة الجرز *Surata terræ aridæ* גזרה appellatur. Iterum Alcor. Sur. 18: vs. 7.

انا لجاعلون ما عليها صعيدا جرزا

Nos quicquid super terra est, pulverem faciemus sterilem & aridum. Sic dicunt: ارض جراز & جارزة *Dura, sicca terra, & herbis nuda.* Ita nomen جروز a *Maruphide*, Persice exponitur خشكي *siccitas, sterilitas.* Pertinent quidem hæc exempla ad radicem جرز, non autem جزر. Sed nihil hoc officit, nam synonymæ sunt radices, & confundi solent, etiam apud Hebræos; unde נגרזתי Psalm. 31. & גרזן *securis:* Sicut autem Hebræi גזר potius utuntur, quam גרז, ita contra Arabibus جرز frequentius est: & quas significationes Hebræi radici גזר tribuerunt, eas Arabes in جرز receperunt. Alia & illustriora omitto, unicum duntaxat idque rarissimi usus exemplum

plum in medium proferam. Esai. 9: 19. גזר ponitur pro *comedere*; nam cum אכל jungitur; dubitant multi, & de *amputatione* hic cogitant. Dubitandi rationes tollet Arabismus, ubi جرز גרז inter alia exponitur اكل אכל *comedit* in *Camuso*, & جراز a *Maruphide*, *bene comedens*, ناقة جراز & جروز *multum citoque comedens*, *vorax camela* in *Camus.* Proprie dici videtur de bestiis qui carpendo comedunt, unde مجروز de *campo herbis absumtis nudo* in Zjauh. ad homines tamen etiam refertur; sic امراة جروز *mulier vorax.* Hinc patet, quod Hebræis est גזר, id Arabibus esse جرز, adeoque ארץ גזרה esse ارض جارزة vel جرز *terram nudam, siccam & sterilem.*

CAP. XIX.

Verf. 20. והוא שפחה נחרפת לאיש

Ardua & difficillima intellectu est lex hoc vs. tradita de concubitu cum ancilla נחרפה Viro; cujus verum sensum nondum assecuti videntur Interpretes; neque id mirum, cum ob verbi præcipui, & a quo omnia cetera pendent,

D 5 quod

quod est נחרפת in solo hoc loco usum, (nusquam enim alibi sensu finitimo reperitur) tum propter materiæ hujus servitia spectantis in vitæ nostræ rebus insolentiam. Duplici modo solet locus hic exponi; vel *desponsata*, vel *despecta*: prior illa ex Jonath. paraphrasi desumta est, qui נחרפת per מתארסא *desponsatam* declarat, quem sequitur Kimchius aliique, eam significationem probantes ex Thalmudico vocabulo חרופה, quod de *desponsata* usurpatur; at quis non videt, illud חרופה, quo *desponsatam* indicant Thalmudici, ex hoc loco male ab iis sumto efformatum & in linguam vulgarem receptum fuisse; neque insolens est Doctoribus Thalmudicis aliisque Rabbinis voces Sac. Script. rariores, neque exemplorum agmine munitas & cognitas creberrime usurpare in lingua sua, licet sæpius a vero verborum sensu aberraverint; cujus rei exempla alibi dedi. Corruit ergo hæc interpretatio sponte sua & eodem jure, quo proponitur, rejici potest. Ab. Esra etiam expositionem hanc Rabbinicam improbat. *Quidam*, inquit, *sumunt pro* יעודה *addicta*, *desponsata : sed mea sententia propagatum est* נחרפת *a* חרפה *probro* בעבור היותה שפחה, *eo quod sit serva* והיא בתולה ברשות אחר ואינו מאורסה *estque*

ęſtque ea virgo alienæ poteſtati ſubjecta; ואינו *atqui id non eſt, deſponſata.* Ipſa Ab. Eſræ verba ideo interſerui, quia video Eruditos locum hunc non recte & ex mente ſcribentis cepiſſe; ſcil. volunt hanc eſſe Ab. Eſr. mentem, נחרפת hic poni a Moſe ad indicandum ſtatum *ſervilem* ſeu *deſpectum* feminæ, de qua hic loquitur, a voce חרפה *opprobrium* notante; at alia plane & toto cœlo diverſa eſt Ab. Eſræ ſententia, uti infra oſtendam. Ex hoc itaque verbi חרף uſitatiſſima in Sacr. Cod. uſu, cum ſcil, *probro afficere, deſpectui habere* notat, plurimi Interpretes נחרפת vertunt, ut dixi, *deſpecta, ancilla deſpecta viro*, illud vel de ſervili conditione exponentes, **een veragte of geringe ſlavinne**/ vel de odio & contemtu domini explicantes, ut Belg. noſtri: **Eene dienſtmaagt by den man verſmaat.** Verum totus nunc locus eſt inſpiciendus. *Vir ſi concubuerit* את אשה *cum muliere aliqua* והוא שפחה נחרפת *eaque ſerva ſit* נחרפת . . . . . *viro, nec fuerit redemta illa, nec libertas ei data,* בקרת תהיה *flagellatio erit*; (ita vulgo ſumitur) *non morientur, quia libertas ei data non fuit.* Obſervandum eſt in hac lege manifeſto agi de crimine fornicationis aliquo, quod morte luendum eſſet alio in caſu; cum

cum enim dicat reos morte non esse multandos, idque ex defectu libertatis ancillæ deducat, ostendit, nisi hæc ratio obstaret, nece in hanc fornicationem animadvertendum esse. Est igitur non simplex hæc fornicatio; ea enim ex lege mortem non meretur, sed vel ex consanguinitate damnabilis ea, vel ex adulterio; de consanguinitate nullum in verbis vestigium; unde infertur, crimen adulterii intelligendum esse. Vides hinc quid Jonathanem, Kimchium, aliosque Interpretes moverit, ut נחרפת *desponsatam* verterent, ut scil. hoc pacto crimen adulterii haberent; at eadem ratione videas, si נחרפת *despecta* vertatur, nihil esse quod adulterii reum arguat fornicatorem. *Si aliquis concubuerit cum muliere, quæ serva sit despecta viro;* quid quæso in hac oratione est, quod adulterii reum constituat corruptorem? hoc animadvertentes Eruditi Interpretes multa supplenda sibi sumserunt; *despecta viro* suppl. *cui desponsata fuerat*, vel *cui matrimonio juncta fuerat*, at postea *despectui habita*. At quænam illa interpretandi est ratio, ut in legibus, quæ claris & expressis proponi debent verbis, præcipuam, unde cetera dependent, dictionem suppleas, & ex propria mente infercias; sed quid si non *despecta*,

ſpecta, at *grata* at *dilecta* fuerit domino ſerva? an lege hac non teneretur compreſſor, cum tam expreſſe monuerit, ſe loqui de נחרפת *deſpecta* Domino? præterea poſita hac interpretatione, ex ſerie orationis & verborum nexu efficietur, fornicatorem non haberi reum adulterii, propter violatum fœdus conjugale, ſed cauſa, propter quam adulterium cenſeatur hoc crimen, ex odio & contemtu Domini in ſervam erit repetenda. Has rationes validas ſatis puto, cur receptæ & communi expoſitioni non aſſentiar. Videor mihi locum hunc obſcuriſſimum egregie ex Arabiſmo illuſtrare poſſe. Scilicet ex ſtylo Arabum שפחה נחרפת לאיש *Ancilla deſpecta viro* (ita quoque cum Eruditiſſ. Interpr. verto, ac vim rad. חרף retineo) ſeu potius, *ancilla vilis reddita viro*, eſt ancilla, in quam viro, id eſt, Domino poteſtas data eſt ea libere utendi; vel quam Dominus pro lubitu utendam ſibi ſumſit; ita Ab. Eſra hæc verba intelligebat; quod indicat, cum ita hæc explicat. והיא בתולה ברשות אחר *Eſtque ea virgo alienæ poteſtati ſubjecta:* Jam mentem legis inſpiciamus. *Si quis concubuerit cum muliere, quæ ſerva ſit vilis reddita* נחרפת *viro* לאיש vel *alicui* (per quem *Dominum* ſervæ intelligen-

dum

dum esse, res ipsa loquitur) id est, quam Dominus pro lubitu ex potestate sua utendam sibi sumsit; pergit lex; *nec fuerit redemta, nec libertas ei data*, בקרת *flagellatio* (a בקר, ut lat. *taurea*, apud Lat. Interp. 2 Mach. 7: 1. *flagris & taureis cruciati*) *erit, non morientur, quia illa non fuit libertati restituta.* Hic nimirum legis sensus est: Qui ancillam, cujus hæc sit cum domino suo conditio, ut ea libere utatur, constupraverit, reus quidem erit adulterii (nempe quia uxor illa a Domino habetur, & aliquam uxoris speciem habet) at non tenebitur capitis supplicio, quod alias adulterium sequi solet, quia cum sit serva, Dominus eam non tanti facit, ut uxorem ducere velit, ideoque conjugium & sponsalia adhuc sunt neglecta; quæ ratio est, cur a pœna capitali liberetur adulter; hoc amplius etiam patet ex addita conditione, והפדה לא נפדתה, *Et redemta non fuerit*; nam si redemta fuisset, & tamen Dominus eam retinuisset, vera uxor censeri debuerat, alio enim jure post redemtionem apud Dominum non remansisset, atque ita verum & plenum adulterium corruptor commisisset, & pœnam mortis meritus fuisset: nunc quia verum adulterium non est, pœna miti-

tiga-

tigatur, & *Taurea* ſolummodo בקרת infligenda ſancitur.

Supereſt ut ex Arabiſmo oſtendam locutionem iſtam שפחה נחרפת לאיש *ſerva vilis alicui reddita* id notare, quod dixi. Arabice verbum رخص notat, *vilem*, *abjectum eſſe*: unde in 2. conjug. رخّص *vilem reddere*: inde dicunt Arabes رخص له في الشي, *vilis ipſi reddita fuit res*, id eſt, ipſius poteſtati permiſſa conceſſaque fuit res, ut libere ac pro arbitrio ea uti poſſit. رخص له في الامراة *vilis ipſi reddita eſt mulier*, id eſt, poteſtati & arbitrio ipſius conceſſa eſt. Abulphar. Hiſtor. Dyn. pag. 208. *Appellatus eſt idem Chaddaſi, & religionem profeſſus eſt Horremiticam* (ſecta eſt libidini tota dedita, a Perſico خرم *Hořrem lætum* notante ita dicta) ورجص لبعضهم في نسا بعض *Et aliis aliorum uxoribus uti permiſit*: proprie, verba Arabica ſonant: *Et aliis aliorum uxores viles reddidit*. Similes fere ſunt locutiones a verbo ذل *abjectus, vilis fuit*: ut in Corano Sur. 67: 15. هو الذي جعل لكم الارض ذلولا وامشوا في مناكبها.

مناكبها وكلوا من رزقه *Is est qui vobis terram vilem fecit; itaque incedite in regionibus ejus, & donis ipsius fruimini. Terram vobis vilem fecit*, id est, *in vestram tradidit potestatem, imperioque & voluntati vestræ auscultaturam.* Et Sur. 36: vs 71, 72. *Annon vident, nos creasse ipsis camelos* انعاما utilissimum Arabibus animal, وهم لها مالكون *quibus ipsi imperent* وذللناها لهم *eosque iis viles reddidimus*, id est, potestati eorum subjecimus, iis ut pro arbitrio uterentur. Quo pacto? فمنها ركوبهم ومنها ياكلون *nam & iis vehuntur, & ad cibum iis utuntur.* Dispar quidem paululum est ratio in phrasibus hisce, attamen quam proxime ad locutionem, quam explicamus, accedunt. Egregium adhuc suppeteret exemplum, si vera essent & certa satis, quæ de radice بذل conjeci. Dicunt Arabes بذلت له الامراة, cùm indicant potestatem alicui in mulierem datam ea pro voluntate utendi, hæc verba proprie sonare puto, *vilis aut despecta ipsi reddita est fœmina:* אישה נחרפה לו: scilicet puto non male primariam significationem radicis بذل statui posse,

vilem,

vilem, abjectum esse, idem ut sit, quod ذنل, & رذل: nam ب & ن Beth & Nun sunt literæ permutabiles; inde explicarem locutiones, quas ope hujus radicis formant Arabes. Exempl. grat. بـــذل المال apud Abulphar. 364. *profudit opes, largiter donavit*, proprie, ut puto, *tanquam rem vilem habuit opes* largiterque effudit: adeoque familiaris est hæc locutio, ut fere solam eam in conjug. prima hujus verbi agnoscant Lexicographi; unde solet بذل in prima conj. exponi *liberaliter dare & elargiri:* & بـاذل apud Abulphar. 321. est *liberalis*; non male tamen putem verba ista intelligi posse eo, quo explicui, modo; summa enim munificentia efficaciter ita indicatur; accedit, eos a rad. ذنل, quæ indubitate *vilitatem* significat, eandem locutionem fingere. Ita in Histor. Tamerl. pag. 45. وذنلت في ذلك مـالي وجـاهـي. *Et vilem habui ea in re pecuniam & dignitatem meam*; id est, opes meas in ea profudi, & dignitatem meam in periculum adduxi. Ita apud Sadi in Gulistan ذنل درويشان كنن, *pauperibus largitur:* proprie *vile reddit:* ubi ذنل ad eundem

 usum

usum adhibetur, quo alias بذل solet: porro ab hac rad. بذل dicunt etiam Arabes بذل جهده *omnes nervos intendere*: proprie, *vires suas viles habere*; ut Belgæ fere: **zyne kragten spillen.** Histor. Tamerl. pag. 407. فيبذل كل جهده, *Et omnes intendat vires.* Tandem dicunt بذل نفسه *animam morti exposuit*: proprie, *animam suam vilem habuit*, id est, eam periculis exposuit, quasi nihili æstimans; cum quo convenit elegantissimus iste Hebraismus חרף נפשו למות *vilem habuit animam suam morti*, eam omnibus periculis exposuit Jud. 5: 18. & alibi. Ita in Hist. Tamerl. p. 411. وهم ان يجعل رقابهم قرابه *Voluit Tamerlanes ut colla eorum ipsi essent loco vaginæ, & ut sanguine ipsorum aciem gladii potaret*, وهم بذلوا نفوسهم ناكسوا روسهم. *Erantque ipsi viles habentes animas suas*, id est, periculo mortis se expositos videbant, *capitibus deorsum inclinatis*; quæ ex Corano pro more istius auctoris desumta sunt Sur. 32: 12.

Contra dicunt *caram & pretiosam habuit animam*, id est, conservavit nec periculis exposuit vitam; غالي بنفسه apud To-

graj.

graj. Poetam vſ. 41. Porro non temere me primariam verbi بذل ſignificat: in notione *vilitatis* poſitam exiſtimare liquet ex derivato مبذول, quod pro *vili & abjecto* uſurpatur: *veſtes viles* vocantur ثوب بذلة, & abſol. بذلة *Bedlaton*, & مبذلة *Mebdalaton*; qui *veſtes viliores* induit *Mobtadilon* مبتذل dicitur: quæ omnia ſignif. primariam a me indicatam poſtulare videntur. مبتذل *Mobtadelon* etiam pro *vili & abjecto* ſumitur apud Tograj. verſ. 41.

رخيص القدر مبتذل.

Qui vilis eſt pretii & abjectus. Sicut ergo, ut vela tandem contraham, Arabes dicunt بذل نفسه *vilem habuit animam ſuam*, cum quis periculis vitam exponit, ut contra qui conſervare ſtudet, *caram eam habere* dicitur: Ita eodem plane modo dicunt Hebræi חרף נפשו *deſpectam habuit animam ſuam*. Sicut Arabes بذلت له الامراة & رخصت له فيها *vilis ipſi facta fuit mulier*, ut copiam ejus utendique pro lubitu poteſtatem indicent, ita Veteres etiam Hebræi dixere נחרפה לו אשה tanquam *res vilis conceſſa eſt ipſi mulier*, libere ea & ex poteſtate potitus eſt. Ignoſcant Eruditi, ſi præter mo-

rem latius explicuerim de hoc obſcuriſſimo loco animi mei ſententiam: quod ſi, quæ dixi, cum impedita legis hujus locutioniſque difficultate comparentur, juſto etiam fortaſſe breviora videri poſſunt.

CAP. XXII.

Verſ. 23. ושור ושה שרוע וקלוט

DE vocibus ignotis שרוע & קלוט de quibus nihil certi habent Interpretes, quaſque non niſi ex conjectura attingunt, vid. not. meas ad Eſai. 28: 20. ubi veram earum ſignificationem ex Arabiſmo illuſtratam & ſtabilitam reperies.

ANIMADVERSIONES
PHILOLOGICÆ
IN
NUMEROS.

Cap. III.

Vers. 12. פטר רחם

PHrasis non semel in Lege lecta, cujus tamen significatio hactenus non satis expedita est: Plerique *apertionem vulvæ* explicant, quod vulvam antea clausam aperiat primogenitus. At sibi non constant & parum apte ita vertunt ii, qui radici פטר signif. *dimittendi* & *discedendi* etiam tribuunt; unde פטר non potest

esse *apertura.* Hæc ratio movit Bochartum, ut פטר ex Arab. فطر explicare voluerit, *incipere*, *inchoare*, & الفطر Alphatro, *initium*, *exordium*, *quod in unaquaque re primum est*: unde primogenitus, *initium vulvæ*: sunt multa, quæ adversus hanc interpretationem objici possent, maxime quod *incipiendi* signif. aliis S. Script. locis, ubi radix פטר invenitur, plane non conveniat, tum etiam, quod *incipiendi* signif. radici Arabicæ فطر non propria sit, sed per metaph. ei tributa: proprie & notione primaria فطر apud Arabas est *findere*: idem quod شقّ apud Lexicographos, ex Corano collatis Sur. 82: 1. cum 84: 1. ad hanc ceteræ notiones referri possunt.

Hanc eandem ego solam signif. radici Hebrææ פטר tribuendam puto: nimis enim diversæ sunt & vagæ signif. quas vulgo ei adscribunt. *Discedere* exponitur uno loco, altero *dimittere*, tertio *diducere* vel *distorquere* ex Ps. 22. Tandem *aperire*; unde deduci volunt nostrum פטר *pheter*. Recta via rem puto institui, si tam diversæ signif. ad unam reduci possint. Videamus an non sub *findendi* prima notione omnes contineantur.

Primo

Primo פטר רחם *fissio uteri*, vel *id quod vulvam findit* de fœtu in lucem edito, aptus est & usitatus Hebraismus, pluribusque a me ostensus ad Job. cap. 39: 3. ubi monui fœtum in lucem prodeuntem, *findere* dici.

Secundo 1. Reg. 6: 8. פטורי צצים quid hic ab illis certi expectes, qui *discedere*, *dimittere*, *laxare* aut simile quid פטר notare volunt? Mihi a *findendo* sunt *eruptiones* vel *fissiones florum*; scil. figuræ florem ostendentes, qui calyce fisso erumpere incipit, ac sese pandere; qui florum status est amænissimus. Arab. بزل est *fidit*: inde est in 7. ابزل, *prodiit palmæ spatha erumpente flore*: propriè *fissa fuit*. Conf. etiam Cant. 7: 12.

Tertio Prov. 17: 14. פוטר מים ראשית מרון Vocem פוטר hic substantive sumo ad formam עורב & similium, ob sequens ראשית substant. quoque, nam sic aptior est & sensus & oppositio: *Fissio est aquarum, eruptio est aquarum, initium litis.* Aquæ ex terra, & fonte ebullientes *findere* dicuntur, ut Job. 28: 4. Sensus est: ut tenuis est aqua, cum primum ex fonte ebullit, paulatim tamen crescere non desinit & cuncta inundare; sic initium est litis. Participii etiam vis in פוטר retineri potest. *Findens aquas*, id est, *scaturiens;*

turiens; hoc ſenſu ſic interpretaberis: *Tanquam fons, qui aquas findit*, vel *tanquam locus irriguus, qui perennes emittit ſcaturigines, ſic initium eſt litis.* Contra terra *findere* dicitur aquas Hab. 3: 9. נהרות תבקע ארץ *Terra fluvios fidit*, id eſt, *ſcaturire fecit.* Thalmudici in Gemar. Sanhedr. Prov. locum ita explicant: האי תיגרא דמיא לצינורא דבידקא דמיא *Lis ſimilis eſt meatui ſtagni exundantis.*

Hæc derivata ſubſtantiva *findendi* ſignif. libenter admittunt; videamus etiam de verbo ipſo. 1 Sam. 19: 10. ויפטר מפני שאול. Vulgat. *declinavit:* Lxx. ἀπέςη; noſtri fere *diſceſſit;* ſenſu ita poſtulante. At ſignif. hæc nullam cum præc. exempl. habet convenientiam; nimis etiam tenue videtur & ſimplex *diſcedere.* Forte ita non male rem concipias; Davidem in ſummo vitæ periculo viam ſibi feciſſe per media cuſtodum ſervorumque regis agmina, ea vi quaſi perrumpens & findens. Ita בקע *findere* uſurpatur 2 Sam. 23: 16.

Alter eſt locus 2 Chron. 23: 8. כי לא פטר יהוידע הכהן את המחלקות, diverſo hic iterum a præcedentibus ſenſu reddunt vulgo: *Quia non dimittebat Jehojada ephemerias;* ſenſus hic, utpote promtus & facilis, Inter-

terpretibus arrisit. Haud convenit tamen, quia מחלקות in plurali *Ephemeriæ* non *dimitti* debebant, sed מחלקת tantum, ea scil. quæ hebdomadem suam absolverat. Hæc autem quum contra morem a Jehojada detineretur, & cum altera ephemeria, quæ opus hebdomadale aggrediebatur, conjuncta fuerit, ad majorem regis securitatem; Sacer Scriptor id exprimit: לא פטר את המחלקות *Non fidit*, id est, *non segregari voluit Jehojada ephemerias*. Ultimus est locus Psalm. 22: 7. יפטירו בשפה. nec *discedere*, nec *dimittere* hic quadrat. Lxx. ἐλάλησαν ἐν χείλεσιν· Sic Vulg. *loquuti sunt labiis*: Arabs تكلموا بشفاتهم. Rabbini יפתחו *aperiunt*. Alii *distorquent*. Quidni? *Findunt labia sua*; scil. lingua exerta, quod maximum est derisionis indicium.

CAP. XIII.

Vers. 19. מה הערים אשר הוא יושב בהנה הבמחנים אם במבצרים.

Optime Hieron. *Urbes quales, muratæ an absque muris*? Scil. ב ante מחנים & מבצרים non exprimit, quod cum faciunt Lxx. aliique Interpretes, sensum red-

 dunt

dunt minus liquidum. *Quales ſint civitates, quas habitat*; εἰ ἐν ἀτειχίςοις ἢ ἐν τειχήρεσιν. Hunc uſum redundantem τοῦ ב ex Arabiſmo erutum, & Hebræis uſitatum, videre qui cupit, adeat not. noſt. ad Job. 23 : 13. & ſupra Exod. 32 : 22.

C A P. XIV.

Verſ. 44. ויעפלו לעלות אל ראש ההר

LXX. καὶ διαβιασάμενοι ἀνέβησαν ἐπὶ τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους. Aliter longe Vulgat. *At illi contenebrati aſcenderunt in verticem montis*. Cur יעפילו ita reddunt? Chaldæus etiam cur וארשיעו *impie egerunt?* ex ſenſu. At Hieron. quid *tenebras* huc adtulerit, non ſatis liquet: putem eum radicem אפל reſpexiſſe, & ſic עפל 2. Reg. 5 : 24. eadem ratione *veſperam* reddit, & Lxx. σκοτεινόν. quod confirmatur ex Midraſch, ubi יעפלו exponitur הלכו חשכים ex אופל *tenebras* notante. Ex recentioribus Vatablus vertit: *Et corroborarunt ſe*, vel, *cor ſuum*, quod ex Kimchio petitum, qui הגביהו לב וחזקוהו exponit: ſic Raſchi etiam: Pagninus vertit ſimpliciter: *Et conati ſunt aſcendere* &c. nulla ratione & auctoritate. Noſtri rectius:

En sy poogden ligtveerdiglijk. Certe Arabice غفل עפל notat *imprudenter & inconsiderate aliquid fecit*, teste Golio. Hoc convenit cum Deut. 1: 41. ותהינו לעלות quod potest verti: *Et leves fuistis ascendendo;* leviter & considerate ascendistis, vel potius, prout usus verbi postulat, *Leve duxistis;* uti ad istum locum ostendam. Alii verbum עפל *conscendere clivum* notare volunt, quæ & Belgarum in notis mens est, ex eo, quod עופל sit *clivus*. At recte Cel. Gusset. incertissimum statuit, Ophel esse *clivum:* revera qua ratione id probari possit non video: nam non nisi semel appellative (proprium enim est) invenitur 2 Reg. 5: 24. ויבא אל העפל· quid hic עפל de *clivo* capere cogit? Lxx. certe & Hieron. longe aliter, illi σκοτεινὸν, hic *vesperam* reddiderunt, cujus rationem supra attigi. Chaldæus etiam אתר כסי *locus tectus, devius*. Arabice غفل *Ophlon* inter alia exponitur: *Vestigiis habitationis destituta terra.* Sec hæc forte latius suo loco; hic tantum ostendere volo, *clivi* notionem esse incertissimam. Notionem *inconsiderate conandi* nondum amplector, tum quod *omissionem rei & neglectum* potius dicat verbum غفل, tum quod עפלה Hab. 2: 4. contrario sensu sumatur, uti mox videbi-

bimus. Vis verbi غفل ab Arabibus hoc pacto exponitur تركه وسهــا عنه, *omisit rem & neglexit.* Alcor. Sur. 10: 7. الذين عـــن اياتنا غافلون *Qui miracula nostra neglectui habent.* vs. 30. كنا عـــن عبادتكم لغافلين *Cultum vestrum neglectui habuimus.* Sic multis aliis in locis Alcorani semper cum عن constructum, aut *omissionem* significat aut *neglectum rei*, nec apud ullum auctorem aliter quam *negligendi* sensu inveni. Ideo hic potius exponerem: *Et neglexerunt* (nempe verba ista & monita Mosis, ubi etiam notandum est verbum in 4. conj. اغفل quæ *Hiphil* respondet, peculiariter usurpari de *neglectu moniti:* Ita apud Golium. *Neglexit, incuriose prætermisit. Pecul. non recordans moniti alieni.*) *ascendendo* &c. id expresse testatur Moses Deut. 1: 42. *Locutus sum vobis, at aures non præbuistis* ותזדו ותעלו ההרה, quæ plane hisce nostris respondent, nisi quod עפל *neglectum* in hoc loco, in Deut. זדון *superbiam* vocet hanc moniti sui omissionem; *Et superbi fuistis*, scil. non attendendo & neglectui habendo monita mea, *& ascendistis* &c. Eodem plane modo exponen-

nendus est Habacuci difficillimus locus Cap. 2: 4. הנה עפלה *Ecce neglectus fit;* **Zoo 'er agteloosheit by iemant gevonden wert/ of hy zig onttrekt:** ἐὰν ὑποστείληται cum Lxx. & Apostolo Hebr. 10: 38. Non hic repetam; quæ Viri Doctissimi L. de Dieu & Ed. Pocok. jam dudum docuerunt; quædam tantum in medium proferam, quæ forte ansam dare poterunt Eruditis, ulterius radicem obscurissimam verbi עפל investigandi. Scilicet غفل etiam a *Zjauhario* exponitur per ستر סתר *texit.* Inde commoda deducitur morbi עפלים denominatio, qui inferiores & tectas corporis partes afficiebat. Hinc etiam Symmach. teste Hieron. τὰ κρύπτα reddidit. 1. Sam. 5: 9. ישתרו להם עפלים ibi שתר Rabbini omnes, ceterique Interpretes ex nostris, pro סתר positum contendunt; de quo tamen dubitantem me vid. suo loco. Inde etiam עפל *Ophel* 2 Reg. 5: 24. recte a Jonathane expositum constat per אתר כסי *locum tectum;* atque inde tandem *Ophel* proprium partis urbis Hierosolymitanæ nomen ab *tegendo, obtegendo, propugnando* (ad hunc enim usum *tegendi* verba ab Hebræis transferuntur) sumtum fuerit. Rabbini certe מבצר *munimentum* intelligunt. Quid si verbi etiam

עפל

עפל apud Habac. & Mosem usus ab hac significatione non recedat? ut *negligere*, vel potius ὑποςέλλειν *subducere se & subtrahere* sit idem ac *abscondere se*: **Van eene zaak zig onttrekken en verbergen.** Conjectura hæc aliunde illustrari & confirmari poterit.

CAP. XXIV.

Procedet stella ex Jacobo, & surget sceptrum ex Israële, & percutiet angulos Moabi.
וקרקר כל בני שת.

IN hisce verbis explicandis dubiorum nullus est finis. De בני שת dissentiunt Interpretes, magis tamen in verbo קרקר hærent. Samaritanus Codex קדקד *verticem* legit, manifesto errore. Lxx. קרקר vertunt προνομεύσει *pabulabitur*. Vulgat. *Vastabit*. Symmach. ἐρευνήσει· quomodo hoc verbum etiam explicant Syrus & Chaldæus apud Esai. 22: 5. hic per בלש ille per בצא quæ *investigare* denotant. Onkelos ישלוט *dominabitur*; per *filios* autem *Sethi* cunctum genus humanum intelligit. Hunc sequitur Arabs Erpenianus يتسلط علي جميع الناس *dominabitur in omnes homines*. Sy-

rus

rus Interpres eodem modo vertit. R. Salomo *fodere, suffodere* significare id verbum putat, tanquam geminatum קור, quod *fodere* redditur 2 Reg. 19: 24. Kimchius & Ab. Esra per הרס *destruere* declarant, a קיר *muro*; unde קרקר per contrarium esset *murum diruere*; ut שרש *eradicare*. Hanc sententiam Belgæ amplexi sunt. Edm. Castellus, forte nimis acriter, interpretationem hanc ineptissimam vocabat. Non omittenda est Celeb. Jac. Altingii expositio. קרקר ipsi est *congregare* a Chaldæorum verbo קרקר *cucurire, glocitare*: & intelligit, *convocare glocitando instar gallinæ*, uti in Evangelio. Erudita est observatio, quæque etiam assensum Eruditorum nacta est. Quædam tamen regeri poterunt. Primo, verbum קרקר vagum esse, quamvis notans vociferationem, & strepitum. Ita de corvis *crocitare* notat in Thalmude Bav. Bath. fol. 23. 1. אתו עורבי ואכלי דמא אמר רב יוסף אפיקו לי קורקורא מהכא. *Venerunt corvi, & comederunt sanguinem. Tum Rabbi Joseph, abigite mihi hinc crocitationem.* De ranarum etiam vociferatione usurpatur; unde in *Jelammedenu* צפרדעין קרקורין *ranæ coaxantes*: sic Arab. قر est *rana*, quæ Veteribus pœnis ab eadem radice *Curur* dicebatur, ut ex Apulej. de Vir.

Vir. Herb. cap. 9. observavit Bochartus: Ægyptiacum etiam ΧΡΟΟϨΡ apud Kirch. in Scal. Copt. ejusdem est originis. Porro קרקר قرقر Arabibus de querula columbarum voce usu venit: unde قرقير *gemitus columbæ*: quibus Belgica vox kozren consonat. De voce perdicis etiam invenio apud Damirium: في طبعه ان تخدع امثاله بقرقرته *Talis natura ejus est, ut sui similes murmure suo pelliciat.* De serpentis sibilo idem verbum adhibetur, & eundem in modum ad alia multa transfertur. Non ergo *glocitare* notat, nisi *gallinæ* nomen adjunctum sit; quod verbum generale restringat; atqui illud hic non adest. Forte & hoc dici potest, licet *glocitare* notet verbum, non tamen ideo *congregare glocitando* exponi licere. Tandem significatio hæc aptari non potest loco Esaiæ cap. 22:5. ubi verbum nostrum iterum occurrit. Reliquas etiam sub examen versiones revocemus. Lxx. cur & unde πεϱνομεύειν vertant non video. Symmachus ceterique, qui *investigare* reddunt, a *fodendi* signif. quæ est in rad. קור, illud sumsisse videntur; nam ita חפר *fodere* in Jobo est *investigare*. At cur Syrus & Onkelos cum Arabe *dominari* ex-

po-

ponunt? Puto quia de sceptro loquebatur Bileam. An huc etiam facit, quod verbum קרר apud Arabes in 2. conjug. notat *tributa imponere?* & in 10. اسقر بالملك *in regno stabilitas est* apud Arabsjadem aliosque? Hisce etiam opponi potest diversus verbi usus apud Esajam. *Diruendi* significationem non amplector, quia frustra verbum per contrarium exponitur, & a קיר *muro* קרקר potius redderem, *murum struere*, quam *murum destruere*. Præterea hoc addi potest, sive בני שת cum Onkelos, Arabe, Jarchio aliisque de *toto genere humano* capias, sive, quod satius puto, *Ecclesiam Christi & fideles* intelligas, neutri *destructionem* afferre Christum. Puto itaque קרקר esse *struere, ædificare, fundare*. بنيان مقرر *Ædificium firmiter fundatum, & exstructum*: مقرر قواعدها, *qui fundamenta ejus posuit* apud Abulphar. Et مقر الملك apud Eundem, *Metropolis*: proprie, *fundamentum regni*, uti قاعدة utrumque etiam dicit *fundamentum & Metropolin*. Sic in Histor. Sar. مقر عظمتهم وكرسي مملكتهم *fundamentum potentiæ & thronus regni eorum*.

rum. Hæc significatio duobus locis istis, ubi קרקר occurrit, apprime convenit. Hic vertas licet; *Et fundabit, vel ædificabit omnes filios Sethi*, id est, *Ecclesiam suam*; opposite ad *conquassationem* & *confractionem* מחץ *Moabitarum*, seu *hostium Ecclesiæ*. Vel si שת appellative sumendum velis, hoc pacto: *Et ædificabit omnes filios fundamenti*; Scilicet qui verum illud & firmissimum sibi fundamentum, Christum, posuerunt. Et sic iterum intelligi possunt vel singuli fideles, nam justus est יסוד עולם: vel *Ecclesia*, quæ est מוסד מוסד Jes. 28. quæque super petram est ædificata. Apud Esaiam cap. 22: 5. מקרקר קיר recte *struens*, *sarciens murum* exponi posse ostendam. Quibus addo *destructionem* hic nondum convenire, quia *vs.* demum sequenti, hostium invasionem & ascensum declarare incipit, *vs.* 7. non ultra procedit quam ad oppugnationem. אל ההר recte a me redditum *Montes versus* patet ex simili locutione Zach. 3: 10. אל תחת גפן **Na onder den Wynstok** / *sub vitem concedite, acclamabunt.*

ANI-

ANIMADVERSIONES PHILOLOGICÆ IN DEUTERONOMIUM.

Cap. I.

Verſ. 22. ותהינו לעלות ההרה

ONkelos reddit ושריתון למיפק לטורא, *& cœpiſtis aſcendere montem.* Vulg. *pergeretis in montem:* Lxx. συναθροισθέντες ἀναβαίνετε εἰς τὸ ὄρος. Non liquet hinc, quid proprie תהינו deſignet, quia ſenſum potius, quam veram verbi ſignificationem expreſſerunt. Rabbini verbum hoc a partic. הן *ecce* formatum volunt. Ab. Eſra. ותהינו ותאמרו הן *Tahinu notat, dixiſtis Hen; Ecce parati ſumus:* Raſchi. לשון הננו

Ecce nos paratos *designat.* Eodem modo Kimchius in Lexico.

Non placet hoc, quia הן ex geminatis secundæ est, quod patet ex dagesch in הנה: verbum autem nostrum radicem requirit ex quiescentibus secunda. Adde הן vel הנני *ecce me* responderi solere, cum mandatum præcedit, cui morem gerere paratos nos testamur; *ecce adsum & obedio*; ut Genes. 27: 1. quod Arabes لبيك dicunt. Atqui id locum hic non habet, cum contra Dei voluntatem proprio consilio in montem ascenderint: Si tamen sensus hicce placeat, quia Mosis objurgationem tanquam mandatum ascendendi capere poterant, ex Arabica radice הון eundem dabo. Nimirum verbum הון هان notat *lenis*, *commodus*, *facilis fuit.* Ita dicunt: هين لين: *facilis & commodus*, qui facile obsequitur. *Et faciles vos præbuistis ad ascendendum in montem.* Aliam etiam versionem adjicere decreveram, quum ex collat. Num. 14:40. probam hanc esse video. *Et mane surrexerunt, ut ascenderent montem, dicendo.* הננו ועלינו אל המקום אשר אמר יהוה *Ecce nos* paratos & obedientes, *ascendemus ad locum, quem jussit Dominus.* Dubium non est, quin Rabbini explicationem suam ex hoc loco mu-

mutuati ſint: & revera quadam ſpecie ſe commendabat iſta conjectura, quam plane rejici nolim. Statuo cum Ab. Eſra, fruſta objici, verbum a particula formari, nam hoc non inſolens eſt. Ita a لبّي *Lebba*, *Ecce adſum* Arabes formant verbum لبّي *Lebba*, *dixit Lebbaicha*. A نعم *Niam* affirmandi particula, habent verbum نعم *Naama*; *dixit Niam*. Ab اجل *Asjal* itidem affirmandi voce, verbum eſt *Aſſjala*, *dixit Asjal*. Imo ab integris formulis verba formant: Sic كبر *Cabbara* eſt *dicere* الله اكبر *Alla Ecbar*. حمدل *Hamdala* eſt *dicere* الحمد لله in Camus; & Abulphar. p. 175. بسمل *dicere* بسم الله Sic in Hiſt. Tamerl. p. 390. legitur حولق quod eſt *dicere* لا حول ولا قوة الا لله notante Scholiaſte ad h. l. ex Zjauhario. Interim difficultas prima, quam contra hanc ſententiam adduxi, reſtat; ideoque ad radicem הון *facilem eſſe* ponendam inclino. L. de Dieu alio & duplici modo ex verbo هان locum hunc expoſuit: *Et facile duxiſtis*, *rem nullius negotii putaſtis*. Iſtius ſæpiſſime verbum hoc apud Arabes no-

notionis est; Alcor. Sur. 19: 10, 21. هو علي هين *Hoc mihi facile est* effectu. Sic Sur. 30:26. In Hist. Tamerl. استصعب *rem difficilem habere* opponitur اهان החין *levem rem & facilem ducere.* Altera Viri Docti interpretatio hæc est: *Et contemsistis, ascendendo in montem:* Scilicet verbum هان etiam *despectum, contemtum esse* notat; & in 4. اهان *contemnere, vile ducere. Et contemsistis*, nempe, *mandatum Dei;* confert cum hoc loco Num. 14: 44. ubi יעפלו quod *neglexistis* vertit, legitur. At fallitur L. de Dieu, nam τῷ יעפלו in Numer. 14: 44. respondet in hoc cap. nostro *vs.* 43. ותזדו & תהינו; hic respondet Num. 14:40. uti supra monui, & loca hæc conferenti clarum fiet.

CAP. XXXII.

Vers. 11. כנשר יעיר קנו.

CHald. & Lxx. hic communem verbi העיר signif. non admiserunt, sed ex sensu utrique, hi, ὡς ἀετὸς σκεπάσαι νοσσίαν αὐτȣ̃· ille, כנישרא רמחיש לקיניה *Sicut aquila*

aquila festinans ad nidum suum: vel potius, quia מחיש formam habet pass. ex Arab. حجيش, *quæ timet nido suo*. Video, quid Interpretes hos moverit: קן scilicet *nidum* proprie dictum intellexerunt; at Hieron. commodius *pullos* intelligebat, quomodo Latinis *nidus* de *pullitie* sæpe usu venit: Vid. Non. Marc. & Serv. ad 4 Georgic. Atque sic vim verbi העיר expressit: *Sicut aquila provocans ad volandum pullos suos*: modum simul *excitationis* indicans. R. Salomo *excitandi* verbum aliter explicat; Aquilam, cum misericors sit erga pullos, nidum suum non ante ingredi, quam alis ad ramos allisis sono isto pullos *excitaverit*, quo ad eam excipiendam parentur.

Mihi Hieronymi versio Prophetæ menti propior videtur. Si tamen קן *pullitiem* Hebræis notasse negetur, non levis erit difficultas, quæ etiam Chald. & Lxx. in alia ire coegit. Quid si Arabicum غير hic admittamus? conveniet certe, sive *pullos* intelligas sive *nidum*. Verbum غير Arab. notat *Zelotypum esse*: eandemque habet vim quam Hebr. קנא, cui in vers. Arab. respondere solet. Commodissimum hinc fluere sensum palam est; attamen de eo non cogitassem hic loci, cum Hier. versio pro-

ba ſit, niſi ſemel iterumve עור in Jobo קנא eſſe videretur; exempl. vide in Job. meo. Quorſum etiam melius referetur ער quod *hoſtis*, *inimicus* ſolet exponi? quaſi *vigilans*, ajunt, in alterius malum: rectius *inimicus*, tanquam *invidus*, *æmulator*. Quibus ער a צר factum placet, concederem, ſi in ſolo Daniele legeretur; aut ſi Targumiſtæ eam vocem agnoſcerent. Nunc Hebraicæ puto originis a עור *æmulari* in malam partem ſumto, ut קנא etiam ſolet. Arab. غار *invidiam* ſæpe dicit. Ita غيور in Hiſtor. Tamerl. pag. 322. a Scol. declaratur per رقيب يغار منه *æmulator, qui in invidiam trahit.*

CAP. XXXII.

Verſ. 13. חלמיש.

VOcem hanc aliquoties cum צור junctam *petram* ſignificare perſpicuum eſt. Lxx. nunc ϛερεὰν, nunc ἀκρότομον vertunt. An originem ejus repetendam ſtatuemus ab Arabico خلم? quod per صفي exponitur a Lexicographis: ut خالم per صافي, *ſincere amicitiam coluit*: خلم per صفي,

صفي, *fincerus amicus.* Sicut autem a صفي Arabes formant صفوة *petra levis*, fic חלמיש effet a خلم, ut עכביש a عكب *agilis fuit.* Λεῖαν ergo vel γλαφυρὰν notaret πέτραν. Ita & צחיח eft *petra*, ab צחח *purum*, *fincerum effe.*

Cap. XXXII.

Verf: 24. מְזֵי רָעָב

LXX. τηκόμενοι λιμῷ. Vulg. *confumentur fame.* Onkelos נפיחי כפן *inflati fame.* Fame laborantium pedes tumefcere notum eft: unde λιμῷ καταπεπληγῦα & γυνοπαχὴς eleganter conjunguntur ab Hefiodo, in Scut. Herc. 265. ubi vide fummum Græviυm. Interim fatis conftat Veteres verbum מזי non intellexiffe, fed tantum ex fenfu aliquam notionem excogitaffe. R. Salomon ex Thalmud. מזי *capillos* exponit: שעירי רעב *hirfuti fame; nam*, inquit, אדם כחוש מגדל שער על בשרו, *qui macie premitur, capillitiem alit.* Hujus notationis auctorem nominat R. *Mofen Haddarfchan Tolofanum.* Ab. Efra & Kimch. מזי exponunt שרופי, *ufti fame:* Sic Arabs مجروقون.

Conferunt autem Chald. אזא in Daniele. At מזי nostrum inde deduci non sinit ratio Grammatica; tum etiam *ardere fame* non dicitur, sed *siti*, ut Arabes utuntur in حر & حرق & وهج aliisque *ardendi* verbis. Invenio سعار *ardorem* de *fame* sumtum; at per hanc vocem non defectus cibi indicatur, aut macies inde orta, sed aviditas & ardor edendi: unde مسعور الجوف, *ardens ventrem* a Golio exponitur: *avidus cibi ac ventrem explens*. Aliud longe postulat locus noster. Fallor, aut hæc proprie est verbi istius notio: *Exsucti fame*. Arabice מזו مز est *sugere*, *exsugere*; idem scilicet quod مص seu מצץ. quod Esai. *66*: 11. pro *exsugere* occurrit: solent literæ ז & צ quam sæpissime permutari aut confundi: Sic עלץ & עלז: Et צהוב a זהב: Arab. مص & مز. نزق & بصق: Quod Hebræis צרק, id Syris זרק. Infinita ejus generis exstant exempla. Idem in מצץ seu מצה, utrumvis horum maxime placuerit, accidisse, ac pro iis sive מזו sive מזה etiam dictum fuisse, Arabismus comprobat, ubi مز æque atque مص *sugere* notat. *Exsugi fame* locutio est Arabica. امراة ممصوصة *Mulier exsucta*

מצוצה

מצוצה est *macie extenuata*. Latinis etiam *exsucti fame* & *exucci* dici possunt, quibus succum corporis & humorem exhausit fames. Locutio satis clara est, nec ulteriore luce indiget.

Cap. XXXII.

Vers. 26. אפאיהם

CHald. יחול רוגזי עליהון *quiescet ira mea in eis*. Sic *Samar*. רגזינון quasi אפי הם. Syrus איכא אינון *Ubinam sunt?* quæ etiam *Vulg*. est versio; quasi אפוא הם. Apud *Ab. Esram* lego יש אומרים שהם שלש מלות *Quidam tria esse verba autumant*. Rectius Lxx. pro unico verbo habuerunt, διασπερῶ αὐτὰς· Kimchi eodem modo: אפזרם בכל פאה; *dispergam eos in omnes angulos*. Hoc improbat *Ab. Ezra* כי לא ירבק הטעם, *quod sensus sic non cohæreat*. Ita est. Relegatio ad extremos angulos non opprimit & extinguit eorum memoriam, sed eos omnium hominum oculis exponit. Tum hoc etiam obstat, Deum sese consilium suum exsecuturum negare, ob hostium malignitatem; Israëlem vero in nullum non mundi angulum relegatum videmus. *Ab. Esra* ex sensu

ſu exponendum ait אחריבם aut אכריתם. Prius auctoritate caret, poſterius veriſſimum puto. Arabice פאה فاي exponitur per قطع, quod eſt *ſcindere*, *exſcindere*. Inde verto: *Exſcinderem eos*. Dubium fere non eſt, quin apud antiquos פאה illam habuerit ſignificationem, atque inde פאה *angulus* eſt; ut מקצע itidem *angulus*, a קצע ſeu قطع *ſcindere*, *præcidere*, per quod فاي Arabes declarant. Miror קצע, quod non niſi ſemel occurrit Lev. 14: 41. exponi *tectorio nudare*. Nihil poteſt minus aptum excogitari. קצע nihil aliud eſt quam *ſcidit*, *præcidit*, ut Arab. قطع atque ita in Thalmude ſæpius. Indubitatum id eſt ex textu, ubi mox הקצה dicitur, quod modo הקציע erat; הקצה autem extra controverſiam *præcidere* ſonat. Hinc, ut monui, מקצע *angulus* eſt a *præcidendo*. מקצעה Jeſ. 44: 13. *inſtrumentum quo præciditur*.

Cap. XXXII.

Verſ. 42. מדם חלל ושביה מראש פרעות איב.

A *Sanguine occiſorum & captivorum: Nudati inimicorum capitis.* Ita V. Vulg. verbum פרע aliquando quidem *nudare* eſt; neque tamen commoda eſt ſatis verſio iſta. Lxx. ἀπὸ κεφαλῆς ἀρχόντων ἐχθρῶν· non male. Rabbini פרעות hic *ultiones* explicant, unde Arabs Erpen. ad literam من راس انتقامات العدو. *A capite ultionum hoſtium:* qui ineptus eſt & vanus ſenſus. Rectius alii מראש *a principio* exponunt: ſed & hoc violentum parit ſenſum nec cum prioribus cohærentem. Lxx. laudavi, quod dederint *a capite principum inimicorum:* Senſus eſt percommodus, & apte antec. reſpondens. Arab. فرع *princeps* in populo. Inde פרעה *Pharaonis* nomen derivant nonnulli. Prima fronte alienior ab Hebraiſmo videtur iſta ſignificatio; non longe tamen recedit, nam فرع *principem* appellant Arabes a فرع *comam* notante, quæ ſignif. in Hebr. nota eſt. Sic ناصية *comæ & optimates.* Hæc utut ſpeciem

ciem habeant, magis tamen propendeo ad Hebraiſmum ſtrictius retinendum, atque tunc ita exponam: *A capite capillato hoſtis.* Nam eodem modo Deus percuſſurus dicitur קדקד שער *verticem capillatum* hoſtium Pſ. 68. Hæc etiam eſt, ſi recte nunc memini, Magni Cocceji interpretatio.

ANIMADVERSIONES PHILOLOGICÆ IN JUDICES.

Cap. II.

Verſ. 3. והיו לכם לצדים

LXX. *Et erunt vobis* εἰς συνοχάς. At *Vulgat.* צרים *hoſtes* vertit; & *Chaldæus* מעיקין; quod idem eſt. Fruſtra hanc ſignif. deſerunt noſtri Interpretes, & Veteres hoſce צרים cum *Resh* legiſſe contendunt. Aliter docet Arabiſmus, & horum verſionem probam eſſe, ſimulque צדים cum *Daleth* eos legiſſe oſtendit. Arabice

bice ضد est *contrarius fuit* : inde in 3. ضادّ *hostiliter se opponere* notat : Nomen ضد צר *hostis.* Alcoran. Sur. 19 : 85. يكونون عليهم ضدا *Et ipsis hostes sunt.* Hist. Tamerl. pag. 194. الضد ادبر والمامول قد حصل. *Hostis* אלצר *terga vertit, votique compotes facti sumus.* Sic Dan. 7 : 25. *Verba* לצר *contra Altissimum profert* : Ita & Arabes nomine ضد utuntur ; uti in isto Poëtæ cujusdam :

ومكلف الايام ضد طباعها
مطلب في الماء جدوة نار :

Qui torquere studet fortunam contra צר
naturam,
Captat in aqua ardentem ignis prunam :

Utrum autem צר *latus* sit a צר *contra*, an inverso ordine *contra* a *lateris* significet notione, alias inquiram. Illud certissimum videtur, צרים hic non posse esse *latera* ; Nam quod Viri Docti vertunt : *Erunt vobis in lateribus*, id primo hostilitatem perobscure exprimit : deinde ita omnino vertendum esset : *Erunt vobis in latera*, vel, *erunt vobis latera* ; sic enim ל post היה usurpatur ;

patur; quæ enuntiatio inepta foret. *Kimchius* quosdam צרים a צור *venari* exposuisse testatur, quibus *Dagesh* officit, neque æque commodum fundit sensum, atquè versio *Chaldæi* & *Vulg.* qua standum puto.

CAP. V.

Vers. 11. מקול מחצצים בין משאבים

VUlg. mire vertit; *ubi collisi sunt currus & hostium suffocatus est exercitus.* Quid voluerit non facile est conjicere. Lxx. propius Hebr. ἀπὸ φωνῆς ἀνακρουομένων ἀναμέσον ὑδρευομένων· Videntur *citharoedos* & *cantores* intellexisse. *Chaldæus* מחצצים a חצץ *lapillo* derivans exposuit, Israëlitas metu hostium non ausos ad aquationes accedere, & lapillos, quibus ripæ fluviorum & aquarum consitæ sunt, transire: Sic *Jarchius* ex mente quorundam. Hæc autem Interpr. ferri nequit, & ex verbis nostris nullis fidiculis potest extorqueri. *Kimch.* יורי חצים intelligit, seu *jaculatores*, qui Israëlitas ab aquationibus prohibebant. Ita & *R. Levi*; hunc sensum & explicationem Belgæ amplexi sunt. Reverà חצץ a חץ est *jaculari* apud *Jonathanem*

hoc cap. vſ. 8. non video tamen qui conveniat: *A voce*, vel, *ſtrepitu ſagittariorum inter aquationes, ibidem laudent juſtitias Domini.* Ex his verbis ſequeretur, Deum laudibus eſſe celebrandum, quod ſtrepitus hoſtium ad aquationes audiatur. Abſurdum hoc eſſet, neque id etiam volunt Interpretes; hoſtium enim diſceſſum, & fugam celebrari putant. At nihil tale in verbis iſtis apparet; niſi מקול violenter admodum vertas: *Quod non amplius ſit vox:* uti Zach. 47: 14. מעבר, *ne ſit amplius tranſiens;* ſane מן quandoque negandi vim habet; at obſervandum, hoc a præcedentibus oriri, quod hic non fit: neque etiam video Interpretes id hic admittere. Conjecturam in hac difficultate meam cunctanter propono, licet ſenſum facilem fundat. *A voce ſortientium ad aquationes illic laudent juſtitias Dei.* Hebr. חץ eſt *ſagitta:* hoc pro *ſorte* olim poſitum fuiſſe ad Jobum c. 40: 25. latius oſtendi, quia *ſagittis* ſortiri ſolebant: Inde חצץ hic capio pro *ſortiri.* Sic Arab. سهم eſt *ſagitta* & *ſors*, uti ad Jobum monui. Verbum autem سهم in 3. eſt *ſortiri.* Alcoran. Sur. 37: 14. de *Jona.* فساهم وكان من المدحضين

Et

Et ſortitus eſt (proprie *ſagittas jecit*) *& ſorte damnatus eſt.* Senſus eſt, Deum laudibus extollendum, quod ex urbibus jam exire detur, & confluere ad aquationes, adeo ut præ multitudine aquatorum de ordine *ſortiri* debeant, vel generalius, *diſceptare:* nam هاهم in gen. نازع *altercari* etiam exponitur. Hoc cum verbis ſeq. hujus vſ. convenit. *Deſcendit Dei populus ad portas* i. e. *ex urbibus proruit.* Vid. omnino ad Prov. 30: 27.

CAP. V.

Verſ. 15. בפלגות ראובן גדלים חקקי לב

IN *diviſionibus Rubenis, magnæ erant.... cordis.* Non parum hic difficultatis parit Interpretibus illud חקקי, quod quidam *ſtatuta, decreta, imaginationes* alii, alii *diſquiſitiones* exponunt. *Contentionem* reddidit Vulg. *Magnanimorum reperta eſt contentio.* Recte equidem ex ſenſu חקקי per *contentionem* expreſſit; hoc enim vult *Debora, Rubenitas* diu multumque deliberaſſe, an ad bellum ceteris cum tribubus irent, magnaque conſultatione & contentione rem utrimque eſſe agitatam, aliis alia decer-

nentibus: 'At quum radix חקק *ſtabile* potius ac *conſtans animi propoſitum*, quam hanc *mentis* in deliberando *fluctuationem*, deſignet (uti ex derivato חק *ſtatutum*; *decretum immutabile* Pſ. 2. palam eſt) maluerunt alii textum corruptionis arguere, ac pro חקקי *Chikke*, quod ipſis erant *conſtans decretum*, legere חקרי *Chikre*, *diſquiſitiones* ex vſ. ſeq. ubi idem repetitur. At enim quidni potius dicamus τὸ חקקי obſcurius per cognitum magis ac facilius חקרי, præſertim quum eadem ſit locutio eademque in re, eſſe explicandum, non vero illud ad hanc formam corrigendum. Præſentiſſimum hic ſubſidium exhibet Arabiſmus. Primo videamus de חקרי לב hoc abſque dubio *contentionem* animi ac *diſquiſitionem* dicit a rad. חקר *ſcrutari*: proprie vertas, *ſcrutinia cordis*, quæ ſcil. fiunt in deliberationibus & conſultationibus; ita *ſcrutandi* verba Arabica بحث & فتّش & فحص ejuſdemque generis alia, ad diſceptationes altercationeſque notandas deflectuntur. Hoc idem notare חקקי לב neceſſe eſt, idque ex Arabiſmo demonſtratum dabo. Arabice verbum חקק ſeu حقّ in 8. conj. احتقّ a *Golio* exponitur, *contendere*, *altercari*. Magis tamen huc facit uſus, quem ex ipſis Arabibus

bibus obſervavi, ut ſcil. verbum حقق in 2. conjug. *dageſſ*: حقّق idem fere ſit cum חקר *inveſtigare*, in *veritatem* diſceptando *inquirere*. Nimirum حقّق conjunctum invenio cum verbo بحث *ſcrutari*, quod Hebræo חקר reſpondet in *Pentat. Erp.* Deut. 13 : 14. Exemplum habeto ex *Hiſt. Tamerl.* pag. 437. كان فيهم الظرفاء والادباء وفيهم المحقق والباحث في العلوم والمدقق *Erant & in iis ingenioſi, ac eruditi, interque eos* אלמחקק *diſquiſitores, & ſcrutatores ſcientiarum, eaſque ſubtiliter indagantes.* Ibi מחקק cum باحث ſeu חוקר *ſcrutatore* ut ſynonymum jungitur. Sic pag. etiam 204. legitur بحاثا محققا *Indagator non indiligens.* In eadem etiam Hiſt. اهل التحقيق Sunt *qui contentione & ſtudio inquirunt*; locus eſt pag. 28. وهذه المملكة معدن حال الاعتزال وينبوع بحار اهل التحقيق من ارباب الهدى والضلال *Eſtque regnum hoc* (Chorzemiorum) *fodina ſectæ Mutazaliticæ, & ſcaturigo multitudinis in veritatem inquirentis diſceptando, cum recta, tum erronea incedentis via.* Eodem mo-

do *Abulphar.* verbo hoc utitur *Histor. Dynast.* pag. 328. *Vir erat egregius, magnæque dignitatis, variis scientiarum a veteribus acceptarum generibus excultus,* محقق بذلك اتم تحقيق *easque, quanta posset maxima, investigatione exploratas habebat.* Ex hisce exemplis elucet, quomodo חקקי cum חקרי conveniat, eademque fere significatione gaudeat, *disquisitionis* scil. & *investigationis.* Lxx. etiam seniores cum sæpe alias, tum hic, ad Arabismum videntur attendisse; חקקי enim reddunt, ἐξικνέμενοι, *perscrutantes;* quod sensu coactos eos expressisse, conjicere liceret, nisi in vs. etiam præced. מחוקקים ἐξερευνῶντες *perscrutantes* dedissent duro licet & incommodo sensu, quum potius ibi sint *legislatores* vel *principes*, ut recte *Hieronymus.*

CAP. V.

Vers. 17. *Aser sedet in littore maris,* ועל מפרציו ישכן.

LXX. מפרצים διεξόδες vertunt, non satis recte. *Chaldæus* per מפרצים *urbes desolatas* intelligit; *Et in urbibus gentium desolatis habitant:* קירוי עמיא דפגרו תבו

ובניין

ובניין ויתיבו בהון. *Urbes gentium destructas Aseritæ ædificarunt easque incoluerunt.* Sign hanc petiit a פרץ *rumpere.* Vulgatus *portum* reddit, quod probe factum ex Arabismo ostendam. *Kimchius* & *Levi* etiam *urbes destructas* intelligunt, sed alio modo quam *Chaldæus*; ipsorum scil. *Aseritarum* urbes arbitrantur perruptas & hosti patentes, quorum metu in bellum proficisci negarunt. Non absimiliter Belgæ: sed frustra hæc comminiscuntur. מפרצים nihil aliud sunt quam *portus. Aser in littore maris consedit, & in portibus suis habitat*, vel, *mansit*. Arabice فرضة seu פרצה proprie est *locus in littore crebra fluctuum allisione incisus*; a فرض *rumpere*, *incidere*. Hinc a similitudine فرضة est *locus in quo naves anchora jacta stant*, exponente *Zjauhario*. Urbes maritimas portu præditas etiam فرضة vocant. *Zjudda* جدة maris rubri portus insignis فرضة مكة dicitur esse *portus Mechæ.*

CAP. XI.

Verf. 20. ולא האמין סיחון את ישראל.

VIdeo Interpretes hæc ita capere: *Et non concredidit Sichon Iſraëli tranſire per terminos ſuos.* **Hy betroude het hen niet toe**; ut habent Noſtri. *Vulgat.* ſimpliciter: *Non dimiſit.* Verum, ut mihi quidem videtur, verum loci ſenſum præbet Arabiſmus. *Non ſecurum, tutum præſtavit Sihon Iſraëlem; libellum ſecuritatis non conceſſit tranſeundi per limites ſuos.* Arab. امان non tantum *fides* eſt, ſed & *ſecuritas*, oppoſitum τῷ خوف *metus*; & verbum امن *credere* & *ſecurum eſſe*; in 4. conj. *ſecurum reddere.* Ad bellum ſæpe transfertur. *Abulphar.* وطلب اهل البلد الامان وامنوا. *Et petierunt urbis incolæ ſecuros ſe præſtari, & præſtiti ſunt.* Alibi de urbe obſeſſa etiam: امنهم ان يخرجوا هم ونساوهم *Securos eos reddidit exeundi pariter cum uxoribus & liberis* &c. האמין אתם. Hoc alias dicunt. كتب لهم الامان *Scripſit*

Scripsit iis securitatis libellum. Sic de legatis, vel exercitu hostile solum transituro كتب لهم الامان vel امنهم האמין אתם dicunt; Rex hostilis *tutos eos præstitit*, cujus locutionis multa apud Historicos inveniuntur exempla. Ceterum in verbo אמן apud Hebræos etiam *securitatem* contineri, monui ad Jobi cap. 24: 22. & infra dicam ad Psalm. 37.

CAP. XIX.

Vers. 26. ויתעללו בה

MUlti ex linguæ peritis: *Et facinus in ea commiserunt*; ex signif. vocis תעלולים *facinora*: Non recte; verte: *Et luserunt in ea.* התעלל est *ludere*, *illudere*; 1 *Sam.* 31: 4. & *Jer.* 38: *vs.* 19. Ita Græci ἐνέπαιζον ἐν αὐτῇ· & *Chaldæus* אתלעבו בה; *ludendi* verba Latinis & Græcis ad rem Veneream transferri non est quod Doctos moneam. Arabibus & Hebræis idem in usu est. Id apud Arabes in لعب & دعب & لهي aliisque *ludendi* verbis observare est. Apud Hebræos צחק ita usu venisse sine controversia palam facit Genes.

39: 14, 16. neſcio autem an eundem obtineat uſum *Gen.* 26: 8. Multorum ex Hebræis hæc mens eſt, etiam *Cajet.* & *Nic. Lyræ* aliorumque: Scoliaſtæ etiam Græci, qui hic habet: εὐσχημόνως εἴρηται. Rabbini hoc ſenſu capiebant verbum Geneſ. 21: 9. ubi dicitur, Saram vidiſſe filium Hagar מצחק. *Rabboth in Geneſ. Sect.* 53. דרש ר׳ עקיבא אין מצחק אלא גלוי עריות היך מד״א בא אלי העבד העברי לצחק בי מלמד שהיתה רואה אותו לישמעאל מכביש גנות וצד נשי אנשים ומענה אותן׃ *Expoſuit R. Akiba, ludum iſtum nihil aliud fuiſſe, quam turpitudinis revelationem, quomodo legitur Gen.* 39. &c. *Docet autem Saram vidiſſe Iſmaëlem* . . . . . *& venantem uxores virorum eoſque comprimentem.* Verba iſta מכביש גנות obſcura ſunt. *Gloſſ.* intelligit, Iſmaëlem acriter perſequendo feminas ſepes hortorum transvolaſſe; at ſic vim facit verbis. Monet idem in *Biure R. Eliæ Oriental.* legi גויות *ſubigens gentiles fœminas*; quod procul dubio ita correxit Rabbi iſte, quia videbat *hortos* hic non convenire. Quid ſi גנות hic *dæmones* ſint, quas ab hominibus ſubigi, iiſdemque conjungi poſſe credunt Rabbini & Mahomedani, de quo multa in Thalmude & Scriptis Orientalium: ſed hæc alterius ſunt loci. Nos hic In-

Interpretem habemus omni exceptione majorem Paulum Gal. 4: 29. qui צחק alio capere ſenſu docuit. Ceterum התעלל parili ſignificatione etiam ſumtum videtur ab Rabbinis *Num.* 22: 29; atque inde orta horrenda illa criminatio, quam Bileamo objiciunt *Gemarici* in *Avod. Zar.* f. 4. p. 2. & *Sanh.* f. 105: 2. eum concubuiſſe cum aſina ſua; ſcio eos id ex הסכן elicere, ſed & ex התעלל idem eos facere patet ex *Rabboth in Bemidb.* ubi ad התעללת, ita annotant Magiſtri, אע"ף שמדבר בלשון קדש גוי לשונו פרוח *Licet qui hic lingua ſancta loquatur gentilis ſit, tamen ſermo ejus floridus eſt.* Ergo obſcœnitatem hic intelligit Doctor Judæus, quam Bileam verecunde obtexerit. At fruſtra & vane in Syro Hebræi ſermonis caſtitatem mirantur nugaces Rabbini.

ANIMADVERSIONES
PHILOLOGICÆ
IN LIBRUM
I. SAMUELIS.

Cap. I.

Vers. 6. וכעסתה צרתה

Optime ad h. l. *Kimchius.* כל שתי נשים לאיש אחד נקראות צרות *Duæ unius viri uxores*, tsaroth, *vocantur; quoniam ut plurimum inimico inter se invicem sunt animo. Et sic sæpe in Misna:* Indubitatum hoc reddit Arabismus, ubi צרר seu ضر est *lædere*, *hostiliter agere*; pecul. de mulieribus uni viro junctis, *Zelotypia contendere.* Unde צרה ضرة est *mulier*, *quæ*

cum

cum alia communem habet maritum. Ambæ ضرتان in Dual. audiunt. Et צר seu ضر est *matrimonium, quo uxor ducitur juxta aliam adhuc superstitem;* unde dicunt نكحت علي ضر *Ducta est domum alteri jungenda.* Unde lux loco Levit. 18 : 18. qui sic verti potest: *Non adjunges uni uxori alteram* לצרור *committendo polygamiam.* Optime Vulg. *in pellicatum.* Sic evito supplementum Interpr. אותה, qui vertebant: *Ad angendum eam,* quod ipsum tamen non omnino improbare possum. Ceterum hac etiam *æmulandi* signif. *Kimchius* sumebat צר מעון mox infra cap. 2 : 32. in *Comment.* ad istum loc. & in *Libr. Rad.* voce מעון. Verbum צרר clare æmulari est apud Esai. cap. 11 : 13. quem locum, a multis non recte intellectum, suo ordine exponam.

CAP. V.

Vers. 9. וישתרו להם עפלים

LXX. καὶ ἐπάταξεν αὐτοὺς εἰς τὰς ἕδρας αὐτῶν· quod potius vs. 6. respondet, ubi legitur ויך אותם בעפלים. ubi LXX. καὶ ἐξέζεσεν αὐτοῖς εἰς τὰς ναῦς; quæ ex iis quæ, ex. vs. 9. citavi, expressa videntur. Con-

Confusio est in versibus: שחר ergo iis ὀκ-ζεῖν est: Hieron. *computrescere* exponit: *Chaldæos* per לקה *percutere*, *affligere* ex vs. 6. & 13. ubi הכה, quod *Chaldæus* לקה reddit, legitur. Verbum est ignotum nec alibi lectum שחר. Rabbini omnes, *Jarchi*, R. *Levi*, *Kimchi*, R. *Esaia* ceterique, ad סחר referunt, indeque exponunt; hos nostri sequuntur Interpretes, quotquot sunt. Nituntur auctoritate *Masoræ parvæ*, quæ ad h. l. ita habet. י"ח מלין כתיב שי"ן וקרי ס"מך: *octodecim sunt voces per* ש *scriptæ*, *quæ per* ס *leguntur*. At primo; non id agnoverunt Veteres, quos citavi, Interpretes, qui verbo tanquam ignoto significationem ex sensu tribuerunt. Secundo, nihil hic *Masora magna*, imo ad Hos. 2: 8. ubi octodecim illa & alia etiam loca recenset, nullam facit loci nostri mentionem. Tertio, *Sin* quidem quandoque pro *Samech* positum invenio, nunquam vero *Schin*: at ישחרו in optimis Editionibus punctum habet dextro cornu adpictum, & per *Schin* scribitur. Ita in exemplaribus meis ex editione *Plantini* in 4°. & *Bombergii* in folio, cujus curam *R. Chajim* habuit; *Veneta* etiam magna, & MSS. quæ vidi optimæ notæ. Ideo etiam *Forsterus* verbum sub literam *Schin* in

Lexi-

Lexico suo retulit. Hoc Celeb. *Gussetium* dicere coegit; *Ignoratur ergo hucusque verbum illud.* Conjecturam etiam novam proponit, ut ישתרו positum sit pro ישטרו *Thau* pro *Tet*, ut in חתך & חטף aliisque. Hoc exponit vir Doctus: *Et dominatæ sunt iis mariscæ.* At præterquam quod sensus sit non satis commodus, permutatioque ista rarior, præter ista dico, שטר nunquam est *dominari*, aut sub radice sua *dominii* significationem habet: tum si vel maxime haberet, non illud in *Niphal* exprimendum fuisset. Itaque nos de verbo ignoto quædam proponemus. Arabice شغر שתר est *findere:* unde شغر special. *labii inferioris fissura* in *Camus.* Ea significatio satis loco nostro conveniens est: *Et fissæ sunt iis* (id est, *eruperunt*) *mariscæ, tumores & pustulæ, Apholim.* Res quæ *ebullit* & *prorumpit* stylo Orientis *findi* dicitur. *Fissæ sunt aquæ* Esai. 35:6. id est, *fissa terra orta.* فطر نابه de *camelo*, *fissus est ei dens*, id est, *prodiit & exeruit se;* de *flore* dicunt انشق *fissus est*, id est, *rupto calyce prodire cœpit.* Pari ratione *fissæ sunt iis pustulæ Apholim, mariscæ, ficus*, pro *eruperunt.* Puto me alicubi phrasin hanc legisse, certe locutionem esse genio Orientis congruam extra dubium est.

CAP.

CAP. XIII.

Verf. 21. והיתה הפצירה פים למחרשות

Locus perquam difficilis ob ignotum פצירה. Lxx. τρυγητὸν dederunt, quafi fcriptum fuiffet בצירה. Rabbini *limam* intelligunt. Sic *Rafchi* & *Kimchi*. Pater *Kimchii* פצירה capiebat בלשון רבוי *fenfu multitudinis:* מויפצר בו שהוה רבוי דברים ex Gen. 19. ubi פצר effet *multiloquium*. Omnino prave. Rabbini quum *limam* intelligunt, auctoritate nituntur *Chaldæi*, qui שופינא expofuit; לי"מא בלעז *limam* vernacule exponente *Kimch.* At non video ulla hic ratione *limam* textui poffe obtrudi; fcio Doctos hæc ita capere, *limas* acuendis *vomeribus fecuribus* ceterifque inftrumentis, adhibitas fuiffe; at duabus de caufis interpretatio hæc non confiftit. Primo, quod conftructio & verborum feries repugnet; fecundo, quod præc. vf. non conveniat, ubi dicitur Philiftæos ad acuenda inftrumenta debuiffe adiri. Tandem fi vel *lima* commodum hic funderet fenfum, qua tandem ratione פצירה *limam* notare poffit, equidem non video. An ex *urgendi* fignif. vel *juf-*

instandi? uti incommode nonnulli. At ferris, malleis, securibus &c. rectius id tribueres, quam *limis*. Tum etiam פצר *urgere* non nocat, nisi metaph. uti mox docebo. Conjectura itaque mea hæc est: פצירה expono *obtusionem*, proprie *fissionem*. Fissa acies & crenis incisa, obtusa est: satis apte & liquide cuncta hoc modo cohærent. Vs. 20. *Descendebat autem omnis Israël ad Philisthæos, acuendo quisque vomeri suo &c.* Vs. 21. *Erat enim* פצירה *fissio, obtusio* פים *acierum vomeribus, ligonibus, securibus &c. Vulgat.* hic consentientem habeo: *Retusæ enim erant acies vomerum &c.* Arab. فطر *fidit*, de ense, *obtudit*, fissuris scil. incidendis. سيف فطار *fissus, fissuras habens, obtusus ensis* apud *Zjauhar.* & in *Camus.* Radix est, ut dixi, פטר فطر *findere*; in 5. تفطر *fissus fuit*: in 7. انفطر *fissuras egit*: nomen فطر *fissura.* Alcor. Sur. 82: 1. اذا السماء انفطرت *Cùm cœlum finditur*: pro quo Sur. 84: 1. est انشقت. Ergo فطر idem est quod شق *findere*. Hanc eandem signif. radici פצר tribuendam puto, unde nova mea expositio *fissionis*, quæ a communi *urgendi* notione nimium recedere videtur, non parum firmatur. Gen. 19: 3, 9. ויפצר בם *& instititit*

tit apud eos, urſit eos recte quidem vertas, at non proprie; nam tunc erit; *Et fidit eos* ſcil. rogando; ut Latin. *obtundere*. Sic Arab. صدع *fidit*, & *inſtitit rogando*. Eadem ratione vſ. 9. *moleſtum eſſe* notat. הפצר 1. Sam. 15 : 23. in quo miſere ſe torquent Interterpretes, commodiſſime hinc elucidari alias oſtendam. Ceterum פצר primario *findere** notaſſe, indubium ſatis videtur ex cognata radice פרץ quod itidem ut פצר *inſtare* notat & *urgere*; prima notione vero *rupit*, *fidit*, *diffidit*, quod notum eſt. Quin פטר etiam, צ in ט in prima ſignif. nihil aliud quam *findere* notare conjicio ad Num. 3; 12. quæ videſis. Summa ergo ratione פצירה *fiſſionem* expono, id eſt; *obtuſionem*. Reſtat difficultas פצירת in conſtr. dicendum fuiſſe; ſed hæc ceteris Interpretibus mecum communis eſt, & exemplis talis uſus non deſtituitur.

CAP. XXVIII.

Verſ. 14. וידע שאול כי שמואל הוא

ET *Novit Saul, quod Samuel eſſet*. Male habet hic Interpretes illud ידע *cognoſcere*: quomodo enim *ſcire* poterat & *noviſſe* Saul, Samuelem adeſſe, qui eum non-

nondum viderat quidem, quique revera non adfuit, nec adeſſe potuit. Puto ירע hic abuſive ſumi, pro *conjicere, ſuſpicari; Et ſuſpicabatur Saul*, ex ſignis modo nominatis, *Samuelem eſſe*. Ita *ſciendi* verba Arabica شعر & علم uſu veniunt. Alcor. 16: 28. خر عليهم السقف من فوقهم واتيهم العذاب من حيث لا يشعرون *Tectum ſuperne eos oppreſſit, pœnaque eos invaſit ex ea parte, unde non noverant*, id eſt, *non ſuſpicabantur*. Sic vſ. 47. & multis locis alibi. Abulphar. pag. 540. وكان قد حصل لهم الشعور بذلك من قبل فصدقوه *Illi cum ante ea de re aliquid ſuſpicati eſſent, ipſi fidem adhibuerunt*. p. 289. استشعر منه الخوف *Novit ab eo metum*, id eſt, de eo ſuſpicatus eſt & animo metum concepit. Iterum pag. 522. استشعر به *Novit de eo*, id eſt, *ſuſpicionem de eo concepit*. Eodem modo علم *noviſſe*, quod Hebræo ירע in verſion. Arab. reſpondere ſolet, pro conjectura ex ſignis externis uſurpatur. Simillimum plane eſt huic loco noſtro exemplum apud *Keſſæum* MSS. Fabulatur ille in Vit. Salom. ange-

lum mortis *Salomoni* in ſacello ſuo ſacris vacanti mortem ſignificaſſe, ſtatimque animam in cœleſtes ſedes tranſtuliſſe, corpore baculo ſuffulto, & in terris relicto, adeo ut loco non moveretur; hunc ita conſtitutum quum viderent dæmones, alii aliis dixerunt.

انه لم يموت وانه حي وهابوا ان
يمسوه فلم يزل كذلك والناس
والجن والشياطين والطيور في
طاعته يعلمون ذلك الى ان
مضت عليه سنة

Mortuus utique non eſt, ſed vivit. Metuerunt autem eum tangere. Ipſe ergo quum ita ſe ſemper haberet, non deſtiterunt homines, dæmones, diaboli, aves & feræ ei ſubjecti eſſe, Hoc ſcientes, id eſt, ſuſpicantes, & ex ſignis arguentes, eum vivere; *uſque dum annus elapſus eſt;* quo finito, addit *Keſſæus*, baculus quo innitebatur tinea corroſus una cum Salomone in terram decidit. Confer Alcor. Sur. 34: 13. ubi eadem fabula narratur. Sic forte explicandum illud ἐπιγνοὺς Luc. 23: 7. *Conjiciens, ſuſpicatus.*

ANIMADVERSIONES
PHILOLOGICÆ
IN LIBRUM
II. SAMUELIS.

CAP. III.

Verſ. 12. *Et miſit Abner ad Davidem*
תחתו.

VUlg. *pro ſe.* Ad *Abnerum* ergo illud תחתו refert. Sic & *Chald.* ſed alio pacto: מאתריה *ex loco ſuo.* At tunc מתחתו ſcriptum oportuit. Lxx. ad *Davidem* retulerunt; πρὸς Δαβὶδ εἰς Θαιλὰμ οὗ ἦν. Unde illud Θαιλάμ? Alii denique ad *Isboſethum*: *Clam ipſo*: quod commodiſſimum quidem parit ſenſum; dubito

tamen an rectum; nam תחת pro *clam* posse sumi non probatur. Ex usu Arabici دون *sub*, idem quod תחת ita conjicio; *Et misit Abner ad Davidem*, תחתו *rejecto ipso* nempe *Isbosetho*. Alcor. Sur. 22: 12. sic usu venit particula دون *sub*: يدعوا من دون الله ما لا يضره وما لا ينفعه *Invocat sub Deo* תחת אללה *quod nec obest ipsi, nec prodest*. Nihil hac locutione in *Corano* frequentius دعا مـــن دون الله *invocare sub Deo*; quod non exponendum est, *præter Alla*, sed *Alla neglecto*. Sic & in Historia illa, quam narrat *Kessæus*, de tribus sociis, qui thesaurum invenerant; unus eorum cibum quærens veneno eum inficit, *ut socii de eo*, inquiebat, *comedentes, moriantur*; وانفرد بـالكنز دونهما *solusque thesauro potiar* תחתם *sub ipsis*. Reliqui duo, dum socius aberat, idem capiunt consilium tertium istum interficiendi لينفردا بـالكـــنـــز دونه *ut soli thesauro fruantur* תחתו *sub isto*. Commode nunc succurrit locus, qui conjecturam meam stabilit fortiter. Ezech. 23: 5. ותזן תחתי ubi תחת eundem usum habere apparet. Vid. me in ist. loc.

CAP.

CAP. VI.

Verſ. 16. מפזז ומכרכר.

Hieron. *ſubſiliens atque ſaltans*. Veram verbi פזז ſignificationem ex Arabiſmo demonſtratam invenies ad *Gen.* 49: 24. ubi fruſtra eſſe eos, qui *conſolidare* exponunt oſtendo. *Levitatem* proprie verbum indicat, uti Arabum فز vid. loc. cit. Vox מכרכר etiam rarior eſt. Mirari ſubit L. de Dieu, qui ex Syrorum כרא verbum כרכר *gaudere* proprie ſignificare putat: Syrorum כרא aperte ex Græcia transſumtum eſt, & χάρειν exprimit. Dein כרכר non poteſt a כרא formari. Radix כרר Arabibus *ſalire*, *inſilire* notat, qua ſignif. etiam occurrit Job. 6: 27. Inde כר *aries*, quod ſaltatorium ſit animal Pſ. 29. Geminatum כרכר hic *ſubſilire* eſt; כרכרות apud *Eſaiam* Cap. 66. *dromades*, a *ſaltando* nomen traxiſſe ad iſtum locum latius expono.

CAP. XX.

Verſ. 6. *Et dixit David ad Abiſai: Nunc magis afflicturus eſt nos Seba filius Bichri quam Abſolom. Cape igitur ſervos Domini tui & perſequere eum.* פן מצא לו ערים בצרות והציל עינינו.

NE *forte inveniat civitates munitas; & effugiat nos.* Ita vertit Vulgat. Lxx. σκιάσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν. Aliter adhuc *Chaldæus.* ויעיק לנו, *& arctet nos.* In mentem *Vulgatæ* eunt *Belgæ* noſtri, & Kimch. in Libr. Rad. *Jarchius* hoc modo. והציל עצמו לעינינו והרי זה מקרא קצר *Et liberet ſe ipſum nobis cernentibus. Locutio eſt conciſa. R. Levi* הציל ſenſu *ſpoliandi* & *eripiendi* ſumit, quo aliquando venit; & עינינו exponit: שעינינו אליו *ad quem nos reſpiciebamus, cui plurimum fidebamus.* Non diſplicet Interpretatio hæc, & ceteris inferior, me judice, non eſt. Apud Arabes certe اعيان *oculi civitatis* ſunt *primates* & *proceres*: اعيان مملكة, *Oculi regni* ſunt *amici* & *conſiliarii regis.* Ita apud *Sadium* in *Guliſtan*, & in *Hiſtoria Tamerlanis* non uno in loco.

Hiſce

Hisce adde expoſitionem, quam Arabiſmus ſuppeditat, alteram, ſatis etiam congruentem: ſcilicet verbum نصل *extrahere*, id enim & נצל primario notat, & *liberare* in 2. conjug. peculiarem habet uſum, qui fallor aut phraſi noſtræ reſpondet: نصل הציל עין العين a Lexicographis ſpeciatim exponitur قذي العين *feſtuca liberavit oculum.* נצל ergo pecul. eſt *feſtucis liberare*; unde נציל نصيل *purgatum ariſtis feſtuciſque excuſſis triticum* in *Camus.* Quid vetat hinc reddere? *Et liberabis feſtuca oculos noſtros.* הציל 3. perſ. pro הצלת ſec. quod apud Arabes & Hebræos infrequens non eſt. Malo tamen tert. perſ. retinere, hoc pacto. **En men verlosse onse oogen van den splinter.** Hebraiſmum hanc interpretationem pati infinitis exemplis oſtendit *L. de Dieu.*

CAP. XXIII.

Verſ. 13. *Et venerunt* אל קציר אל דוד

VUlg. *tempore meſſis ad Davidem.* At Lxx., qui non congruere hic *meſſis* mentionem videbant, εἰς κασὼν reddiderunt, tanquam ſi nomen eſſet loci. Certe ſi *meſſis* tempus indicaretur, dicendum

fuisset בקציר. Non male forte hic Arab. قصر advocabitur, quod *arcem* notat, & *castrum*, vel *castellum*: قصر مشيد in Corano *Castra munita*: sæpissime apud Historicos hanc locutionem reperire est. Neque tamen loci nomen esse posse, negare audeam a munitione sic dictum. Ita قصير nomen loci ad mare rubrum, apud *Abulfedam*, فرضة قوصي ومينا علي الابحر, Φρȣ́ριον *Kusi & portus maris.* Conferatur vs. seq. hujus Capitis.

ANIMADVERSIONES *PHILOLOGICÆ* IN LIBRUM I. REGUM.

Cap. XVII.

Verſ. 21. ויתמדד על הילד

NEſcio quid viderint Lxx., qui vertunt, ϗ ἐνεφύσησε τῷ παιδαρίῳ. *Vulgat: Et expandit ſe atque menſus eſt ſuper puerum.* Illud *menſus eſt* ex Gloſſemate irrepſit. מדד *metiri* notat. Arabice مد etiam *extendere* ſignificat, quod facile ex prima illa ſignificatione profluit. Optime ergo *Vulg. expandit ſe.* Errant qui aliter: מדד etiam per *extendere* vertendum eſt Job. 7:4. *Quum decumbo, & dico, quando ſurgam?* ומדד ערב *tunc extendit* (*protrahit*) *veſperam* ſeu

ſeu *tenebras* Deus. In hoc loco mire deſudant Interpretes; ſenſus, quem do, planus eſt & liquidus. مدى *ſpatium*, *mora*: & verbum مدن *protrahere* in *Corano*.

CAP. XVIII.

Verſ. 26. ויפסחו על המזבח אשר עשה.

VArie locum exponunt Interpretes. LXX. καὶ διέτρεχον ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου· Diviſis ſcilicet turmis decurrebant. *Chaldæus* אשטתו, *inſanos ſe gerebant* vertit, ſenſum non verba exprimens. *Arabs* ſimiliter اضطربوا, *conturbati ſunt*: *Syrus* אתכתשו, *colluctati ſunt* etiam ex ſenſu. *Kimchius* ex *claudicandi* notione, *Tanquam claudos & dolentes ſe gerebant euntes & redeuntes ſuper altare*. Alii ex *tranſiliendi* ſignif. *Et tranſiliebant altare*, quod varie iterum explicari poteſt. Vir Doctus: *Et tranſiliebant altare, quod fecerat* Elias, tanquam per ludibrium; perinde ut Romæ muros ludibrio *Remum* tranſiliiſſe tradunt, Mallem, ſi פסח hic *tranſilire* eſt, de motibus *Baalitarum* incompoſitis explicare, quibus huc illuc tanquam furore prophetico externati ferebantur: ſed longe aliud verbum ſonare videtur:

detur: Dicitur *vs.* 30. de *Elia*: *Et resarcivit altare destructum.* Nisi in hoc loco, quem explicamus, destructio illa altaris *Eliæ* indicetur, nusquam ea indicatur. Hinc Belgæ nostri פסח pro *adsilire*, *adsultare* capiunt, & crebris eorum adsultibus *Eliæ* altare destructum esse intelligunt. Arabicum فسخ per نقض ipsi exponunt Arabes: Hoc *dissolvere* notat & *rumpere*, compagem, structuram, membra *luxare*: Hinc verti posset. *Et dissolverunt altare*, *quod fecerat* Elias. Hinc etiam פסח *claudus*, forte dictus, quasi *luxatus*. Ne tamen quid dissimulem, constructio repugnare videtur.

ANIMADVERSIONES
PHILOLOGICÆ
IN LIBRUM
II. REGUM.

Cap. IX

Verſ. 24. יהוא מלא ידו בקשת

Conſtructio eſt paulum intricatior. Non approbo, quod vertant: *Implevit manum arcu;* verterem potius; *implevit manu arcum.* Sed neque hæc verſio ſatis arridet, & conſtructionem ita potius ordinandam puto.

Et Jehu, implevit manus ejus arcum; ſolenni Hebraiſmo, pro, *manus Jehu implevit arcum.* מלא בקשת *implere arcum* eſt *tendere valide.* Arabes ſimiliter plane املا في القوس pro quo alias dicunt etiam املا النزع في القوس

im-

implevit attrahere arcum, id est, *valide tetendit.* Hinc locutionem esse ellipticam patet, pro qua plenius efferres דרך מלא בקשת. Orientalibus verbum מלא intendit & auget. *Jerem.* 4: 5. קראו מלאו : quod recte *Hieron. Clamate fortiter:* Sic cap. 12: 6. Sic Arabes جعل وملا. *fecit & implevit*, id est, *accurate fecit.* كمّل النظر اليــــــه, *intensissimis in eum oculis intuitus est*, apud *Kessæum* in cap. de *Seraphinis*. Vera esse quæ de locutionis ratione profero, patet ex Zach. 9: 12. ubi plene occurrit: דרכתי קשת מלאתי, quod non animadvertunt Interpretes, qui hæc disjungunt: est plane dictum, uti קראו מלאו.

CAP. IX.

Verſ. 30. ותשם בפוך עיניה.

LXX. ϰ̀ ἐςιμμίσατο τὺς ὀφθαλμὺς· *Chaldæus:* כחלת בצרירה עינהא, *stibio fucavit oculos.* Ita ceteri Interpretes. De re satis constat, de locutionis ratione non item. *Kimchius* positum putat pro תשם פוך בעיניה. Non possum non hic conjecturam meam Eruditis proponere. Jerem. 4: 30. legitur כי תקרעי בפוך עיניך. Similem esse huic

huic nostræ locutionem istam satis apparet: Arabismum si hic advoco תשם idem fere, quod תקרע, notabit: scilicet verbum وشم, seu ישם Arabice, *findere*, *lacerare* notat, unde futurum regulare est תשם; idem quod תקרע. Eo magis sese hic Arabismus adprobat, quod verbum وشم ad mulierum compturam, quæ fuco fit, etiam adhibeatur; speciatim enim denotat: *Mucrone supremam cuticulam scalpere & lacerare quasi, ut inspergendus pulvis & fucus apte hæreat.*

Non erravero forte, si hoc sensu קרע apud *Jeremium* intelligam, cujus vim nimium extenuabimus, si *exordia* tantum *oculorum producta*, uti in hoc negotio loquitur *Tertull.* verbum indicet.

CAP. XIV.

Vers. 8. נתראה פנים

SIc *vs.* 11. ויתראו פנים *Cap.* etiam 24: 29. *Occidit eum in Megiddo* כראתו אתו *quum videret eum*, id est, *in prælium cum eo descendisset.* Ita has locutiones intelligendas esse series orationis probat, & parilis Arabum in verbo راي usus. Histor. Tamerl. pag. 49.

pag. 49. لما تراي الجمعان واتصلت المراشقة بالضرب والطعان *Quum* יתראו *viderent se exercitus, & telorum, gladiorum, hastarumque ictus promiscue infligerentur*. Sic pag. 136. *Et perrexit exercitus ejus in vallem lente* (رويدا uti lego pro رويدا voce nihili) ولما تراي الجمعان ونكص علي عقبيه *quumque in conspectum venissent ambo exercitus, in fugam conversus fuit*. Ex Corano hæc petita sunt Sur. 8: 50. nisi quod illic legatur ولما ترات الفيئتان eodem sensu. Iterum p. 361. ولما تراي الجمعان وتداني الزحفان

Et sic sæpius alibi in eadem Historia. Persarum eadem loquendi est ratio. *Sadi* in *Gulistan*. چون دو لشكر روي بهم اوردند *Quum exercitus faciem utrimque contulissent.*

ANIMADVERSIONES
PHILOLOGICÆ
IN
PSALMOS.

PSAL. VIII.

Verſ. 2. *Quam admirabile eſt nomen tuum in tota terra* אשר תנה הודך על השמים

EST qui vertit: *Quod eſt ponere gloriam tuam ſuper cœlos:* incommode. תנה vulgo creditur eſſe infin. verbi נתן: quia tamen ille infin. ſenſum reddit difficiliorem, pro præterito ſumunt hoc modo: *Qui poſuiſti gloriam ſuper cœlos:* Sic Chald. דיהבתא *qui dediſti.* Nullo tamen exemplo hæc verſio confirmari poteſt; ideoque

que dubito an תנה sit a נתן, præsertim cum alia talis infinitivi forma non exstet. Vulg. & LXX. generatim *elevata est magnificentia tua* &c. Facilior longe sensus erit, si תנה ad radicem תנה referamus: תנה Judic. 5: 11. שם יתנו צדקות יהוה *illic laudent justitias Dei*, ut *Chaldæus*, יודו *celebrent*: Sic Arab. ثنى est *celebrare laudibus*: & ثناء *laus, encomium.* Ita & Cap. 11: 40. לתנות *ad laudibus celebrandam filiam Jephtæ.* L. de Dieu hæc loca ita vertenda esse docebit, quem adi. Sume hoc loco nostro תנה pro *laude*, & liquidus erit sensus: *Laus gloriæ tuæ est supra cœlos*, vel, *quia laus* &c. Quod si תנה sumendum sit a נתן, ita verterem: *Qui ponendo gloriam tuam supra cœlos*, id est, ascensione in cœlos, *ex ore infantum præparasti laudem.* Infin. Gerundiorum vim habent. Ceterum תנה in locis Jud. esse *laudare* mihi omnium maxime probatur; docebo etiam quomodo hæc significatio ex communiori signif. defluxerit. Scil. תנה omnium consensu est *mercedem dare*, aut, *mercede conducere*, apud Hoseam; & אתנה atque אתנן *merces* apud eundem & alibi. Inde secundo תנה est *laudibus celebrare*, quasi dicas, *reddere mercedem*: Sic Gall. *rendre mercy a Dieu* est *Deum laudibus & gratiarum*

I 2 *actio-*

actionibus celebrare. Res clara fiet exemplo. שכר Hebræis eſt *mercedem dare*; inde Arabes habent شكر *laudibus celebravit*, præſertim & proprie *ob beneficia*, monentibus Arabibus. Ergo תנה eodem pariter modo *laudes ob beneficia* accepta proprie dicet. Id uſus Arabum confirmat. ثنا رجل علي معطيه مشكوريه *Largitorem laudibus ob beneficia extollere eſt ea augere*: ſententia eſt Ali Imperatoris. Itaque תנה proprie erit *remercier*, & deinde generaliter, *laudare*, *celebrare*; uti ثنا apud Arabes & شكر. Qui *confabulari*, aut *conſolari*, aut *plangere*, hoc verbum תנה ſignificare putant, ſine ratione ita exiſtimant, & parum conſtanter; nam ſi cap. 11. Jud. id convenire daretur, certe cap. 5. nullo modo poterit accommodari. Et vel eo nomine *laudandi* ſignif. omnibus iſtis præferenda eſt, quod ad notionem *mercedis* poſſit reduci, ad quam aliis iſtis ſign. nullus eſt aditus. Validius hæc confirmabo ex ipſa Hebræa lingua. Dixi modo, Hebræorum שכר *mercedem reddere* Arabibus ſecunda notione deſignare *laudibus & gratiarum actionibus concelebrare.* Nunc ulterius procedo; & ipſis etiam Hebræis ita uſu veniſſe probabo. Conſtat hoc mihi,

mihi, ex voce אשכר Pſ. 72: 10. *Donarium*, *munus* vulgo id reddunt. Recte id quidem; in origine tamen & etymologia vocis prorſus cœcutiunt. Proprie notat *munus*, *quod datur ab eo, qui gratias agit*: χαριστήριον· plane uti אתנה & אתנן ſunt *præmia* & χαριστήρια. Sicut ergo Hebræis שכר utrumque notavit, & *mercedem dare*, & *meritis gratiis & laudibus proſequi*; quis idem in radice תנה fieri potuiſſe, vel factum eſſe negabit?

PSAL. IX.

Verſ. 7. אבד זכרם המה

HIeron. vertit: *periit earum memoria una cum ipſis*: quod ſequuntur *Belgæ* noſtri: **Haarlieder gedagteniſſe is [met] hen vergaan.** Utraque verſio ellipſin ſtatuit ante המה ſcil. עם *cum*. Ellipſin etiam agnoſcit Interpres *Chaldæus*; at מן *ex* ſupplet. *periit memoria eorum* מנהון *ex iis*. Lxx. המה hic non ut pronomen habuerunt, ſed ut nomen, a verbo המה, quod eſt *ſtrepere*; ἀπώλετο τὸ μνημόσυνον αὐτῶ μετ᾽ ἤχȣ, *cum ſtrepitu*, ſupplentes etiam ב. Recentiores Interpretes plerumque vel *Hieron.* ſequuntur, vel *Chaldæum*, ſupplendo ſcil. ante המה

עם *cum*, aut מן *ex*. Verum nihil ſupplemento opus eſt, & ſingularis elegantiæ pleonaſmus hic occurrit: ſcil. המה emphatice & eleganter hic παρέλκει, ut dicatur אבד זכרם המה *periit memoria ipſorum ipſi* pro ſimpl. אבד זכרם *periit memoria ipſorum*. Floſculum hunc orationis ex Arabiſmo eruo, ubi familiariſſimus eſt. En exempla plane ſimilia. Diſſert. *Toph.* de *Hai Ibn Jokd.* 182. مثل لباسه هو מתל לבאסה הוא *inſtar veſtimenti ipſius ipſe*, pro ſimpl. مثل لباسه *inſtar veſtimenti ipſius*. Et pag. 189. كان رايه هو الا يتناول احد شيئا *erat ſententia ipſius ipſe, ne quis quicquam ſibi ſumeret* &c. ראיה הוא *ſententia ipſius ipſe*, pro ראיה *ſententia ipſius*. Iterum pag. 154. ان امكنه هو *Et poſſibile eſſet ipſi ipſe.* Similis etiam pleonaſmus pronominis tertiæ occurrit in *Hiſtor. Sarac.* pag. 142. ubi mulier quædam Imperatorem *Mutazimum* in auxilium vocat his verbis وا معتصماه Clar. *Erpen.* in verſione Latina hiatum reliquit, procul dubio quod verba Arabica in mendo cubare putaverit; *Golius* Arabizantium princeps in not. ad *Alfrag.* pag. 297. corrigit ea in وا معتصم *O Motaſama*; at recte ſe habet illud وا معتصماه,

&

& significat *O*, vel, *hei Mutasame ipse*; ita apud *Abulphar.* Histor. Dynast. pag. 186. وا عثمانان *O Othman*, *ipse*. Hist. Tam. pag. 447. يالله يا اخواتاه *per Deum ô fratres*, *ipsi* pro simpl. *per Deum ô fratres*. Ceterum Hebræis veteribus pleonasmum hunc satis cognitum fuisse liquet ex 1. Sam. 25: 24. בי אני ארני העון *Domine peccatum est in me ego*: ut Arabes في انا عصوا *rebellarunt in me ego*: Abulphar. p. 43. Ita etiam apud Dan. cap. 7: vs. 15. adde exempla consona ولاك انت *præfecit te tu*, pro simpl. *te* ex Histor. Tamerl. ceteraque quæ ad Genes. 49: 8. notavi; Et يجب علينا نحن *necesse est nobis nos* ex Eutych. Alexand. quæ ad Job. 6: 13. annotavi; adeoque non dubitabis זכרם המה *memoria ipsorum*, *ipsi* pro pleonasmo elegantissimo habere. Vid. porro ad Zach. 7: 9.

PSAL. X.

Verf. 4. רשע כגבה אפו בל ידרוש

VUlg. hæc ita reddit. *Peccator ſecundum multitudinem iræ ſuæ non quæret;* τȣ̃ς LXX. ſecutus, qui כגבה אפו vertunt κατὰ τὸ πλῆθ☉ τȣ̃ ὀργῆς· unde eos pro כגבה legiſſe כרבת conjicere liceat: alii כגבה אפו vertunt, *pro elatione iræ ſuæ*, hoc eſt, *ubi exarſit ira ejus:* ita *Capellus;* at ardorem iræ & excandeſcentiam nunquam Hebræi per גבה exprimunt, unde etiam corruit Celeb. *Cloppenb.* expoſitio: *Impius, ſecundum altitudinem, iram ejus non ſcrutatur*, id eſt, non diſquirit quam ſit alta ira Dei; verum, ut monui, de *ira vehementi* non dicere ſolent Hebræi, illam eſſe *altam*. Eſt qui hoc pacto verba interpretanda putavit: *impius ſecundum ſuperbiam* (pro ea qua eſt ſuperbia) *faciem ejus* (Dei) *non quærit*. Fluctuationes hæ interpretum exinde ortæ ſunt, quod locutionem גבה אף *elatio naſi*, ita enim verto, non intellexerunt, quod mirum cenſeri nequit, quia ea nuſquam alibi in Sacro Codice invenitur; Verum in Arabiſmo phraſis hæc uſitatiſſima eſt, & *ſuperbiam* dicit. Verbum شمخ notat *al-*

tum

tum, *elatum esse*, ut Hebr. גבה. unde in *Hist. Tamerl.* الجبال الشوامخ *altissimi montes*; inde dicunt. بانفه & شمخ بانفه *Elato fuit naso*, id est, *superbus fuit*, uti *Golius* ex *Zjauhari* annotat: ita تشامخ pro *superbia* occurrit in *Hist. Tamerl.* p. 48. Eodem modo a verbo زمخ, quod etiam *altum esse* notat, dicunt زمخ بانفه זמח אנפה *Extulit nasum*, quod *Zjauhar*. exponit per تكبر *superbivit*: Verbum سما seu שמי etiam est *altum esse*, unde שמים *cœli*; inde dicunt שמי אלאנף شمي الانف *Elatus naso*, id est, *arrogans*, *fastuosus*, *superbus*. Golius præterea in rad. صمن phrasin ex *Zjauhar*. citat; *Extulit nasum*, id est, *superbivit*. Huc etiam facit proverbium Arabum de homine superbo at vili:

انف في السماء واست في الماء

Nasus in cœlo, *nates in aqua*, hoc est, اكبرا وامعارا *num superbia & paupertas?* vel *superbitne & pauper est?* Aliter tamen proverbio hoc utitur, & montibus cœlum vertice tangentibus id accommodat auctor *Histor. Tamerl.* pag. 17. فصح ان يقال فيه انف في السما واست في الما

Vereque de iis dici poſſet, Naſus in cœlo, nates in aqua. Hoc obiter. Non dubium mihi eſt ex luculentiſſimis hiſce exemplis, quin *Belgæ* optime ſenſum loci noſtri expreſſerint: **De Godloſe / gelijk hy ſyn neuſe om hoge ſteekt en ondersoekt niet:** in notis autem de *impii Superbia* hæc explicant, ubi lectu digniſſima annotarunt.

P S A L. X.

Verſ. 8. *Oculi ejus ſpeculantur, inſidiantur* לחלכה.

ANnotat *Aben Eſra* ad h. l. quoſdam (*Maſorethæ* ii ſunt teſte *Buxtorf.* in Lex.) terminationem כה ſumere pro affixo, quaſi notaret *copias tuas*; *inſidiantur copiis tuis, ô Deus.* Hos autem ita refutat. ויש להשיב עליהם על חסרון הי"וד *Regeri ipſis poſſet*, vel, *refutari poſſunt ex defectu Jod.* Scil. quum חיל *copiæ* medium habeat *Jod*, חילכה ſcribendum eſſet, non חלכה, ſi id eſſet, quod *Maſorethæ* autumant. Recte id quidem, addo tamen fortius argumentum, ſcilicet terminationem illam כה declinari vſ. 10. adeoque eſſe partem nativam ipſius vocabuli. LXX. חלכה reddunt πένητα *pauperem*, ut *Chald.* מסכנא.

Syrus

Syrus autem בישא, *miserum*: male. *Hieron. robustos*; Kimch. *pauperem* etiam exponit; העני יקרא חלך, *pauper vocatur Helech*. Solet derivari ab חיל & כאה *viribus attritus*; aut juxta alios a כהה aut נכה; contra quam etymologiam faceret argumentum *Ab. Esra* supra contra *Masor*. adductum, si satis solidum id foret, nam *Jod* in חיל deficere etiam video Esai. 26. 1. & Obad. vs. 20. Lingua Hebræa ægre tales compositiones recipit.

Arabice radix חלך notat *nigrum, atrum, obscurum esse*; unde dicunt ליל חאלך ليل حالك *nox obscura, illunis*: פעל חאלך فعل حالك *opus infaustum, atrum* Histor. Tamerl. pag. 263. at, quod maxime ad rem meam facit, verbum hoc etiam ad *miserum abjectumque statum* notandum usurpatur. Histor. Tamerl. pag. 414. واستمر علي ذلك في عيش مر وعمر حالك *Et remansit in hoc statu vitam degens amarulentam & miserrimam*: עמר חאלך *vita misera & abjecta*. Eodem modo a rad. Hebr. חשך *obscurum esse* est מחשכים *miseriæ vitæ, ærumnæ* in Psalmis. Est ergo חלכה a rad. חלך *obscurum esse* proprie ac prima notione, *obscurus*, quod pauperi quomodo conveniat jam exposui.

PSAL. XVIII.

Verſ. 35. נחתה קשת נחושה זרעותי.

LXX. & *Vulg.* pro נחתה legerunt נתתה, ἔδωκας, *poſuiſti.* Chaldæus per תקף & Syrus per שרר *corroborare* reddiderunt, nimia hic licentia uſi. Placuit multis ex Interpretibus noſtris illud נחתה ad radicem חתת referre, & exponere: *Confractus eſt arcus æneus brachiis meis*: ſine ulla ratione: נחתה eſt a radice נחת: ita Rabbini: expreſſe monet *Ab. Eſra* הנו״ן שרש *Nun radicale eſt*. Rabbini de *attractione* & *tenſione* arcus explicant. *Jarchius* ex *Niphal*: *Deſcendere factus eſt arcus æneus brachiis meis.* At rectius R. Levi ex *Pihel.* הוריד קשת כל אחד מזרעותי *deſcendere fecit arcum æneum unumquodque ex brachiis meis.* Sic *Ab. Eſra* etiam, qui ſimilem affert locutionem ex *Gen.* 49. בנות צערה עלי שור. Addo *Prov.* 14: 1. חכמות בנתה *Eſai.* 59: 12. חטאות ענתה. Locutionis rationem aperire conatur *R. Levi* ענין ההורדת בקשת הוא הורדת ראשי הקשת *deſcenſus ille, qui arcui accidit, eſt deſcenſus* ſeu *reclinatio cornuum arcus.* Recte id quidem; quædam tamen ulterius monenda reſtant. נחת קשת *demergere arcum* non ſimpliciter *tendere* notat,

tat, ſed *validiſſime attrahere & incurvare.* Arabes hoc docebunt. Verbum غرق eſt *ſubſidere.* In 2. quæ *Pihel* reſpondet, dicunt غرق في القوس *demerſit arcum*, id eſt, exponente *Golio*, *ſumma qua potuit vi traxit, & tetendit arcum.* Ita & in *Hiphil* ſeu 4. conj. اغرق في القوس. Arcum æneum intendere poſſe, ſummarum virium ſignum ſemper eſt habitum. Nota eſt in hanc rem è profanis de Ulyſſe hiſtoria. Non abſimile quid fabulatur *Jarchius.* קשתות נחשת היו תלויות לו לדוד בביתו ורואין אתן מלכי אומות ואומרים זה לזה אתה סבור שיש כח ביד דוד לדורכן אין זה אלא ליראנו והוא היה שומע ודורכן בפניהם *Davidi arcus erant ænei ſuſpenſi in domo ſua; hos quum vidiſſent reges gentium, alii aliis dixerunt: Itane vero Davidi vires eſſent hiſce intendendis? ad metum nobis incutiendum hæc comparata ſunt. Hæc ubi audivit David, ipſis præſentibus attraxit.* Nugæ ſunt Thalmudicorum. Ceterum verti poterit: *Deſcendere factus eſt;* unde ב ante זרעתי eſſet ſupplendum, vel, quod præfero, ex *pihel*: *Deſcendere fecerunt brachia mea arcum æneum.* Hanc conſtructionem confirmat locus parallelus 2 Sam. 22. ubi legitur נחת, quod τῷ קשת jungi nequit, at cum זרעתי recte: nam fœ-

fœmin. plural. connecti mascul. sing. alibi ex Arabismo doceo. Monendus est Lector נחת non esse simplic. *descendere*, sed *demergi* & *intrare*. Vid. ad Psalm. 38.

PSAL. XXV.

Vers. 17. צָרוֹת לְבָבִי הִרְחִיבוּ.

VEteres pariter & recentiores Interpretes τὸ הרחיבו intransitive capiunt, hoc sensu: *Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt*; uti vertit Hieron. Sic LXX. Αἱ θλίψεις τῆς καρδίας μου ἐπληθύνθησαν· Sic ceteri ex Veteribus hos secuti, & Chaldæus etiam: עקתן לבבי פתין *angustiæ cordis mei latæ sunt.* Ab. Esra ad hunc locum expresse monet הרחיב hic esse פעל עומד *verbum intransitivum*. Hæc utcunque maxima nitantur auctoritate, omnino tamen Hebraismi usui repugnant: הרחיב enim nusquam intransitive reperio; quin ipsa hæc phrasis הרחיב לב in Psal. 119: vs. 32. ab omnibus his Interpretibus alio sumitur sensu & transitiva significatione exponitur. כי תרחיב לבי LXX. ὅταν ἐπλάτυνας τὴν καρδίαν μου· *cum dilatasti cor meum*: Vulg. & sic ceteri. Ab. Esra etiam ad Ps. hunc 25. monet לבבי a non-

nonnullis ſenſu פעול *paſſivo* accipi, hoc nempe pacto: *Anguſtiæ dilatarunt cor meum*; quod equidem intelligo de dilatatione & amplificatione cognitionis, *anguſtiæ cor meum ſapiens effecerunt*. Sic Arabice واشع *amplus* eſt *ſapiens*. Alcor. Sur. 2: 248. الله واشع عليم *Deus amplus eſt & omniſcius*. Sic etiam vſ. 271. Et Sur. 5: 59. *Amplus* ſcil. *ſcientia*, uti conſtat ex Surat. 20: 98. ubi علم *ſcientia* additur. Verbum شرح eſt *expandit, dilatavit*: unde phraſis شرح صدرة *dilatavit pectus ejus*; id eſt, *ſapiens reddidit*. Vid. Surat. Corani 94. qui titulum præfert ألم نشرح. Contra ضاق *anguſtus fuit* eſt, *inſipidus fuit & imperitus*: ſic ضيق فطن in Abulphar. eſt *Stolidus*. Ingens his pondus accedit ex 1. Reg. 4: 24. ubi רחב לב cum חכמה & תבונה tanquam ſynonymum conjunctum eſt. Alio ſenſu רחב לב invenitur Pſ. 101: 5. & Prov. 21: 4. ubi pro *ſuperbia* poni videtur, pro quo etiam eſt רחב נפש Prov. 28: 25. Tandem Eſaiæ 60: 5. רחב לבב venuſto & communiori in aliis linguis ſenſu ſumitur pro *gaudio*, quo ſenſu Arabibus verba *latitudinis* familiariſſime veniunt.

PSAL.

PSAL. XXXVII.

Verſ. 3. שכן ארץ ורעה אמונה

HIeron. *inhabita terram, & paſceris in divitiis ejus.* Lxx. ſecutus, qui ποιμανθήσῃ ἐπὶ τῷ πλȣτῷ αὐτῆς verterunt. Illud ה in אמונה affixi loco habent. Sed unde ipſis אמון *divitiæ!* An *Amon* eorum tempore jam tum notavit, quod poſtea *Mamon?* Noſtri: *paſce veritatem*; quod diverſimode explicant. Seriei textus convenientiſſimus videtur hic ſenſus: *Confide in Domino, & fac bonum. Tunc habitabis (in quiete,* ut vis verbi fert) *terram, & paſces ſecure.* Radix אמן non tantum *veritatem* ſonat, ſed & *ſecuritatem*, ut Arabum امن. Exempla jam ad Jobum dedi Cap. 24:22. Vid. etiam ſupr. ad *Judic.* II: 20. ubi dixi امان אמונה & خوف *metum* apud Arabes eſſe oppoſita. Percommodus nunc occurrit locus ex *Damire. In fine dierum, quum deſcendet Jeſus Mariæ in terram.* تقع الامنة في الارض حتي يرعي الاسد مع الابل والنمر مع البقر. *Incidit* אמונה *ſecuritas in terram, ita ut leo cum*

cum camelo pascatur, & pardus cum bove, & lupus cum ovibus, & ludat infans cum serpentibus. Quæ ex *Esaiæ* prophetia Cap. II. petita esse palam est.

Psal. XXXVIII.

Vers. 3. כי חציך נחתו בי ותנחת עלי ידך.

Diversam plane a ceteris Interpretationibus versionem Eruditorum examini proponam. Supra ad Ps. 18: 35. ostendi נחת קשת *demersit arcum* esse *valide curvatum tetendit.* أغرق في القوس. De *sagittis* eadem phrasi dicunt Arabes: اغرق السهم في القوس In *Camus*; *Demersit sagittam in arcum*, quum adducto validissime nervo attrahitur, ut fortius emittatur. Hanc eandem locutionem hic obtinere conjicio: *Demersi sunt, descendere factæ sunt contra me sagittæ tuæ*, id est, *validissime attractæ & emissæ.* *Et descendunt in me, immerguntur in me, manu tua:* Prius נחת de arcus & sagittarum *tensione* intelligo, posterius de *transfixione* corporis, cui sagittæ emissæ tanquam immergantur. חצים plurale cum תנחת singulari

ex uſu continuo Arabum. In Sacr. Script. etiam non uno in loco. Job. 14: 19. ספיחים תשטף Job. 39: 14. רננים תעוב Pſalm. 37: 31. אשרים תמעד Jer. 22: 22. רעים תרעה. Hoc pacto evito locutionem minus congruentem, quam habent aliæ verſiones: *Et deſcendit, intrat in me manus tua*: manus percutientis in percuſſum deſcendere non ſolet, quamquam ad vulneris amplioris deſignationem hoc dici poſſe, negare nolim. Non dubitarem fere de hac verſione mea, ſi בירך ſcriptum fuiſſet, & tamen ב vel ſexcentis in locis ſupplendum venit. נחת non ſimpliciter eſt *deſcendere* ſed *intrare*: aliquando & *immergi*. Sunt qui תנחת hic tranſitive exponunt: *Et deſcendere feciſti in me manum tuam*; ſi id liceret, commodius ſic verterem: *Sagittæ tuæ contra me attractæ ſunt, & deſcendere eas facit, immergit eas in me manus tua.* Non tamen placet hoc; priuſque Hebraiſmo convenientius eſt.

PSAL.

PSAL. LII.

Verſ. 3. *Quid gloriaris in malo* הגבור

O *Impie* aut *O ſuperbe.* Hanc eſſe in hoc loco verbi hujus ſignif. aperui ad Jobum 36: 9. ubi oſtendi verbum גבר in Jobo eſſe *ſuperbire*, ut Arab. جبر & גבור *ſuperbum*, ut Arabicum جبار in Corano. *Superbi* autem *impii* vocantur. Vulg. hunc vſ. ita totum expreſſit: *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate*: ſcil. חסד cum גבור conſtruxit, & *iniquitatem* omnino male dedit. Eodem modo Lxx. אל Dei nomen pro præpoſ. ſumſerunt: אל כל היום *toto die.*

PSAL. LV.

Verſ. 9. רוח סעה

HÆrent Interpretes. Quibuſdam ex Rabbinis סעה eſt benoni kal a נסע: aliis nomen *profectionem* notans. Hos impugnat Elias, quod Nun in participiis aut nominibus non excidat. Ita & Kimchius peculiarem radicem facit סעה, eique

 ſignif.

ſignif. tribuit ex ſenſu, ut רוח סעה מסער ipſi ſit רוח מתעררת מסער *ventus a turbine excitatus*. Lxx. Interp. רוח סעה eſt ὀλιγοπιστία & Vulg. *puſillanimitas ſpiritus*; forte ex Arab. شعي quod eſt *mœſtum, ſollicitum eſſe*. Non placet hic ſenſus, nam רוח hic eſt *ventus*; at quid סעה? Arabice سعي ab Lexicog. exponitur, *incedere, proficiſci*, & جري *currere*; quomodo a נסע non multum diſcedit. Inde expono: *Ventus currens*. Venti ſæpe *currere* dicuntur ab Arabibus. Ita in Alcor. Sur. 38: 35. Et in illo Poëtæ: *Non ſemper votis damnatur homo*, nam تجري الرياح بما لا تشتهي السفن *Currunt venti aliter quam volant naves*. Sic in Beidavi Comm. ad Sur. 51. ريح هبت وجرت *venti flantes & currentes*. Præſertim de procelloſis dicitur ventis: Alcor. Sur. 21: 81. *Salomoni ſubegimus* الريح عاصفة تجري بامره *ventos procelloſos, qui ad nutum ejus currunt*. Non recurro ad Arab. شعي quod *diſpergere* notat, quia سعي & litteris & ſignific. propius ad נסע accedit.

PSAL. LV.

Verſ. 10. בלע ארני פלג לשנם

LXX. καταπόντισον καὶ καταδίελε τὰς γλώσσας αὐτῶν. Sic Vulg. illud בלע *præcipita* vertit: בלע *abſorbere* notat, quod obſcurum hic efficit ſenſum: *Abſorbe, divide linguam eorum*; unde Chald. poſt בלע ſupplet עֵצָה *conſilium*, ſcil. quia locutio illa בלע עצה in Sacro Codice ſatis frequens eſt. Reſpicere autem videtur Chaldæus ea, quæ Babylone in turris excitatione evenerunt. Forte בלע Synonymum eſt τῷ פלג & *findere* notat. Sic Arab. فلع Beth in Phe mutato, & itidem بلع, ſed addito Kef ſervili بلعك. Itaque בלע in Jobo ſumendum conjiciebam ad cap. 8: 18. Jobi. Non multum tamen huic obſervationi tribui velim.

Verſ. 20. *Audiet Deus & affliget eos* אשר אין חליפות למו:

Non enim eſt illis commutatio, vertente Vulg. Sic Lxx. οὐ γάρ ἐστιν αὐτοῖς ἀντάλλαγμα· at non ea eſt vis verbi חלף, nec, ſi

 eſſet,

esset, satis recte orationis ordini conveniret, licet alias sententia sit verissima. Chaldæus ita παραφράζει. דלא מהשנין אורחתהון בישיא, *qui vias suas pravas non mutant*. Hoc amplectuntur Belgæ in notis suis. At חלף de *conversione* nunquam usu venit. Rabbini etiam nihil expediunt. Ab. Esra: *Non sunt mutationes ipsis* שיתחלף מזלם מטוב לרע *ut prospera in adversam mutetur fortunam*. Certe & Asaph impiis fortunam numquam adversari queritur Ps. 73. Id hic tamen non satisfacit, nec sensui, nec usui etiam verbi חלף. Jarchius alio modo: *Eos intelligit impios qui non cogitant de die* חליפתם, hoc est, אין חרדים מיום המיתה, *qui diem mortis non timent*. Vult ergo per חליפות *mortem* notari, quasi כריתה *excisionem* dicas, nam Kimchi & R. Levi חלף etiam per כרת exponunt. Sic Job. 14:14. חליפה Ab. Esræ מיתה *mors* est, haud recte. Implicita est hæc Interpretatio, & præcedentibus repugnat, ubi Deus impios afflicturus dicitur, quod etiam contra Ezræ sententiam supra expositam regeri potest. Sunt qui in חליפות fastum reperiunt Paparum sibi *successiones* in throno Dei vendicantium, אש"אין להם *quas revera non habent*. Arabice quidem خلف *successionis* signif. notissimum est; unde
خليفة

خليفة *Chalipharum* Mohamedis celebratiſſimum nomen. Violenta tamen iſta eſt verſio, & de Antichriſto hic agi non facile probatur. Hæ ſunt præcipuæ hujus loci expoſitiones, quarum nulla commode ſatisfacit. Examinent Eruditi hanc conjecturam. Vſ. præced. de hoſtibus ſe oppugnantibus loquitur David; hos afflicturum eſſe Deum docet, quare? *quia* אין חליפות למו *nihili ſunt ipſis fœdera jurejurando ſancita;* ita verto; *nam*, ſubjungit vſ. ſeq. *immittit* quiſque eorum, *manus in* שלמיו *pacem a ſe ſancitam:* vel, ut alii, *in pacem ſecum colentes, &* חלל בריתו *fœdus ſecum pactum violat.* Hoc pacto omnia apte cohærent & pulcre fluunt. Arabice حلف unice *jurare* notat. Tim. p. 31. فحلف له تيمور *Et juravit ipſi Tamerlanes* &c. In 3. conj. حالف *fœdus iniit & jurejurando ſanxit.* In 6. تحالف *fœdus inter ſe ſanxerunt:* In Hiſt. Tim. حلف *fœdus, pactum ſancitum:* حليف. חליף *confœderatus:* ة—حليف *juramentum.* Geneſ. 24: 8. تكبرا من حليفتي *liber eris a jurejurando* מחליפתי In pent. Erpen. Hinc חליפות ſimpl. *jura juranda* exponere eſt, vel etiam

fœdera jurejurando sancita. Confer jam not. meas ad Jobum cap. 10: 17. ubi monui חליפות וצבא esse *exercitum conjuratum* per ἓν διὰ δυοῖν, unde hæc signif. exemplo ex Jobo confirmatur.

PSAL. LVIII.

Vers. 10. בטרם יבינו סירותיכם אטד כמו חי כמו חרון ישערנו.

DIversissimæ sunt de hoc loco Eruditorum sententiæ. Ægre iis assentior, qui סירות hic *ollas* vertunt, cum quod durior sit locutio, *ollas* הבין אטד *intelligere rhamnum*, pro *calorem ignis sentire*; tum maxime, quod סירות fœm. cum יבינו masc. non copulandum videatur. Rectius cum Lxx. & *Vulg. spinas* hic intelligimus. Videant Docti, an non hic sensus sit præferendus: *Antequam intelligant* (impii, de quibus modo) *spinæ vestræ*, erunt *rhamnus*: id est, spinæ vestræ aculeatissimæ erunt. Varie iterum hoc explicari potest; at nihil commodius videtur, quam ad pœnam referre ex Jud. 8: 16. quod vs. seq. apte convenit. Ultimum colon, in quo minor non est difficultas, sic verto: *Uti vivus est* impius

pius (seu *vividus*), *sic ardore uret eum:* rhamnus scil. vel *ardor* rhamni *uret eum.* ישערנו de *procella, tamquam procella abripiet eum,* hic non satis quadrare videtur: Spinæ aculeis suis urunt. Arab. سعر est *urere,* ساعورة *ignis,* & سعير idem: عذاب السعير *ignis pœna* sæpe in Corano: specialiter quartus est gehennæ gradus apud Arabes. Hinc dicunt سعره بالسهم *sagitta inflicta ussit eum,* id est, *cum dolore pupugit.* Radix סער Hebræis æque, atque Arabibus primario puto notasse *urere;* atque inde סער *procella;* proprie quæ vento verberat calido, quales sæpe in Oriente. Sic حرور est *procella æstuosa* a rad. حر *arsit.* Quocunque tandem pacto illa כמו חי כמו חרון interpretemur, significatio, quam ex Arabismo verbo סער hic tribuo, longe convenientior videtur altera illa *procellis agitari:* posset etiam verti: *prout crudus est, ita ardor torrebit,* vel *comburet eum,* vel, *ardore comburet eum;* atque ita præcedens סירות de *ollis* caperem, ad quod conferri velim Mich. 3: 3.

PSAL. LXV.

Verſ. 10. *Viſitas terram* —— *abunde ditas eam pluvia* פלג אלהים מלק מים.

FLuvius *Dei plenus eſt aquarum.* Multi Interpretes vocem *Dei* hic loco epitheti αὐξητικȣ̃ habent, quod non tantum valde eſt incommodum, ſed etiam falſum, ut videbimus. Sed quid erit itaque *rivus Dei?* Chaldæus *nubes* videtur intelligere; Ita enim παραφράζει· קובתא דאלהא די בשמיא מליא דמיא *urceum Dei, qui in cœlis eſt, plenum aquarum.* Alii potius ipſam intelligunt *pluviam:* Sunt etiam, qui longe ab his diverſa ſentiunt. Ego nullus dubito, quin *rivus Dei* de *pluviis* ſumendus ſit; illud enim tum antecedentia poſtulant, tum conſequentia. *Nubes* non intelligo, quia eas plenas eſſe aquarum nil miri eſt aut inſoliti: tum quod nubes, licet fœcundæ ſint & aquis turgentes, non ideo ſtatim terram irrigare cenſendæ ſint, quippe quæ diſſipari poſſunt, vel in loca inculta effundi. *Pluvias* ergo ſignificare *rivum Dei* puto, quas cum copioſas eſſe & largiter decide-

re

re dicere voluit, nil habuit, si in metaph. permanere vellet, quod diceret aliud quam *plenum esse aquarum rivum Dei.* Arabibus (ut expositionem hanc, quæ etiam Belgarum est, hæsitantium licet an *nubes* intelligendæ sint an *pluviæ*, confirmem) *fluvius Dei* dicuntur *pluviæ.* Hist. Tamerl. pag. 82.

اذا جاء نهر الله بطل نهر عيسى.

Quum venit fluvius Dei, cessat fluvius Isa. Ad hunc locum commentator quisquis est, qui ex Oriente notas in Hist. Tamerl. ad Celeberr. Golium transmiserat, quarum quædam penes me scedulæ sunt beneficio Celeberr. *Hemsterhusii*, ita annotat.

من الامثال الخاصة والعامة اذا جاء نهر الله بطل نهر معقل او عيسى ونهر معقل بالبصرة ونهر عيسى ببغداد وانما يريدون بنهر الله البحر والسيل والمطر وانها تغلب على سائر المياه وتطم عليها

Ex pervulgatis omnis generis hominum proverbiis est, Quum venit fluvius Dei, cessat Mokal aut Isa: Mokal Bazoræ est, Isa vero Bagdadi fluvius: per FLUVIUM DEI autem intelligunt, mare, aquæ fluxum, & PLUVIAS, quæ tria ceteras aquas facile vin-

vincunt, & *copia exsuperant*. Hic loci ultima tantum notatio, *pluviæ* scil. convenire potest; quod ex sensu facile videre est; interim quæri potest an alicubi *fluvius Dei* in Sacra Script. de *mari* aut *aquarum fluxu* & *inundatione* usurpetur.

Vers. 14. לבשו כרים הצאן

Induunt Carim Oves. Duplici modo τὸ כרים exponi invenio. Interpretes antiqui, Lxx. & eos secuti, Rabbinique etiam prisci ævi illam vocem per *arietes* exponunt. Vulg. *induti sunt arietes ovium* ex Lxx. At recentiores fere Interpretes tam Hebræi quam Christiani *Carim* exponunt *pascua*, hoc sensu; *induuntur pascua ovibus*. Verum omnino dubitari potest, an כר priscis Hebræis *pascuum* notaverit; significatio *arietis* certissima est & infinitis ex locis stabilitur: sed ut כר *pascuum* esse probetur, duo tantum adducuntur loca; hic scil. & Esai. 30: 23. ירעה מקניך ביום ההוא כר נרחב· Sed & ibidem Latinus Interpres Car *arietem* reddidit: *pascetur in possessione tua in die illo agnus spatiose*; quidni tamen eo in loco כר נרחב exponere liceat, *agnus dilatatur*, hoc est, *spatium*, *in quo pascitur*, *latum*

latum erit; ut מרחיב גד *Dilatans Gadum* est *Gado ampla & spatiosa loca concedens* Deut. 33:20. quo pacto & Arabes loquuntur. Interim non probo Vulg. מקניך vertisse *in possessione tua*, cum debuisset *pecus tuum*; quia מקנה de alia quam animalium possessione, ut fundis, agris, non invenio usurpatum, nisi Genes. 49:31. מקנה קנר; ubi tamen קנר conjunctum est. Frustra ergo ex hoc loco τῷ כר signif. *pascui* affingitur, cum *arietis* aptissime quadret & tuto ibidem reponi possit. Neque major est necessitas, quæ cogat *pascui* notionem in hoc Psalm. loco admittere, cum *arietis* aptissime conveniat; quod ideo accurate mihi ostendendum sumsi, quia nulla alia est ratio, quæ Doctos moverit, ut novam huic loco excogitarent significationem, quam quod locutionem illam *induunt-arietes oves* non intellexerint: interim non possum non hic monere Virum Clar. & in Hebraicis versatissimum Jac. Gusset. expositionem *pascui* jam ante me rejecisse, & tutius putasse כרים hic sumere pro *arietibus;* ejus autem de sensu verborum nostrorum hæc est conjectura. „*Carim* כרים *forte* (dele illud *forte*, nihil enim verius) *sunt sub genere* צאן „ *fœtura quædam nobilior; tunc autem ex-*

„ *poni*

„ *poni poterit :* & grex induetur eximia il-
„ la propagine, quæ כרים cognominatur. "
Hoc vult Vir Doctiss. sensum Psalmi esse, *oves fœtas fore*, ac parituras eximiam propaginem & nobilissimos arietes, quales *Carim* dici solent. Perplacerent hæc, si ostendisset Cel. Guss. לבשו הצאן *Oves induuntur* id notare, quod ipse putat, scil. *Oves gravidæ, fœtæ sunt*, quod cum non fecerit, neque ea locutio stylum Orientis sapiat, aliud & certius ex Arabismo promam. Verba לבשו כרים הצאן proprie designant: *induunt arietes oves*; seu, *vestiuntur arietes ovibus*; ea locutione honeste *arietum* cum ovibus copulationem exprimunt; ita loquuntur Arabes. لبس الجارية *induit puellam*, id est, *cum ea consuevit, rem habuit:* & verbum لبس seu לבש *induere* per نكح *inire* & باشر *congredi* sensu Venereo a Lexicographis aliquando declaratur; quin etiam *uxor* apud Arabas *vestimentum, indumentum* audit; Ita لحاف est *operimentum corporis, vestis*, & *conjux* teste Camuso; ازار itidem *vestis* & *uxor*, teste eodem, & Maruphide; ipsum etiam لباس quod est nomen ex verbo nostro derivatum לבוש scil. seu *indumentum* in eundem usum ad-

adhiberi monet idem Camus. Illustris in hanc rem est locus Alcorani ex Sur. 2: 183. احل لكم ليلة الصيام الرفث الى نسائكم هن لباس لكم وانتم لباس لهن *Nocte jejunii permissus vobis esto congressus cum uxoribus vestris, siquidem eæ sunt indumentum vestrum* הנה לבוש לכם *& vos earum:* dein paucis interjectis subjungitur: فالان باشروهن *Itaque eas inite*; sunt & alia *vestiendi* verba, quæ ad similem usum adhibent Arabes, ut غشي & ثوب: sed sufficit id in לבש nostro demonstrasse. Veterum Rabbinorum de hoc loco eadem fuit mens, & Interpretis Chaldæi etiam, qui ita transfert יעלון דיכריא עלוי ענא *saliunt arietes in oves*. Sic Rabbini in Beresch. Rab. par. 13. fol. meo 16. —— מ"ט לבשו כרים הצאן אמר ר"בל בשעה שהמטר יורד בהמה מבקשת תפקידה מ"ט לבשו כרים הצאן׃ לבשו דכריא ענא לשון נקי *Quis est sensus verborum Ps. 65: 14. Dixit R. Isaac ben Levi, tempore quo pluviæ decidunt, appetunt bestiæ concubitum* (vs. præc. 13. respicit) *Quis est ergo verborum sensus?* hicce, *vestiunt arietes oves; quod verecunde dictum est*. Clarius aliquanto Glossator ad h. l. כרים הם איל הצאן ואמר שהכרים לובשים

צאן

צאן נקבות ולשון נקי דבר *Carim sunt masculi ex grege, dicit autem eos oves fœminas vestire, sermone usus honesto.*

Lubet hic originem vocis כר subjungere nondum satis exploratam. Magnus Boch. כר contractum putat ex ככר, quod *planitiem* quandoque notat; hinc *Car* primo *pascuum* notare putat, deinde *agnum pascualem.* Multa contra hanc Viri Doctiss. notationem regeri possent, quæ vel sponte cadit, si כר *pascuum* notare negetur. כר etiam ex ככר non potest contrahi quia medium כ est Dagess. affert quidem Boch. בת ex בבת contractum, uti & Ab. Esra, qui eandem fovet sententiam, ad Ps. 37: 20. at diversa est ratio, nec medium ב Dagess. est. Mea hæc est conjectura: Radix כרר Veteribus Hebræis videtur notasse *salire*, quod clare constat ex geminato כרכר quod *saltare* est 2. Sam. 6: 14. & ex derivato כרכרות *dromades* Esai. 66: 20. quas a *saliendo* nomen traxisse suo loco latius ostendi. Simplex etiam כרר in Sacro Codice ejus notionis habet vestigia, bis enim in Jobo *insilire* notat cap. 6: 27. ubi Lxx. ἐνάλλεσθε. Et ita Arabibus notissima est radix كر Histor. Tam. 211. لنكرن عليك كرة الاسد الغضبان *insiliemus in te leonis instar*

instar iracundi. Verbum ergo כרר primario *salire* notavit: inde כר *Car* fuit dictus *aries*, vel quod in oves insiliat & eas ineat, vel generalius quod saltatorium sit animal aries. Psal. 29: 6. & 114. רקדו כאלים *saltant ut arietes.*

PSAL. LXVIII.

Vers. 5. ביה שמו

NOnnulli; *Cum decore*, vel *decentia nominis ejus.* At rectius puto Veteres fecisse vertentes: *Jah est nomen ei:* ביה pro יה: τὸ ב non raro sæpe nominativum ἐμφατικῶς designare, variis in locis monui. Vid. supra ad *Exod.* 32: 22. & not. meas ad *Job.* 23: 13. ubi multa exempla reperies.

Vers. 16. למה תרצדון

Verbum est ἅπαξ λεγόμενον רצד, quod varie declarant. *Rashi* השפיל *deprimere se* exponit; Similiter & *Kimchius*, qui tamen aliis רקד *exsiliendi* potius significationem placere dicit; *Chaldæi* scilicet auctoritate, qui טפז *exsilire* vertit. Invenio quidem

رصد in Lexico *Maruphidis* exponi, *saliens, assiliens*; verum id proprie non notat, sed *insidiantem*, *ex insidiis assilientem* instar leonis. *Ab. Esra* ex *R. Mose Concionatore* ארב *insidiari* profert, monens in Arabismo sub rad. רצד hanc significationem contineri. Idem *Kimchio* in *Lib. Rad.* observatum est. Hanc significationem LXX. seniores in verbo agnoverunt: ὑπολαμβάνειν enim reddunt. Vim verbi ex Arabismo unice aperiendam puto. Arabice رصد, est *observare*, pecul. *intentis oculis*. Inde *astrorum observationes* vocant رصد. *Abulphar.* pag. 89. الالات الارصاد sunt *instrumenta observationibus faciendis*, quæ pag. 329. sunt الالات رصدية. Sic pag. 248. رصد الكواكب *astrorum observatio*: Sic pag. 536. & alibi. Hinc secundo est *insidiari*, *ex insidiis captare*; unde Leoni راصد *Ratzid* epitheton: مرصد *insidiæ*. Est & *invidiose observare*; nam in N. T. respondet Græco παρατηρεῖν. *Marc.* 3: 2. παρετήρουν αὐτὸν· Arabs MSS. كانوا يرصدونه. Sic *Luc.* 14: 1. καὶ αὐτοὶ ἦσαν παρατηρούμενοι αὐτόν· Idem Arabs وهم كانوا قد وضعوا عليه الرصد: Hanc significationem plenissime hic conveni-

venire textum inspicienti apparebit; est enim increpatio hic invidiosorum.

PSAL. LXVIII.

Vers. 28. שם בנימן צעיר רדם שרי יהודה רגמתם.

SUnt qui רגמה *cœtum* notare volunt; parum probabiliter, cum radix *lapidationem* significet. Hinc alii *lapidem* sonare putant, quod intelligunt de *principe*, nempe quia præcedens רדם *Rodem* reddebant *Dominator eorum*: verum id *Rodâm* esset. Lxx. certe & *Vulg.* participium habuerunt radicis רדם *somno obrutum esse*; vertunt enim ἐν ἐκστάσει. רגמה *lapidationem* proprie sonat; hanc signif. *Chaldæus* hic loci observavit. Ea neutiquam convenire visa est interpretibus; unde in alia omnia concesserunt. Extenua *lapidationis* notionem, & pro *maledictione* acceptum vide, an aptum præstet sensum. *Ibi parvus Benjamin stertebat, principes Jehudæ eorum est maledictio*; locutione Hebraica, pro, *principes Judæ maledicti sunt*; sic *principes Zebulonis & Naphtali*. Esset hoc pacto pœnæ rejecti ab Judæis Euangelii denunciatio. Ejus

certe criminis quatuor hæ tribus præ ceteris reæ ſunt, uti ex Hiſtoria Euangelica conſtat. Alio itidem modo ſic vertere licet: *Ibi erat Benjamin parvus Dominator eorum*, ibi *principes Jehudæ*, *maledictio eorum*, ibi *principes Zebulonis & Naphthali.* Ad fideles Judæos & Apoſtolos pertineret hæc oratio: *Parvus Benjamin* excellentiſſimum præbet Eccleſiis Apoſtolum: *Principes Judæ* ſunt *maledictio eorum* rebellium nempe Judæorum: Poſſet & aliter. Arabice رجم eſt *lapidare*, & *diris devovere*, *execrari*. الشيطان المرجوم in *Alcorano* ſæpe, eſt *Satanas execrandus*, & *maledictus* מרגום *lapidibus obrutus*. רגמה رجمة *lapidatio* & *execratio*, *maledictio*. Aliud etiam adhuc *lapidandi* verbum eſt قذف, quod eundem uſum aſſumit. Latinorum etiam *lapidare* & Græcorum λιθάζειν aliquando extenuantur in molliorem ſignificationem.

PSAL. LXIX.

Verſ. 4. עצמו מצמיתי

RAdici צמת exſcindendi notionem tribuunt Lexicographi. Exemplorum collatio recte ita fieri docet. Non tamen propriam verbi iſtius ſignificationem eſſe puto, *ſcindere*. Arabice صمت *ſilere*, *conticere*, unice denotat. Eandem primariam Hebrææ vocis notionem ſtatuo, unde in *Niphal* & *Pihel* & *Hiphil*, *ad ſilentium redegit*, id eſt, locutione Hebræa, *perdidit*, *exſcidit*. Exemplo res confirmabitur: דמה & דמם *ſilere* notant, in *Niphal* autem aliiſque conjug. *exſcindere*. Non abſimiliter in שבת accidit, cujus *Hiphil* השבית *quieſcere fecit* etiam *ad perdendi* ſenſum adhibetur. Pſal. 119: 119. 2. Reg. 23: 5. Pſ. 8: 3. & alibi. Ut contra הכרית *exſcindere* pro השבית *ceſſare fecit* ponitur Joel 1: 9. Non leve huic conjecturæ accedit præſidium ex auctoritate Lxx. ſeniorum, *Hieronymi* & *Symmachi*, qui ſignif. *ſilendi* in radice צמת mecum agnoverunt. Nempe Lxx. *Cantic.* 4: *vſ.* 1 & 3. Et cap. 6: 7. צמתך conſtanter reddunt σιώπησιν σȣ· & *Hieron.* in *Eſaiæ* 47: 3. *taciturnitatem*

tnam. Ibidem monet etiam צמתך in isto quoque loco τλὼ σιώπησιν σε expressum esse ab *Symmacho*. Errant quidem istis in locis Veteres hi, uti alias ostendo, sed nihil hoc nobis officit. Forte regeret aliquis; si ea verbi צמת apud Hebræos significatio nota fuerit, mirum videri, quod sensu isto non inveniatur: sed hoc cujusquam adsensum ne retineat; nam idem in aliis etiam verbis quorum signif. primaria ex Arabismo feliciter erui potest, accidit. Verbum דור nusquam in Sacr. Cod. *rotundum esse* notat; id tamen olim notasse, ex Arabismo, derivatis idem confirmantibus, ostendo ad *Esai*. 22: 18.

PSAL. LXXI.

Vers. 6. *Tibi innitor ab utero*, ממעי אמי אתה גוי׳.

CHaldæus vertit: מן מעינא דאמי אנת ספקי׳ *Ex utero matris exire me fecisti*: sic enim reddi potest; vel etiam: *Ab utero matris eruis me*; ex ærumnis scilicet. Lxx. גוי׳ σκεπαςής· & *Vulgat. protectorem* exponunt ex sensu. Rabbini eosque secuti interpretes nostri, ad rad. גזה vocem referunt,

runt, & pro varia verbo isti tributa significatione varie explicant. *Avulsorem* nonnulli vertunt, qui גה *avellere* notare putant. *Jarchius*, cui גה *transire* עבר erat, גוזי declarat מוציאי ומעבירי *qui exire & transire me facis.* Revera גוז *transire* designat, quod ostendo ad *Psalm.* 90: 10. inde tamen גוזי non est, *qui me transire facis;* nam tunc מגיזי scriptum fuisset; ne dicam nunc, minus commodam esse istam appellationem. Equidem novam hic radicem גזה admittendam esse sentio: Arabice جزي *retribuere & pensare* notat; idem scilicet quod Hebr. גמל. *Retributor meus*, id est, *qui beneficiis me cumulas:* uti גמל sumitur *Ps.* 13: 6. atque alibi, ut & Arabum جمل. Etiam per كفي vocem declarant Arabes, quod est *sufficere. Tibi innitor ab utero, ab visceribus matris tu sufficis mihi:* Plane uti Arabes حسبي الله ونعم الوكيل *Sufficit mihi Deus. O præclarum protectorem.* Et توكل علي الله كفاك بالله وكيلا *Deo innitere, sufficit ille tibi, cui innitaris.* Quæ ex Corano petita passim in scriptis Arabum occurrunt.

PSAL. LXXI.

Verſ. 10. אמרו איבי לי

VUlgat. *Dixerunt inimici mei mihi.* Sic Lxx. Male. לי hic *de me* vertendum eſt. Ita apud Arabes. Libellus centum regentium, de variis uſibus præpoſit. *Lam.*

الرابع بمعني عن اذا استعمل مع القول كقوله تعالي قال الذين كفروا للذين امنوا

Quarto ל *notat de, quum conſtruitur cum* dicendi *verbo. Ut in Corano. Dicunt impii de iis qui credunt.* Vid. etiam *Surat.* 3 : 162. & 4: 54. ubi ل pro *de* ponitur. Sic Gen. 20: 13. clariſſime, & 26: 6. Eſai. 41 : 7. Exod. 14: 3. ſemper cum verbo אמר, ut Arabes cum قال: extra iſtam conſtructionem *de* non denotat, uti expreſſe monent. Prov. 30: 1. etiam ſic ſumi poteſt. *Ithiel* eſt *Immanuel.* Similiter אל uſurpatur etiam cum אמר 2. Reg. 19: 32. Jerem. 29: 16, 17. Jerem. 22: 11, 18. & 27: 19. Sed & extra conſtructionem cum אמר ut 1 Reg. 14: 5. לדרש אל *ad interrogandum de:* & 2 Reg. 19: 9. cum Eſai. 37: 9.

PSAL. LXXIII.

Verſ. 10. מי מלא ימצו למו

LXX. & Vulg. *Dies pleni inveniuntur in eis.* Ac ſi ימי lectum ſit, & ימצו a מצא eſſet. Omnes quos vidi Interpretes ex noſtris ימצו vertunt *exprimuntur*, & ad Deum illud referunt. Malo ego ita vertere: *Aquæ plena* pocula *exſuguntur iis.* Arabice verbum illud notat *ſugere* & *bibere ſugendo*: atque etiam generatim *bibere*. Collatio Pſalm. 75: 9. hanc verſionem confirmabit: ימצו ישתו: & Eſai. 51: 17. שתית מצית. Verbum מצץ *exſugere* etiam notat *Eſai. 66*: 11. ut Arab. مص quod moneo propter addubitantem *Guſſetium*.

PSAL. LXXIV.

Verſ. 11. למה תשיב ידך וימינך מקרב חוקך כלה.

VUlg. *ut quid avertis manum tuam & dexteram, de medio ſinu tuo in finem?* quod ad verbum expreſſum eſt ex Lxx. at quid eſt *avertere manum de ſinu?*

 aut

aut qua ratione כלה εἰς τέλος reddi potest? Ceterum liquet hinc *Keri* חיק, quod pro *Chetibh* חוק substituunt *Masor.* perantiquum esse. *Chaldæus* etiam חיק legit, sed alio modo sensum extricare conatur: *Quid cohibes manum tuam ne liberes* מנו עטפן אפיק ושיצי עקתא *E medio sinu educ*, manum scil. *& finem fac oppressionis.* Non absimiliter Belgæ nostri, nam & illi **trektse uit** supplent. Aliis כלה hic positum videtur pro כלא. Ita *Buxtorf.* in *Lex.* locum hunc citans כלה *cohibe* vertit. Sic *Junius*: *Quare avertis dextram? e medio sinus tui cohibe.* כלא quidem *cohibere* notat aut *includere*: sed *e medio includere* absurdissime dicitur: *Vatablus* ideo *a sinu arce* maluit; at contra usum verbi כלא, qui est, ut dixi, *includere* non *excludere.* Plura sunt alia & magis etiam vaga hujus loci interpretamenta, quæ mihi & lectori tædiosum foret examinare. *Belgarum* & *Chaldæi* maxime probabilis videtur expositio; nisi quod totum sensum suppleant, quod summopere evitandum est. Quin omnia hæc uno corruunt ictu, si τὸ *Keri* rejiciamus & חוק tenacius retineamus. *Hok* enim seu חוק pro חק, *sinus* non est, sed *decretum, statutum*; quæ signif. præterquam quod literas textus retineat, aptior multo est

com-

commodo ſenſui efficiendo: חוקך כלה *decretum tuum perfice, imple:* quæ eſt vis verbi כלה. Sic 2 Chron. 36:22. לכלות דבר יהוה *ut verbum Domini impleretur.* Pſ. 72:20. כלו תפלות דוד *Raſchi* hic ὕϛερον πρότερον cogitat, & Pſalmum hunc ordine ultimum poni debuiſſe putat, atque כלו a Rabbinis ſumi ait tanquam כל אלו *hæ ſunt omnes preces Davidis;* Ita & *Belgæ* annotant, ultimum hunc eſſe omnium Pſalmorum quos *David* compoſuit. Non opus eſt huc devenire: Verto: *Implebuntur ita vota Davidis;* quod cum præc. *Amen Amen* recte jungitur. *Ab. Eſra* ad h. l. כלו יש אומרים ימלאו אז *ſunt qui Collou exponunt, tunc implebuntur.* Porro חוק pro חק poni poſſe multis exemplis poteſt confirmari, & ipſum hoc verbum Prov. 8:29. חוקו ſcribitur, pro quo vſ. 27. erat חקו: unde *Ab. Eſra* cogitat de rad. חוק admittenda. Fontem nunc, cur חיק lectum fuerit, aperiam. Id facere coegit מקרב *e medio*, cujus? *decreti* non convenit, at *ſinus* recte. Sed מקרב etiam verti poteſt *e propinquo*, id eſt, *jam jam, propediem, brevi: Quid retines manum tuam, imo dextram*, quid perdere cunctaris hoſtes? מקרב חוקך כלה *jam nunc decretum tuum exſequere.* Hanc ſign. מקרב unice apud Arabes

bes habet. قرب من & قرب عن.
Verbum קרב *prope esse*, קרוב *propinquus* & *brevis* Job. 17: 12. & 20: 5. uti ex Arabismo docui. מקרב *brevi*, **in 't kozte.** Possem aliter adhuc locum hunc explicare; attamen non æque commode: *Quid retrahis manum tuam e medio? decretum tuum exsequere.* Sic enim & Arabismus desereretur, & contra morem accentus pausans negligeretur, neque pulcra ista oppositio quam habebamus in priori versione appareret. Adeo tamen necessitas non urgebat חוק in חיק mutare; neglectique *Atnach* in Psalmis multa sunt exempla.

PSAL. LXXV.

Confitemur tibi Deus confitemur
וקרוב שמך.

LOcutio paulo obscurior. Lxx. & Vulg. aliter legisse videntur, quum vertant: *Invocabimus nomen tuum.* Quidam: *propinquum est nomen tuum* in ore nostro; ita *Ab. Esra.* Alii ad exaudiendum preces; ita *Rashi:* Alii aliter. Forte ita optime vertas: *Quia notum est nomen tuum;* quomodo notum? *narrarunt* patres *miracula*

cula tua. Arabum eſt locutio, *propinqua fuit res* قرب, id eſt, *bene nota fuit;* & contra *longius remota eſt, non intellecta fuit.* Abulphar. pag. 300. لا تشير بفصد ولا بدواء مسهل الا بما قرب من الامراض *Venam ſecari non conſules, nec medicamentum Catharticum accipi, niſi in morbis bene notis:* In Arabico eſt; *niſi in morbis, qui propinqui ſunt* קרבו. Eodem modo & alibi. Hebræis autem קרב eundem uſum induiſſe ſatis manifeſto apparet ex ejus oppoſito רחק *remotum eſſe*, quod pro *difficulter* vel *non intelligi* ſatis clare uſurpatur Deut. 30: 11. & ſic רום *altum eſſe* eodem ſenſu Prov. 24: 7. Arabes ſimiliter loquuntur. Alcor. Sur. 10: 62. & 34: 3. وربي عالم الغيب لا يعزب عنه مثقال ذرة في السموات ولا في الارض *Dominus meus eſt omniſcius, procul non abeſt ab eo ne atomi quidem pondus ſive in cœlis ſive in terra. . .* لا يعزب *non remotum eſt*, id eſt, *ignotum non eſt*, uti Pocokius vertit Epiſtol. Toph. pag. 114.

Verſ. 3. כי אקח מועד

Lxx. & Vulg. *Cum accepero tempus.* Non bene commodo ſenſu. מועד *locum* notat & *tem-*

tempus constitutum, de neutro potest לקח *accipere* dici. Quidam ergo מועד *munus additum* vel *dignitatem regiam*; at יעד in Hebraismo notum non est nisi de *indictione temporis* aut *loci*. Arabismus lucem præbet. وعد est, ut יעד, primo *præstituere tempus* aut *locum*. Histor. Tam. pag. 13. تواعدوا الي مكان *locum invicem designarunt*: موعد seu מועד *dictus locus*, *dictum tempus*, apud Golium. Sed latius extenditur præterea, & *promittere* notat. Inde موعد מועד est *promissum*, quam sign. Golius omisit. Elmacin. MSS. واوعده بمواعيد جميلة ان هو فعل ذلك *multa ipsi promisit si illud faceret*. Abulphar. pag. 543. اوعده مواعيد حسنة *optima ei dedit prsmissa*. Verte ergo. *Cum promissa accepero*. Hoc jam monuerat Cel. de Dieu. Syris hæc significatio etiam notissima est. Forte מועד Hos. 10: 10. ita sumi debet. כימי מועד *Sicut in diebus promissionis*, *tentoria vos inhabitare faciam*. Ætatem respicit Patriarcharum, quod & Jarchio placuit. Certe toto hoc capite multa ex Historia istius temporis in exemplum proponuntur.

PSAL.

PSAL. XC.

Verſ. 10. כי גז חיש ונעפה

MIre hic Lxx. & *Vulg.* ἐπῆλθε πραΰτης ἐφ' ἡμᾶς καὶ παιδευθησόμεθα· *Supervenit manſuetudo* (*ſuper nos omittit Vulg.*) *& corripiemur.* Nec volam hic nec veſtigium invenio, cur ita verterint. Vulgo vertitur: *Quia abſcinditur feſtine*, vel *reſecatur*; proprie, *tendetur.* Ego vertendum puto: *Quia velociter tranſit, & avolamus.* Radicem גז *tranſire, pervadere* ſignificare puto, ut Arab. جاز quod a Golio exponitur, *abivit, tranſivit, præterivit*: in 4. conj. اجار הגיז, *tranſmiſit*, & اجاز العمر *vitam traduxit.* Inde commodius exponetur *Numer.* 11: 31. uti illic loci monui. Et hic quoque aptior ea videtur ſignificatio præ altera *reſecandi*, nam licet ſatis eam convenire fatear; continuatam tamen *tranſeundi* ſignif. exhibet metaphoram. *Tranſit velociſſime, imo avolamus.* Primario tamen גז idem eſſe quod vicinum גז *ſecare* certum videtur; nam & اجاز *reſecare* exponitur. *Secare* autem metaph. eſt *tranſire ſecare viam, iter, deſertum* &c.

Ita

Ita جزع *secare & transire;* verbum قطع utrumque etiam simul notat. قطع المسافة *secare desertum* in *Hist. Tamerl.* est *pervadere;* & sic sæpe.

PSAL. XCIV.

Vers. 4. *Eructant, proferunt perversum* יתאמרו כל פעלי און.

LXX. & Vulgat. simpliciter vertunt: *loquentur omnes operantes iniquitatem.* Chaldæus: אמרין מילין דקלנא *loquuntur verba ignominiæ. Raschi,* ישתבחו; Kimchius, יתגדלו ויתגאו; *Ab. Esra,* יתרוממו exponunt; quæ omnia *superbiam* & *elationem* notant. *Efferunt se omnes operantes iniquitatem.* Addit *Ab. Esra* verbum factum esse ex אמיר *Amir,* שהוא הסעיף הגבוה, *qui summus est* in arbore *ramus.* Mallem hac ratione ab אמיר امير *Emir* deducere, *ut Emiri se gerunt, imperant;* nam تامر apud *Zjauharium* est تأمّر *Dominatus est.* Et revera verbum אמר *dicere* non tantum notat, sed &, ut apud Arabes, *imperare, præcipere* non uno in loco. Potest hoc intelligi, vel quod impii ut dominatores se gerant, vel quod revera Domini sint, sceptro iniqui-

tatis

tatis in justos incumbente. Considerari hic meretur verbi usus apud Arabes in 8 conj. ايتمر quod exponitur, *Quod animo libitum est sectari*, quod etiam a significatione *Dominum se gerendi* deductum esse facile apparet. Non abludit *Domineeren* apud nos. Ita apud Poëtam *Amro'l'kis*:

يعدوا علي الناس ما ياتمر

Iniquum est homini, ut יתאמר *quod lubet faciat*: namque declaratur id

ما تامره نفسه ويجري اثمه رشد

De תתימרו vid. suo loco Esai. 61 : 6.

PSAL. CII.

Vers. 6. דבקה עצמי לבשרי

ADhæsit carni os meum: Sic Græci, Chaldæus & omnes, quos vidi, Interpretes. De sensu etiam consentiunt, macie enecatum corpus suum queri Davidem. Quod an per ea verba *ossa carni hærent* indicari possit dubito. Belgæ difficultatem videntes hæc annotant: **Vleesch / dat is / vel.** *Ossa cuti hærent.* Arabice بشر est *cutis exterior.* Vid. ulterius ad Jobum, ubi

ubi eadem locutio cap. 19: 20. quo loco mentem meam jam aperui.

PSAL. CIV.

Verſ. 12. *Garriunt aves* מבין עפאים.

LXX. & Vulg. *de medio petrarum*. Male. Noſtri fere *ramos* explicant. Sic *Kimch.* סעיפין & Rashi ענפין dederunt: utrumque *ramos* dicit. *Kimchius* tamen ſe corrigens melius עלין *folia*, *frondes* exponi ait in *Libr. Rad.* Sic *Ab.Eſra* etiam ad h. l. *ramos* rejicit, *frondes* amplectitur. Haud dubie עפאים *frondes* notat ex Dan. 4: 12. ubi a ענפין *ramis* expreſſe diſtinguitur עפי, ibique recte Belgæ loof; ut Lxx. φύλλα Vulg. *folia*. Permale Junius *ramum*. Arabiſmus omne tollit dubium. Verbum عفي ſeu עפה eſt *fronduit* arbor, & *luxuriavit* herba, vel etiam coma. عفاء *frondes luxuriantes*. Syrorum dialectus confirmat; עופיא Syris *flos*, *folium* in Novo Teſtam. non uno in loco. Sed quid veteres viderunt, cur עפאים hic *petras* verterint? Forte hallucinati ſunt. Conjici tamen poteſt eos Arabiſmum reſpexiſſe. عفا apud Arabes eſt idem, quod صفا cujus ſignif. aſſumit, permutabiles enim ſunt

ſunt ص & ع; ut ארצא & ארעא & ejuſcemodi infinita. *Petra* autem Arab. صفاة & صفي צפי eſt: pro eo עפי dici poteſt, ut عفوة pro صفوة. Indubitatum hoc foret ſi Arabes *petram* عفاة dici poſſe monerent; nunc nihil definio.

PSAL. CXXXVII.

Verſ. 5. *Si obliviſcor tui, O Jeruſalem* תשכח ימיני.

LXX. ἐπιλησθείη ἡ δεξία μȣ. Sic Vulg. *oblivioni detur dextra mea.* Niphal putarunt. Noſtri Interpretes hoc pacto: *Obliviſcatur dextra mea;* cujus? *ſui ipſius* ſupplent Belgæ; alii *artis ſuæ* citharas pulſandi ex præc. verſu. Ab. Eſra וטעם ימיני בעבור כנרותינו כי בימין נגון היתרים *Dextræ hic meminit ob citharas noſtras,* vſ. 2. *fides enim dextra pulſantur.* Hæc capiunt tanquam imprecationem: *Si tui obliviſcar, obliviſcatur dextra* citharas pulſare; hoc præter ſupplementum incommodum frivoli aliquid habere videtur. Cogitabam aliquando תשכח eſſe ſec. perſonam; *Obliviſceris dextræ meæ:* Auctoritate Chaldæi hic fulcior, qui in im-

imperat. affert אנשיה לימיני *oblivifcere dextræ meæ*; fic futuris utuntur Hebræi; totumque exinde locum ita intelligebam: *An oblivifcerer tui*; interrogatio negans fortiter; *Oblivifceris dextræ meæ*: Belg. **Zoude ik uwer vergeten? gy denkt niet aan myn hand.** Dextram hic fumo de *jurejurando*, ut Arabibus يمين utrumque notat: يمين الله *Dextram Dei*, jurandi formula, unde يمين per قسم *jusjurandum* exponitur. Utramque notionem complectitur Arabsjad. Hiftor. Tamerl. pag. 341. لا اصير من اهل الشمال باليمين *Non ero ex iis, qui ad finiftram collocabuntur* (in ultimo judicio) *propter dextram*, id eft, *juramentum non fervatum*. Abulph. 365. يمين الذي حلف *Dextram quam juravit*. Et fic fæpe. ימין fic indubitate fumitur Pfal. 144: 8. ut ibid. monebo. Etiam ita verba ordinari poffunt, ut pofterius colon prius efferatur. Tu Chaldæe *oblivifceris juramenti mei*, quod præftiti dicendo; אם אשכחך *Si oblivifcar tui, ô Jerufalem*. אם jurantis effe notius eft, quam ut probetur. Ceterum diffiteri nolo, ימין hic potius *dextram* proprie intelligendam effe, ob feq. vf. atque ita maxime placeret

ret sensus quorundam ab Ab. Esra laudatorum, qui תשכח hic תיבש declarant *exarescat dextra mea.* Forte est *luxetur* vel *torpore corripiatur*, ut Job. 28: 4. נשכחים מני רגל vertere possis; *torpore pedum correpti*, ut aquas erumpentes effugere non possint. Certe Veteres Rabbini teste Kimchio גיד הנשה ita dictum volunt שנשה ושכח ממקומו *quod loci sui oblitus fuerit*, id est, *ex eo luxatus fuerit*. Sed aliunde confirmatione indiget hæc conjectura.

PSAL. CXXXIX.

Vers. 2. *Tu nosti* שבתי & קומי.

VIdeo plurimos hic Interpretes vertere: *sedere meum & surgere*, id est Latine, *sessionem & statum meum*, ac si illud שבת esset infinit: a verbo ישב *sedere*; quo pacto Hieron. etiam *sessionem* hoc loco vertit; Belgæ nostri **mijn sitten.** Non equidem improbare id velim, si ita τὸ שבת capere libuerit; nam & ita Veteres plerique Interpretes. Lxx. καθέδραν. Chald. אותבותי *sessionem meam*; addit למעסק באוריתא *ut legi operam dem*; Doctorum enim erat *sedere*, unde frequens in Thalmude יתיב רב

Conſedit Raſ. confer Act. 13 : 14. Videant tamen Eruditi, an non שבת potius ad verbum שבת *quieſcere* ſit referendum: *Tu noſti quietem meam*, nocturnam; *Quieſcere meum & ſurgere.* Certe ita שבת ſumendum eſſe clariſſime conſtat ex Pſ 127: ubi משכימי קום & מאחרי שבת *matutine ſurgentes*, & *ſera nocte ſomno ſe dantes* exponendum eſſe ipſa ratio docet. *Quieſcendi* autem verba ad recreationem, quæ ex ſomno capitur, proprie uſurpari, in omnibus fere linguis receptum eſt. Græcis, Latinis, Germanis aliiſque ita uſu venit, nec minus Orientalibus. Verbum נוח hoc ſenſu occurrit apud Eſaiam cap. 57: 2. & שכן, quod itidem primario *quieſcere* notare aperuimus ex Arabiſmo, in hunc uſum adhibetur Nah. 3 : 18. ubi id exemplis ex Alcorano firmavimus. Sed & ipſum verbum noſtrum سبت ſeu שבת Arabibus de *quiete ſomni* celebratur; اسبت *quietem cepit* pec. *nocturnam:* nomen سبات *quies,* quod eſt noſtrum שבת proprie *ſomni* dicitur *quies* a Golio; quod confirmat *Alcorani* uſus. Sur. 78 : 9. وجعلنا نومكم سباتا *ſomnum ad requiem vobis damus.*

Verſ. 3.

Verſ. 3. ארחי ורבעי זרית

Valde in hoc loco explicando laborant Eruditi. Nimirum cum verbo זרה duplex conveniat ſignificatio *ſpargere*, & *cingere*, planum neutra efficere poteſt ſenſum. Quid enim hoc? *inceſſum & accubitum meum ſpargis*, vel ex alia ſignif. verbi, *cingis*. Sunt qui *cingere* hic explicant *protegere*, ea ratione qua Græcum ἀμφιβάλλειν utramque hanc complectitur notionem. Veteres Interpretes ἐξιχνιάζειν, *inveſtigare* exponunt ex ſenſu, uti Lxx. Latinus, Arabs; a *ventilandi* forte ſignificat. Chaldæus aliene a זור dedit איתעברת חילני *alienus factus es*. In locum obſcuriſſimum nonnulla quid tentaſſe nocebit? Scopus Pſalmi ſatis clare omniſcientiam Dei his verbis prædicat, unde *protegendi* corruit expoſitio. Syrus hac ratione, ut puto, adductus זרית vertit ידע אנת *Noſti*; hunc ſenſum locum noſtrum poſtulare liquido conſtat. At qua ratione eum in verbo זרה inveniemus? eo nos ducit Arabiſmus. Arabice حاط notat *cingere*, quam notionem etiam זרה poſſidet. Inde dicunt Arabes, *Cingere rem ſcientia*. Alcor. 65: 12. الله قد احاط بكل شي علما

 Deus

Deus omnia ſcientia cingit, id eſt, *comprehendit.* Surat. 18 : 67. مالم تحط به خبرا *Quod ſcientia non cingis*, id eſt, *de quo nihil tibi conſtat.* Frequentiſſime autem τὸ علم abjiciunt, & ſimplic. احاط *cingere* dicunt pro *cognoſcere*, maxime cum prorſus in rei notitiam penetramus, quod in primis Deo convenit. Alcoran. Sur. 8 : 49. الله بما يعملون محيط *Deus ea quæ faciunt cingit*, id eſt, prorſus perſpicit, uti conſtanter Arabes explicant. Sic Sur. 2 : 18. الله محيط بالكافرين *Deus cingit impios.* Sur. 72 : 28. الله احاط بما لديهم *Deus cingit quæ penes eos ſunt.* Sur. 4 : 125. الله بكل شي محيط *Deus omnia cingit*, nempe بعلمه *ſcientia*, uti unanimiter Commentatores. Longe plura hujus generis exempla extant in Alcorano, & apud alios auctores; unde elucet quomodo זרה *cingere* heic loci ad *ſcientiam* Dei poterit referri, nec opus fuit adjungere בדעת nam longe frequentiſſimum eſt Orientalibus tales locutiones ellipticas formare. Exemplum unum alterumve dabo. verbum حضر notat *adeſſe* inde dicunt حضر الموت *imminet mors.* Sed & abjecto

موت ſimpliciter dicunt حضر : Sic in 8. conj. احتضر eſt *morti vicinus fuit.* Abulphar. pag. 197. ولما احتضر يزيد بن معاوية *Cum jam morti propinquus eſſet Jezid Muaviæ filius*, vertente Pocokio. In Arab. ſimpl. eſt. *Cum jam propinquus eſſet.* Sic pag. 96. & 201. ejuſdem auctoris, & apud *Arabsjadem* alioſque non uno in loco. Sic apud Virgil. *oppetere* ſimpliciter dicitur & nude, quod alias *oppetere mortem*. Et Hebræi talibus gaudent ellipſibus; ut cum dicitur אמר בלב *dicere in corde* cum *cogitare* dicunt, atque hic quidem τὸ בלב ſumme eſt neceſſarium ad *cogitationem* indicandam; attamen ſæpe illud omittitur & אמר *dicere* ſimpl. eſt *cogitare* Exod. 2: 14. & ſæpe alibi. Illuſtre eſt & hoc exemplum. Locutio eſt Hebræorum פצח רנה *frangere jubilationem* pro *læte acclamare* Eſai. 14: 7. & 44: 23. pro eo abjecto רנה etiam dicunt ſimpl. *frangere* פצח Pſ. 98: 4. *frangite, cantate & pſallite.* Eodem modo, זרית *cingis* ſimplic. pro זרית בדעתך *ſcientia cingis.* Monendum hic eſt, Virum eſſe in Hebraicis impenſe doctum, cui זרה *cingere* notare ſatis probatum non eſt, Clar. dico *Guſſetium*, quo pacto expoſitio mea corrueret. Nondum

 ta-

tamen eam rejicere possum significationem, præsertim quod ejus vestigia in Arabismo reperiam. Arabice ذرا seu זרה notat *ventilare*, ut Hebr. at præterea *cingendi* etiam notionem habere videtur: nam in dec. conj. استذرى est *protectionem rogare*; & ذرا *tutela*, *protectio*, quæ a *cingendo* derivantur; ut كنف *protectio* a verbo كنف *cingere*. Sic Græce ἀμφιβάλλειν, quod supra monui. ذرا etiam est *septum habitaculi*, quod manifesto a *cingendo* deductum est. Si tamen Clar. *Gusset.* rationes tanti sunt, ut זרה *cingere* esse neges, recurram ad Arabicum درى דרה *scire*, *cognoscere* verbum usitatissimum, quod ab Hebræo זרה potuit transsumi, ut דהבא *aurum* a זהב, & דקנא barba a זקן, &, ne exempla, quæ hujus mutationis infinita sunt, cumulem דרא Chal. *spargere* a זרה ipso hoc verbo nostro. Solent quidem Arabes Zaïn in *Dsal* ذ mutare, sed & quandoque in د *Dal* mutatum reperitur, ut دبل *stercorare* a זבל. Est ergo درى *scire*. Ita Abulph. pag. 333.

ليس يدري ما ذا يراد فيه وهو
اذا ما درى وما درى

Non scit quid secum fiat, nec si sciat, scire vel-

vellet. Sic in Alcorano Sur. 21. vſ. 111. وان ادري لعله فتنة لكم ومتاع الي حين *Neſcio ſane, forte tentamentum vobis id eſt, & commodum ad tempus aliquod.* Hunc locum ideo cito, ut verſio *Hiſt. Sarac.* emendetur Lib. 1. cap. 6. & 7. ubi Cel. Interpres verba ان ادري *Non ſcio* expreſſit, *Monticulus enim meus*, cujus ſenſum neſcio, nec ferri poteſt, uti ex Corani loco citato conſtat. Vidimus دري eſſe *ſcire, noſſe.* Hac ſignif. ורא in loco noſtro ſumi poterit, & ſic planus utique erit ſenſus. Ceterum utram harum conjecturarum eligas, ſenſui ſatisfit & ſcopo.

PSAL. CXXXIX.

Verſ. 17. ולי מה יקרו רעיך אל מה עצמו ראשיהם.

VErti ſolet: *Mihi quam caræ ſunt, ô Deus, cogitationes tuæ, quam multæ earum ſummæ.* Duo incerta valde & ambigua ſignificata ſibi poſtulant hic Interpretes; Primo, רע notare *cogitationem*, dein ראש aliquando *ſummam* dico. Ad primum

mum quod attinet, illud רע pro *cogitatione* sumi apud Hebræos ex duobus solum, iisque hoc ipso in Psalmo occurrentibus, locis probatur; scil. vs. 2. hujus Ps. & hocce eodem 17, in quo versamur. Atque ex his quidem alter novam hanc & incertam notionem respuit, alter non necessario postulat. *Vs.* 17. significat. hanc ægre admittit, nam hominis non est in Dei cogitationes penetrare; Psaltes autem hic loqueretur tanquam si eas pernosceret, præsertim si vs. sequentem etiam conferas; adde orationis seriei rectius convenire τὸ רע sensu pervulgato sumtum pro *amico*. *Quam cari mihi sunt, ô Deus, amici tui*, cui opponitur vs. 21. *Annon odio prosequerer, ô Deus, qui te odio habent?* neque ullam video rationem quæ Interpretes movere potuerit, ut a communi vocis רע, quæ plus centies pro *amico*, *socio* occurrit, notione recederent, nisi quod eam de *cogitatione* sumi putaverint in vs. 2. hujus Psalmi, cum tamen id ibi notare varias ob causas improbabile sit: & quid quæso nos impedit, quo minus eo in loco illud רע *amicum* exponamus, *nosti amicum meum* vel *sodalem e longinquo*; de externis enim solum agere videtur Psaltes versibus 2 & 3, atque de inter-

internis animi cogitatis, quæ ore proferuntur, loqui demum incipit vſ. 4. Certe *Rabbi* etiam *Salomon* רעי heic a verbo רעה ſenſu *ſodalitatis* expoſuit hoc pacto, *Tu noſti* לרעי, id eſt, לחברני אליך *ad me in ſocietatem tuam adſciſcendum*. Atque hic quidem adiri velim Celeb. *Guſſet.* in Comment. Ling. Hebr. ubi רע nunquam pro *cogitatione* ſumi validiſſime oſtendit. Standum ergo erit hoc in loco communi ac frequentiſſima vocis רע notione, *amici* ſcilicet; *Quam cari mihi ſunt, ô Deus, amici tui;* atque ſic Hieron. etiam *amicos* heic reddidit ex Lxx. Alterum, in quo peccare mihi viſi ſunt Interpretes, eſt quod ראשיהם *capita eorum* hic ſumſerint pro *ſumma*, *ſummæ eorum*, quaſi ראש *caput* notaret *ſummam;* quæ ſententia licet poſt *Kimchium* graviſſimos habeat auctores, fundamento tamen deſtituta eſt; nam in phraſi illa, quæ ſola hanc notionem poſtulare videtur, atque eſt נשא ראש, illud ראש *ſummam* non dicit. Exemplo res clara fiet. Num. 1 : 2. quem locum etiam pro verſione ſua ad hunc Pſalm. citant Belgæ, dicitur שאו את ראש *tollite caput* filiorum Iſraël; Sic Exod. 30 : 12. כי תשא את ראש *Quum tolles caput* filiorum Iſraël; Ex his ac parilibus locis ſuſpicantur Inter-

pretes

pretes ראש *caput* notare *summam*, quia id quadrat; hinc LXX. *συλλογισμὸν*, *computum*; Vulg. *summam*; Chaldæus itidem & Samaritanis חושבן & סכום, id est, *computum*, *summam* reddiderunt. Verum τὸ ראש in hac phrasi non esse *summam* clarissime patet ex Gen. 40:13. *intra tres dies* ישא פרעה את ראשך *tollet Pharao caput tuum*; hic *caput* de *summa* capi posse non equidem putem; de uno enim solummodo mentio fit; at *summa*, non nisi de multis adhiberi potest; eandem tamen esse locutionem evidens est, & a Doctis agnoscitur; sed iterum hic consuli velim Clarissim. *Gussetium*, qui plura ac fortiora contra receptam expositionem argumenta suppeditabit. Si tamen quis obstinate defendere velit ea etiam, quæ probare non solet, largiamur ראש *caput* aliquando esse *summam*, minime tamen notio ea in *Psalmo* nostro admittenda videtur, cum quia verbum נשא non adest, tum maxime quod in plurali etiam ראשים *capita* de *summa* accipi exemplis careat, & linguæ genio repugnet. Simpliciter ego verto: *Quam cari mihi sunt, ô Deus, amici tui, quam multa eorum capita. Enumeremne eos? plures sunt arena* &c. *Quam multa sunt eorum capita*, quam locutionem In-

Interpretes nondum intellexiſſe video, ſtylo Orientis tantundem eſt, ac *quam multi ipſi ſunt*. Nimirum *caput viri* dicunt pro *viro* & ſimilia, quod operæ pretium erit luculenter demonſtraſſe. *Abulphar. Hiſtor. Dynaſt.* pag. 53. ubi de equis *Salomonis* له اربعون الف راس من الخيل *Erant illi quadragies mille capita equorum. Capita* dicit *equorum* pro *equis*. Et pag. 54. *Tunc in ſacrificia obtulit* ماية وعشرين الف راس غنم *Centies & vicies mille capita ovium*, pro *oves*. Iterum pag. 216. آلة المطبخ تحمل علي الف ومايتي راس من الدواب *Supellex ipſius culinaria jumentis mille ducentis geſtabatur*; In Arabico pro *jumentis* eſt *capita jumentorum*. Sic *Eutych. Alexandr.* ubi de conflatione vituli in deſerto; *Annal. Lib.* 1. *pag.* 106. *Et ceperunt mundum mulierum, eumque fuderunt* فخرج لهم راس عجل *Et prodiit iis caput vituli.* Hiſtor. Tamerl. pag. 6. اشتري بثمنه راس ماعز *Pretio ejus caput capri ſibi comparavit*, id eſt, *caprum*, uti ſequentia inſpicienti apparebit. Neve putes Hebræis hunc loquendi modum incogni-

cogni-

cognitum fuisse, en tibi consimilem ex Sacro Codice locutionem. Judic. 5 : 50. רחם רחמתים לראש גבר *Puella una, duæ puellæ pro capite viri*, id est, *pro viro*; Een of twee Meysjes voor den Man. Clarius adhuc & in rem nostram accommodatius, utpote ubi ראשים in plurali ita sumitur, est exemplum ex 1. Chron. 12: 23. אלה מספרי ראשי החלוץ לצבא *Hic est numerus capitum expeditorum ad militiam*; ראשי החלוץ *capita expeditorum* heic nihil aliud sunt, quam *expediti*. Alienum enim prorsus est ut *principes* & *duces* hoc loco intelligas, cum *milites* enumerentur, non *duces*, quam tamen inconvenientiam Interpretes hactenus effugere non potuerunt. Tandem huc referri posset locus 2. Sam. 3 : 8. הראש כלב אנכי *An caput canis sum?* quod sumitur a Rabbinis, ac quibusdam ex Nostris pro *præfecto canum* vel *custode*, ab aliis separantur verba hæc, hoc fere pacto; *An caput sum? canis sum.* Alii aliter. Nihil simplicius videtur quam *caput canis* pro *cane* sumere despectissimo apud Orientales animali. Atque ita *Junius* locum hunc jam explicuit: *An persona canina sum.* Hunc Hebræorum loquendi modum imitatus videtur *Hieronimus*, quum *vitulum* ab Hebræis

bræis in deserto fusum semper fere *caput vituli* appellat; ut in *Hoseæ* cap. 4. *Videtur autem mihi idcirco & populus Israël in solitudine sibi fecisse caput vituli, quod coleret.* Et in cap. 7. Hos. *In eremo vituli conflaverunt caput.* Et in Amos cap. 5. *Aurum in caput vituli transformarunt.* Tertullianus etiam; adversus *Judæos* cap. 1. *Cum processisset eis bubulum caput* فخرج لهم راس عجل quod supra ex *Eutychio* citabamus. Nec est quod quisquam hoc idolum sibi fingat ex mente veterum solum vituli caput, nam, ut vidimus, Hebræi ita loquuntur & Arabes; neque insolens id Græcis aut Latinis censeri potest. *Homerus* Hymn. in *Mercur.* vers. 94.

Τόσσον φὰς συνέσευε βοῶν ἴφθιμα κάρηνα.

Hæcce locutus, propellit fortium boum capita; id est περιφραστικῶς βοῦς, *periphrastice boves:* Et in eodem *Hymn.* vs. 302.

Εὑρήσω ἢ ἔπειτα βοῶν ἴφθιμα κάρηνα.

Inveniam & postea boum fortia capita; itidemque vs. 394 & 402. Quæ summus Poëta sic imitatus est Lib. 5. *Æneid.*

Bina boum vobis Troja generatus Acestes
Dat numero capita in naves.

Bina boum capita, id eſt, *binos boves*. Luculentiſſimis hiſce exemplis novam meam interpretationem ſolide ſatis firmatam puto, manumque de tabula tollerem, niſi in mentem veniret, poſterius hemiſtichion cum priori aptius cohæſurum, ſi verbum עצם hic ſumamus ſignificatione ea, quam apud Arabes frequenter obtinet. Scil. עצם ſeu عظم (Hebræo צ Arabum ظ uſitatiſſime reſpondere amplius monere piget) Arabice notat, *magnum*, *pretioſum*, *magni momenti eſſe*; unde in 2. conjug. عظم *magni fecit*, *honoravit*, eandemque fere cum verbo Hebræo יקר habet vim: *Quam* יקרו, *pretioſi ſunt mihi*, *ô Deus*, *amici tui*. *Quam* עצמו *æſtimata*, *cara mihi ſunt capita*. Neque exemplo caret talis uſus verbi עצם in Hebraiſmo. Pſ. 135:10. מלכים עצומים non ſunt *reges multi*, quam vim alias עצם poſſidet, binos enim ſolum enumerat, *Ogum* & *Sihonem*, ſed ſunt *reges magni*, عظيم *honorati*, *magnificentia præditi*. Verum ne quid diffitear, leviſſima hæc eſt conjectura, neque facile a communiore verbi עצם uſu hic receſſerim, præſertim cum ei vſ. ſequens aperte faveat.

PSAL. CXLIV.

Verf. 8. *Os eorum vanum loquitur &* ימינם ימין שקר.

DExtra eorum dextra mendacii. *Kimchi* & *Ab. Esra* aliique Interpretes, *dextram* hic de *robore* & *potentia*, ut alibi sæpe, explicant. At rectius *R. Salomo* ad jusjurandum *dextram* hic refert, בשקר נשבעין *falso jurant*, בפשט ימינם לשבועה *extendentes ad jurandum dextram*. Ita etiam plurimi ex Eruditis. Confirmat hoc Arabismus, ubi يمين *dextra* est & *jusjurandum*, cujus signif. exempla dedi ad *Ps*. 137:5. *R. Adonim* etiam, a *Kimchio* laudatus פירש אותו לשון שבועה מן הערבי *explicavit sensu juris jurandi ex Arabismo*. Ita & *Ben Bileam* apud *Ab. Esram* אמר כי ימינם לשון קדר שבועתם *ait*, *dextram eorum ex lingua Kedarena tantum esse atque jusjurandum eorum*.

PSAL. CL.

Verf. 5. צלצלי שמע & צלצלי תרועה

CYmbala auditus & cymbala clangoris; per posteriora *Kimchi tubas* intelligit. priora vulgo sumunt, de Cymbalis quæ procul audiuntur; at ea potius essent τῆς תרועה; nam majus hoc, quam שמע. Arabice سماع seu שמע *auditio* aliquande sumitur pro غنا *Gina*, *cantu*, & موسيقا *Musica*. Hoc sensu venit apud *Sadium* in *Gulistan* pag. 174. bis, & pag. 176. *Nocte quadam in consortio incidi in Cantorem; Dixeris ex incondito plectri ejus sono, animæ venam ruptum iri.* Tum paucis interjectis

نبيند كسي در سماعت خوشي

Nemo quidem tua musica delectatur. Sic & alibi: sint ergo צלצלי שמע *Cymbala musicalia*: vel etiam, *ad quæ cani possit*: nam سماع est غنا *cantus*, ut monui, apud *Meidanium*; differentia a צלצלי תרועה quæ majorem ciebant sonum; & quæ חצצרות esse putabat *Kimchius*.

ANIMADVERSIONES
PHILOLOGICÆ
IN
PROVERBIA.

Cap. II.

Verſ. 17. *Adultera. Quæ deſerit* אלוף נעוריה.

LXX. διδασκαλίαν νεότητος. Sic *Chaldæus:* מרביתא דטליותהא, *educationem juventutis ſuæ. Vulgat.* propius aliquanto: *Ducem.* Ita fere recentiores, & ſic Noſtri etiam. Intelligunt autem *maritum.* Recte id quidem. Verum אלוף hic *ducem* non notat, ſed *amicum.* Certe aliter ſumi nequit Pſ. 55: 14. ubi אלוף & מידע

 jun-

junguntur. Christo etiam *ἀρχηγῷ* *Dux* tribui non debet. *Mich.* 7: 5. אלוף & רע synonyma sunt. In Prov. 16: 28. & 17: 9. aliter etiam vox sumi nequit, quam *amicitiæ* sensu. Arabice radix الف notat *amicitiam*; الوف *familiaris*, *amicus intimus*, ut plus etiam aliquanto contineat אלוף quam רע. At, inquies, quid אלוף de *Doctore* & *Duce* sumere hic vetat, cum maritus recte *Dux* dici possit uxoris? Fateor; verum ita ne sentiam efficiunt hæc loca. *Jer.* 3: 20. בגדה אשה מרעה *Hos.* 3: 1. אשה אהבת רע ומנאפת. Exempla hæc rem satis evincere puto, ut fere opus non sit monere Arabicum صاحب *socius* in eundem usum adhiberi: صاحبة *socia* etiam *conjugem*, *uxorem* esse notat *Golius* ex *Meidanio*; & ita occurrit Alcor. Sur. 80: 36. يوم يفر المرء من اخيه وصاحبته وبنيه *Dies, quo Vir fratrem suum fugiet, & sociam suam cum filiis.* Sic sponsa in *Cantico* sæpe רעיה *socia* appellatur. Et חברה *socia* manifesto pro *uxore* sumitur *Mal.* 2: 14. Ut autem ostendam, quam misere cœcutiant, & aera verberent illi, qui contemto Arabismo, in Hebraicis aliquid tentare audent, significationes radicis אלף, una ut ex altera profluxerit,

ordinabo. Primario *discere* notat אלף: inde *assuescendi* notionem assumit; sicut Hebr. למד *discere* etiam apud Æthiopes *assuescere* notat, εἰωθέναι Matth. 27: 15. Quid? apud ipsos Hebræos ita usurpatum fuit. פרא למד מדבר Jer. 2: 24. procul dubio est; *Onager deserto assuetus*, uti recte *Hieron.* Videtur etiam ipsum τὸ אלף *assuescere* esse Prov. 22: 25. פן תאלף ארחתו *Ne assuescas viis ejus*. Saltem apud Arabes & Chaldæos verbum hanc signific. induisse extra dubium est. Ab una harum notionum, vel ab utraque junctim *Bos* אלוף est dictus, quod jugum pati edoctus sit & assuetus, uti docuit nos *Bochart.* in *Hieroz.* אלף etiam apud Hebræos hanc notionem possedisse, patet ex Jer. 11: 19. ubi כבש אלוף est *agnus assuefactus*, uti sui loco moneo. Ab *consuescendo* profluit *amicitiæ*, *familiaritatis* & *societatis* significatio; est enim *amicitia* ex *consuetudine*; imo *consuetudo* est *amicitia*. Juvabit hic observasse ab Interprete *Æthiopico* Joh. 18: 15. γνωςὸς per למור expressum esse. An hinc forte *bos* אלוף est dictus, quod *socius sit hominis in rustico opere*, ut *Varro* de R. R. L. 2. c. 5. & κοινωνὸς τῶν ἐν ἀνθρώποις καμάτων, ut *Ælian.* V. H. L. 5. c. 14. loquuntur, non definire habeo; illud quidem,

dem, אלוף hinc indubie *amicum*, *socium* significare posse. Locis supra ad hanc signif. adductis addo *Jer.* 13: 21. למרתי אתם עליך אלפים לראש quem hinc eleganter exponi posse dixi ad *Jerem.* Tandem אלוף *ducem* designat vel *præfectum*. Ubi hic aut quo pacto cum superioribus cognatam notionem inveniemus? In *Societate*. Arabice Docti norunt, nihil apud Arabes esse frequentius quam صاحب quod *socium* designat, de *Hero*, *Domino*, *præfecto*, *Rege* etiam, & *imperatore* usurpare. صاحب الغنم *socius gregis* est *Dominus*: alicubi صاحب البلد *socius urbis* est *præfectus*: صاحب مصر *socius regionis* est *rex*. Putem, ex arcta *societate*, quæ *præfecto* cum subditis intercedit. Pari ratione altera vox Hebræa רע *amicus*, *socius* pro *Domino* commodissime capi poterit Job. 36: 33. יגיד עליו רעו מקנה אף על עולה Quanta sit de loco hoc Interpretum discrepantia dici non potest. Hodie τὸ רע solent vel *fragorem* exponere vel *cogitationem*. At Veteres rectius, *Socium*, uti *Vulgat.*, φίλον ut Lxx. & *Chald.* חבר nec aliter רע notat unquam, uti observo ad Ps. 139: 17. Missis Eruditorum diversissimis sententiis, ita locum verto:

to: *Indicat de eo,* malo tempeſtatis ex ſuperioribus, *ſocio ſuo pecus, etiam de aſcendente.* Senſus eſt: Jam tum, quum vapores aſcendunt, qui fulmina, tonitrua & imbres componunt, pecus præſentiſcens malum, multis illud ſignis *ſocio ſuo*, id eſt, *domino ſuo, paſtori* annunciat & indicat. Illud eſt quod vſ. præc. dicebat יצו עליה במפגיע *interceſſorem contra illud ordinat;* qui precibus tempeſtatem avertat, quod forte etiam illud על כפים כסה אור indicat, quod hic exponi poteſt: *per manus* ſupplices ſcil. quod ex ſeq מפגיע poterat intelligi, *tegit, obtegit fulmina,* non mittit ea. Ita cuncta aptiſſime cohærent: *propter manus* ſupplicum *tegit & abſcondit fulmina, & deprecatorem contra ea imperavit.* Quo pacto? Nam *de iis nuncium fert ſocio ſuo pecus, etiam antequam oriantur. Atnach* neglectum ne turbet, nam vel ultra viginti darem talia exempla; quin etiam ipſum *Soph paſuk* aliquando negligendum venit. *Socius gregis* ex Arabiſmo صاحب الغنم eſt *paſtor, dominus*, uti jam ſupra monui. Hinc, ut tandem in viam redeamus, *ſocium* pro *Domino* poni apparet, atque ſic אלוף utramque ſignificationem recipere potuiſſe. Non diſſimulandum tamen eſt *Bochartum* אלוף ab

 אלף

אלף *mille* derivare, quasi χιλιάρχον dicas. At hoc non convenire videtur Genes. 36. & 1 Chron. 1. ubi אלוף titulus est *Principum* Idumeæ, & civile potius munus notasse, quam militare verisimile est. Certe mirum videri posset, nunquam, ubi Scriptura de ἑκατοντάρχοις & χιλιάρχοις loquitur, verbum hoc usurpari. *Idumæorum* forte propria fuit vox, non enim, nisi ubi de eorum principibus agitur, sensu *imperii* usquam occurrit.

CAP. V.

Vers. 16. יפוצו מעינתך חוצה ברחבות פלגי מים

DE fontibus hic & rivis פוץ dicitur. *Dispergere* reddunt vulgo; magis proprie dictum erit, si Arabicam verbi notionem admittamus. Arab. فاض est *abundare, exundare, effundi:* Proinde *Hier.* hic *derivari* recte vertit, & *Chald. effundi*, ut & LXX. Sane פוץ *abundare* esse Hebræis, præter hunc locum patet etiam ex Zach. 1: 17. עוד תפוצינה ערי מטוב ubi *Hieron. adhuc affluent civitates bonis.* Nec potest aliter. Adde Job. 40: 6. הפץ עברות אפך *Effunde* ex-

excandeſcentias iræ. Ira *effundi* dicitur ſtylo Spir. S. שפך עברה ſæpius; *diſpergi* dici non poteſt. Similiter plane Arabes افاض الغيظ, uti ad *Jobum* jam monui; in *Hiſt. Tamerl.* etiam legi הפיץ افاض الحنق *effudit odium.*

Cap. XI.

Verſ. 3. *Integritas juſtorum rectâ eos ducit,* וסלף בוגדים ושדם.

TO' ו ante שדם Interpretibus orationis ſeriem turbare viſum eſt, ac ſenſum minus fluentem reddere; unde in י mutandum & ישדם legendum eſſe jam olim *Maſorethæ* per ſuum קרי indicarunt; Unus *Ab. Eſra Chetibh* retinere tentat; atque hoc pacto exponit; ſupplens יבוא: *Et perverſitas impiorum* veniet, ושדדם *& vaſtabit eos.* Placet mihi, quod *Chetibh* ſequi voluit, modus tamen, quo ipſe explicat, haud placet; nam illud ו in שדם redundat, & vacat: ſexcenta ſunt in Alcorano loca ubi و vel ف *Et*, παρέλκ. Vel una tantum Surata exempla abunde ſuppeditabit. Sur. 38:57. هذا فليذوقوه *Hoc & guſtabunt illud*, & vſ.

vſ. 61. قالوا *dixerunt, Domine, qui nobis ad hæcce dux fuit* فزده *Et adde ipſi duplicem pœnam.* & vſ. 78. قال فاخرج منها *Dixit, & exi ex eo.* vſ. 80. قال رب فانظرني *Tum Diabolus, Domine, & moram mihi concede.* vſ. 81. قال فانك من المنظرين *Huic Deus, Et certe tibi mora concedetur.* In his omnibus τὸ *Et* redundare perſpicuum eſt; vel potius auget aliquantum & intendit, ut in illo ربنا ولك الحمد *Domine noſter, & tibi laus eſt.* Sic verto locum noſtrum. *Et perverſitas impiorum, & vaſtabit eos.* quod ad verbum expreſſum eſt; ſimpliciter redundare dici poteſt illud *&*, quamvis etiam per *certe* exprimi poſſit: *Et perverſitas impiorum*, hoc eſt, *quod ad perverſitatem eorum*, more Hebraiſmi, *certe in perniciem eos dabit.* Prius ut ſimplicius præpono. Sic ex Jerem. 6: 19. (ne auctoritate tantum Arabiſmi *Keri* firmare poſſe videamur) apparet, quam abſque ratione ושדם in ישדם correctum ſit; eadem enim plane illic loci conſtructio occurrit: ותורתי וימאסו בה *Et legem meam, & improbarunt eam.* Eadem eſt loquendi ratio 1. Reg. 15: 13.

וגם

וגם את מעכה אמו ויסרה *Quin etiam matrem suam Maacha, & removit eam.* Forte alicui puncta vocalia interpretationi meæ obstare videbuntur, quæ futuri sunt, non præteriti; ם enim præteritis per *Kamets* accedere solet, non per *tsere*, ut hic, quod futurorum est. Verum non adeo constans est hæc regula, nam & affixum per *tsere* in præter. suffigitur Esai. 8: 11. & ni ita esset anomaliam potius quam literæ mutationem admitterem. *Kamets chatuph* ex *Cholem* ortum futurum arguere nego, nam & præterita hujus formæ *Cholem* admittunt, ut Gen. 49: 23. Job. 24: 24. Clar. *Guss.* qui etiam Chetibh τῷ *keri præponit*, magis inclinat ut שד hic pro nomine sumatur hoc modo: *Integritas justorum ducit eos, at perversitas, prævaricatores & vastatio eorum*, supple; *ducet eos* ἀπὸ κοινȣ; hoc est, inquit Vir Doctus, ut eo semper tendant, quo a se vastationem inferri posse vident. Ego, si omnino שד nomen esse velis & ינחם ex præc. repetendum, ita mallem: *Integritas ducit justos*, ad vitam nempe, *perversitas autem & vastatio sua prævaricatores* etiam *ducit*, sed ad mortem. Ita هدى quod est proprie *in rectam viam ducere*. Cor. 22: 4. *Satanas* يهديه *rectam ipsum docebit viam*, sci-

ſcilicet الي عذاب السعير *ad inferni pœnam.* Sic בשר ſeu بشر quod eſt *Euangelizare* proprie, etiam *pœnas annunciare* eſt, de quo alibi quædam. Prior expoſitio mea ut ſimpliciſſima ita optima videtur.

Verſ. 6. *Juſtitia rectorum liberat eos;*
ובהות בוגדים ילכדו

Et per Havvat impii capiuntur. Illud הות Lxx. *ἀπώλειαν* hic reddunt; at Vulg. *inſidias: In inſidiis ſuis capientur iniqui;* Sano quidem ſenſu, at cum Hébræo non plane convenientе. Gemina his fere eſt verſio plurimorum Interpretum quæ habet: *Et in ærumna ſua capiuntur improbi;* quod intelligunt de ærumna & malis quibus improbi alios afficiunt. Rectius, ut puto, *Chaldæus*, qui, הות quod opponi videbat verbo צדקה, reddidit רשעא *impietatem;* & ſic Doct. Belgæ, **verkeertheit** oppoſite ad vocem præcedentem **gerechtigheit.** Ita quidem orationis ſeries & ordo *Salomoni* ſuetus poſtulare videtur, unde tamen ſignificat. hanc hauſerint Interpretes noſtri, ignoro. Lexicograph. non niſi de *ærumnis* explicant; addit quidem *Buxtorf. pravitas*, at parum La-

tine,

tine, non enim vitiositatem & *perversitatem* ipse intelligit sed *casum gravem*, quod quod liquet ex locis additis. Sunt autem loca nonnulla ubi *ærumnarum* & *calamitatis* notio non adeo quadrat. Ut hic noster, & *Mich*. 7: 3. הגדול דבר הות נפשו הוא. Si *Havvat* hic capis de *ærumna*, vertendum est, *ærumnam sui ipsius prodit potens*; quod series orationis & mens prophetæ non patiuntur; quod autem Eruditi & hic *Havvat* Activo sumant sensu, *ærumnam animæ suæ*, id est, *quam anima*, vel, *ipse inferre gestit*, violentum valde est & Hebraismo parum congruens. At verte *malitiam* & perfacilis erit sensus: *Malitiam animæ suæ loquitur*: de ea palam gloriatur.

Rectissime igitur & præclare Lxx. & *Vulgat*. quorum hic *desiderium animæ suæ* dedit, illi καταθύμιον τῆς ψυχῆς· præclare dico & plane ad rem, nam הוה id proprie notat, *desiderium* scil. at *pravum* fere tantum, & qui malignus est; unde de *malitia* tandem usurpatur. Mihi dubium non est Lxx. cum alias sæpe, tum hic iterum ad Arabismum respexisse, ubi הוה est *desiderium*, at, ut dixi fere *malum*; verbum הוה seu هوي Arabice notat *velle*, *cupere* يكون في الخير والشر

والشر *In bonum cadit & in malum*, teste *Camusi* auctore. Et هوي seu הוה *Havva* est ارادة النفس *animi desiderium*, tam bonum quam malum. Honeste ac liberaliter sumtum invenio in *Abulphar*. pag. 209. لا يعلم ان لي في اجن هوي الا عبثت به *Non quemquam novit quem amem, quin eum male mulctet, quin eum malo afficiat.* Clar. Pocok. *Quin ei illudat*; tenuiter nimis. Videtur Vir Doctiss. ignorasse vim verbi hujus, quæ etiam certe in Lexicis non apparet, quæque est, præter *ludendi* notam significationem, *noxa, injuria, damno afficere.* Frequentatur ita ab auctore Vitæ *Tamerl*. pag. 93. وان عبثا وفسادا *Multus fuit in noxis inferendis & grassando.* Sæpe cum عاث quod est *damnum inferre* jungitur, ut pag. 44. عابثين عابثين Et pag. 64. يعبثون فيهم ويعبثون *Damno inferendo in eos grassabantur.* p. 226. وجعل يعبث في تلك الديار *Et in eas regiones degrassatus est.* Quam importuna, inquis, Crisis; at desines ita scissere, ubi videris non exiguam inde lucem oriri verbo עבת in loco *Michææ* citato: *Malitiam*

litiam suam libere *pronunciant*, *&* palam *in ea grassantur*. Ceteri Interpretes: *Et contorquent eam*; *tanquam* Abotim, *funes*. At Vulg. *Et conturbaverunt eam* scil. *terram*, de quâ vs. 2. nam non ad הות, quod *desiderium* reddiderat, ipsum hoc referri generis discrepantia arguit, sed hæc hactenus. הות seu هوي in loco citato ex *Abulphar*. in bonam partem sumi vidimus, at magis proprie illud in malum convertitur & *prava* dicit *desideria*. Hoc ex *Alcorano* constat, purioris Arabismi optima norma, in quo هوي vel centies occurrit, non alio, nisi memoria fallit, quam *mali* sensu. Alcor. Sur. 20: 17. *Qui eam* (horam judicii) *venturam haud credit*, واتبع هواه فتردي *quique libidinem suam*, *Havva suam*, *secutus*, *in exitium præceps ruit.* Sur. 23: 73. ولو اتبع الحق اهواهم. *Quod si veritas eorum libidini, aut improbis desideriis obsequeretur.* Sur. 2: 140. ولئن اتبعت اهواهم *Quod si eorum*, *Havvoth*, *impietatibus morem gesseris* &c. انك اذا لمن الظالمين *ecce in injustorum te numerum redactum.* Ex hisce liquet, quam non absque ratione & fun-

fundamento הוה cum *Chaldæo* pro *impietate* ſumatur, ſeu *perverſitate* cum *Belgis*; ut opponatur voci צדקה *juſtitiæ* in hemiſtichio priori. Ceterum Hebræum הוה pro *ærumna* poſitum originem videtur trahere ab ſignif. *Cadendi*, quam in verbo هوى habent Arabes, ut Lat. *Caſus* a *cadendo*, de quo jam quædam ad Jobum monui.

Verſ. 21. יד ליד לא ינקה רע

Verto: *E manu in manum non impune feret malus*. Digladiantur Eruditi de locutione parum perſpicua יד ליד, quod noſtri reddunt **hant aan hant**/ quæ duobus tantum in locis legitur; hic & Cap. 16: 5. infra; unde tamen, quia nude ibi poſita eſt, nihil lucis affunditur. Non placent LXX. Rabbini nihil quicquam niſi contorta miſere. Noſtrorum quanta ſit diverſitas non facile dixerim. In primis placet ea, quam in notis Belgarum legere eſt, explanatio: impium nimirum ne in liberis quidem ſuis ac nepotibus impune evaſurum; in filiis & poſteris ejus Deum impietatem ejus perſecuturum; ex comminatione legis Exod. 20: 5. Non obſcura in ipſo textu ſigna ſunt, quæ hunc unicum eſſe verborum ſenſum oſten-

ostendant. Vide enim quid opponatur וזרע צדיקים נמלט *Bonorum autem semen evadit.* Utrorumque, tum malorum tum bonorum rationem considerat, respectu posterorum, quorum dissimiles, felices horum, illorum vero infaustos exitus ob oculos ponit. Hanc Belgarum pulcherrimam & orationis seriei convenientissimam expositionem firmare mihi aliquantulum posse videor ex simili plane Persarum loquendi modo; quibus دست بدست *Dest bedest, e manu in manum* (*E* enim, ut in principio jam monui, supplendum hic puto) eo sensu usurpatur. Locupletem hic advocare testem juvat Elegantissimum Persam *Sadium*, qui in *Rosario* suo *Cosrois* Persarum regis Coronæ hæcce inscripta fuisse verba tradit.

چه سالهاي فراوان وعمرهاي
دراز
كه خلق برما بر زمين بخواهند
رفت
چنان كه دست بدست آمدست
ملك بما
بدستهاي دگر همچنين بخواهند
رفت.

Hoc eſt,

Quid anni ſunt multi, longa quid vita?
Homines enim aliquando nos pedibus calcaturi ſunt:
Ut imperium ad nos devolutum eſt e manu in manum,
Sic in manus iterum aliorum tranſibit.

Jad lejad יד ליד, ſeu, *Deſt bedeſt*, *e manu in manum*, **hant uit hant in** perveniſſe ad ſe imperium dicit, quod a longa regnantium avorum ſerie *per manus* traditum erat. Aliud eſt apud eundem auctorem quod cum loco noſtro pleniſſime convenit, utpote in quo filiorum relictorum ratio habetur, non ut in altero illo deceſſorum & parentum.

دریاب کنون که نعمتت هست
بدست
کــــه دولت وملک میرود دست
بدست

Fruere fortunis tum, cum in manu ſunt tua;
Regnum enim & potentia tua pervenient e manu in manum.

Non

Non sempiternum & constans tibi futurum est regnum tuum, sed *e manu* tua in filiorum & nepotum *manus* devolvetur. Dicitur autem ut jam monui יד ליד pro מיד ליד conveniitque fere Latinorum *per manus*, quod non dissimili venit sensu.

Vers. 24. *Est qui disseminat, & augetur* וחשך מיושר אך למחסור.

Et est qui retinet plus æquo, nihilominus in penuriam delabitur: Ita fere nunc illud מיושר pro *plus æquo, justo* sumitur, quamquam aliter Veteres Interpretes & Rabbini, qui ישר de *justitia* ceperunt, aliis aliter sensum expedientibus. Dubio procul communis expositio reliquis longe anteferenda est, illud tamen hic male me habet, quod verbum ישר non eam dicat *æquitatem* & rerum *justum modum*, quem volunt Interpretes. Cogitabam aliquando significat: vocis Arabicam hic pulcre quadrare; Arab. enim ישר *Joser* seu يسر *Josron* est *opulentia, amplissimæ fortunæ, divitiæ*. Abulphar. 268. انهبوا دور اهل اليسر واخرجوا اموال كثيرة *ædes ditiorum spoliarunt, ingentibus opibus productis*. Pro *divites* in

Arab. eſt, *populus* ישר, *facilitatis*. Et verbum ישר in 4. conj. إيسر *opulentus fuit*, *bonis affluxit*; quaſi dicas *bene*, vel *recte ipſi eſt*; quod de divite dictum alicubi, apud *Plautum* opinor, legiſſe memini. Vel ישר *rectum eſſe* primum notat; tum *facilem*; recta enim expedita ſunt & facilia; poſtremo, *lautum*, *opulentum*, ut Lat. *facile vivere*. Ut contra Arab. عسر primo *obliquum* & *contortum*, mox *difficilem*, *egentem* denique & *pauperem* denotat: perſpicuum hinc eſt, quam proclive fuerit illud ישר ad *divitias* & *magnas fortunas* deflectere, quod maxime a Salomone fieri potuit, qui non parum ſæpe nominibus novas & inſolentiores tribuit ſignificationes, format etiam quandoque, aut peculiari plane modo verbis utitur, quod ab ſapientiſſimi Regis inſtituto populum ſuum ſcriptis edocentis alienum cenſeri nequit. Verti itaque poſſet: *Et eſt qui cohibet, ex opulentia* nihil pauperibus largiens, *nihilo minus in penuriam*. Tantum abeſt ut parſimonia hac & pauperum defraudatione ſuas opes conſervet & augeat, ut potius ea cauſa ſit, quod in pauperiem ipſe delabatur. Speciem quantumvis hæc habeant, nihil tamen affirmare velim, aut magnopere urgere; ſenſus enim ille primus

mus propius ad Hebraiſmum nobis cognitum accedit, eumque preſſius ſequitur; & videor mihi locum inveniſſe ubi verbum ישר *æquitatem* dicit & *juſtam proportionem*. Is eſt 1. Reg. 9: 13. ubi de viginti urbibus iſtis, quas *Salomo* Tyri Regi *Hiramo* pro officiis præſtitis dederat, dicitur לא ישרו בעיניו Vulgo, *non recte erant in oculis ejus*, non ſatis recte. Ita tamen & Veteres. Hier. *non placebat ei*. Lxx. οὐκ ἤρεσαν αὐτῷ. Rectius procul dubio, ſi ita vertas: *Et non æquæ fuerunt in oculis ejus*. Ipſius judicio, non videbantur ad merita ſua & commoda *Salomoni* præſtita ullam habere proportionem.

Cap. XIII.

Verſ. 11. *Fortunæ vane acquiſitæ dilabentur.*

ID eſt, *dilabi ſolent*, de quo elegantiſſimo Futurorum uſu alibi monui. וקבץ על יד ירבה *quæ autem (ſubſtantia) paulatim colligitur manu, multiplicabitur*. Ita *Vulg. verſio* habet, quæ etiam colon præcedens ſenſu contrario dedit *ſubſtantia feſtinata minuetur: Subſtantia* pro *divitiis* ex Jure nota eſt. *Feſtinata* eſt מבהל quomodo una literula

transpoſita lectum eſt, ex מהבל. Sic Lxx. ὕπαρξις ἐπισπουδαζομένη. Additur ex *Gloſſa*; quæ hodiernam lectionem expreſſit, *μετὰ ἀνομίας* quod eſt illud מהבל. Ceterum an recte dederit *Vulg.* τὸ על יד *paulatim manu*, incertum eſt valde, neque ex Hebraiſmo noſtro facile probatum detur. Rabbi tamen *Levi* fere eandem dat explicationem. Aliter *Ab. Eſra* qui על יד *per manum* exponit *per induſtriam* & *laborem*, quod magis videtur rationi & loco conſentaneum, unde etiam Belgæ hunc ſenſum amplexi ſunt. Vetus Interpres *Chaldæus* diverſam longe & prioribus illis alienam habet mentem; על יד enim ad *munificentiam* retulit & *liberalitatem* in pauperes, ut adeo יד abſolute *largitionem* notaſſe videatur. Verba *Paraphraſtæ* hæc ſunt דמכניש ויהיב למסכינא יסגא ממוניה *qui colligit* opes *ut largiatur pauperi*, *augebit eas.* Sic *Syrus* etiam *per* צדקתה *juſtitiam*, ut vertunt, cum verius *per Eleemoſynas.* על יד ſumſere *pro manu*, id eſt, *pro liberalitate*, ut habeat quod impertiatur. Pervenuſte ſane & egregie, & ab Regis noſtri inſtituto non aliene, qui nihil æque ubivis commendat, atque *bonitatem* & *beneficentiam.* Arabes ita voce יד utuntur. Sic dicunt, *hæc in eum contuli*, non ex debito, ſed

ſed علي طهر يدن *ex liberalitate*, ad verbum, *ratione manus*. Sic apud Poëtam *Abulolam* laudes principis prædicantem.

اذا ما الغيم لم يمطر بلادا
فان له علي يدك اتكالا

Si quando nubes non compluerit regionem,
Utique illi in manu tua fiducia eſt.

Ubi Celeberr. Golius: *Manu*, id eſt, *liberalitate*. Adde Perſam, at Arabum more & ore loquentem, Gratiarum illum amicum dico *Sadium* in *Roſario* p. 114.

كه سوابق نعمت بر ين بنده داري
وايادي منت

Hunc enim ſervum ingentibus tuis beneficiis & manibus liberalitatis tibi devinctum habes & munem; ut ait, *Plautus*. Neſcio quid *Gentius* egerit, qui illa ايادي منت *exprobrandi facultatem* vertit; Arabiſmo quidem non plane invito, attamen huic loco parum congruenter. ايادي منت ſunt *manus munificentiæ*, id eſt, *largitiones munificentiſſimæ*, ſolenni Orientalium locutione, qua duo ſubſtantiva ſynonyma ad majorem αὔξησιν jungere ſolent, quod etiam

 in

in præc. سوابق نعمتي obtinet, nam & سوابق absolute sunt *officia*; & verbum استبق *Corani* elegantiori usu est *officiis prosequi*. Certissimum igitur est اياي *manus* hic esse *beneficia*, quam signif. Cl. *Golius* in Lexico suo adnotare non neglexit. Sic in Hist. Tamerl. اياي & اياي فضل pro *liberalitate* aliquoties. *Algazalius* etiam in *Lib. MSS.* quo Celeb. *Hemsterhuisii* beneficio utor, ita vocem *manus* adhibet. هو غريق في بحر منن الله تعالي وايديه *Ipse demersus est in mare beneficiorum Dei O. M. & Manuum ejus.*

Vers. 16. כל ערום יעשה בדעת וכסיל יפרש אולת.

Si duas sententias hoc vs. comprehensas ad accuratam oppositionis normam revocare vellemus, Arabismus in subsidium vocandus foret. Primum דעת *sapientia* stat contra אולת *stultitiam*; dein ערום *prudens* opponitur כסיל *stolido*; unde jam conjectari liceret verbo פרש quod *divulgare* est, tanquam contrarium oppositum fuisse τὸ עשה, quod tunc *occultare* foret. Accedit non exiguum hic

hic momentum; collatio ejusdem plane sententiæ cap. præced. jam præpositæ, cap. 12:23. אדם ערום כסה דעת ולב כסילים יקרא אולת. Una est, ut dixi, eademque sententia, at diversis paulo, idem tamen significantibus verbis expressa. Habemus hic iterum, primo דעת *scientiam* & אולת *stultitiam* sibi contrarias; tum ערום *Callidum* כסיל *insipienti* oppositum; tandem quod illic erat פרש *divulgare*, id hic jam est קרא *percelebrare*; pro עשה quod *occultare* verisimiliter damus, hic est כסה *obtegere*: unde כסה & עשה synonyma fuisse non valde a vero abhorret. Certe غشي quod est Hebr. עשה *obtegendi* notione apud Arabas celebratur. Unde est غشوة *tegumentum, velum.* غاشية idem; sed hujus verbi significationem amplius ad Thren. 3. explicabo, ideoque hic ea re supersedeo. Itaque hunc locum sic reddamus: *Omnis callidus occultat sapientiam, stultus autem divulgat stultitiam.* Sensum non explico, abunde enim id & copiose Eruditi ad Cap. 12:23. ubi eadem occurrit sententia. Diffiteri tamen nolo non ipsum me; multum huic observationi tribuere, tutiusque longe communem versionem retineri censere; præsertim quum insolens non sit, ut una res

varie proponatur; quod vel ex Pſalm. 18. liquet collato cum 2 Sam. 22.

CAP. XIV.

Verſ. 3. בפי אויל חטר גאוה

SUnt qui reddunt: *Propter os ſtulti venit in eum virga ſuperbiæ:* quo indicari volunt, propter grandiloquentiam ſuam ſtultum tandem aliquando pœnas daturum. Hanc jam olim mentem habuiſſe *R. Jonam* teſtatur *Kimch.* in *Lexico*, quod certe de viro iſto, qui non infeliciter Arabiſmum, cujus peritiſſimus erat, multis in locis advocavit, vehementer miror. Luce clarius eſt verba non aliter verti poſſe, quam hoc modo: *In ore ſtulti eſt virga ſuperbiæ*, id eſt, *ſuperba*; *Virgam* autem hic poetice pro *lingua* poſitam eſſe apertum eſt. Nec fugit hoc Interpretes. *Ab. Eſra* חוטר מטה ורמז הוא ללשון *Choter eſt virga, & hic linguam dicit.* Hunc ſequuti ſunt *Vatabl. Mercer.* aliique non pauci, nec injuria. Alii tamen dubitant, aut plane id rejiciunt, non alio fundamento, quam quod durius id & inſolens videatur *virgam* pro *lingua* poni. At inique damnant, niſi forte deli-

catiore ſe guſtu, aut meliore eſſe aure putent, quam non Arabes dicam, ſed ipſos etiam Hebræos. Horum eſt loquendi elegans mos *percutere lingua* apud *Jeremiam C.* 18. qui certe non aliunde originem ducit, quam quod *linguam* in detrectandi negotio tanquam *virgam* aut *baculum* conſideraverint. Arabes hic in partes advocare non parum dabit præſidii: عصا eſt *baculus*, *virga*; hoc vocabuli ſtylo poetarum & parœmiaſtarum duas induit ſignificationes, quas eaſdem *Salomo* ejuſdem notionis verbis adjunxerat. Nempe عصا *Virga* in *Camus* inter cœtera exponitur per ادب & لسان quorum illud *caſtigationem*, hoc *linguam* לשון dicit. *Virga* pro *caſtigatione* quam frequens ſit *Salomoni* haud monitu indiget: *linguam* autem *virgam* ab eo appellatam ex loco noſtro conſtat.

Verſ. 24. *Sapientibus divitiæ Corona ſunt* ואולת כסילים אולת.

Quas non hic comminiſcuntur duras, contortas, adderem etiam ineptas, niſi alicujus etiam nominis viris parcerem, interpretationes? Verba ex Hebraiſmo noſtro (ita liceat mihi illum, qui ſe ultra *Lexico-*

gra-

graphorum noſtrorum decreta non extendit, appellare) ſonant: *Stultitia ſtultorum ſtultitia eſt.* Vehementer hic laborant Interpretes, ut commodum ex his verbis exprimant ſenſum. Ex immenſa ſententiarum farragine non ulla tolerabilior videtur, quam quæ ita ſenſum extricat: *Stultitia ſtultorum manet ſtultitia.* At præterquam quod illud *manet* nulla auctoritate obtrudatur, cedo quæſo vel minimam cum prioribus connexionem: *Sapientibus divitiæ corona ſunt, at ſtultorum ſtultitia manet ſtultitia*; quis non videt quam ἀσύγκλωστα ſint, & maxime diſcrepantia hæc, nec ullo pacto ea congruere. Hæc ratio movit *Ab. Eſram*, ut ſuſtinere ſe maluerit, & non obſcuram ignorationis dare confeſſionem; explicationi enim ſuæ, tanquam qui quam parum ei tribuebat oſtendere voluerit, ſtatim ſubjungit. אולת שאין כמוהו *ivvelet eſt vox cui par non eſt.* Voluit nempe unum אולת propriam hic plane & ſingularem, ſibique incognitam notionem habere. Lxx. ſeniores ita vertunt: Ἡ διατριβὴ ἀφρόνων κακὴ, quod ex Arabica lingua niſi eruatur, talis verſionis rationem non facile dederis Sed de hoc aliiſque locis quamplurimis a Lxx. ex Arabiſmo expreſſis uberius &, quod

ajunt,

ajunt, ex professo a me agetur. Displicet tamen ea versio, neque enim priori sententiæ probe congruit, licet tautologiam, quæ alias fere inest, evitaverint. Unice convenire videtur *Chaldæi paraphr.* interpretatio, qui duo hemistichia pulcre connectit, & sibi invicem respondere facit, omnemque plane difficultatem tollit. Ita ille : כלילא דחכימי עותרהון ושבהורהון דסכלי שטיותהון *Corona est sapientibus divitiæ eorum; at ornamenta & honores, stolidis stultitiæ sunt.* Prius אולת *honorem* reddit & *gloriam*, posterius *stultitiam.* Sententia aperta est, & cuique in promtu, non Hebræorum tantum & Arabum, sed Græcorum etiam & Latinorum monimentis percelebrata, ad solos sapientes divitias & honores tanquam proprio quodam & suo jure pertinere, eosque ornare, insipientibus hæc & stolidis dedecori magis esse quam ornamento. Arabica radix איל significationem *honorum* suppeditabit; أول enim seu, ut scribitur, ال Arab. exponitur per ساس *rexit, administravit* Rempubl. & ولي *præfuit, honores gessit* ; utrumque ab primæva signif. *primus fuit*, quæ in *Chaldaica* etiam obtinuit lingua. Unde Genes. 1. *Chaldæus* Onkel.
באול

באול *in principio*, & Jonath. מן אולא, quod idem eſt: exempla dabit *Buxtorfius*. Hinc אולת tantundem eſt atque *principatus*. Arab. certe اولون non raro ſunt *optimates*, *principes*, & in *Timur*. ſæpe eſt اهل الايالة, quod eſt אנשי אולת *viri qui Remp. adminiſtrant*, *qui primas gerunt*. Nemo, ſat ſcio, adeo erit illiberalis, qui non hunc ſenſum illi alteri longe præſtare haud ægre conceſſerit: aſſenſum tamen aliqui retinebunt, quod in *Chaldæa* quidem & Arabia *principatum* radici איל adſcribi concedent; at idem apud Hebræos Veteres obtinuiſſe difficulter admodum largientur; Ut & his plus æquo moroſioribus fiat ſatis, en locum qui ſignificationem a nobis poſitam Hebraiſmo vindicet. 2 Reg. 24: 15. ubi אולי הארץ ſunt non utique *ſtulti* ſed *principes terræ*, vel ut Vulgat. *judices terræ*. Ubi quidem non magnopere curo Maſſor. *Keri* ac ſi אילי lectum oporteat, quod ex ignoratione veræ ſignif. ortum eſſe facile apparet. Accedat poſtremo non leve in partes momentum τῶν LXX. haud aſpernanda auctoritas; qui אויל עמי *Jerem.* 4: 22. reddunt *οἱ ἡγούμενοι τοῦ λαοῦ Duces*, *principes populi*, quod quamvis illic loci non ſatis probe & commode factum ſit,

argu-

argumento tamen eſt plus aliquid olim ſub radice אול contentum fuiſſe, quàm unicam *ſtultitiæ* ſignificationem.

Verſ. 30. *Vita carnis eſt* לב מרפא, *at oſſibus putredo eſt* קנאה.

Duo hæc opponuntur ſibi invicem, quorum extremum *invidiam* dicit, cujus contrarium vulgo reddunt *cor ſanum*, vel, ut Vulgata, *ſanitas cordis*, quo intelligunt abſentiam vel liberationem ab omni perturbatione aut ægritudine. Non difficulter hiſce ſubſcriberem: ſed cogitabam tamen aliquando, exactioremne hic oppoſitionem reperire daretur, ut *invidiæ* vitio contraria virtus reſponderet; tum id accedebat, illud מרפא quod pro nomine ſumi ſolet, potius videri particip. eſſe conjug. Hiph. ut adeo לב מרפא non eſſet *cor ſanitatis*, id eſt, *ſanum*, ſed *cor ſanans*; & certe accuratius hæc ſecundum Hebraiſmi naturam inſpicienti apparebit verba illa לב מרפא non debere nec poſſe etiam reddi *cor ſanum*, ſi particip. ſit מרפא manifeſto; at ſi nomen fuerit? ne ſic quidem, cum enim ex Hiphil formatum ſit, ejus conjug. naturam ſequatur neceſſe eſt; non *ſanitatem*

P ergo

ergo notat מרפא, si vel maxime nomen est, sed *sanationem*, quæ certe vehementer distant. Sic Jerem. 8: 15. מרפה non est *sanitas*, sed *sanatio*, ut recte Vulg. *medela*, Nostri genesinge / non gesontheit. Sic semper alibi, quod cuilibet inductione exemplorum constabit. Itaque & hic לב מרפא vel ex partic. Hiph. erit, *cor sanans*, vel ex nomine hinc formato & activam vim possidente erit *cor sanationis*, quod idem est. Nunc accuratam, quam desiderabam, oppositionem invenisse me puto; nam ut *invidia* est animi motus, quo propter alterius res secundas & prospere fluentes dolemus & ægritudinem concipimus, easque ægris adspicimus oculis; sic contra ea לב מרפא erit animus fausta omnia ac felicia exoptans, iisque, tanquam sibi si evenissent, gaudens & exultans. Hoc ergo est *animus sanans*, qui prospera omnia & læta aliis precatur, eaque, in se quantum est, confert, quod *Salomo* vocat *sanare*; cujus ratio in aperto est, solemus enim sub *vitæ* & *sanitatis* nomine omnia, quæ bona veniunt, comprehendere. Ita *valeas* Latini & *bene valeas*, *bene vixis* etiam, & Ζήσειας Græci in bene optantis formulis habuerunt. Quod idem in rad. רפא in usu fuisse patet

ex

ex Arabiſmo, in quo verbum رفا, in 2 conj. eſt *bene precari*: unde illa formula congratulandi novo conjugi بالرفا والبنين *ſanitas ſit & liberi.*

CAP. XVII.

Verſ. 4. שקר מזין על לשון הוות

VUlgo vertitur: *Mendacium*, id eſt, *mendax auſcultat linguæ funeſtæ.* Cl. *Guſſetius* id duplici ratione impugnat; etenim מזין ab אזן derivari non concedit; tum quod האזין nunquam cum על conſtruatur, tum quod *Mezin* ſono ad *Maazin*, unde contractum volunt, non accedat. Si tanti ſunt Viri Docti rationes, recurri poſſet ad rad. זין in *Chaldæa* & *Arabia* notiſſimam. *Buxtorf.* aliique Lexicogr. *Chaldæorum* זין *arma* exponere ſolent; non improbo: attamen haud primaria eſt ea notio, ſed *ornatum* proprie deſignat; quod patet ex Arab. زين, quod eſt *ornare*; tam ſæpe autem ita uſurpatur, ut exemplis probare ſuperſedeam; *Chaldæis* idem notavit, quod patet ex Exod. 33 : 4. ubi pro Hebr. עדיו *ornatus ſuus Chaldæus* habet תקון זיניה, quod male Buxtorf. *apparatum armorum*

reddit, cum debuisset, *ornatus*. Sic מזוינא *Chald.* in *Thalmude* non tantum est qui *arma* custodit, sed & נטר שיראי דמלכא uti Glossa ad *Berach.* fol. 56: 1. exponit, id est, *quid custodit serica regis*; aperto ad *ornandi* notionem respectu. Alia quæ huc trahi possunt apud *Buxtorf.* notata sunt. Quomodo autem *armorum* signif. ab *ornando* profluxerit, vel Latini docebunt; quibus *Elephantus ornatus* est *armatus* apud *Nepot.* in *Hannib.* Et *ornatissimus exercitus* est *instrumentis bellicis instructissimus* apud eundem in *Agesil.* idem etiam ibidem hæcce copulat: *Et quo studiosius armarentur insigniusque ornarentur.* Similia ex *Cæsare*, *Livio*, *Suetonio*, *Tacito* aliisque observantur, qui omnes *ornare* ponunt pro *armare.* Arabum etiam زِينَةٌ bene memini pro *armis* a me lectum apud *Abulphar.* locum tamen, quod adnotare neglexerim, dare non possum. Vidimus hactenus *Chaldæis* & *Arabibus* quibus *Syri* etiam & *Samaritæ* adjungi possunt, rad. זין esse *ornare*, quod idem in *Hebraismo* obtinuisse liquet ex voce זנות 1. Reg. 22: 38. *arma* exponi solita; & אזנים Deut. 23: 13. huc pertinente, ac pro *ornamento* ibi posito. Inde מזין reddi deberet *ornans*, hoc modo: *Et mendax ornat*

nat ad linguam funeſtam; cujus locutionis ſenſum & rationem jam nunc explicatam dabo. Dicunt Arabes; *Exornavit ipſi rem,* ut indicent, *Excitavit eum ad rem,* quaſi dicas, tanquam exoptandam ipſi rem ante oculos ſtatuit. Nihil hac locutione frequentius in Alcor. cum verbo זין. Sur. 41: 24. زينوا لهم ما بين ايديهم *Ipſis præſentia exornarunt;* ad ea fruenda incitarunt. Sur. 29: 37. *Themodo & Aado* زين لهم الشيطان اعمالهم *Ornavit Satanas ſua ipſis opera.* Eadem verba Sur. 16: 65. occurrunt. Et in paſſiv. Sur. 2: 207. *Iis qui non credunt* زين الحيوة الدنيا *Exornata eſt vita mundana.* Sic Sur. 3: 12. زين للناس حب الشهوات *Exornatus eſt hominibus libidinum amor.* Sur. 40: 40. زين لفرعون سو عمله *Exornata fuerunt Pharaoni mala opera ſua.* Vel triginta ex uno Alcor. ejuſmodi exempla proferre poſſem. Eadem loquendi ratio obſervatur cum verbo حسن *pulcher fuit,* unde forte Hebr. חשן explicandum. Hinc in 2 & 4 conj. *pulchrum effecit.* Unde apud Abulphar. pag. 254. حسن له الخلاف

الخلاف *ad defectionem eum instigavit*, ad verbum, *pulchram ipsi fecit defectionem*. Sic pag. 435. حسن له ابادتهم *ad delendum eos eum impulit:* proprie: *Exstirpationem eorum ipsi pulchram fecit.* In MSS. de Vitis *Episcop. Alexandr. Omnesque in magno erant metu de facinore* الذي حسنه له الشيطان *quod pulcrum ipsi fecerat Satanas;* sic in Alcor. 35: 9. زين له *ornata ipsi fuit malitia*, addit فراه حسنا *eamque pulchram existimavit.* Hinc locus noster verti posset: *Mendax pulchram facit linguam funestam*, quorum sensus ex notatis satis perspicuus est. Vel quia שקר *mendacium* substant. est, τὸ מזין ad præced. מרע deberet referri hoc pacto: *scelestus attendit ad linguam vanam, pulcrumque existimat mendacium, super lingua perversa.* Recte *attendere*, & *pulchrum existimare* junguntur; nam & ita in Hist. Tamerl. est حسن له الراي *pulcram habuit sententiam eam.* i. e. *aures ei præbuit.*

Vers.

Verſ. 14. פוטר מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש.

Conjecturam meam de vera vocis פוטר ſignificatione aperui ad *Num.* cap. 3. Major eſt difficultas in verbo התגלע. Lxx. tribus in locis, ubi tantum exſtat, triplici explicant modo. Hic ἐνδείαν reddunt; mox cap. 18: 1. ἐπονείδιστον εἶναι. Tandem cap. 20: 3. συμπλέκεσθαι. *Vulgat.* conſtantius *pati contumeliam*, *exprobabilis eſſe*, & *miſceri contumeliis.* Chaldæus אצטרי exponit voce ambigua, quam alii *deridere*, alii *deſolari* notare contendunt. Cel. *de Dieu* ultimam amplectitur notionem, & verbum התגלע unice id dicere putat. Rabbini plerumque התערב *immiſcere ſe* explicant. Vaga ſunt & incerta omnia. Arabiſmus mihi rem explicare videtur. Arabice גלע جلع idem eſt quod جلا גלה *retegere.* ה & ע permutabiles eſſe literas notum eſt. Conſimiliter גמע dicunt *Chaldæi* pro גמא *abſorbere.* גלע idem eſſe quod גלה docent Arabum Lexicographi. أنجلع apud *Zjauharium* per انكشف *retectus fuit* exponitur. Hoc idem verbum انكشف verbo جلا in 5.

نجلا & 7. انجلا declarando adhibetur. جلي est سافر *Conspicuus, illustris* in *Camus.* Idem apud *Zjauhar.* est جلع seu potius جالع גאלע; scilicet سافر uti inter alia exponit. Est ergo גלע idem quod גלה *retegere*, satis manifesto. *Retegendi* verba Arabes ad *jurgia* transferunt. Verbum גלה جلا in 3. conjug. جالا a *Zjauhario* exponitur جاهر *aperta fronte decertare*, *contendere* cum aliquo. Illud ipsum جاهر, quod *inimicitias aperte gerere* explicant, in prim. conjug. *retegere* sonat. كشف aliud est *retegendi* verbum: illud in 3. conj. iterum ad *inimicitias* refertur & a *Golio* exponitur *palam ostendit inimicitiam*, Exemplum unum ex *Abulphar.* dabo. p. 308. *Iste Almottaki* قد عاداكم وعاديتموه وكاشفكم *Odio vos habet, & vos eum odistis, & aperte vobis inimicum animum ostendit.* Non satis recte Cel. *Pocok.* *vitia vestra detegit.* كاشف eo quo dedi sensu sæpe invenio. Aliud adhuc est كفع itidem *retegere* notans. Et hoc in 3 & 6. conjug. ad *bella* & *rixas*. transfertur. *Abulphar.* p. 472. شغلهم المغول بجفتور المكافحة

Mo-

Mogulenses intermissis eos pugnis lacessebant. Sic in Hist. Tamerl. aliquoties. Ne longus sim plura non accumulo: ipsum etiam verbum nostrum גלע *retegere*, in 3 conjug. جالع per عربد declarant Arabes. Hoc verbum quam vim possideat aperiam ex *Sadii Rosario* pag. 254. خمر خورده وعربده كرده وكسي را كشته *Vino se ingurgitavit, Arbada movit, & hominem interemit.* Est ergo *Arbada*, & התגלע جالع *inter jurgia manus conserere, rixari.* Nimirum quum verbis non tantum, sed & verberibus locus conceditur. Nulla equidem significatio apta magis excogitari potest huic loco nostro: *Initium litis fons est aquarum ebullientium; itaque antequam ad aperta verba & verbera deveniatur, litem desere.* Sic cap. 20: 3. *Honor est homini, quum abest a contentionibus.* וכל אויל יתגלע *Omnis autem stultus nudo capite* quasi *rixas ciet & manus conserit.* Hanc omnem significationis vim possidet verbum. Ceterum vehementer dubito an tertius locus Prov. 18: 1. hinc etiam exponi debeat. Omnia verba in hoc vs. ambigua sunt, & in bonum æque atque malum sumi possunt, nisi quod התגלע in duobus locis explicitis ma-

lo ſenſu ſumatur. Itaque ſic tentabo, cuncta in malum trahens : לתאוה *Cupidinem* יבקש *venatur* נפרד *miſantropos*, *&* *omni* תושיה *induſtria*, *conſilio* מלכנא uti *Chaldæus* vertit, יתגלע *jurgia ciet*. At verum ut fatear, non ita ſeries mihi & ordo orationis ferre videtur, unde omnino Belgarum verſionem præhabeo. Recte vero ab iis verſum eſſe ſuo loco probabo.

Verſ. 27. *Cohibens ſermones ſuos, vir ſcientiam doctus* וקר רוח איש תבונה

Et pretioſi ſpiritus Vir Eruditus, vertente *Hieron.* Legit יקר; quomodo etiam *Maſſoretharum* lectio margini adſcripta præfert. Hanc lectionem amplectuntur Rabbini plurimique ex noſtris Interpretibus, etiam Belgæ : *pretioſum* autem *ſpiritu* alii aliter explicant. Vulgo ex præcedenti colo talem intelligunt, qui non temere verba effundit, pretioſa ea nimis exiſtimans. Neſcio quomodo coacti hic aliquid ineſſe mihi videtur. Radicem יקר primario notaſſe puto *gravem eſſe*. Inde *pretioſi* ſignificatio eſt aſſumta, plane uti in כבד accidiſſe videmus. Chaldæis, Syris & Arabibus יקר *gravis* notione uſitatiſſimum eſt. Hebræis כבד

a gra-

a *gravitate* eſt *jecur* : hoc ipſum forte Latinorum nomen ex Oriente & a יקר eſt repetendum. In Sacro Codice ita aliquando explicandum venit. 1 Reg. 5 : 17. אבנים גדלות אבנים יקרות verto : *Magni lapides, lapides graves ad fundandum* : Extra rem plane videtur *pretioſos* vertere *lapides*, non enim de *pretio* ſed de *mole* & *gravitate* mentio injicienda erat. Ne nunc dicam *lapides pretioſos gemmas* eſſe : ſic ſumi etiam debet *Pſalm.* 49 : 9. ויקר פדיון נפשם non poteſt verti ; *& pretioſa eſt redemtio animæ eorum* ; nam quamquam verum hoc ſit, non tamen inſtituto ſermoni id accommodari poteſt ; verto : *Nam gravis eſt redemtio animæ eorum.* Video Cel. *de Dieu* ita etiam locum hunc vertiſſe, qui conſuli meretur. Prov. 25 : 17. הקר רגלך מבית רעך non æque commode alio expreſſeris, atque hoc modo : *Gravem fac pedem tuum a domo amici*, uti alias oſtendo. Ita & in loco noſtro commodiſſime ſumi poteſt : *Gravis ſpiritu. Leves* homines *futiles* ſunt & *garruli.* Quibus opponuntur *graves.* Chaldæus דמכיכא רוחיה *humilis & modeſti ſpiritus hominem* intelligit. Arab. وقر וקר *gravem eſſe* etiam exponitur, *modeſtus, manſuetus fuit.* وقار وبقور & بقور

ذيقور *modestia, mansuetudo.* وقور *modestus.* Aliam interpretationem suppeditat *Chetibh* קר *frigidus* uti nonnulli, satis accommode. Sed & *quietus*, *stabilis*, *constans* exponi potest, ut Arab. قر: quam significationem Hebræis cognitam fuisse existimo propter verbum קרקר *fundare*, *stabilire*, uti monstro ad Num. 24: 17. Seu itaque קר legas, sive יקר sensus erit idem.

CAP. XVIII.

Vers. 1. לתאוה יבקש נפרד ובכל תושיה יתגלע.

DIssentiunt hic vehementer Interpretes, neque ulla in hac oratione vox est, quam non varie exponant. Alii omnia in malum trahunt, alii contra ea cuncta in bonum. Singulas hic sententias proponere & examinare animus non est; illam tantum, quæ vero mihi proxima visa est, confirmare conabor. Belgarum ea est, qui hoc pacto vertunt: *Desiderabile quærit solitarius, & omni veræ sapientiæ immiscet se.* תאוה actionem *desiderandi* alias indicans, pro eo quod desideratur etiam ponitur. Sic Gen. 49: 26. Gen. 3: 7. *desiderabile* Prov.

19:

19: 22. *Desiderabile hominis est munificentia ejus.* Sic vertendum puto. In eundem usum synonymum חמדה adhibetur. בקש in bonum esse posse extra dubium est. נפרד *solitarium* recte verti confirmat Arabismus, ubi فرد in 2. conj. significat: *Segregavit se a ceteris, pecul. devotionis ergo.* Ita *Golius.* Unicum est quod scrupulum injicit, *rem quæsitam* nusquam alibi per ל designari, quod sciam; sed per את vel nude. ל autem personam indicat in cujus bonum quid quæritur, vel finem etiam, cujus causa quærimus. Hinc ita vertendum videtur: *Ad hoc ut desiderabilis sit quærit solitarius*, ut virtutibus se ornet, quibus Deo & hominibus gratus sit. Plane consimiliter תאוה venit Prov. 19: 22. quem locum modo exposui. בקש *quærere* absolute uti *Esth.* 7: 7. ubi etiam finis tantum quæsitionis adest, per על designatus, cujus naturam in multis ל imitatur. Posterius colon duo continet verba, quorum prius תושיה semper bonum indicat, posterius התגלע in locis, ubi præter hunc invenitur, duobus Prov. 17: 14. & 20: 3. in malum sumitur. Sed & hic nos extricabit Arabismus. Supra ad Cap. 17: 14. veram verbi signif. erui, quæ *detegere* est. Apud Arabes *detegendi* verba in 3 & 6. conj. *con-*

ten-

tendere notare, exemplo verborum جلا & جهر & كشف & كفع demonstravi. Verum hoc non notant verba ista, nisi ubi circumstantiæ & ordo orationis id postulat, & quandoque in bonum sumi possunt. Ideo התגלע hic de *contentione* & *μάχη* exponere necesse non est, sed *immittere se negotio*, *obire*, *tractare*, simpliciter. Ita كافع quod ex *Abulphar. pugnare* esse ostendi, simplic. *immittere se negotio* item notat, باشر uti declarant Lexicographi. Ita in *Hist. Tamerl.* كافع الامر idem quod باشر به *tractavit rem*, *palam se immisit*.

Vers. 8. דברי נרגן כמתלהמים.

Sententia eadem est, quæ infra cap. 26: 22. repetitur, in cujus sensu investigando magnopere laborant Interpretes, nec exitum inveniunt. Sunt qui radici להם adsignant *blandiendi* notionem, ut *Kimchius* in Lexico, quique eum secuti sunt Viri Docti non pauci; quo jure quove fundamento ipsi viderint. *Vulgat.* constanter *simplicia* dedit pro מתלהמים ex sensu puto, uti etiam superiores illi. Alii autem, quibus signif.

ſignif. hæc non certa ſatis videbatur, recurrendum putarunt ad rad. הלם quod eſt *percutere*; unde לחם idem eſſet per *Metath.* Sic *Mercerus*, *Buxtorfius*, alii, & ante eos *Raſchi* & *R. Levi*. Quorum partim hunc exprimunt ſenſum: *Verba Suſurronis ſunt ſimilia interfectoribus*; partim: *ſunt vulnera:* alii denique (omnes enim hic annumerare ſententias mihi tædio foret) *ſunt percuſſorum* quaſi *& contuſorum*, qui oſtendunt plagas & vulnera, ut miſerationem moveant; quod ſane quo modo hic ſatisfaciat, mihi videre datum non eſt; non quod Virorum Magnorum eruditas commentationes ex mea ingenii tarditate metiri velim, ſed quod vel minimam rationem dari poſſe dubitem, cur לחם ſit *contundere*, nam illatio ex ſyllabarum aut literarum ſimilitudine tam incerta eſt & lubrica, ut nihil ſuprà. Tutius ego pedem figi in Arabiſmo poſſe exiſtimo, ubi לחם peruſitatum eſt, & ſignif. poſſidet tam commodam tam pulchreque convenientem, ut promittere mihi fere auſim, ſi Doctis hanc propoſuerim, non ingratum me facturum. Verbum לחם igitur ſeu لهم a *Golio* in 4 & 10 conj. quæ Hebr. *Hitpah.* reſpondet exponitur, *clandeſtino inſtinctu docuit*,

cuit,

cuit, inſpiravit. Notandum autem, hoc verbum fere non niſi de inſtinctu afflatuque Divino uſu venire. Mihi quidem certe alio ſenſu nondum occurrit. Ex multis exemplis pauca hæc habeto. *Abulph. Hiſt. Dyn.* 560. والحمد لله علي ان شرح صدر للاسلام والهمه شريف هذا الالهام *Laus Deo ſit, qui pectus ipſius Iſlamiſmo aperuit, atque egregio hoc inſtinctu afflavit.* Auctor *Hiſt. Tamerl.* votum nuncupans, in initio operis ſui, hanc precem concipit والله نسأله الهام الصدق *A Deo autem inſtinctum precamur veritatis &c. Alcor.* Sur. 91 : 8. فألهمها فجورها وتقواها *Et inſpiravit ei* (animæ) *tum injuſtitiam, tum pietatem.* Quem locum protuli, ut tam de malo quam de bono inſtinctu ſumi indidem conſtaret. Loci nunc noſtri explicationem aggredior: *Verba Suſurronis, ut ſi numine quodam eſſent afflata, ita deſcendunt & penetrant in penetralia cordis.* (ut poſterius hemiſtichion ſimul adjungamus,) ſeu *ventris*; ut vulgo reddunt. Satis patet בטן hic eſſe *animum*, ut alias non infrequenter, neque de eo dubitant Interpretes. Illud quoſdam male habet,

habet, quomodo *animus* ex *ventre* sit dictus. Ego tam *ventrem* quam *animum* בטן appellatum puto a primaria signif. *interioris*, quam sub rad. بطن . conservarunt Arabes; ut בטן proprie notet, *quod interius est*, quod animo æque ac ventri convenire apertum est. Sed in viam redeundum est. Hanc igitur mentem fuisse sapientissimi Regis puto, quam usus certe rerum quotidianus & experientia comprobat, non ulli æque rei tamque leviter fidem haberi, atque susurris istis & clandestinis existimationibus, quibus tanquam Oraculo cuidam adsensum præbent vulgus, quæque in intima animi penetralia admittunt. Vel sic: „ insinuant sese sensim & quasi sine sensu „ tanquam lenis quædam inspiratio, sic„ que penetrant ad intima cordis & animi. Quæ sunt verba Clar. *L. Capell.* qui Arabum لهم hic sensum præstare commodum jam in *Notis* suis *Critic.* monuerat, a quo si me mea hic mutuatum esse credas, quod nonnulli tantopere reformidant, pluma haud interest, tantumque abest, ut hæc eum ante me scripsisse doleam, ut contra ea, vehementer id gaudeam, tantæ auctoritatis Viri Judicio, apud omnes Doctos merito magni habito, meam opinio-

nem non parum momenti sibi promittere posse. Aliud adhuc succurrit, quod etiam alienum non est. Scil. illa signif. *inspirationis*, qua verbum لهم in 4. & 10. conj. gaudet, a primaria signif. deducta est, *deglutire buccellam*, a qua signif. quomodo *inspirandi* notio derivetur *Jeremias* docebit & *Ezechiel* & *Johannes* in *Apocal.* qui omnes verba Dei Spiritu inspirata buccellæ deglutitæ comparant Jer. 15. Ezech. 3. Apocal. 10. Est ergo להם proprie & primario *deglutire*. *Giggejus* ex *Camuso*. لهمه *deglutivit illud*: تلهم & التهم idem: اللهم *cum quid deglutitur*: رجل لهم & لهوم & ملهم *belluo*, *vorax*. Inde התלהם esset *deglutiendum dare*, & sensus verborum Salomonis hicce: *verba susurronis sunt tanquam buccellæ quædam, quæ deglutiendæ dantur*, *quæque* leniter & facile *in penetralia ventris transeunt*. Certe اكالة est & لقمة *buccella*, & غيبة *obtrectatio*, & verbum اكل in 4. *edendum dedit* & *obtrectavit*, & hic forte אכל קורצא quæ tamen aliter sumi possunt. Sed simile plane est nomen ضغار quod *obtrectatorem* dicit a verbo ضغز *buccellas alicui in os ingerere*, quia, inquit

Go-

Golius ex *Zjauhari*, *calumnias leniter aliis devorandas concinnat.* Sic Chald. טלומא quod *calumniatorem* exponi posse negat Buxtorf. in Lex. Thalm. ego non male ita sumi probare possem ex Arabico طلم *buccellas formare*; unde طلوم esset *buccellarum formator* sensu quo mox vidimus; & id locus *Proverb.* postulare videtur.

Vers. 19. אח נפשע מקרית עז

Innumeræ sunt hujus loci versiones, quæ omnes ortæ exinde sunt, quod vim verbi נפשע non satis perspectam habuerint Interpretes. Commune illud puto cum plurimis tam præced. quam subseq. voci, & æque ad אח referendum, atque ad קרית, quod efficit *Mem* comparationis. Ad verbum itaque hoc pacto verto: *Frater rebellis, præ castro munitissimo*, repete ex communi *rebellis est.* Quamquam & sic posset: *Frater rebellis est præ castro* &c. Ubi tunc per *fratrem* omnino *rebellem* intelligere ipsa res docet. Has duas interpretationes patitur fere Hebraismus. Unde ergo est quod tam discrepent hic Interpretes & in diversissima abeant? Non alia est ratio, quam quomodo utrique, tum *fratri*, tum

castello rebellis tanquam epitheton conveniret, non viderint. Utrumque aperiet Arabismus. *Frater rebellis* stylo Orientis, est *amicus* vel *frater morosus*, *difficilis*, *fastidiosus*, *contumax*, αὐθάδης, *obstinatus*. Arab. أبي est *rebellem esse*, unde *ibba* nomen Diaboli apud *Herbelot. Bibl. Ori:* quasi *rebellem* dicas; inde أبي *homo obfirmati & obstinati animi*. Commodior est etiam radix عصي quam *Golius* per *rebellem esse*, *deficere* exponit, ex *Alcorano* notissima per impiam & horrendam Verbi Divini corruptionem, in Exod. 19. *Omne quod Deus jusserit* נעשה *faciemus;* quod ille hominum audacissimus nefando scelere vertit in عصينا *rejiciemus*. Sur. 2: 87. & Sur. 4: 48. Sed ad nostra revertamur. Ab hoc verbo non tantum عصي sæpe est *difficilis* & *pertinax*, sed simul etiam, quo modo *rebellis* cognomen *castello* quadret, feliciter aperit. In Lexicis quidem nihil quicquam ea de re invenias, ideoque majori studio demonstranda venit. *Arx rebellis* non semper est quæ a Domino suo defecit, sed *munitissima*, quæ non facile expugnari possit. Hist. Tamerl. p. 258. Urbem *Sinopen* (Clarissimam simul & antiquissimam, quam ad

ad Argonautas adſcendere ferunt) deſcribit tanquam munitiſſimam & inexpugnabilem, adjiciens tandem اعصي من إبليس *Rebellior erat quam Iblis* i. e. *Diabolus*. De *Diabolo* proprie, de *caſtello* improprie, ut in illo *Ciceronis* de *Nat. Deor. in quo quidem magis tu mihi natare viſus es, quam ipſe Neptunus.* Iterum pag. 238. *Erat caſtellum hoc in eis, quæ in mundo percelebrata ſunt,* بالمناعة والعصيان *difficultate expugnandi & rebellione.* Et pag. 261. واضرمت في قلب خاطبها بمنعها وعصيانها النار *Erat caſtellum, quod acerrima defenſione, & munitione ſua firmiſſima animos ambientium ſe urere poterat.* In Arabico eſt *rebellione ſua.* Et proxime: اعصي من قلاع الجبال *Caſtellis in montibus ſtructis rebellius:* i. e. *capi difficilius.* Sic pag. 69. القلاع العاصية *Arces rebelles*, i. e. *munitæ.* At quid omnia hæc loca, ubi ita verbum venit, exſcribo? vel in uno auctore noſtro plus vicies hac ſignif. uſurpatur. Neque vero Hebræis auribus inſolens id eſt: Dicuntur enim *montes rebelles*, id eſt, *ardui, prærupti, aditu difficiles* uti ad Jerem.

50: 6. & *via rebellis*, id eſt, *difficilis*, *impervia*, uti ad Thren. Jer. Cap. 3: 11. infra latius oſtendam, ſuo quodque loco; unde patet omnia quæ reſiſtunt & difficulter obſequuntur *rebellia* dici. Ita *fluvius rebellis* & abſol. العاصي *Rebellis* appellatur hodie Syriæ celeberrimum flumen, cui *Oronti* nomen apud Antiquos erat. Nomen inde ſortitum dicunt, quod quum cetera flumina facile ſe ex alveo duci & derivari patiantur, hoc unum non niſi grandium ope rotarum ex alveo deductum rigandis agris inſerviat.

Facilis hinc ſententiæ obſcurioris explanatio: *Frater rebellis*, id eſt, *moroſus* aut *obſtinatus*, *arce munitiſſima rebellior eſt*; id eſt; nec ratione nec vi ab animi confirmati propoſito divelli poteſt, & expugnari. Vel ſic: (duplicem enim expoſitionem verba ferre diximus.) *Frater arce munita rebellior eſt*. Nempe ſi ita accidat, ut *rebellis* ſeu *difficilis* ſit, *arcem* prius *rebellem*, id eſt, *munitam* expugnaveris, quam illum ab obſtinata mente abduxeris. Cui geminum plane eſt illud Græcorum apud *Eraſm.* in *Adag.* χαλεποὶ πόλεμοι ἀδελφῶν· ubi ſenſus nos communis docet, id intelligendum eſſe. Si ita acciderit, fratres

inter

inter se digladiari, longe graviorem esse eorum discordiam quam alienorum; & *Taciti* gnome: *Acerrima ferme proximorum odia sunt.* Hist. Lib. 4. Ita & *Aristot.* πρὸς τοὺς συνήθεις καὶ φίλους ὁ θυμὸς αἴρεται μᾶλλον. *Lib. 7. Polit cap. 7.* ubi hæc exsequitur, & causam adfert. Hanc meam expositionem, tum præced. tum subseq. plane confirmant, quod cuilibet locum inspicienti apertum fiet.

Non possum non hoc loco monere primam in *Asiongaber* עציון גבר appellationem ab Arabica rad. عصب *rebellem esse* derivandam videri, percommode ab firmitate ejus & munitione tracto nomine. *Jonathan* certe *Num.* 23: 35. & *Deut.* 2: 8. sua lingua reddit כרך תרנגולא *Arcem galli.* Ergo עציון *arx* est vel *castellum.*

CAP. XX.

Vers. 21. נחלה מבחלת בראשונה

ITa legunt antiquiores Codices, MSS. etiam quidam optimæ notæ constanter מבחלת per *Cheth*: itidem editiones Venetæ, Bombergianæ magnæ & parvæ aliæque melioris notæ. Hodiernæ autem

verſiones plerumque מבהלת cum *He* videntur legiſſe, quam etiam lectionem *Veneta* mea edita in fol. & *Bomberg.* magna margini adſcriptam habent; Plantina autem Edit. mea in 4°. de alia lectione nihil quicquam monet, quam per *Cheth. Ab. Eſra* etiam fatetur veram eſſe ſcriptionem per *Cheth.* וכתוב בח"ית *ſcribitur per Cheth.* Omnes tamen fere, ut dixi, Interpretes verſionem adornant, ac ſi lectum eſſet מבהלת. Verti enim ſolet: *Hereditas præmaturata in principio.* Qui ſane error, ſi error dicendus eſt, multo eſt antiquiſſimus. Lxx. enim, Vulg. eoſque ſecuti, *Chaldæus* etiam paraphr. textum ita legerunt. Quod non aliunde ortum puto, quam ex verbi בחל raritate, non enim alias quam hic & *Zach.* 11: 8. radicem hanc invenias, ejuſque adeo ſignificatio incerta eſt & perobſcura. Contra ea, בהל pervulgatum eſt. Putem tamen propter MSS. auctoritatem, מבחלת veram eſſe lectionem: ſignificat. commodam ſuppeditabit Arabia; ubi بخل notiſſimum eſt pro, *Avarum eſſe*, Synonymum verbo شح, per quod a Lexicogr. Arabum declaratur. Hanc ſumam mihi veram eſſe verbi noſtri בחל notionem, unde hæreditas מבחלת erit,

avare,

avare, sordide, quæstu illicitò *acquisita hæreditas*, qui sensus cum eorum mente, qui *festinatam* dant *hæreditatem* plane convenit, nam & illi *non honestè paratam* intelligunt. Posset & sic exponi: *Hæreditas avare habita in initio* (unde nihil pauperibus confit), *ejus extremum benedictione carebit*; cui contraria ponitur sententia inf. 22: 9. & alibi. Illud etiam in versione nostra commodius videtur, quod nunc duo versiculi cola, ut moris est, inter se opponuntur; nam *sordide agere*, respondet τῷ ברך quod est *beneficiis prosequi*, non raro. Hæc etiam signif. loco *Zachariæ* apte quadrat, quod ibidem loci ostendam. Ceterum si מבהלת legendum alicui placeret, percommoda hic foret significatio verbi Arabici ﺑﻬﻞ, quæ est *maledicere, execrari*, contrarium τȣ̃ ברך in posteriori hemistichio: *Hæreditas est, cujus male dicitur initio, & extremo ejus non bene dicetur.* Neque cuiquam similiorem invenias Salomonem, quam sibi. Infra cap. 30: 11. *Est genus, quod patri suo maledicit, & matri suæ non bene dicit.* Lxx. certe Interpretes *execrandi* signif. sub verbo בהל admiserunt, unde *Esai.* 65: 23. *Electi mei non creabunt liberos* לבהלה ipsi reddiderunt εἰς κατάραν· *nam*, addit propheta, *semen*

ברוכי המה *sunt benedictorum.* Ubi iterum בהל & ברך opponi videmus. Sed ut verum fatear hæc incerta mihi satis videntur & ambigua. Nam apud Esai. vulgaris signif. satisfacit, & ex Proverb. loco nihil certi efficitur, utpote de cujus lectione non constat.

Vers. 25. מוקש אדם ילע קדש ואחר נדרים לבקר

Diversissimæ sunt Interpretum expositiones, quas hic cumulare non est animus. Adeat, cui volupe est, *Mercerum*, *Pagnin. Vatablum*, *L. de Dieu* aliosque. Difficultas ea ex re oritur, quod ילע קדש vertendum putent, *absorbet sanctum*, *sacrificia*. Ita tamen non fecerunt Lxx. & *Chaldæus* cum *Kimchio*, uti ostendo ad *Obad.* vs. 16. ubi latius hunc locum examino. Verti: *Laqueus est homini*, *quum sanctitas vana est*, vel, *quum inanis est quoad sanctitatem* veram, *votis eam quærere.* Laqueus est Diaboli hominem irretiens, & ad certissimam trahens perniciem, vera quum sanctitate, & interna animi castitate vacuus sit, ut eam in externo cultu & votis religiosis quærat, indeque salutem sibi promittere audeat.

deat. Verbum לוע seu לעה potius, tribus in locis, ubi occurrit tantum, ad notionem *vani* percommode posse reduci, Eruditis examinandum propono ad *Obadiam* loco citato.

CAP. XXI.

Vers. 14. מתן בסתר יכפה אף

C*Lam largitio iram* יכפה. Verbum est, non alibi, quam hoc in loco, lectum. Quare Interpretes diffident aliis ad vicinam radicem כפף aliis ad כבה recurrentibus. Qui priori modo, hunc dant sensum: *Largitio incurvat*, id est, *supprimit iram.* Sic LXX. & Rabbini *Esra*, *Kimchi*, *Levi*, ex nostris etiam non pauci, & novissime Gussetius. Qui posteriori modo, ita verba exprimunt: *Largitio exstinguit iram.* Ita Chaldæus qui מרעכא habet a רעך *exstinguere.* Ita Vulgat. etiam; nostrorumque Interpretum quam plurimi. Quæret quispiam; quid! hæccine non satisfaciunt. Difficulter id affirmarem, est tamen quod habeo forte melius. Ego utramque probam video interpretationem, sensumque explentem; & utram harum eligas, rationem

non

non defuturam. Pro priore ſtaret conſimilis notionis confuſio in שנו & שנה in חקק & חקה aliiſque radicibus. Ultimam firmaret Phe in β mutandi prona facilitas, ut in בצע & פצע & ſimilibus; Etiam illud adjungo, non facile convenientem æque ac poſteriorem illam inventum iri ſignificationem; ſedationem enim iræ, quam ardori tum Sacri tum profani Scriptores comparant, nihil efficacius indicabit, quam *extinctionis* vocabulum. Atqui idem ego contendo, fallacem eſſe maxime ex literarum affinitate factam illationem; cui præterea accedit verbum כבה intranſitivam habere vim, quibus denique, ni levius id foret, ſubjungerem, in Sacro Codice *iram* nuſpiam *exſtingui* dici. Quod ſi in Arabia ſub radice noſtra כפה convenientem invenio ſignif. non aſpernandam eam puto, ſtabiliuſque forte habere fundamentum nonnulli cenſebunt. Arabice כפה ſeu كفي (Hebr. ה ult. quieſc. Arabes ſemper in ي mutant vel و) notat *ſufficere* ſeu *ſatis eſſe*: Unde in Alcorano ſæpiſſime كفي بالله وكيلا *Deum habere tutorem ſufficit*, vel potius, *ſufficiens eſt Deus pro tutore.* Prima fronte neutiquam hæc ſignif. convenire videbi-

debitur, at aliter faciam ſentias. Elegantiſſimam longe hinc formant locutionem, كفي شي abſque præpoſit. ulla, *ſufficit rei*, non ſenſu Latino, ſed prorſus alio, ut dicant aliquem poſſe amovere & averruncare talem rem, quam effugere & declinare volumus. Hoc eo libentius docebo, quod non hujus tantum loci explicationi multum inſerviat, ſed ſimul etiam locutionis Hebræorum pulcherrimæ ab Eruditis non ſatis intellectæ rationem aperiat. Alcor. Sur. 15: 95. انا كفيناك المستهزيين *Nos certe tibi ſufficimus* (contra) *deriſores*, ab iis te liberare poſſumus. Clarius *Abulphar*. p. 432. وكفي الناس شرهم quod Celeberr. *Pocok.* recte vertit: *Homines ab eorum injuriis liberavit.* In Arabico eſt. *Hominibus ſuffecit eorum injuriis.* Et pag. 503. اذا كفيت شرهم *Pocok. Quorum metu quum liberatus fuero.* In Arab. eſt: *Quorum malitiæ quum ſuffecero.* Hiſtor. Tamerlan. pag. 48. ان ساعدتماني فمني كفيتكما هذا النكد id eſt, *ſi mihi opem ambo tuleritis, vobis ego huic moleſtiæ ſuffecero* nempe *amovendæ.* Et pag. 323.

واختم

واختم لنا بسعادة نكفي بها شر الغرور

Obsigna nobis beatitatem, qua Satanæ malitiæ sufficiamus. Et Tim. p. 337. وقيتم الضر وكفيتم الضير *Malo provideritis, & damnum amoveritis.* כפיתם *suffeceritis.* In omnibus his observandum venit nullam intercedere præpositionem, quod in loco nostro etiam servatur; verto itaque illa יכפה אף *sufficit iræ largitio clandestina*, Hoc est, *eam reprimere & temperare* aut *amoliri potest.* Hanc loquendi rationem Hebraismum etiam habuisse, constat ex Deuter. 15 : 8. ubi aqua multis hæret Interpretibus. Verba legis sunt: *Mutuum dabis fratri tuo* די מחסרו: hærent, ut dixi, Interpretes, qui די חלב *satis lactis* esse videbant Prov. 23: 27. די שה *sufficientiam ovis* ad ovem habendam Levit. 5 : 7. & די השיב *quantum satis ad restituendum* Lev. 25 : 28. unde די מחסרו esset *satis indigentiæ*, ut די, בזיון Est. 1 : 18. *satis despicationis*, quem tamen sensum locus Deut. plane respuit. Ex iis quæ jam annotavimus liquet די מחסרו posse & debere exponi: *Quod sufficit indigentiæ ejus*, hoc est, quod eam sublevare potest.

test. Et ita in Histor. Tamerl. pag. 269.
وكفيناك وعيالك العيلة
Et tibi, & familiæ tuæ, nos sufficiemus indigentiæ, hoc est, *nos vestram indigentiam tolerabimus.* Similis est loquendi modus cum verbo غني *sufficiens fuit*; unde Deus in *Corano* sæpissime الغني audit, id est, *sufficiens* שדי, Sur. 35 : 16. & 64 : 6. & 10 : 69. & alias. Hinc dicunt اغني عنه شي *Suffecit pro eo ei rei* amovendæ scil. ut Cor. Sur. 40 : 50. هل انتم مغنون عنا نصيبا من النار *An vos sufficitis pro nobis parti ignis; abstinendæ* scil. seu *avertendæ*. Nec abludunt sequentia, quamvis aliam quandam induere videntur rationem, tum quod transitive efferenda sint, tum quod præpositio intercedat. Alcor. Sur. 88 : 8. لا يغني من جوع *Non sufficientem reddit a fame*, Hoc est, *famem tolerare non potest.* Sur. 77: 31. لا يغني من لهب *non sufficientem præstat a flamma*, hoc est, *flamma liberare non potest.* Et ejusmodi infinita obvia. Ex hisce vero non absimile videri puto, radicem כפה Veter. Hebr. eandem habuisse signif. quam habet كفي *suffecit*; & aliquando

quando *sufficienter reddidit, pensavit*, uti in 1. & 3. conjug. quem usum in Scriptura etiam observarem, si ratio Rabbi *Judæ* constaret. Nempe Rabbi iste a *Kimchio* in *Lib. Rad.* laudatur, tanquam qui locum *Mich.* cap. 6: 6. ubi legitur אכף a כפף vulgo, & recte explicari solitum, ad radicem כפה referendum putaverit. Non tempero hic mihi, quin illustratam aliquanto dem phrasin supra a me citatam Est. 1: 18. וכדי בזיון וקצף quam Veteres Interpretes non recte intellexisse video. Verba sonant: *Et satis tunc erit despicationis & irarum.* Figura est quæ minus dicit quam intelligi vult. *Multum* enim *despicationis* indicare vult. Latini ita locuti sunt, sic Itali hodie & Galli. In Arabia idem plane obtinet. Ex multis unicum, ut brevis sim. Coran. 4: 53. *Nonne vides, quomodo de Deo mendacia cudant* وكفي به اثما مبينا *Satis hoc est peccatum apertum.*

CAP.

CAP. XXVI.

Verſ. 7. דליו שקים מפסח

LOcus obſcuriſſimus eſt, qui in diverſa rapit Interpretes. Vulg. *Quomodo pulcras fruſtra habet claudus tibias*, ſenſum non verba exprimens. R. *Jehuda Hiug* apud *Kimch.* דליו exponit per גבהו, *elata ſunt crura claudi:* at דלה *altum eſſe* non notat. Ipſe *Kimch.* הרימו *tollite, auferte crura ab claudo* כי מה יועילו לו *nam quorſum ei erunt?* Ergone putat *Kimchius* claudis crura ſua nulli eſſe uſui? mitto דלה non eſſe *tollere, auferre*, quare etiam Belg. noſtra verſio propius aliquanto ad vim verbi דלה accedens habet: **Heft de benen van den kreupelen op.** At præterquam quod hoc pacto nativa vis τȣ̃ דלה non plane retineatur & ſententia ſit minus aperta, applicatio ad *verbum ſententioſum in ore ſtulti* non juſte procedit. Mitto nunc illos Interpretes, qui דליו ex radice דלל *attenuari* ſibi exponendum ſumſerunt; *Debilia ſunt crura* &c. nam τὸ י manifeſte contrarium arguit. Conjectura mea hæc eſt. Verbum דלה notat *haurire aquam ex puteo, extrahere ſitula ex puteo:* unde דלי *ſitula*, quæ ſatis nota ſunt: inde omni vi

& efficacia verbi דלה retenta, locum nostrum ita verto; *situlas agunt femora claudi, situlas ex fundo putei aquam extrahentes referunt*; tanquam *aquam situlis hauriunt femora claudi*. Scil. quemadmodum situlæ binæ in puteo alternis vicibus ascendunt & deprimuntur, ita sunt femora claudi, nam latere dextro inclinante, sinistrum sursum cedit & vice versa. שקים מפסח verto simpliciter *femora claudi*; nam מן aliquando *Genitivum* format, ut nostrum **van / de benen van den kreupelen** / pro **de benen des kreupelen**. In Arabismo hoc frequentissimum est. *Alcor*. 19: 3. اني وهن العظم مني *Utique ossa mea debilitata sunt*. עצם מני *Ossa a me*, id est, *ossa mea*, **de beenderen van my**. Ita *Cor*. 69: 46. قطعنا منه الوتين *præcidemus venam ejus*; ותין מנה *vena ab eo*, pro *ejus*. τὸ منه præpositum est metri causa, seu رعاية القافية τῆς *Kafia*, seu ὁμοιοπτώσεως *sectandi gratia*, qua vehementer admodum delectantur Arabes. Sic apud Poëtam *Abulolam*

ملات به صدورا من اناس

Replevisti ea pectora hominum:

צדור מן אנאס *pectora ab hominibus*, **de borsten van**

van de menschen. Ita etiam in Damir. وتر من ذيب *Nervus lupi*, & Coran. Sur. 40: 50. نصيب من نار *pars ignis*. Arabismum hunc etiam in *Jobo* observo. Cap. 5: 16. וישע מחרב מפיהם **En hy bewaart uit het sweert van haren mond** / *a gladio oris eorum*, uti optime hunc locum *Vulg.* expressit. Cap. 6: 25. ומה הוכח הוכח מכם *& qualis redargutio, & redargutio vestra?* הוכח מכם **het bestraffen van u lieden** / *redargutio a vobis*, plane ut Arabes תקוה מכם seu تقوى منكم *pietas a vobis*, pro *vestra*, in *Alcor. Sur.* 22: 38. & باس منه *fortitudo ab eo*, pro *ejus* apud *Tograj*. Poëtam vs. 11. Ita etiam apud *Abulolam* Poëtam جري منه *cursus ejus*, & حقد منها *ira ab iis* pro *earum*. Non ergo insolens in Hebraismo censeri debet מן *Genitivum* notare, adeoque שקים מפסח per *femora claudi* omnino verti debere puto. Superest ut ostendam, comparationem, qua claudicantis femora situlis alternatim ascendentibus assimilantur, a genio & stylo Orientalium non abhorrere. Similem quidem plane comparationem non inveni adhucdum, attamen non multum abludunt sequentia. Ob

incertam & instabilem belli aleam solenni proverbio dicunt Arabes. الحرب سجال *Bellum situlas refert.* Scil. quemadmodum situlæ alternis vicibus ascendunt & descendunt, ita anceps belli alea elatum deprimit, depressumq; in altum evehit. H. *Tam.* p. 367. وان الحرب كما علمت سجال وكما اديل لك علينا بالامس فان غدا لنا عليك يدال. *Bellum, ut nosti, sitularum instar est, ut heri tibi favit, sic cras mihi favebit.* Pro *favit* in Arabico est verbum دول quod idem est cum Hebr. דלה. *Damir* in cap. de *pardo.* في طبعه عداوة الاسد والظفر بينهما سجال *Naturale ei odium cum leone intercedit, victoria autem inter eos situlæ*, id est, *Alterna est.* Ita dicunt etiam الدهر دول *mundus situlas refert*, scil. per vices & vicissitudines دول דול enim idem est quod دلى seu דלי per *metath.* Neque errare me puto si radicem Arabicam دول, quæ *fortunæ vicissitudines* notat, ab Hebr. דלה derivaverim. Similis etiam est comparatio apud *Arabsj.* in Hist. *Tamerl.* p. 317. elegantissimis hisce versibus

الدهر دولاب يدور فيه السرور مع الشرور
بينا الفتي فوق السماء واذا به تحت الصخور.

Mundus rota eſt aquaria, qua convertuntur tam læta quam adverſa.
Subinde aliquis ad extremum faſtigium evehitur, quem deinde ſub terram depreſſum videas.

In *edit. Gol.* pro تحت legitur تخت manifeſto, at prono lapſu. Majore equidem jure putem *femora* claudicantis *ſitulis* alternatim aſcendentibus poſſe componi, quam vel *mundum*, vel *bellum*, vel *victoriam:* hæc enim non niſi cogitatione ſimilitudinem referente ſitulis comparantur, at femora alternis vicibus inclinantia ipſas quaſi ſitulas ante oculos ſiſtunt. Neſcio an huc faciat locutio Arabum اندال البطن cum *ventrem laxum* &, *pendulum pinguedine* indicare volunt, quod in inceſſu nunc ſurſum, nunc deorſum motitetur. Verbum اندال eſt ſept. conj. a دول quod, ut monui, ab Hebræo דלה eſt. Ap-

plicatio ad ſententiam in ore ſtulti non adeo evidens nunc mihi apparet: *Situlas referunt femora claudi; ſic ſententia in ore ſtulti.* An dicemus id velle *Salomonem*, ſententias & verba ſtultorum ſapientia, quæ quandoque mittunt, male ſecum cohærere & claudicare? Vel an potius ſtatuemus, ſententiam & dictum ſapiens in abuſum trahi a ſtultis, & flagitiis æque defendendis, atque virtutibus collaudandis advocari? hoc certe pacto *ſententia ſitulas referet;* quum nunc in bonam, nunc in malam partem rapietur. Conferri etiam meretur locutio non diſſimilis 1. Reg. 18:21. עד מתי אתם פסחים על שתי הסעפות de populo, qui nunc ad Jehovam, nunc ad Baalem colendum inclinabant,

CAP. XXVII.

Verſ. 6. נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא.

NEque de ſenſu ſatis, neque de ſignificatione verborum hic conſtat Interpretibus. *Vulgata* non vim verborum ſed ſenſum fere exprimit: *Meliora ſunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oſcula odien-*

odientis. Lxx. pressius Hebraicis verbis adhærent; eodem tamen redit eorum versio. Difficultas est in voce נעתרות quæ vehementer hic torquet Eruditos Interpretes; nam ex duabus significationibus, quas sub radice עתר receperunt, quam vere nunc non anquiro, neutra huic loco recte convenit; nec *abundandi* scil. notio, nec *orandi:* sunt tamen qui ità reddi posse putant: *Et oscula osoris abundant*; quod quam cum hemistichio priori parum cohæreat, cuilibet cernere licet. Mitto nunc significationem eam plane incertam esse & dubiam, unde nec Veteres eam Interpretes nec Rabbini agnoverunt. Sed hæc copiosius alias & diligentius. Altera, quæ certior est, significatio *orandi* in verbo עתר, æque parum convenit. Vertitur hinc quidem vulgo: *Oscula osoris deprecanda sunt;* in quam etiam mentem Belgarum versio concedit. Id tamen Hebraismus haud patitur. עתר enim in *Niphal* non est *precibus* quid *avertere ac deprecari*, sed *exorari* notat & *propicium reddi.* Esai. 19: 22. נעתר להם *Exorabitur iis.* Ita 1 Chron. 5: 20. *Deumque in bello advocarunt*, ונעתר להם *& exoratus est iis.* Atque ita etiam 2 Sam. 24: 25. Itaque & hic vertendum foret *Oscula osoris exorantur*,

quod absurdum esset. Haud multo felicius Rabbini hic rem instituunt, ex quibus *Ab. Esra* נעתרות exponit עבות, id est, *densa*, atque ex mente etiam quorundam חזקות *fortia*; *Kimchius* etiam in *Libr. rad.* עבות *densa* vertit; quid autem per *oscula densa* intelligat, ulterius non explicat, uti nec *Ab. Esra*, nisi quod eum fortia ac crebra oscula, quæ amicitiam mentiantur, cogitasse, conjectare licet. *R. Salomon* נעתרות dicit esse לשון גודל quasi *grandia* dicas & *superba oscula*. Omnes hæ expositiones partim, ut vidimus, non conveniunt, partim fundamento carent. Vero nihil propius videtur quam ut נעתרות sit oppositum τῷ נאמנים in priori hemistichio. Sicut enim *oscula* נשיקות *vulneribus*; פצעי, *blandus amicus*, quem verius שונא *osorem* appellat, quod peccatis indulgens præcipitem amicum ferri sinat, *sincero amico* ac vere אוהב *amanti*, opponi videmus, juste inde concludi puto etiam נעתרות contrarium esse verbi נאמנים, quo modo jam olim paraphrastes etiam *Chaldæus* judicavit; cum enim נאמנים per שפירן *pulcra*, *bona* exposuerat, illud נעתרות tanquam oppositum prioris ac contrarium eis בישן *mala* reddendum putavit. Neque aliunde est quod Hieron.

frau-

fraudulenta habeat *oſcula*, quam quod נַּאֲמָנִים נאמנים quod aliquando *fidelia* notat, opponi videret. Arabiſmus ſi hic attendatur, confecta res erit. Arabicum enim עתר ſeu عثر contrarium eſt plane verbi אמן apud Hebræos; ſicut enim hoc apud Hebræos *firmam* dicit *conſtitutionem*, pedumque & ſtatus firmitatem, ita illud contra ab Arabibus de *cæſpitatione* & *lapſu* uſurpatur. Nimirum verbum עתר عثر ab Arabum Lexicographis declaratur per زل *Zalla cæſpitare, præcipitem labi.* Multus ejus & frequentiſſimus in Arabia uſus eſt; ne longus ſim in exemplis cumulandis, en tibi duos verſiculos, ubi verbum עתר quater adhibetur.

يصاب الفتي من عثرة بلسانه
وليس يصاب المرء من عثرة الرجل
فعثرته في القول تذهب راسه
وعثرته بالرجل تبرا علي مهل.

Malum reportat homo ex lapſu עתרה *linguæ,*
non item ex lapſu pedis.
Lapſus enim in ſermone caput quandoque aufert, lapſus vero pedis lento corrigitur greſſu.

Eandem autem vim fere ac poteſtatem habet עתר apud Arabes, quam apud Hebræos כשל, unde ei in verſionibus Arabicis reſpondere ſolet. De ſenſu jam porro Proverbii inquiramus. *Oſcula* שונא *ſunt* נעתרות. Ubi primo notandum, illud *ſone* hic non eſſe *oſorem*, qui apertas gerat inimicitias, ſed *dulcem* dicere ac *blandum amicum*, qui adulatione, blanditiis, aſſentatione utitur, quem iccirco *oſorem* verius quam *amicum* dicere maluit Rex ſapientiſſimus, quod, quemadmodum ſupra jam attigi, peccatis amici aſſentatione & *oſculis* abblandientibus indulgens, præcipitem eum ferri ſinat; atque hæc mihi ratio videtur cur *Oſcula* amici blandi נעתרות appellet Salomo a verbo עתר cui, ut jam oſtendi, *cæſpitandi* atque *præcipitis* notio adſcribitur. Eadem fere R. Levi de loco hoc mens eſt, quum ita commentatur מראה לו אהבה להכשילו ולהפילו *Amorem ei commonſtrat, ut præcipitem eum deturbet.* Amici contra veri ac ſinceri *vulnera*, id eſt, *ſeveram objurgationem* נאמנים vocat, quia a lapſu retrahunt, & ſtabiles in via virtutis greſſus firmant.

Verſ. 8.

Verſ. 8. *Sicut avicula tranſmigrans e nido ſuo; ſic vir qui derelinquit* מקומו *locum ſuum.*

Ex hac oppoſ. ſatis manifeſto patet מקום non eſſe hic *locum* quemvis, ſed *locum natalem*, quare id exprimendum putarunt Lxx. ἐκ τῶν ἰδίων τόπων. Eodem modo Arab. موضع quod alias ſimpliciter *locum* dicit, pro *ſolo natali* uſurpatur in iſto proverbio.

وحلم الفتي في موضعة جهل

Sapientia viri in loco ſuo ſtultitia eſt. Quod cum Chriſti effato convenit. Sic apud Abulphar. pag. 246. ubi de ſcientiis Græcorum ab Arabibus excoli cœptis. فاقبل علي طلب العلم في مواضعة *Almamoun ſcientiam ex loco ſuo quærere aggreſſus eſt* ſcil. ex Græcia ſcientiarum matre, uti mox additur. Eodem modo מקום legitur Gen. 29: 26. לא יעשה כן במקומנו *Non conſuetudinis eſt in loco noſtro*, id eſt, *patria.* Sic 31: 55.

Cap.

CAP. XXVIII.

Verſ. 11. חכם בעיניו איש עשיר ודל מבין יחקרנו.

SApiens ſibi videtur vir dives, pauper autem prudens ſcrutabitur eum: Ita V. Vulg. poſterius colon alio longe ſenſu effert *Chaldæus*. ומסכינא סוכלתנא בסר ליה *At pauper ſapiens ipſam contemnit.* Cur חקר *contemnere* vertat Arabiſmus docet, ubi unice ea ſignif. ſub radice حقر continetur. حقارة *contemtio* חקיר حقير *contemtus, vilis.* Iſte ſenſus ſane perquam eſt commodus, & longe facilior quam ſi חקר *ſcrutari* notet; eam tamen notionem hic deſerere non audeo, niſi exemplis ulterius firmetur. *At pauper ſapiens eum ſcrutatur*, id eſt, *inſectatur, in vitia ejus inquirit.* Sic فحص Arab. *ſcrutari* in 3 conj. exponitur *inſectari* aliquem, *inquirere in vitia ejus & arcana.* Hoc dicit Salomo: Dives licet ſibi ipſe ſapiens videatur, facile tamen pauper haud inſipiens in vitia ejus & ſtultitiam inquirendo, ea detegit & toto orbi ſtultiſſimum eſſe hunc divitem oſtendit. Poſſem & aliter, ſu-

ſumendo חקר pro *diſputare*, at non æque commode.

Verſ. 12. בקום רשעים יחפש אדם

קום hoc vſ. poni videtur pro *imperium obtinere, regnare. Vulg.* optime vertit *regnantibus impiis*; at unde eſt ei יחפש אדם *ruinæ hominum?* an hallucinatus eſt? vel an Arabicam verbi خفس & خفش ſignif. reſpexit, *diruit, ſubvertit.* Hæc Arabum ut & Latini Interp. verſio non tam longe ab Hebraica *ſcrutandi* ſignif. recedit, atque prima fronte videtur; חפש enim potuit ſumi ut Arab. جفش *ſcrutando effodere*, qua ſignif. Hebræum חקר occurrit ni fallor: inde eſt *evertere.* Sed quid illud יחפש אדם? an idem eſt quod infra יסתר *abſcondit ſe*, ſeu *quæritur*; metu Tyrannorum; certe eadem videtur ſententia. Poteſt tamen aliter, & Hebraïſmo convenientius intelligi *impiis regnantibus, delatoribus & accuſatoribus locum concedi;* Arab. فحص *ſcrutari* in 3. conj. eſt *in arcana vitia proximi inquirere.* Sic ſub Tiberio & Nerone delationum finem non fuiſſe *Tacit.* & *Sueton.* abunde teſtantur. *Raſchi* hunc locum ita intellexit

me-

mecum, nec longe recedit *Ab. Esra*, qui *opes hominum quæri & rapi* dicit. Sed ad id, in quo eramus, redeundum est. קום dicebam hic sumendum pro *regnare*: vs. 28. hujus cap. idem postulat. Sic Arabice قام idem notat; unde in 4. اقام بي عليكم *stare me fecit super vos*, id est, *præfecit*. Et in prima conj. قام *stare* est *imperium habere*.

CAP. XXX.

Vers. 27. *Locusta regem non habet* ויצא חצץ כלו.

MEntem meam de loco hoc obscuro, in Annot. ad *Jobum* aperire cœpi. Examinavi omnia, nec vero quicquam magis simile inveni. Docui scilicet ad *Jobi* cap. 40: 25. חץ *sagittam*, pro *sorte* sumi, ex more vetusto sortes sagittis distribuendi. Inde חצץ exponebam, *sortiri* hoc sensu: *Locusta regem non habet, exit tamen ad bellum, sortiens sibi quæque*. Hanc versionem videamus an ulterius confirmare & Eruditis commendare possimus. Locustas tanquam *exercitum* hostilem proponunt Orientales. Ita Deus eas vocat חילו הגדול *exer-*

exercitum suum magnum Joel. 2 : 25. plane uti Arabes, ad quos hoc transiit. Referunt nempe in احاديث seu *dictis Mahomedis*, hoc ejus effatum. لا تقتلوا الجراد فانها جند الله الاعظم *Ne occidatis locustas, sunt enim exercitus Dei Maximus*, vel *Maximi*. Fabulantur etiam locustas inter *prophetæ* manus cecidisse, quæ alis hæc inscripta habebant. نحن جند الله الاكبر *Nos exercitus sumus Dei Maximi.* Sic apud *Damirem* de *locustis.* تجتمع كالعسكر *congregantur ut exercitus.* Hoc primum est. יצא porro seu *exire* sæpe ponitur pro *exire ad bellum :* Psalm. 108: 12. לא תצא את צבאתנו 2. Sam. 11 : 1. לעת צאת המלאכים. Num. 31 : 26, 27. אנשי מלחמה יצאים לצבא Idem apud Arabes in verbo خرج *exire* observatur, quod sæpe apud *Historicos* notat, *expeditionem suscipere, expedire, egredi*, uti alicubi absolute *Tacitus*. Nunc ad id in quo cardo rei vertitur veniamus. חצץ expono *sortiri*, a חץ quod *sortem* notasse contendo. Sic سهم *sagitta* Arabice, *sortem* etiam & *portionem* simul notat. In Pentateucho *Erpenii* pro *Hebr*. חלק *portio* Deut. 32 : 9. *Arabs* dedit سهم *sagittam.*

Abul-

Abulphar. pag. 405. ملك اشتراه من سهمه من الغنيمة *possessio, quam paraverat parte sua ex spoliis.* Pro *parte sua* in Arabico est *sagitta sua.* Hinc verbum سهم in 3. conj. est *sorte contendere* Alcor. 37: 14. in 4. اسهم apud *Zjauharium* est اقرع *sortiri.* Idem in Hebræo חץ accidisse probavi ex Arabico حظ *Heds* hinc transsumto, quod pro *sorte*, *portione* usitatissimum est. حصة etiam seu חצה *portionem* sonat, & verbum חצץ حص in 3. & 6. conjug. *portiones partiri.* Imo radix خص *proprium fuit* origine sua significare *tanquam sorte ipsi contigit & propria facta fuit* res, docere videtur Arabs MSS. penes me, qui *Luc.* 1: 9. ἔλαχε τοῦ θυμιάσαι vertit خصه ان يبخر. Ergo in radice خص *sortitionem* agnovit, & *per sortem addictionem.* Sic verbum חצה *sortiri* primario notare puto, qua significatione sumi potest *Job.* 40: 25. Inde secundo notat generaliter *distribuere* & *dividere*, tandem strictissime *in duas partes distribuere.* Ipsum etiam חצץ *sortiri* notat. Tribus tantum in locis verbum hoc sese offert. *Jud.* 5: 11. ubi commodissimum præ ceteris sensum præbere notionem

tionem hanc, suo ordine demonstravi. *Job.* 21:21. כי מה חפצו בביתו אחריו ומספר חדשיו חצצו. Solet hic vulgo חצצו *dimidiati sunt* reddi, uti etiam *Vulgat.* habet, ex coll. *Ps.* 55:24. לא יחצו ימיהם At dispar ratio est, & לא hinc exulat. Non convenit etiam, quia vs. 13. dixerat: *Ducunt in bonis dies suos, & in quiete ad sepulcrum descendunt.* Hic sibi ipse nunc respondet *Jobus*; ita quidem cum impiis agitur, verumtamen non eo beati sunt prædicandi. כי מה חפצו. *Quæ enim delectatio ejus de domo sua post mortem, numerum quamvis mensium suorum* plene *sortitus sit.* Vel, *numerus licet mensium ipsi tanquam sors* ejus plene *concessus sit.* Aliter paulo seriem orationis & cum præced. connexionem aptant Belgæ, cum quibus faciam, dum modo, quod illi *resecti sint*, id est, *finiti* vertunt, significatione incertissima, mihi vertere liceat, *distributi sunt*, tanquam sors. Nihil moror Virum Doctum, qui Æthiopum dialecto adjutus, hæc reddit; *Et numerus mensium parvus factus est.* Ita enim verbum in aliis locis sumi nequit; quin contextui parum id convenit; nullamque aptiorem præ ea, quam ego adstruo, tum ceteris, tum huic etiam loco, invenio. Ultimus est lo-

cus *Prov.* in quo versamur. Et huic *sortiendi* notio mire convenit. Regum est & Imperatorum spolia bellica distribuere & in suos dividere. Vid. 1. Sam. 30: vs. 24, 25. &c. *Num.* 31: 26. *Tu Moses* חצית המלקוח Regum etiam est, exercitum in expeditiones educere. Hoc licet careant locustæ, *exeunt & ad bellum egrediuntur, &* חצץ כלו *unaquæque spolium distribuit, sibique propriam sortem assignat.* Alii reddebant. *Unaquæque tamen exscindit*, folia scil. uti *Kimchius*. Alii *sagittarum instar se ejaculantur*, ut Cel. *de Dieu.* Verùm hæc ἀνακόλουθα sunt. *Regem non habent, & gramen depascuntur*, vel *& sagittarum instar se ejaculantur*, quia hæc nihil ad Regem, aut quicquam cum Regis munere commune habent. Si cum duobus reliquis locis id componi posset, non displiceret Belgarum versio, quæ etiam *Hieronymi* est, qui vertit: *Egreditur universa per turmas suas.* Hoc quippe ad Regem etiam pertinet, ut exercitum in turmas dividat.

ANI-

ANIMADVERSIONES PHILOLOGICÆ IN CANTICUM.

Cap. I.

Vers. 7. *Indica mihi ubi pascas, & ubi* gregem *recubare facias, ut quid essem* כעטיה *ut operta, ad caulas sociorum tuorum.*

MUltum laborant Interpretes in expositione vocis כעטיה. Quibusdam *velata* significat *meretricem*, quod meretrices velentur; quod probant ex Hist. *Thamaris* Gen. 38. At frustra sunt illi, quia meretricum est potius *revelari*. Esai. 47: 3. Ezech. 16: 36, 37. Nah. 3: 5.

S 2 *Tha-*

Thamar autem se more meretricum non velavit, sed ne agnosceretur. R. *Salomon* כעטיה explicat ex Ezech. 24: 17. עטיה על שפם quod est *lugens*, quia lugentes tegebant labrum superius ex loco citato. Alienum prorsus id dicit *Bochartus*: ipse autem eo inclinat, ut pro עטיה *operta* legat טעיה trajectis literis *vaga*, *oberrans*, *meretrix*. Syris enim & Chaldæis טעיתא primo *vagam*, deinde *meretricem* notat. Ita *Chaldæus* Esai. 1: 21. pro זונה habet טעיתא, & verbum טעה non solum *errare* est, sed & *scortari*. *Syrus* certe כטעיתא hic vertere non dubitavit, & *Hieron. ne vagari incipiam*, manifesto ad rad. טעה respiciens. *Aquila* etiam *ut vaga* ῥεμβομένη vertit, & *Jonathan* מטלטלה *divagans*. At quia constanter עטיה legunt Codices omnes, ægre hanc emendationem admitto. Ex Arabismo vocem explicatam dabo: *Operta* designat *deficientem*, *languidam*. Hoc textui nostro convenit. Quærit sponsa, ubi greges recubare faciat sponsus circa meridiem, scilicet ut frigus & umbram captent: nam in calidis istis regionibus, nisi greges horis meridianis ad aquas & umbram subducti devitent æstum, languescunt & deficiunt. Hinc Poëta:

Cogite oves pueri, si lac præceperit æstum,
Ut nuper, frustra pressabimus ubera palmis.

Sponsa igitur hæc rogans palam ostendit, sese æstui meridiano expositam esse, uti etiam ex vs. 3. constat, ad umbrosum ideo recubitum perduci se postulat, ne ardenti amplius soli subjecta, evadat כעטיה *ut operta*, id est, ut dixi, *languida* & *deficiens* nimio æstu locutione Arabica. Verbum غشي notat *tegere*, inde in pass. غشي *Gusjia, tectus, opertus fuit*, exponitur *deliquium animi passus est*. Alcor. Sur. 33: 19. تدور اعينهم كالذي يغشي عليه من الموت *rotant oculi eorum, ut qui deliquium patiuntur ex morte*. In Arabico est, *qui operti sunt*. Ita & in 4. conj. اغشي *tectus fuit* & *defecit*. Nomen غشية *animi deliquium* apud Zjauhar. Apud Abulphar. de quodam fustibus probe excepto dicitur: ضرب حتي غشي عليه *verberarunt eum, donec tectus fuerit*, id est, *defecerit*. Idem in alio *tegendi* verbo غمي usu venit; inde dicunt in passivo *Gumia*, & in 4. conj. اغمي *Ogmia* cum علي, *tectus est*, quum *animi deliquium* dicunt. Nomen غمي

 Ga-

Gaman, *animi deliquium patiens* quaſi *tectum* dicas, & مغمي عليه, ut & مغشي عليه participia a verbis غمي & غشي idem notant. Apud Hebræos hanc phraſin eodem ſenſu uſitatiſſimam eſſe operæpretium fuerit oſtendere. עלף *tegere* eſt: inde in *Pyhal* Ezech. 31: 15. *Arbores agri* עליו עלפה *propter illum tectæ ſunt* (ita ad verbum) quod recte LXX. ἐξελύθησαν· ſecus Hieron. qui *concuſſæ ſunt* vertebat: *Tectæ ſunt*, id eſt, *defecerunt*. Fruſtra ergo eſt Guſſetius quum ſcribit, *tegendi* ſignif. non convenire, quoties *deliquium* ſignificatur, ideoque aliam ſignif. huic radici obtrudere contendit. Eodem modo התעלף *tegi* pro *deliquium pati* venit Amos 8: 13. & Jonæ 4: 8. pariter in עטף alio *tegendi* verbo idem obſervare eſt. Inde העטפים *tectos* Thren. 2: 19. optime Hieron. *qui defecerunt* explicat, & LXX. ἐκλυομένους, ut & Jarchius *Eſpamez*. Sic vſ. 11. בעטף *cum tegeretur*, id eſt, *deficeret* vertente Hieronymo. Sic Pſ. 61: 3. & 107: 5. & Eſai. 57: 16. רוח מלפני יעטף *Spiritus a facie mea tegeretur*, *& animæ* ונשמות *quas feci*. Aliter hic Veteres; nempe quum נשמות non *animas*, ſed πνοὴν πᾶσαν & *flatus* verterent רוח etiam non de *Spiritu* hominis

ſed

sed *vento* sumendum putarunt, & יעטף *egredietur* ἐξελεύσεται exponunt: Quo jure non video, nisi ad Arabicum عطف *flectere, deflectere* recurramus. *L. Cappell.* hunc locum aliter ex Arabismo exposuit: *Nam Spiritus, qui a me est, miseretur.* Verbum عطف est *propitium, benevolum esse.* L. de Dieu alio adhuc modo: *Spiritus ab ante me revertetur*, etiam ex Arabica verbi significatione. An יעטף *deficere* exponi recte posset, dubitarunt Viri Doctissimi: sane recte sensu, quem dedi, vel quem defendo potius; aliorum enim ante me ea est interpretatio, etiam Belgarum, longe convenientissima. Ex his tandem concludamus עטיה in hoc loco, *opertam* per *deficientem* exponi licere ex puriori Hebraismo æque, atque ex Arabismo. Nescio an huc faciat quod in grege sint העטפים *tectæ pecudes*, id est, *languidiores* Gen. 30: 42.

CAP. II.

Verſ. 5. סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים
Suffulcite me lagenis, & ſternite me, vel mihi, malis.

VEl, *ſternite circum me mala*, ut *Jarchius*. Apud *Ab. Eſram* nonnulli שימו היציע תפוחים *ſtratum mihi ex malis facite.* הוא רחוק בעיני *At alienum hoc eſt*, ait *Ab. Eſra*, qui ad Arabiſmum hic confugit, & aliter vertit: חזקוני nempe *confortate me*, quo ſenſu רפד apud Arabes venire teſtatur. Arabice رفد eſt *fulcire*, *ſuffulcire*, idem quod סמך, cum quo hic conjungitur. Hæc ſane ſignificatio longe convenientior eſt loco huic, quam *ſternendi* illa, quæ contortum exhibet ſenſum. Hinc Belgæ maluerunt: **Onderſteunt my.** Quid ſi רפד *ſternere* eſſe negemus, omniaque hujus verbi rarius occurrentis exempla cum Arabica & loci hujus ſignificatione componere poſſemus? majori equidem tum jure *fulciendi* notionem verbo רפד tribuam, quam *ſternendi.* Videamus loca. Mox infra cap. 3: 10. *Thalamum fecit ſibi Salomo.* עמודיו עשה כסף רפידתו זהב *ſtratum* hic dant In-

Interpretes. At recte orationis seriem attendenti non minus credo placebit, ut רפידה *fulcrum* exponamus: *Stylos ejus argenteos fecit, fulcra ejus aurea.* Ut apud *Poëtam* alicubi: *Lucent genialibus altis, Aurea fulcra toris.* Atque hic quidem locus adeo mihi non officit, ut contra in opinione mea hic non leviter confirmer. Arabice certe vox رافدة, *fulcrum* denotat, & روافد, ejus plur. apud *Zjauhar*. exponitur, *fulcra, quæ tectum simileve quid sustinent.* Duo restant ex Jobo loca, nec alibi occurrit. Job. 17:13. רפדתי יצועי. Hic unicus est locus, unde *sternendi* significat: elicuerint Interpretes. At quid vertere vetat *fulcivi lectulum*, vel *strata mea*, id est, *paravi.* Sane non durius id, quam quod *Juvenal. nobile fulcrum* posuit pro ipso lecto. Ultimus est locus subobscurior cap. 41:21. ירפד חרוץ עלי טיט. Agi volunt de cubili *Leviathanis*, cui ob cutis duritiem super lapides & rupes testarum instar & tribularum acutas, jacere perinde sit. Vertunt itaque: *Sternit* tanquam lectum *tribulas in luto.* At cum verbum in *Kal* non alias legatur, incertum est, an in prima conjug. vim habeat transitivam; & passive itaque sumi potest; *fulcitur* tanquam in lecto, *tri-*

bulis, vel, quod malo, transitive: *Fulcit eum & sustinet* tanquam lectus *tribula in luto:* hac ratione ירפד cum חרוץ copulo. *Bochartus* alium sensum huic versic. attribuit, & aptius cum præcedentibus connectit. Frustra est gladium, fustem, tela omnia in hoc animal intentare: Nam pro eo nihil feries quam testarum eminentias, id est, squamas tam forma, quam duritie, testis similes. Hoc pacto ירפד חרוץ עלי טיט non verterem: *sternit tribulas in luto*, sed, *sustinet tribulas in luto:* Non jam animalis corpus in luto jacere putes, sed machinam quandam, quæ tribulas sustineat, quibus simile tergum *Leviathanis*; quosvis ictus repercutiens. *Tribulam in luto* jacens *sustinet*, non tergum diceres: Si ירפד hic *sterneret* esset, inconvenientia quædam esset, nam *tribula* seu *sqamæ* in luto *stratæ*, gladiis & telorum ictibus non paterent; & tergum, quod hic intelligi Boch. contendit, in luto stratum dici nequit, at in luto sustentum & suffultum, recte quidem.

Vers. 14. בחגוי הסלע בסתר המדרגה

Vox חגוי, quam *foramina*, vel *fissuras* significare absque fundamento vulgo putant,

tant, proprie *loca refugii*, *asyla* denotat a verbo חגא *confugit*, quam signif. Arabes sub حجا conservarunt. Latius hæc ad Esai. 19. aperui, quæ consule. Hic moneo tantum חגוי & סתר hoc pacto synonyma nunc reddita esse; hoc posterius enim *latibulum* etiam notat. מדרגה radix est Arabicum درج *gradatim ascendit*; unde درجة *gradus*; & sic דרגין apud Chaldæos significare videtur præcipitium, & asperum montis cacumen, ad quod non nisi gradatim seu per gradus quasi ascendi potest. Ita in Ezech. etiam הרים & מדרגות conjunguntur. Alibi non exstat. Mera proinde oscitantia est, quod in Lexicis quibusdam, vox etiam *gradum* vel *gradationem* notare doceatur. Falsum hoc est, sed etymologiam vocis & originem indicare voluerunt.

CAP. IV.

Vers. 1. *Ecce pulcra es* עיניך יונים מבעד לצמתך.

LXX. ὀφθαλμοί σου περιστεραὶ, ἐκτὸς τῆς σιωπήσεώς σου. Hieron. *oculi tui columbarum, absque eo quod intrinsecus latet.* Hieron. in Comment. suo ad Esai. 47: 3.

hic

hic intelligit *verenda*, quæ Græcos *σιώπησιν* expreſſiſſe vult, quod taceri debeant præ verecundia Hæc aliaque huc facientia, & errorem *Hieron.* oſtenſum reperies ad Eſai. 47: 3. Hic moneo tantum צמה recte a noſtris *cincinnos* expoſitum eſſe, nec debere aliter, quod oſtendo ex Arabum radice طم טמם quæ *plectere* denotat, pecul. *capillos*, unde مطوم *capillos plexus* in *Zjauhar.* Chaldæos & Arabes ſemper fere Hebræorum צ in ט mutare, iis qui in his linguis plane hoſpites non ſunt, ſatis notum eſt. Sequitur in hoc vſ. *Capillitium tuum eſt ut gregis caprarum*, שגלשו מהר גלעד pro quo Cap. 6: 4. legitur שגלשו מן גלעד Laborant vehementer Interpretes in verbo ambiguo & incerto גלש, quod alibi nuſpiam, quam in duobus his locis parallelis, occurrit. LXX. שגלו legiſſe videntur, nam *ἀπεκαλύφθησαν* in priori, in poſteriori loco *ἀνεφάνησαν* dederunt; ubi etiam Hier. *quæ apparuerunt*, ut in priori, *quæ aſcendunt*. Rabbini *Jarchius*, *Pomarius*, *Aquinas*, *Kimchii* pater & filius ex Chaldaico גלוש ab *Onkeloſo* pro גבח *recalvaſtro* poſito, גלשו notare volunt *depilantur*, *deglabrantur*: ſed quia incommodum videbant, ſponſæ

crines

crines cum capris calvis & depilibus conferri, fingunt, capras non plane depilari, sed per montis arbusta & dumeta pilos ita digeri, ac si arte & industria pexi fuissent. An hoc est *deglabrari?* & quis dumis hanc virtutem attribuet? somnia: sapienter proinde *Ab. Esra: Alienum hoc est.* Plura contra hanc expositionem Rabbinorum vide in Comment. *Gussetii.* Ab. Esra autem: *Quæ apparent & videntur*, ad mentem τῶν Lxx. exponit. Ex nostris alii, *quæ emicant*; alii, *quæ detondent* nempe *dumeta*; alii *quæ nitescunt*, quod Celeb. *Gussetio* arridet. At fundamentum velim, cur ita sentiat. Magnus *Bochartus* ex Arabismo ita vertebat: *Quæ ascendunt ex monte Gilead.* „ Arabice „ جلس, inquit, *sedere* non tantum, sed „ & *ascendere* significat. *Golius* ex *Zjauhar.* „ جلس *sedit*, & *vasit ascenditque*, & *ve-* „ *nit in elatiorem terræ partem.* Et ibidem „ جلس *Gels* nomen est idem quod نجد „ *elatior terra.* Et in *Giggejo* جلس *Gels* „ est *mons excelsus.* Quo eodem facit quod „ *Auroram* גולש *Arabice* vocari ait R. *Jona.* „ *Aurora* enim nihil quicquam est, quam „ ascensus solis. Præterea Chaldæis etiam „ גלשושיתא vox palam inde deducta, *col-*

„ *lem*

„ *lem* & *eminentiam* ſonat. Quin in para-
„ phraſi locorum, in quibus verſamur,
„ Chaldæus palam ad hoc verbum allu-
„ dens, per *capras Galeaditicas* שגלשו *Ja-*
„ *cobi filios* intelligit, qui collectis lapidi-
„ bus עבדו גלשושיתא בגלעד *Eminentiam* (acer-
„ vum) *fecerunt in monte Gilead.* Accedit auctoritas quorundam ex Veteribus. Græci Interpretes in *Complutenſi* editione, & *Pariſienſi* Cant. 6: 4. οἱ ἀνέβησαν. *Hieron.* Cant. 4: 1. *quæ aſcenderunt. Syrus* utrobique איך גארא דעזא דסלק מן טורא דגלעד *ut grex caprarum, qui aſcendit ex monte Gilead.* Perplacet hic, ut ſemper, ſententia *Bocharti.* Difficultas tamen eſt, quam & ipſe ſenſit, *E monte* non *aſcendi* ſed *deſcendi*: unde *Aponius* in *Cant.* libr. ſex. hærens: *De monte*, inquit, *deſcendere dicitur*, & *in montem aſcendere.* Solvit quidem quodammodo difficultatem ὁ πάνυ, at non omnibus hæc ſatisfactura credo.

Interim non dubitabo ceteris hanc Bocharti Interpretationem præhabere. Neſcio tamen an non in cenſum etiam venire poſſit R. *Jonæ* expoſitio apud *Kimchium*; in Libr. Rad. verba ſunt. ר׳ יונה פירשו השכימו לקוח מלשון ערב שקורין לשחר גולש *R. Jona vocem expoſuit*, quæ mane ſurgunt, *ex Arabum*

bum lingua, qui auroram vocant Goles. Arabicum est غلس quod Græco πρωῒ respondet Joh. 20: 1. *Diluculum* proprie notat, vel *tenebras extremæ noctis*. Verbum اغلس *tempore diluculi fecit quid.* In secunda conj. peculiar. غلس גלש in *Zjauhar*. exponitur *extrema nocte, sub auroram accessit ad aquam, potandi vel aquandi ergo*: quod miror R. *Jonam* non addidisse, adeo pulcre hic convenit: *Quæ primo diluculo aquatum eunt ex monte Gilead.* Ita mox vs. sequenti, de iis comparationem instituit, *quæ ascendunt ex lavacro*. Obiter nota hallucinationem *Bocharti*, quum גולש Arabum, ad radicem جلس referebat, cum a غلس sit, ut vidimus. Neminem credo turbabit, quod verbum Arabicum non cum ج sed cum غ scribatur, nam non raro Hebræorum ג in Arab. غ permutatur. Ita pro גרה *miscere bellum*, Arabes habent غري, pro Hebr. שריג Arabes سرغ notante *Pocok.* qui eundem in modum بغا *transgredi*, ab radice Hebr. בגא formatum volebat, quam exstare putat Hab. 1: 5. בגוים, quod Paulus cum LXX. transfert καταφρονηταὶ Act. 13: 41. Talia sunt quod in Pentat. Erpen.

جري

جوي ponatur pro غوي *erravit.* غوش pro جوش *pectus*, غوب pro جوب. Sic ذبجة & ذمغة idem sunt. جاذف & غاذف *remex*. جراف & غراف *mensuræ genus*, aliaque id genus plura.

Verſ. 3. מדברך נאוה

Omnes, quos vidi, Interpretes מדבר hic *ſermonem* vertunt. λαλίαν LXX. *eloquium* Hieron. ſic Rabbini. At recte mihi locum inſpicienti *linguæ* potius ſignificatio hic placet. Externa enim membra & eorum decus hic prædicantur. *Oculi*, *dentes*, *labia*, מדבר, *tempora*, *collum*, *mammæ* &c. an non *linguam* potius inter hæc recenſeri, & per מדבר indicari dicemus, quam *ſermonem* vel *eloquium*? ita puto. Alibi ſemper *deſertum* notat, unde exemplis defendi res nequit. *Kimchius* quidem refert patrem τὸ מדבר 1 Sam. 4:8. pariliter *ſermonem* explicaſſe, at in eo falſus eſt. מדבר ergo *lingua* ſit, quaſi *inſtrumentum* dicas *locutionis*, plane ut مقول Arabibus eſt *lingua* a verbo قال *dixit*. *Mem* nomina format inſtrumentorum. Sic מפתח *clavis* eſt, *inſtrumentum quo aperitur*. מקבת *malleus*, *inſtrumentum*

tum, *quo pertunditur*. מנקיות *scopulæ*, *quo quid mundatur*. מקצעה *instrumentum*, *quo scinditur*. Erpen. in Gramm. Arabica. Nomen instrumenti fit *Mem* præposito per *Kesra*. Confirmantur hæc quodammodo, quod Arabes aliquot nominibus ad hanc formam *linguam* insigniant. Ita, ut dixi, a قال *loqui* est مقول. A ذان *propulsare lingua* مذون audit, quod ea injuriæ propulsentur. A دل *detrectare* مندل itidem dicitur, quod calumniis multum inserviat. مسجل etiam vocatur a سجل, quod est *polite loqui*, unde proprie *eloquentem* sonat *linguam*.

CAP. V.

Vers. 11. קוצותיו תלתלים שחרות כעורב.

DUæ sunt voces obscuriores, קוצות & תלתלים. *Capillos* primam significare consentiunt Interpretes. *Comas* explicat Hieron. & LXX. βοστρύχους. Egregie. Non enim *capillos* in genere sonat, sed *antias*, uti ostendam. Vau primum non radicale, sed servile est & *Cholem* indicat, ut in חוק aliisque. Radix est קצץ *præcidere*, speciatim

ciatim ex uſu etiam Arabum, *forſice comas.* قص الشعر. Inde مقص *inſtrumentum, quo præciditur* ſpec. مقراض *forficem* exponunt. Apud Hebræos קצץ eundem uſum ſpecialem obtinuiſſe probo ex Jer. 9:25. & 25:23. & 49:43. ubi קצוצי פאה ſunt *qui angulum crinium circumtonſum gerunt*, uti patet ex lege Levit. 19:27. קצץ ergo hic *præcidere crines* eſt, uti apud Arabes قص. Specialiſſime قص eſt *antias præcidere & attondere*, unde מקֻצץ مقصص apud *Meidanium* declaratur, *qui antias attonſas habet.* קוצה autem, ſeu قصة *Kutsſa* a *Golio* ex *Zjaubari* exponitur *capillus frontis, antiæ:* Et a *Giggejo: Comæ portio, quæ fronti imminet, aut ex anteriore capitis parte propendet.* קוצה ad radicem קצץ eſſe referendam conſentiunt Grammatici. Altera vox תלתלים *criſpaturæ* vulgo, at abſque fundamento exponitur; ſcil. id ad laudem faciebat capillorum. *Ab. Eſra accumulatas, cumuli in modum* תל *aggregatas* intelligit *comas.* R. *Salomon* a rad. תלה *pendules* פנדולייש *pendulas* intelligit *comas*, quod ſatius videtur. At Lxx. & Hieron. quid viderunt, quod ἐλάτας *Elatas palmarum* verterint? An huc facit quod תלתלה ثلثلة ſit *vaſis genus ex*

ſpathis

spathis contextum in Lexico *Camus?* Si Arabes تلاعة *spatham palmæ* esse monerent, forte significatio admitti posset. Magis enim id orationis seriei conveniet, si תַּלְתַּלִּים rem dicat, cui קְוֻצּוֹת comparentur, quam ut tanquam epitheton sumatur, uti fieri solet. Inspice textum, & statim hoc animadvertes. An تلاعة primo *spatham* notavit & dein *vas ex spathis contextum?* ut צנא صنو *palma* ab Thalmudicis pro *canistro ex palmis* ponitur. ריקולא itidem pro *canistro* a רקל *palma:* دقل etiam *palma* & *storea ex palmulis.* הוצא etiam in Thalmude proprie *folium palmæ* notans, ut خوص, pro *calceis ex palma.* Non insolens certe est, ut materia, & res ex ea confecta uno nomine appellentur. Nisi veteres præiissent, nihil hic ausus fuissem.

Vers. 14. *Manus ejus orbes aurei* ממלאים *inclusos habentes Topazios.* מעיו עשת שן מעלפת ספירים *Viscera ejus sunt ornamentum elegans ex ebore tectum sapphiris.*

Alii *visceribus ejus nitor est eboris tecti sapphiris.* Sed alienum videtur hoc, ut ebur,

cujus nitori & lævitati venter ſponſi hic comparatur, *tectum* dicatur & *coopertum* ſapphiris, nam hoc pacto albedo & nitor eboris conſpici non poſſet. Hinc eſt, quod Lxx. verbum non expreſſerunt, ſed in genere ἐπὶ λίθȣ σαπφείρȣ dederunt; Preſſius Hieron. *diſtinctus ſapphiris*. R. Salomo eadem de cauſa מתקשטת *ornatus* hic exponebat. Videamus an aliquid extricare poſſimus: Arab. غلف ut Hebr. עלף *tegere* ſignificat, unde اغلف eſt ἀκρόβυςος. Plerumque autem non *tegere plane*, ſed *aliquoties circumdare tegumento* denotat, ut adhuc quodammodo conſpici res poſſit. Inde غلف *thecæ imponere*, *vaginæ includere* eſt; & غلاف *vagina*, enſis, cultri *theca*: سيف اغلف *enſis tectus*, id eſt, *vaginæ inditus*, قوس اغلف *Arcus theca impoſitus*. Sic alia multa quæ *thecis* impoſita, partim teguntur, partim detecta manent, & conſpiciuntur עלף dicuntur. Ad hunc modum, lapides *palæ incluſos* עלף dictos eſſe exiſtimo, ut adeo עלף hic idem fere ſit, quod præcedens מִלֵּא. Verto itaque: *Viſcera ejus ornamentum elegans ex ebore, incluſos habens Sapphiros, cui tanquam in palis & thecis inſiti ſunt*

ſapphi-

sapphiri. Scilicet nitorem eboris splendor sapphirorum ei inclusorum magis illustrat.

Vers. 7. מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים.

Quam pulcra es & quam decora, charissima, in deliciis: Ita Vulgat. Lxx. ἐν τρυφαῖς σȣ. Alii, *in voluptatibus.* Quærunt Interpretes, quibusnam? Commodius actum putem, si תענוג ad corpus possit referri, hoc enim magis conveniat contextui, quia in corporis decore & venustate celebrando occupatus est sponsus. Arabice غنج τρυφᾶν speciatim de fœminis dicitur, quum *gestu amatorio utuntur.* Hinc apud Golium ex Zjauhari ענג exponitur: *Gestu amatorio, ut limo intuitu, fastuosa gratia, superbiore incessu usa fuit* fæmina. غنج & غناج *talis gestus amatorius:* غنجة & مغناج *gestibus amatoriis venuste uti sciens fœmina.* Amantium inter sese deliciantium hic gestus est. Idem alio verbo دلل vocant Arabes. Ita hoc verbum in Camus: *Limis aspexit, fastuoso fuit vultu, & ita gestibus sese blanditi sunt* amantes. Hoc ideo noto, quia *Arabs Erpenianus* Deut. 28: 54, 56. ענוג & ענוגה

 per

per مُلَل & مَلَّة interpretatus est. Ergo eandem ille, quam ego, vim in verbo ענג agnovit. Inde nunc verterem: *Quam pulcra es quam decora*, ἔρως, *in gestibus tuis amatoriis;* quibus mihi amorem commonstras. Locus est in Sacro Codice, qui aperte docet, verbum ענג *corporis gestum* aliquem indicasse nonnunquam. Is exstat Esai. 57: 4. על מי תתענגו על מי תרחיבו פה תאריכו לשון. Evidenter apparet התענג hic esse *gestu* aliquo *corporis* ἐντρυφᾶν & *insultare*. Differt quidem hoc ab signif. quam in loco Cantici voci attribuo; at quidni fieri id possit, ut tam *gestum illudentem* indicet quam *amatorium?* Eodem plane modo צחק Gen. 26: 8. *Vidit Isacum* מצחק *cum Rebeccæ uxore*, *gestum* notat *amorem commonstrantem*. At idem verbum Cap. Gen. 21: 9. ubi de Ismaele מצחק mentio fit, contrarium denotat, & tum *verba* tum *gestus illusorios*, quibus Isaaco insultaverit Ismaël, indicat, uti monent Interpretes.

Vers. 10. אני לדודי ועלי תשוקתו

Veteres pariter ac Recentiores Interpretes, ac si sponsa sponsi hic in se amorem & desiderium prædicet: *Ego sum di-*

lecto

lecto meo, & ad me est desiderium ejus. Duplici ratione versio hæc labefactatur: Prima est, quod significatio partic. על minuatur & pro אל positum capiatur, quod vitari debet. Altera est & præcipua ratio, quod תשוקה subjectionis in se notionem contineat, ut תשוקה in aliquem ferri idem fere sit, quod *subjectum esse*, uti clarissime constat ex Gen. 3: 16. & 4: 7. alibi enim non legitur. Videant jam Interpretes, an sponsæ hoc de sponso Christo affirmare conveniat, ut eum sibi subjectum dicat. Inverso sensu verto: *Ego sum dilecto meo, & super me est desiderium ejus:* τὸ *ejus* non active capias, sed passive, quo Hebræis nihil est frequentius: *super me est, mihi incumbit* תשוקה *ad eum ferri;* ut uxorem erga virum decet. Gen. 3: 16. עלי *super me est*, officium notat & debitum. Locutio huic nostræ plane simillima, & unde versio mea confirmatur, exstat Pf. 56: vf. 12. עלי אלהים נדריך idem usus in עלי; idem in affixo. Ita Arabes. *Beidavi* ad Sur. 3. عَلَيَّ نَذْرٌ لَكَ آن عَلِي نذرا لك *Esræ* 10: 12. עלינו לעשות. Et notum est Cel. Interpretem ita cepisse τὸ עליך Psalm. 16: 2. Hic usus apud Arabes longe est frequentissimus. Ex infinitis pauca hæc producere

re animus est: Alcoran. Sur. 13: 40. عليك البلاغ وعلينا الحساب *Super te, Mahomedum, est perferre nuncium; super me* (Deus hic loquitur) *rationem accipere.* Sic Sur. 29: 17. ما على الرسول الا البلاغ المبين *Non est super Prophetam, nisi ut nuncium simpliciter & palam proferat.* Hæc officii sunt. Debiti non pauciora dantur exempla. Ita dicunt لي عليه الف درهم *debet mihi mille nummos.* Et عليه دين *Debitor est.* Similia annotavit *de Dieu* ad Gen. 16: 5. ubi eadem notione על sumebat. At fallitur Vir Doctus, ut moneo ad istum locum.

CAP. VIII.

Vers. 2. עסיס רמני.

LXX. & *Vulg.* י affixi loco habent. ῥοῶν μȣ. *Malorum granatorum meorum.* *Chaldæus* pro רמונים per defectum τȣ̃ ם accepit, quam sententiam Grammatici vulgo amplectuntur. Adjectivum est רמני ut תחתי ceteraque. Arabice رماني. Ita

sæpe

ſæpe in Avicenna. رب رماني & شراب رماني, aliaque id genus.

Verſ. 5. מי זאת עלה מן המדבר מתרפקת על דודה.

Quæ eſt iſta, quæ aſcendit de deſerto, deliciis affluens, innixa ſuper dilectum ſuum: Verſio eſt *Hieronymi.* Putabam aliquando cum *L. de Dieu* aliiſque, *Innixa* Hebræo מתרפקת reſpondere, at nunc video, illud *deliciis affluens* potius ex eo expreſſum, quamquam ex verſione τῶν Lxx. aliter adhuc videri poſſet. Illi ita vertunt: Τίς αὕτη ἡ ἀναβαίνουσα λελευκανθισμένη, ἐπιστηριζομένη ἐπὶ τὸ ἀδελφιδὸν αὐτῆς· Illud λελευκανθισμένη juxta ordinem verborum ex מן המדבר male lecto, expreſſum videtur. מן המי ברה *ex aquis pura,* ut למר Jer. 2: 23. ἐφ᾽ ὕδατα למי. Ita ἐπιστηριζομένη מתרפקת eſſet. At incerta hic omnia. Ex Chaldaica autem hujus loci paraphraſi conſtat מתרפקת ab *Hieron. deliciis affluens* eſſe redditum, nam & illa מתפנקין, quod idem eſt, habet. Kimchius eodem modo, in Rad. *ſignificatio verbi ex ſenſu eſt* מתגעגעת *oblectans ſe.* An huc facit quod رفق Arabice ſit

facile vivere? Non putem. *Ab. Esra* & *Jarchius* cum patre *Kimchii* מתחברת *associans se* exponunt, מלשון הערב שקורין לחבר רפאק ולחבורה רפאקה *ex lingua Arabum, qui Socium* Riphak, *& societatem* Riphaka, *appellant.* Revera ita est. رفق verbum est, *comes fuit*: رفيق *socius, comes*: رفقة est *comitatus* & *comitum turba*, etiam *consortium*: مرافق *comes itineris*. Ferri hoc potest: sed credo non defuturos, quibus æque placeat hæc versio: *Quæ ista est ascendens ex deserto, innixa cubito super dilectum suum.* Belgarum ea est versio, eamque ceteris præferendam esse non hæsitanter assero. Sic vis præposit. על retinetur, quam si התרפק *associare se* vertas, nimium enervabis; verba etiam *associandi* non cum על construi solent. Non male ita a Nostris versum esse, Arabismus comprobabit. Verbum رفق, in 8. conj. ارتفق, quæ Hitpah. fere respondet, exponitur a Lexicographis: *Innixus fuit cubito.* مرتفق *qui cubito innititur*, مرفق *cubitus*, מרפק apud Chaldæum Interpretem: مرفقة *cubitale*: تمرفق *cubitali innixus.* Ab hac notione *cubito innitendi*, Æthiopum in verbo רפק usus est deductus, *accumbere*, idem quod ἀνακλίνεσθαι Matt.

Matt. 8: quod L. de Dieu ad hujus loci illuſtrationem adducebat, cujus tamen verbi apud Æthiopes omnem efficaciam non expreſſit Vir Eruditus, cum ſimpliciter *inniti* notare dicit: Eſt enim *cubito inniti* accumbendo.

Ibid. verſ. 5. שמה חבלתך אמך שמה חבלה ילדתך.

Permale Vulgat. *Ibi corrupta eſt mater tua, ibi corrupta eſt genitrix tua.* Aliquanto propius vero οἱ Lxx. *ἐκεῖ ὠδίνησέ σε ἡ μήτηρ σου. ἐκεῖ ὠδίνησέ σε ἡ τεκοῦσα σε.* Sic Sic Rabbini etiam חבל hic exponunt לשון חבלי יולדה ex חבל *dolores partus notante.* Inde nunc vulgo verti ſolet *parere, eniti.* Fateor ad hanc ſignificationem nos ducere vocem חבלים, at loca duo, ubi tantummodo verbum חבל ad generationem refertur, attente inſpicienti, non ſatis accurate poſita mihi videtur. In hoc loco ſi חבל eſt *eniti* tria habebimus verba idem notantia. At magis urget Pſalm. 7: 15. הנה יחבל און והרה עמל וילד שקר Hic *Vulgat.* & Lxx. *Ecce parturiit iniquitatem, concepit dolorem, & peperit injuſtitiam.* Sic & *Chaldæus:* Expoſitionem hanc ordo non patitur.

tur. Vertere malo: *Ecce concepit vanitatem, gravidus est perversitate, & peperit mendacium.* Gradatio est elegantissima. Arabice حبل *concipere* notat. Ita Arabs MSS. Luc. c. 1: 24. pro Græco συνέλαβεν dedit حبلت *Et post dies hos* حبلت اليشبع συνέλαβεν Ἐλισάβετ. Sic vs. 31. Ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρί. ها انتي تحبلين. Iterum vs. 36. συνειληφυῖα حبلي *Gravidam esse* præterea notat, prout הרה utrumque etiam. Ita pro εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα Arabs habet; صوفت حبلي. Inde חבל apud Jobum cap. 39: 3. *fœtum* exponi posse monui.

Verf. 14. ברח דודי ודמה לך לצבי או לעפר האילים.

Fuge dilecte mi &c. Difficultatem parit Interpretibus votum hoc, a sponsa nullo, ut videtur, modo optandum, cujus in ore hoc potius conveniat, ἔρχου κύριε, ut in fine Apocalypseos. *Chaldæus* ita παραφράζει ערוק לך רחמי מרי עלמא מארעא הדא מסאבא ותשרי שכינתך בשמי מרומא *Fuge tibi misericors mundi Rector ex terra hac contaminata, & Majestatem tuam in cœlis altissimis colloca.* Rab-

Rabbini: *Aufugiendum esse cum Ecclesia ex captivitate.* Ex nostris alii alias excogitant rationes, prout ipsis series orationis ferre videtur. Sunt qui simplicissime explicant: *propera; accelera* ad me; at *recessus fuga properatur* non *accessus.* Conjectura mea, cui tamen multum tribui nolim, hæc est. Arabice برح præter *fugiendi* significationem, etiam *apparere, in conspectum venire* notat, præsertim *in auspiciis*, vox enim auspicalis est. *Damir* apud *Boch. Hierozoïc. Lib. I. cap.* 3. التطير اصله من الطير اذا مر سانح وبارح وقعيد وناطح. Vertit ὁ πάνυ: *Vox* تطير (id est, *augurium*) *derivatur a voce* طير (quæ est *avis*) *prout & Sanich & Barich, & Kaïd & Natich.* Hæc quid sibi velint, nemo nisi Arabice Doctus intelliget unquam, nam nimis propere hæc expressit Vir Magnus. Vertendum est: *Vox augurium ab ave est derivata*, estque augurium, *cum transit ea & apparet, vel Sanich* (id est, *a parte sinistra*) *vel Barich* (id est, *a dextra*) *vel Kaïd* (*a tergo*) *vel Natich* (*a fronte & obvia*). Est ergo ברח برح *apparuit* præsertim *in auspicium*, estque fere apud Arabes mali ominis, quum auspicale animal a dextra apparet. Hanc signi-

significationem Hebræis cognitam fuisse; vero valde simile fit, ex voce בריח serpenti addita נחש בריח apud *Jobum* & *Esaiam*, quod equidem verterem: *Serpens infaustus*. Vid. not. meas ad Job. 26: 13. *Qui infausto apparet*. Semper enim mali ominis habiti sunt serpentes. At loco huic minime id convenit. Ita est; at verbum ברח sua vi non malum dicit, sed usu tantum; generalis enim vox est. Ita dicunt برح الخفا *Apparuit occultum*: برح الظبي *Apparuit venatori dorcas*: ברח אלצבי. Ita plane in textu nostro. Sic in Proverbio in bonam partem sumitur: كبارح الاروي *ac si caprea prodeat montana*, de re rara & inexspectata. *Apparitionem* igitur notat tam *bonam*, quam *malam* & *μέσον* est. Hinc verti poterit: *Appare dilecte mi*, & *assimilator dorcadi* &c. Quod autem בריח *infaustam* sonet *apparitionem*, mihi nihil officit, nam eodem modo *ominosum* & *auspicatum* aliquando in *malum* sumuntur, cum etiam *bonum* ea notare possint.

ANIMADVERSIONES
PHILOLOGICÆ
IN
ESAIAM.

Cap. I.

Verſ. 22. סבאך מהול במים

OCcurrit vox ſemel tantum lecta מהול: Veteres pariter ac recentiores Interpretes *mixtum* interpretantur: *Vinum tuum aqua mixtum eſt*. Ita nempe *vinum* & *aqua* perſuadebant τὸ מהול *mixturam* utriuſque indicare. Non autem probatur, מהל proprie ſignificare *miſcere*. Kimchius quidem a patre edoctum ſe dicit, מהול Arabibus מעורב *mixtum* notare, verum Arabes Lexicographi nihil de hac ſignificat. monent. Hebræis מול *circumcidere*,

dere, primario autem *secare*; forte אהל idem notat. Affine certe est. Ita pro פור Arabes فهر habent. ال seu اول & اهل idem significant. Alia ejus generis exstant plurima. Quo autem certior sis, ita in מול & מהל accidisse, observa apud Thalmudicos מהל *circumcidere* notare, quod ex מול palam formatum est, & illud æque atque hoc *secandi* habere notionem comprobat.

Hinc proprie ita vertendum foret: *Vinum tuum aqua secatum est*, id est, *mixtum est* locutione Arabum. Sic in *Zjauhario* legitur قطب الشراب مزجه *Secuit vinum*, id est, *miscuit*. Sic cum قطع dicunt قطع بالشراب *Secuit vinum aqua*: participium مقطعة absolute *aqua dilutum vinum*. Confer omnino quæ notavi ad *Gen.* 40: 11. Verum ne quid dissimulem, superest difficultas, quam observavit etiam Cel. *Gussetius*. Monet ille *vinum aqua mixtum esse*, in vitio non esse apud Orientales, qui vinum aqua mixtum plerumque solebant bibere. Atqui locus noster postulat, ut vitium & corruptio vini indicetur. Hinc ipsi מהול est pro מהולל *infatuatum*. Conferebam aliquando rad. Arab. مهل pro quo & per metath.

همل

مهل quæ *contemtum, neglectum* primario notasse videntur, quod argumentis quibusdam & exemplis a me observatis confirmare possem. Quia tamen de rad. مهل illud Arabes non tradunt, nihil affirmare ausim. Hoc pacto ב in בםים esset, ut in illo poëtæ:

بلمزه بكذاب اشر

Pro mendace & improbo ipsum traducit:

Sadius in *Gulistan* cap. 4. Ita alias etiam ב apud Hebræos venire ostendo.

CAP. III.

Vers. 26. ונקתה לארץ תשב.

LOcutio est, cui similis in Sacro Codice nulla alia occurrit. נקה *purum esse* prima fronte hic convenire non videtur; excidium enim & eversionem Urbis hic prædicit Propheta. *Vulg.* ex sensu: *Desolata in terra sedebit.* LXX. καὶ καταλειφθήσῃ μόνη, qui *Nikkattha* legerunt. Vulgo ad explicationem hujus loci adducunt Interpretes *Prov.* 14: 4. & *Amos* 4: 6. in primo loco legitur באין אלפים אבום בר in posteriori נתתי לכם נקיון שנים ni. Neuter plene ad

 rem

rem eſt; nam hic נקה eſt *expilare, deprædando vacuum & quaſi purum efficere.* Locutio hæc eſt unice ex Arabiſmo illuſtranda, qui commoda & plane ſimilia ſuppeditat exempla. Verbum خلص notat *purum, mundum eſſe.* Hinc dicunt استخلص المدينة *urbem depopulatus eſt, & deprædatus*: Proprie, *mundam reddidit.* Hiſt. Tamerl. p. 307. وقصد الحواشي والاطراف لاستخلاص ممالك والاكناف *Terræ oras & plagas petebat, ut ditiones & imperia emundaret*, id eſt, *exſpoliaret, & eorum opes ſibi raperet.* Sic alias ſæpe in eadem *Hiſtor.* Idem in verbo صفي, quod etiam *purum eſſe* notat, obſervari poteſt. *Abulphar.* 234. استصفي اموالهم, *Divitias eorum ad ſe pertraxit.* Propius *Hiſtor. Tamerl.* pag. 262. ثم سلب عن القلعة غناها وافقرها واقواها عن ذخايرها واقفرها واخلاها وقد استصفي منها ابيضها واصفرها *Tunc caſtellum illud divitiis ſuis ſpoliavit, pauperatumque theſauris ſuis evacuavit & compilavit, & quidquid in eo erat* (in Arab. eſt *album cum flavo*) *emundavit*: נקה *pleniſſime exhauſit.* Perſæ eodem

eodem modo loquuntur. *Sadius* in *Guliſtan.* دزن بر كاروان زدند وپاك ببردند *Prædones Caravanam invadunt, & cuncta diripiunt.* In Perſico eſt, **en ſy namen 't 'er rein / of ſchoon weg.** Dicere etiam poſſemus: **Zy maakten 'er 't ſchoon.** At quo plura? En illud ipſum loquendi genus cum verbo נקה نقي. *Hiſt. Tamerl.* pag. 162. deſcribit auctor everſionem urbis *Siwas* (*Sebaſte* ea veterum eſt, *Sevaſtia* in Tabula *Peutinger.*) quam ita tradit. والان وقد حلت بها الغير *Hæc plane nunc ſede mutata eſt & everſa, incoliſque huc illuc diſperſis funditus deleta jacet*: hac ruina & depopulatione ob oculos poſita ſic pergit. ولما استنقى تيمور سيواس لحما ونقيا *Cum ergo Tamerlanes Sevaſtiam ad carnem uſque & medullam* נקה *expurgaſſet.*

Dubium non eſt, quin hic ſit verus loci noſtri ſenſus: quod autem alii hinc explicent Jer. 30:11. & 46:28. נקה לא ינקה quaſi id ſonet, *neutiquam ad purum putum exhauriam* aut *perdam*, rectene id fiat an ſecus, nunc non diſputo; *Chaldæus* certe שיצאה לא אשיצנך *perdendo non perdam te* utrobique reddidit, & revera commodiſſimum illud videtur, quamquam & altera

versio defendi possit, quam Lxx. dederunt & *Vulg.* *Kimchius* in hunc etiam sensum exponebat Zach. 5:3. כל הגנב נקה. ubi Lxx. ἐκδικηθήσεται, unde nonnemo conjiciebat, eos נקם legisse. Frustra. Nam & *Chaldæus* Joel. 3:21. נקה bis אתפרע *ulcisci* vertit. Porro *L. de Dieu* huc trahebat insigne illud Justitiæ Divinæ testimonium Exod. 34:7. Cui quidem ego hactenus assentiri non possum. Tandem Commentatores quidam Judæi ita explicarunt locum obscurum satis *Joël.* 3:21. ונקיתי דמם לא נקיתי ubi ultimum illud נקיתי teste R. *Tanchum* a quibusdam sumitur significatione الاستئصال *radicitus evertendi*, hoc pacto: *purgabo eorum sanguinem, non penitus exscindam*; supple *eos*. Obiter monendum est de loco hoc *Esaiæ*, verba illa חשב לארץ non satis recte a quibusdam intelligi: *sedere* hic est *dirutum collabi & solo æquari*, quare recte Lxx. ἐδαφισθήσῃ· *Vulgat.* *sedebis*: Recte & Latine. *Statius* de incendio *Capitolii.*

—— *Nondum rogus ille Deorum*
Sederat.

Hoc *Virgilio considere* de *Ilio* everso.

—— *Visum considere in ignes*
Ilium

Tacit,

Tacit. Hist. Lib. 3. *Cum omnia sacra profanaque in igne considerent, solum Mephitis templum* stetit.

CAP. V.

Vers. 2. *Vinea erat dilecto meo pingui in colle* ויעזקהו ויסקלהו.

Hieron. *& sepsit illam & lapides elegit ex illa:* LXX. καὶ φραγμὸν περιέθηκα καὶ ἐχαράκωσα in 1. non in 3. perf. De verbo עזק non nisi hic lecto atque obscuro proinde ita Kimch. in Lib. Rad. פי" חפר וכן בדברי רבותי" הלך בשרה ומצאו יושב ועוזק תחת הזתים *Verbum* עזק fodere *notat, atque ita occurrit in Scriptis Rabbinorum.* Menach. fol. 85. *in agrum egressus invenit eum sedentem &* עוזק *fodientem sub olivis.* Addit etiam aliam Interpretationem, quæ cum Veterum mente congruit. גדר סביבותיו *undique sepsit.* Scil. כטבעת שהוא עגול ותרגום טבעת עיזקא *in rotundum instar annuli, qui Chaldæis* עיזקא *appellatur.* Eodem modo Rashi. ויעזקהו׃ סיגו וגדרו סביב מוקף כמו טבעת דמתרגמינן עיזקא. Sed solidum non videtur ac firmum satis fundamentum hoc, quo עזק *cingere* exponatur. *Annulus* enim *signato-*

rius, qualis עיזקא *Chaldæis* eſt, melius aliunde quam a *cingendo* nomen traxerit. Ab. Eſra igitur parum originationi iſti tribuens ſignif. *ſepiendi* ex Arabiſmo firmat. בלשון קדר טעמו כמו גדר ומשוכה. Confecta res eſſet, ſi ſatis verum hoc eſſet. At vereor impoſitum fuiſſe Ab. Eſræ; diligenter enim mihi inquirenti illud conſtare non potuit. Solet etiam alias Arabiſmus falſo ab Ab. Eſr. in ſubſidium vocari; ut Joël. 2: 7. & alibi. Habet verbum עזק عزق Arabicum convenientiſſimam loco huic ſignif. *fodere* ſcil. peculiariter *fodere terram lapidoſam*: unde معزقة in Golio exponitur: *Inſtrumentum quo terra aperitur, ubi aratro non eſt locus*; Nempe quum lapidoſa eſt terra. Mirum in modum id huc congruit. ויעזקהו ויסקלהו *fodit eam & elapidavit*. Ita Kimch. ex Rabbinorum lingua locum hunc expoſuiſſe vidimus. Hanc etiam tutiſſimam puto Interpretationem, licet aliter videri poſſet ex Matt. 21: 33. niſi frequentia in N. T. eſſent exempla, quæ Sacros Scriptores verſionem τῶν LXX. retinere aliquando, pravam licet, evincant.

Verſ. 7.

Verf. 7. ויקו למשפט והנה משפח לצדקה והנה צעקה.

Hieron. *Exſpectavi ut faceret judicium, & ecce iniquitas, & juſtitiam, & ecce clamor.* Sic LXX. ἔμεινα τοῦ ποιῆσαι κρίσιν, ἐποίησε δὲ ἀνομίαν. Qua ratione משפח hic *iniquitatem* reddant, nullam video, niſi quod ex ſenſu ita conjecerunt. *Aquila* teſte *Hier.* *diſſipationem* dederat. Rabbini *Ab. Eſra* & *Kimchius* ex verbo ספחת & מספחת in Lege, pro *abſceſſu* aut *ſuppuratione* ſumto, locum hunc explicant: *Expectavit judicium & ecce ſuppuratio*, vel, ut alii, *ſcabies*. Senſus valde incommodus & non apta ſatis oppoſitio. *R. Salom.* אסיפת חטא על חטא *peccati ad peccatum accumulatio;* putabat nempe ספח eſſe *accumulare*. Alii *pertinacia*, *contumacia* abſque ulla auctoritate. Ego illud משפח expono, *effuſionem ſanguinis;* quod eleganter & appoſite τῷ משפט *juſtitiæ* opponitur. Arab. سفح notat *effundere*. Eam ſignif. in verbo ספח invenio Job. 14: 19. Et Hab. 2: 15. quod videſis. Speciatim notat hoc verbum quandoque *effundere ſanguinem*, unde سفاح *tyrannus*, *homo cruentus*. Hunc uſum recipit locus hic, & commo-

 diſſi-

dissimum efficit sensum; sanguinis enim innocui effusionem a Propheta designari sequens צעקה condocet. Ceterum elegantissimam paronomasiam in quatuor hisce verbis observa, quod Hieronymus jam olim in Comment. suo adnotaverat.

Vers. 13. צחה צמה.

Aridus siti: Ita vulgo & recte. Illud tantum monere volo, cum forma צחה non recte a צחח, ad quod vulgo refertur, deduci queat, Arabiam nobis radicem צחה etiam exhibere, quo analogice referatur. Verbum ضحى *clarus fuit*, ut צחח, & de sole, *ussit*, præsertim *siti*, quomodo hic usu venit. Ex multis unus *Corani* locus sufficiat. Sur. 20: 117. وانك لا تظما فيها ولا تضحى *Nec sities in ea* לא תצמא, *nec solem patieris* לא תצחה. Plurima alia in hanc rem sub radice ضحى habent Arabes, quæ ex Lexicis peti possunt. Habent & Arabes rad. צחח unde ضح *lumen solare*, & ipse *Sol*, ut Æthiopes ab præc. rad. צחי. Verbum ضحضح geminatum *manifesta, evidens fuit res*, quemadmodum Hebr. צחות sunt *explanata, clare expressa* verba Esai. 32:4. Alibi

bi plura. Nunc unicum hoc: צחיח solet exponi *arduus locus* in petra; ita *Kimch.* & omnes nostri. Vir in Arabicis impense doctus confert Arab. صحاح quod probare non possum. Ego non dubitem צחיח *petram* exponere, quod est a צחח, ut صفاة itidem *petra* a صفي ejusdem cum צחח notionis, *clarum esse: Petram* scil. intelligunt *levem, duram & omni herba nudam.* Alcoran. Sur. 2. vs. 266. مثله كمثل صفوان عليه تراب فاصابه وابل فتركه صلدا *Est iste instar petræ levis, cui terra inspersa est, in quam quum imber deciderit, duram eam ac levem relinquit.* Vides quid sit צחיח & صفوان *petra levis.* Ceterum unde hanc parabolam hauserit *Mohammed*, nihil est quod moneam.

Cap. VII.

Vers. 6. *Tendamus in Judam* ונקיצנה

Mire LXX. καὶ συλλαλήσαντες αὐτοῖς. An legerunt ונקצנה? nam Arab. قص est *confabulari*; an potius ad signif. Arab. verbi قيض respexerunt quæ non multum differt. Alcor. 43: 35.

 نقيض

نقيض له شيطانا فهو له قرين
Conciliabimus ipsi Satanam, eique socium adjungemus. Sed ad rem. *Vulg.* ex signif. verbi קיץ, quæ est *evigilare*, dedit; *suscitemus eam*; sic alii. Rectius ex altera ejusdem verbi, *tædendi* scil. signif. *tædio afficiamus eam.* Hoc stylo Orientis est *obsidione premere:* Verbum ضجر Arab. est *tædio affici* & ضجر *ægritudo ex tædio*, hoc sæpissime in 3. conj. ubi transit: recipit vim, *obsidione premere* notat. Hist. Tamerl. pag. 133. *Cum Timur ad Multan pervenit, ei se opposuit Sjarnik Chan* فاقام بحاصرها وقعد يضاجرها *quare obsidione cinctam tædio affecit.* Et pag. 276. فاولع بمحاصرتها والتزم بمضاجرتها *Vehementer eam obsidere & tædio afficere cupiebat, animoque fixum id erat.* Et sic sæpissime alibi ضاجر *tædio afficere* apud Historicos est حاصر *obsidere.* Contra ضجر, id est, *tædio capi* dicuntur, qui *obsidione cinguntur*, in Abulphar. aliisque, quod ipsum in Hebr. קוץ observo in hoc cap. nostro vs. 16. *Derelinquetur terra,* אשר אתה קץ מפני שני מלכיה. Quum hactenus fugerit Interpretes, *affici eos tædio* dici *qui obsi-*

obsidione premuntur, omnes quos ego vidi *Vulg.* Lxx. *Rabb. Belgæ*, ceteri ita verba expresserunt: *Derelinquetur terra, quam tu aversaris, propter ejus duo reges.* Propius puto & magis Hebraice: *Cujus a duo regibus tu tædio afficeris.* מפני cum קץ compingendum utique erat, ex creberrimo linguæ usu. Divellunt hæc Interpretes, & τὸ אשר a קץ regi putant: *Cujus tædet*, terræ scilicet. At קץ semper cum ב construitur vel cum מפני, adeoque באשר si stabit versio hæc, vel מפני אשר scriptum oportuit.

CAP. VIII.

Vers. 21. נקשה ורעב

LXX. σκληρὸν λιμὸν non satis recte. *Hieron. Corruet & esuriet.* Cur נקשה *corruet* vertat non video. An ad נקש *illidere* respexit? Hæsitant Interpretes quid proprie illud נקשה hic indicet. Quidam *gravatum* exponunt, seu *indignabundum.* Alii *dure habitum:* partim *induratum:* Alii aliter. Ego ex Arabum stylo monstravi *duros* appellari *famelicos;* ad *Jobum* scilic. cap. 5 : 22. ubi legitur בכפן גלמוד. Vocem גלמוד proprie *durum* sonare docui ad *Job.* 3:7.

In

In *Abulphar.* مكدي *durus*, pro *mendico*, *famelico* ſumitur pag. 299. Sic in illo

يكدي الفتي في عيشه وهو عالــــم

Durus eſt homo in vita ſua, licet ſapiens ſit. Durus eſt, id eſt, *famelicus eſt*, *fame premitur*; quod liquet ex conſequentibus. *Nam*, additur, *ſi ex ſapientia victus concederetur*, *fame perirent bruta.* Ita alicubi in Adag. *Golii* legiſſe me memini.

CAP. IX.

Verſ. 5. aliis 4. כי כל סאון סאן ברעש.

LOcus eſt perobſcurus & denſiſſimis offuſus tenebris. Connexio cum prioribus repetenda videtur, ut inde lux aliqua affulgeat. Vſ. 3. de quo non una interpretum mens eſt, ita Belgarum veſtigiis inſiſtens verto: *Auxiſti gentem hanc*; nunc ſuppleo אשר quo nihil familiarius in Hebraiſmo: *Cujus non magnum effeceras gaudium*; agit de initiis N. T. & regni Chriſti cujus licet ſubditos quotidie augebat Deus, gaudio tamen eos non perfundi ſinebat, ærumnis ſcil. & perſecutionibus *Judæorum* preſſos & fractos: ἐπανορθωσις autem

tem usus quasi, & se ipsum corrigens propheta mox subjungit: *Imo lætantur* לפניך *coram te*; hominibus licet miseri ac ærumnosi videantur, Divino tamen gaudio plena eorum corda sunt; quo perpessionibus gloriandum ducant; & *quidem lætitia*, qualis *in messe* illabi, aut *in opimis spoliis captis*, hominum animis solet. Hæ meæ in vs. hunc conjecturæ sunt, cujus sensus non facilis adeo & illustris: Sequitur vs. 4. ubi causa spiritualis hujus lætitiæ redditur: *Nam jugum* (cœrimoniarum, an Diaboli, nunc non inquiro, neque etiam ad rem nostram) *quo erat onusta, & virgam exactoris ejus tu confregisti, sicut die Midianis.* Jam sequitur: כי כל סאון סאן ברעש additur etiam mox ושמלה מגוללה ברמים. Hæc ita solent verti: *Quia omnis conflictus confligentis cum strepitu, & vestimentum cædibus inquinatum.* סאן verbum est, quod alibi non reperitur, unde vera ejus notio perobscura. At cur *confligere* reddunt? Ratio in promtu est, quod de רעש *tumultu* bellico, & *vestibus sanguine tinctis, conflictus* effectis, in seq. dicatur. Alii eodem fundamento *tumultuari* exponunt ex voce רעש. Alii *strepere, vociferari* non alio etiam fundamento. Ingenue id fatetur *Kimchius.* ענינו

לפי

לפי מקומו צער וצרח. *Significatio verbi ex ſenſu eruenda eſt, vel dolor, vel clamor.* Ratio certe nihili, quæque graviſſimorum ſæpe errorum cauſa eſt, quod cum alias ſæpe tum hoc ipſo in loco vel ex LXX. patet Interpretibus, qui quum idem jus ſumſiſſent, vocem ignotam מאן ex aliqua ſequentium exponendi, στολὴν *ſtolam* interpretati ſunt ex ſeq. שמלה *veſtis*, manifeſto lapſu. Aliam nomine patris verſionem citat *Kimchius*, ubi מאן pro *calceo* ſumitur, ex Chald. סין & *Thalm.* מסאני *calcei*, quæ vocabula in *Syria* etiam & *Æthiopia* nota ſunt, quæ conjectura aſſenſum non meretur. *L. Capell.* ex Arabiſmo aliquid tentat: *Arabice*, inquit ille, شان *ſignificat* καταισχύνειν *ignominia afficere, quæ ſignificatio non aliena eſt hoc loco.* Quam vellem id oſtendiſſe Virum Doctum, mihi quidem certe alienior eſſe videtur. Deinde شان non reſpondet Hebr. מאן quia *Aleph* medium in verbo Arabico non radicale eſt, ſed loco *Jod* poſitum, شين enim eſt. Et ego ex Arabiſmo tentabo, non feliciori forte ſucceſſu. Hebræo מאן reſpondet Arabum شان *Aliph* med. radicali, & cum ش, ut enim Ara-

Arabes Hebr. ש in س, ſic contra ס in ش mutare ſolent. Id verbi patentis admodum & diffuſæ eſt ſignificationis; Latine uno verbo exprimere non licet, ideoque verbis aliquot (erit enim notius pluribus notatum vocabulis idem fere declarantibus) vim ejus oculis ſubjiciam. Comprehendit ergo Latinorum, *facere*, *agere*, *intendere*, *ſibi proponere*, *curare*, *velle*, *expetere*. Sed meliores, quam ipſos Arabes, magiſtros non facile inveneris, ideoque ex eorum libris exempla quædam, quæ hujus verbi naturam & uſum exhibeant, depromam. *Conditionem* ſæpe, & *ſtatum* dicit vox סאן ſeu شان. Abulph. Hiſt. Dyn. pag. 556.

كل يوم هو في شان

Unicuique dici ſuus eſt סאן ſingularis *eventus*, *ſtatus*, *conditio*. Iterum pag. 229.

ملكة جليلة عظيمة الشان

Regina illuſtris, *magnæ conditionis*, i. e. *dignitatis*. Ambiguum ejus uſum, ut tam malum dicat quam bonum, ex hoc exemplo cernere eſt. *Hiſtor. Tamerl.* pag. 214.

وصار لكل منهم يوميذ شان يغنيه

Evenitque tunc temporis unicuique סאן *ſtatus*, *quo contentum eſſe oportuit*. Latine ut po-

tui

tui expressi; obscuriora enim sunt verba nec eorum omnem vim Latine facile exprimas. Locus est ex *Corano* desumtus Sur. 80: 37. ubi eadem verba leguntur; quorum veram significationis efficaciam ex seq. plenius percipies: وجوه يومئذ مسفرة *Nitentes tunc videas facies:* id unum est סאון, sed & وجوه يومئذ عليها غبرة *facies videas pulvere atras* impiorum scil. & damnandorum. Hoc alterum est סאון. Hæc loco nostro si applices talis foret sensus: *Omnes quo tandem statu essent, quidve demum agerent, tumultu bellico*, id enim רעש est, vel *terrore Divino*, ut *in die Midianis*, subito injecto *perterritos esse & fractos*. Illud tamen heic desidero, quod סאון hoc pacto passivum esset, sicut etiam est, in exemplis Arabicis, cum actionem hic locus postulet & quidem intentiorem, repetitione ejusdem verbi סאון סאן significatam. Activum ergo usum verbi شان examinabimus; ubi primo monendum (nam & hoc aliquid facere videtur) ut in loco nostro nomen cum verbo suo copulatum est, sic Arabes nunquam fere verbo شان uti, nisi nomen ejusdem radicis conjunctum sit. Ita dicunt شان شانه seu

סאן

כאונו כאן quod ab Arabibus declaratur per قصد قصد *ad ſcopum ſuum perrexit; ea, quæ intenderat, perficere ſtuduit; rem ſuam curavit*; ut hoc quoque pluribus verbis inſigne faciamus: ſed uſum Arabum iterum videre præſtabit. Activa ergo ſignificatione כאן ſumitur in *Alcorano*, ubi inſignem habet uſum, ex quo multa percipies. Sur. eſt 10: vſ. 62. وما تكون في شان ولا تتلوا منه من قران ولا تعملون من عمل *Non eſtis in* כאן *actione* (ita nunc vertam) *aliqua, nec Coranum legitis, ullumve aliud opus peragitis, quin vobis adſimus teſtes.* Omne ergo *opus, negotium, actio, quodcunque* tandem & *cujuſmodi agatur*, id omne כאן dici poteſt. Sur. 24: 62. واذا يستاذنوك لبعض شانهم *Et quum veniam rogabunt te ad quædam negotia ſua.* Abulphar. Hiſt. Dyn. p. 216. Chalipha Almanſor ex principibus quendam fraude interfecturus, quatuor ſatellitibus poſt ſiparium ſe abdere juſſis, hæc mandat: اذا انا صفقت بيدي فشانكم *Cum ego manus meas comploſero* וכאנכם *tum agite, quod vobis agendum eſt.* Hiſt. Tam. pag. 15. exſtat verſiculus hoc exemplo.

لا تحقرن شان العدو وكيده
ولربما صرع الاسود الثعلب

Ne inimici סאון *actionem ullam, & fraudem parvi æstimes;*
Nam aliquando & vulpes leones prostravit.

Vides ex luculentis hisce exemplis, quam longe lateque sese usus & significatio radicis סאן extendat, ac ei tribui omnes hominum actiones, eamque tanquam nomen generale, omnia humanæ vitæ negotia, tum interna animi, cogitationes & intentiones, tum corporis externa, cujusce tandem sint generis, complecti; ut adeo ea omnia quæ Interpretes excogitaverant, *clamores, tumultus*, ceteraque hic contineantur: כי כל סאון סאן ברעש *Quia omne negotium, omnis actio, aliquid agentis in tumultu* fiebat *bellico*, omnia strepitu, confusione, turbulento concursu agebantur, qualis in die cladis esse solet, *quum Vestes sanguine tinctæ sunt, & in eo volvuntur.* Perinde autem est, an ad cladem Midianitarum, eorumque confusionem hæc referas cum Belgis, an ad hostes regnum N. T. oppugnantes, qui cæde, sævitia, carnificina in fideles grassabantur: idem enim semper manet sensus verborum. Non possum hic non addere novam Clar. *Gusse-*

Gussetii conjecturam, qui radicem סאן ex voce סאה *Sea*, mensuræ aridorum in Scriptura notissimo nomine, explicavit; unde conjicit סאן potuisse significare *mensurare*, & סאון idem cum סאה *mensuram*, quod illustrat aliquanto ex eo, quod ה quiescente prædita verba ן *Nun* quandoque asciscant: ut in צפה & צפן in צעה & צען, quibus addo in Arabia idem fieri, ut in قسي (illud *Jod* est loco *He*, est enim Hebr. קשה) & قسن. in شجي & شجن aliisque. Itaque vertit: *Cum omnis mensuratio mensurantis in tumultu* erat *bellico*. Atque hoc amplius confirmat ex Historia Sacra, refertque ad imperii *Midianitici* tempus, quum *Israëli* servitute presso propter *Midianitarum* incursiones & depeculationes fructus colligendi spatium non concedebatur, unde tumultuarie & continuo cum metu hostium messem fructusque ex agris surripere quasi cogebantur; & hoc sensu סאון סאן *mensurationem mensurantis* ברעש *in tumultu* fieri dici. Peracute dicta videntur. Sunt tamen quæ ad hæc habeam reponenda: primo illud סאון סאן Spir. S. die prælii *Midianitici* (siquidem ad illa tempora verba hæc referri placuit *Gussetio*) factum

tum dicit; יום מדין enim eſt *prælium Midianiticum*, nam *dies* dicitur *gentis*, qui ejus clade & ſtrage inſignis eſt. Vid. notas meas ad Jobum. Proxime etiam ſubjungitur, & *veſtis ſanguini involuta*, quod prælii eſt. Atqui ad quam Hiſtoriam reſpici putat Vir Doctus, *Gideonis* ſcil. fruges ex agro furtim colligentis Jud. 6: 11. ea prælium hoc antecedit. Illud etiam incommodum videtur, ut frugum collectio ex agro *menſuratio* vocetur, & quidem *Seæ*, menſuræ non capacis & perexiguæ. Tandem quid de Cl. *Guſſ.* conjectura fiet, ſi verba ea non ad *Midian* referas, ſed ad Judæos Chriſtum impugnantes, quæ ſententia graviſſimos habet auctores. Illud conjectura mea commodi, præ *Guſſetii*, habere videtur, quod ſive huc ſive illuc referas, utrobique conveniat. Fere oblitus eram Interpretem *Chaldæum* eodem fere modo, quo ego feci, locum expoſuiſſe: מתנהון ומסכהון ברשע *Omnis eorum negotiatio*, commercium omne, quodcunque & quocunque loco agerent, ברעש *in tumultu* fiebat, ita enim legendum puto pro ברשע. Hoc modo verba ad fideles afflictos referri poſſent, quaſi eorum omnis סאון *intentio*, *propoſitum*, *actio*, *negotium*, *in tumultu* fierent, & *perpetua hoſtium*

ſtium perſecutione. Malo tamen ego ad ipſos referre hoſtes; quicquid illi agebant, quicquid intendebant, machinabantur, aut moliebantur (nam סאן סאן Arabice eſt قصن قصنא *intendere, machinari* etiam) quicquid, inquam, ſibi proponebant, *tumultus* id erat & perſecutiones in Eccleſiam ſuſcitare, *veſteſque* ſanctorum *ſanguini intingere.*

CAP. XI.

Verſ. 13. *Et auferetur* קנאת *invidentia Ephraimi;* וצררי יהודה יכרתו.

OMnes fere Interpretes exponunt: *Et hoſtes, oppugnatores Judæ excidentur.* Ego ex ultimis hujus vſ. verbis יהודה לא יצר אפרים puto rectius vertendum eſſe ſenſu activo, *tſorere ex Juda.* Ut Hoſ. 13: 2. זבחי אדם & Eſai. 29: 19. אביוני אדם Dan. II: 33. משכילי עם *Sapientes e populo.* Et ſic locus controverſus Dan. 12: 3. מצדיקי הרבים: *Qui juſte agunt ex multis.* Aliud adhuc de loco hoc monendum habeo, Interpretes τὸ צררי & ſequens יצר *oppugnatores* & *oppugnabit* ſolent reddere. Non rejicio id; attamen alia heic loci horum verborum vi-

detur vis; ſcil. eadem fere quæ eſt verbi קנא *invidere*, *zelotypum eſſe*. Hanc ſignif. habet Arabiſmus, ضر & in 3. ضار. Hinc ضرار & ضرير & مضارة *Zelotypia*. Verto itaque totum locum: *Et ceſſabit Ephraimi Zelotypia*, *& invidi ex Juda delebuntur. Ephraim in Judam Zelotypus non erit*, *Juda etiam Ephraimo non invidebit*. In Hebraiſmo hunc uſum admiſiſſe radicem צרר liquet ex 1 Sam. 1 : 6. ubi vide notas meas.

CAP. XIV.

Verſ. 4. איך שבת נגש שבתה מדהבה

DIfficultatem parit vox מדהבה, quæ alias in Hebraiſmo non occurrit. Recentiores fere Interpretes Judæi & Chriſtiani Chaldaicam faciunt vocem & a זהב *auro*, quod Chaldæi דהב efferunt, derivant; *auratam* vertunt alii, id eſt, *opulentam*, alii *auri exactricem*. Kimch. *Madheba eſt ex Chald. Dahba aurum*, *eſt adjectivum Babelis* שהיתה לוקחת מס הזהב מכל הארצות *quæ tributum auri imperabat cunctis gentibus*. Ab. Eſra parili modo: *Madheba eſt ex Chaldaico*, *& ſic in Kedarena* (Arabica) *lingua*; והטעם זהב מס *intelligit autem aurum tributarium*.

tarium. Ab. Es. in mente habuit Arabum ذهب. Vulgat. eodem pacto: *Quomodo cessavit exactor, quievit tributum.* Sed durum videtur hoc מדהבה *tributum* exponere, & verbum דהב *aurum tributarium imperare;* quin & דהב tanquam verbum a Chald. usitatum non reperimus: Arabice vero ذهب est *inaurare* in 2. & 4. conj. unde מדהבה esset *inaurans* (transit. est & in Hiphil) quod non convenit. Quod si Chaldæis דהב olim fuisset *tributum imponere*, stulte egisset paraphrastes Chaldæus, quod signif. illa convenientissima & sibi notissima relicta verterit תקוף חיבא *vis impii.* Lxx. etiam id ignorarunt; quibus *Madheba* est ἐπισπουδάστης quos pro more secutus Arabs الحريص dedit, & Syrus מחפטנא *instigator*, nempe ob præcedens נגש. In re dubia hæc tento. Arabice ذهب seu דהב est *abigere, auferre:* Hist. Tam. ذهب منهم الراس *abactus est ab iis princeps;* de militibus etiam prædam agentibus يذهبون ידהבו dicitur non uno in loco. Similis est usus pag. 120. ubi de incolis *Dest. Tunc frequentibus istis præliis debilitati, extenuari cœperunt & dispergi huc illuc* وقد كان جلهم ذهب مع تيمور

Quin antea jam maximæ eorum opes a Tamerlane erant abactæ. Verbum نهب etiam aliquando *perire* notat. Abulphar. 367. نهب المال والدواب والازواد *facultas, jumenta & commeatus perierunt.* In 4. انهب seu הרהיב *exitio dare* Alcor. Sur. 35 : 17. ان يشا ينهبكم ويات بخلق جديد *ubi voluerit perdet vos, & novas producet creaturas.* Sic Sur. 4: 132. ubi eadem fere & sic sæpe alibi. Hinc מרהבה potest esse *exitio dans* & *perdens* gentes, vel, quod præhabeo, *agens* spolia nempe gentium; quod cum præced. נגש *exactore* commode copulatur.

Vers. 7. פצחו רנה

Locutio Esaiæ familiaris quæ etiam cap. 44 & 54. exstat. De verbi פצח vera notione dubitant docti. Vulgo *personare, sonum edere* dicitur esse, vel etiam, quod Bocharto placet aliisque, *exultare*, quia Syris id est פצח. Non recte res instituitur. פצח Hebraice *frangere* notavit unice; Mich. 3 : 3. *Ossa eorum* פצחו *diffregerunt.* Quid hic Syrorum significatio? duplicem ergo statuere coguntur signif. ita Kimch. primo הרמת קול *vocis ela-*

elationem radici huic tribuit, deinde שבר *confractionem*. Ego sub una hæc notione comprehendo. *Frangere* ut dixi primo notat, quod clarum est ex Mich. ubi Lxx. συνθλᾷν & Vulg. *confringere* dederunt. Sic Arab. فضخ *frangere*, *rumpere*. Quin & signif. quas sub radicibus فضح & فصح habent Arabes a primaria *frangendi* deflexæ sunt. Ut quum de aurora illucescente dicunt فصح & فضح *phatzaha*, *fregit* proprie id notat; nam ita loquuntur صدع *fidit* فرق *fregit* شق *rupit* aurora: Et Hebræi eodem modo Esai. 58: 8. فضح etiam *probro afficere* notat, & *vitiare* fæminam in Hist. Sarac. p. 99. itidem a primaria *rumpendi notione*. His efficitur פצח Hebræis & Arabibus unice esse *frangere*. Nec aliam significationem postulat phrasis nostra פצח רנה quod eo modo dixerunt Hebræi, quo Latini *erumpere gaudium*. Terent. Eun. Act. 3. sc. 5. *jamne erumpere hoc licet mihi gaudium*. *Frangere* seu *erumpere sermones* locutione Arabum est, palam & cum clamore aliquo aut fragore pronuntiare: פצח רנה *erumpere jubilationem*, elata voce exclamare. *Oratores* Arabibus פצחים audiunt

 فصحاء,

فصيحاء, & *orationem pronuntiare* eſt פצח فصح. Verbum شق eſt *fidit*, *fregit* & gemin. شقشق *diffregit:* inde eſt شقشق الكلام *elata voce pronuntiavit orationem* ذو شقشقي *dominus fractionis* a Golio exponitur *altiſonus & concitatus orator*. Sic & كلام صادع In Hiſt. Tamerl. *elata oratio* a صدع *rumpere*, quod inter alia eſt *palam pronuntiare* Coran. 15 : 94. اصدع بما تومر *Erumpe quæ juſſus es.* Apud Romanos *ſubſellia frangere* dicebantur Rhetores aut Poëtæ, ſed ejus locutionis alia videtur eſſe ratio, quam permultis exemplis illuſtratam reperies a ſummo Grævio in Lect. Heſiod. At plane ſimile eſt *rumpere voces*, & *rumpere queſtus* apud Virgilium. Porro שבר *fractio* cum צעקה jungitur Zeph. 1 : 10. & pro *clamore* ponitur. Hinc patet quomodo פצח in hac phraſi nihil aliud ſit quam *rumpere*. Sic Nonnus dixit ῥήξατο φωνὴν· Et Apoſt. Gal. 4. ῥῆξον καὶ βόησον ex Lxx. Eſai. 54. ubi in Hebr. eſt פצחו רנה Pſalm. 98 : 3. פצחו ורננו per Hendiadyſin eſt *erumpite & jubilate* pro *erumpite in jubila*. Ipſum etiam Syrorum פצח *exultare* a prima *rumpendi* notione derivatum eſſe Syrus Interpres

pres ostendit Gal. 4. ubi pro ῥῆξον ipse habet אתפצחי. Ceterum פצח *erumpere* ab Hebræis non nisi in lætis rebus invenimus, quare & Syris פציחותא simpl. est ἱλαρότης Rom. 12. At Romanis ad alia etiam transfertur. *Erumpere Stomachum* Cic. ad Att. lib. 16. ep. 3. & Græcis ῥήγνυμι de quavis prolatione.

Cap. XIX.

Vers. 17. והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא.

V*Ulgata* exprimit: *Et erit terra Juda Ægypto in pavorem.* Eodem modo Lxx. illud לחגה, de quo inquiremus, εἰς φόβητρον. Sic *Syrus* & *Arabs*, quorum hic لتخوفة *in terrorem*, ille לסוררא, quod idem est, habet, &, quem majoris facio, *Chaldæus* לדחלא quod eodem etiam recidit. Veteres hic mire conspirantes, non relinquunt Recentiores Interpretes, qui consona voce חגא *pavorem*, *trepidationem* sonare pronunciant, & sine ulla quidem addubitatione, ut adeo in temeritatis invidiam incurrere posset, qui notionem tam in vulgus pervulgatam sollicitare vellet.

Præ-

Præjudicata tamen absque opinione sequentia examinentur argumenta. Primum vox hæc, quam alibi frustra quæras, solet ad rad. חגג analogia repugnante referri; quod equidem mirari satis non possum; nam cum ea radix *effusam lætitiam* sub se contineat, *festum enim agere, tripudiando, exultando signa gaudii mittere* ubique denotat, qua via, quave ratione חגא, si a חגג sit, *pavorem* ac *trepidationem* dicere possit, equidem nullus video. Forte huc trahet quispiam Ps. 107: 27. ubi de maris irati procellarumque vi jactatis dicitur יחוגו וינועו כשכור ubi *pavoris* significatio non male conveniret. Errat, qui judicat, ad acerbas periclitantium cogitationes hæc referenda esse; nihil minus: ebrii enim *pavidi* esse non solent; sed eleganter vacillatio instar mero titubantium & huc illuc motitatio innuitur; unde recte Nostri: **Sy dansſen en waggelen** &c. *Tripudiant & titubant instar vinolenti.* Alterum, quo recepta significatio damnari potest, argumentum est, formam vocis חגא originationem communem a חגג refugere, quippe quæ *ἀναλόγως* procedere nequit. Cui tertium subjungi potest, unde origo simul hallucinationis aperietur. Latet ea in verbis proxime sequentibus. כל אשר יזכיר אתה אליו

אליו יפחד. Quæ Vulgat. *Omnis qui illius fuerit recordatus, pavebit.* Melius aliquanto LXX. Πᾶς ὃς ἂν ὀνομάσῃ αὐτὴν αὐτοῖς φοβηθήσονται. Viden' cur חגא φόβητρον & *pavorem* dicere putarint; hoc nimirum illud פחד *trepidare* effecit. Non firmum tamen satis erat fundamentum hoc, quo ad significationem *pavoris* in חגא conclusio fieret; etenim non semper verbum פחד *pavorem* illum mentem loco moventem exprimit, sed ad *festinationem* sæpe & *accelerationem* pertinet; non secus ac Latinorum *trepidare.* Poëta Lib. 9. *Æneid.*

Ne trepidate meas Teucri defendere naves: id est, *ne festinetis* auctore *Servio.* Sic *Horat.* Scoliast. ad Lib. 3. Od. 27. *Trepidet*, id est, *properet*, *festinet.* Vid. etiam *Non. Marcell.* in voce. Res Eruditis satis nota. Eodem modo Hebræis פחד non parum sæpe simpliciter *festinare* notat. Hos. 3: 5. ופחדו אל יהוה *Et trepidabunt ad Jehovam*, i. e. *festinabunt.* Ab. Esra ad h. l. ישובו במהרה במרוצה פתע פתאם. *Redibunt festinanter, cursim, cito, velociter.* Idem in חרד altero *trepidandi* verbo observare est. 1 Sam. 16: 4. *Cum Samuel venit Betlehem, tum* יחרדו *trepidarunt seniores in occursum ei.* Aliud adhuc *trepidandi* verbum חפז in eundem usum adhibetur,

tur, quod vel ex Lexicis notum esse potest. Contra, quod non inutile fuerit monere, *festinandi* etiam verbis, *trepidandi* & *pavendi* notio subjicitur, uti in verbis בהל & חוש & מהר ad *Jobum* ostendi. Quid quod adeo non *metum* dicit פחד, & malam habet significationem, ut *lætitiam* etiam dicere atque bonam habere possit significationem: Ut Esai. 60 : 5. & Jerem. 33 : 9. Quid ergo de voce חגא si *pavorem* non notat, statuemus? Arabismus expediet nos; si invidiosum fuerit Arabismi nomen, ipse etiam Hebraismus noster. Scilicet vox חגוים, quæ ter in Sacro Codice occurrit, cujus ego singulare constituo nostrum חגא, unde regulariter iste pluralis est, א in ו ob euphoniam mutato. At quid Interpretes ita facere prohibuit? Veræ in voce חגוים significationis ignoratio. *Fissuras* enim dicere putant, quod loco nostro aptari nequit. Lxx. τρυμαλίας & ὀπὰς Vulg. *foramina* & *fissuras* exponunt: Judæorum Magistri consimiliter: *Kimchius* בקעי *R. Salomon* שברי. Nempe quum נקיקי הסלע sint *foramina petræ*, idem plane sonare חגוי הסלע sibi persuadent. *R. Salom.* חגוים *fissuras* derivat a חגג *loca titubationum*, aspera scil. & iniqua montium. *Kimch.* & *Ab. Esra* a rad. חגג *circulus* & fastigia præ-

rupta

rupta petrarum, quæ rotunda fere iis esse dicuntur, intelligunt. Neutra harum notationum ducit ad *fissuræ* significationem, quare eam effictam esse & nullius fundamenti satis constat. Utrique etiam formatio repugnat, & ratio denominationis ex æquo satis inepta. Hinc Clariss. Hotting. חגוים ex Arab. חגי حجي *constitit in loco* deducendum statuit, unde nomen حجي est ناحية tractus. Sic חגוי סלע essent *tractus petrarum*, quod nescio an non incommodi quid habeat. Ego חגוי הסלע proprie *asyla petrarum* sonare puto. Arabice radix חגא حجا ultima radicali per لجا *confugere* declaratur; & nomen חגא حجا & מחגא محجا per ملجا *refugium*, *asylum*. Altissima in petris loca, חגוים *refugia* dicuntur ab officio, quod præstant. Jerem. 4: 29. *In fugam versa est urbs.* באו בעבים ובכפים עלו Jes. 22: 5. שוע אל ההר. Vicissim *petra* notat *refugium*, unde in Psalm. totiens Deus סלע audit. Et talia in Arabismo innumera. Vidimus חגוים esse *refugia*. Inde in hoc loco nostro חגא commodissime *asylum*, *refugium* verto: *Et erit terra Juda Ægypto in refugium. Quum*

quis ejus, terræ Judæ tanquam aſyli, *mentionem fecerit*, vel potius, quia הִזְכִּיר *celebrare* etiam & *prædicare* notat: *Quum quis eam* Judæam, ſeu veram Eccleſiam aſylum propoſitam, *celebraverit* אליו יפחד *ad eum accurretur*, **naar dien ſal men ter haaſte lopen**/ *trepidabitur*, notiſſimo Hebraiſmo. Poteſt & aliter, ſed non ita commode. Hoc pacto ſenſus exurgit longe ab ceterorum Interpretum mente diverſus. In diverſum etiam, in quem nunc bene incido, abierat *Hieronym.* qui חגא a rad. חגג *feſtivitatem* dedit: *Et erit terra Juda Ægypto in feſtivitatem.* Quem ſenſum *Sanctius* & *Forerius* a *Polo* citati, amplectuntur. Hoc cum mea interpretatione eodem fere recidit, ſed quo minus aſſentiar, analogiæ repugnantia efficit.

CAP. XXII.

Verſ. 2. קריה עליזה

CIvitas exultans. Ita omnes Interpretes, tam Veteres, quam Recentiores. *R.* tantum *Jona* alieno plane & diverſo ſenſu hunc locum explicuit, ex uſu verbi Arab. علز, quod *tremorem* dicit & *furorem* ex morte inſtante. Ita ſentiebat *R. Jona*, quod ſtatim ſubjungatur: *Interfecti tui* &c. Sane ſignificationem hanc poſtulare videtur Jerem. 51 : 39. uti illic loci videbimus. Malo tamen hic cum plurimis facere Interpretibus. De diverſa tantum expoſitione eaque fundamento plane non carente monendum putavi.

Verſ. 3. מקשת אסרו

Lxx. σκληρῶς δεδεμένοι εἰσί. Vulg. *dure ligati ſunt:* quaſi a קשה. Sed hoc non ago. Illud docere volo, verbum אסר *ligare* poni pro *captivum ducere*, ut Arabicum أسر Abulphar. منهم من قتل ومنهم من أسر *partim interfecti ſunt, partim capti.* Sed hoc pluribus exemplis oſtendi ad Hoſ. 10:

10. ubi etiam ſic ſumi conjicio. Obſerves etiam velim ex hoc loco uſum pulcherrimum particulæ יחד, quam non advertunt hic Interpretes: *Cuncti principes tui fugerunt, partim,* ita יחד verto, *a ſagittariis capti ſunt: omnes qui inventi ſunt in te, captivi partim ſunt abducti, aut procul aufugerunt.* At Lxx. cur נמצאך reddunt ἰσχύοντες ἐν σοὶ? forte huc facit, quod Arab. وجد idem quod מצא *invenire* & *ſufficientem eſſe*, de *divitiis* & *opulentia* uſurpetur. *Des ſuffiſans.*

Verſ. 5. מקרקר קיר ושוע אל ההר.

Lxx מקרקר per πλανῶνται explicaſſe videntur. Vulgat. *ſcrutans murum.* Sic Syrus & Arabs etiam. Hodie fere קרקר *diruere* exponunt, aliis tamen aliter ſentientibus. Ad *Numer.* 24: 17. oſtendi *ſtruere* convenienter poſſe notare. Ea ſignificatio & hic convenit: *Dies eſt perplexitatis & confuſionis. Eſt qui reparat murum. Eſt qui clamat, Montes petite.* Hic eſt ſenſus; in tanta ex hoſtis adventu perturbatione, alios ad fugam ſe parare, alios ad defenſionem, exclamando, murum eſſe reſarciendum. Hoc plane convenit cum *vſ.* 10. ubi *domos* dicuntur

tur *dejecisse*, לבצר החומה *ad murum muniendum*. Vid. etiam quædam huc facientia in fine observationis ad Num. 24: 17.

Vers. 16. *Quid tibi hic, aut quis tu hic? quod excidisti tibi hic* קבר *sepulcrum.* חצבי מרום קברו חקקי בסלע משכן לו. *O tu in alto sepulcrum excidisti, & in petra* משכן.

Lxx. σκηνήν. Vulgat. *tabernaculum.* Alii *habitaculum, domicilium.* Atque cogitant hic de ædificiis superbis, quæ *Sebna* erexerit. Non omnino male; at monumentum & Mausolæum ni explicent, frustra sunt; neque vim vocis משכן satis intelligunt; quæ hic *tumulum* dicit & Synonyma est τῷ קבר quod ex tota oratione, & scopo textus, satis illustre est & perspicuum. Quum autem observatio hæc uni alterive S. Script. loco non parum lucis affundat, ex Arabismo hæc ulterius confirmabo. Arabice verbum שכן seu سكن *habitare* sæpe *sepeliri* notat, aut *decumbere in sepulcro.* Ita in Hist. Tamerl. p. 322. de morte principum:

تركوا فسيح قصورهم رغما الي
ضيق القبور

 Au-

Augusta relinquunt palatia, angustis pro sepulcris:

Tum subjungitur:

سكنوا الثري — وعاهم دون البلي

Habitant in sepulcro, atteritque eos vermis consumens.

Hic clare سكن *decumbere in sepulcro* est. Inde משכן *locus ubi habitatur* potest esse *sepulcrum*, & sic positam invenio vocem hanc مسكن in *Histor. MS. Taudadæ* Virginis Eruditæ; ubi quod prius قبر קבר dixerat, mox nomine مسكن insignit: alibi etiam in libro quodam impresso hoc usu sumtum legisse me memini; locum ipsum nunc ad manus non habeo. Non desunt tamen alia exempla quæ rem amplius evincant. בית *domus* بيت in *Camuso* inter alia per قبر קבר *sepulcrum* exponitur. Sic Eccles. 12:5. הלך אדם אל בית עולמו *Abit homo ad domum æternam*, id est, *ad sepulcrum*, uti recte *Chaldæus* בי קבורתא juxta cum plurimis Interpretibus; nimis enim arguta hic *Jarchii* commentatio, qui prophetice ad captivitatem Babylonicam respici putat. Sic porro أم *domus & sepulcrum* apud *Zjauh.*

منزل

منزل *mansio* etiam pro *sepulcro* sumitur uti in illo. المحسن حي ولو كان انتقل الي منازل الموتى *Vivit pius, licet translatus fuerit ad domos mortuorum.* Ipsum etiam verbum hoc sensu venit. Ita انزل 4 conj. a نزل *habitare fecit* invenio pro *sepeliit* in Hist. *Tam.* ubi de sepultura *Tamerlanis* hæc habet auctor. ومشي في تشييع جنازته الملوك والجنود حاسري الروس لابسي السود وانزلوه علي حفيده محمد سلطان. *Funus ejus sequebantur reges & milites demisso vultu, nigrisque vestiti* —— & *habitare fecerunt eum*, id est, *sepelierunt eum, eodem, quo Mahomedem Sultanum nepotem suum intulerant loco.* Consimiliter apud Latinos *domus* venit. *Marmorea domus* Tibull. 3 : 2. Et DOMUS ÆTERNA. in inscriptionibus. Sic & *Sedes.* Virg. *Quum sedibus ossa quierunt.* Hoc sensu in Lapidibus sæpissime legere est. Aliud est *habitandi* verbum ثوي. hoc pro *sepultum esse* poni ex *Camuso* nos docet *Golius.* Ita invenio in Hist. *Tamerl.* p. 322.

امسوا رميما في الثري وثووا الي
يوم النشور

Putrescunt in terra, & habitant, id est, sepulti sunt, in sepulcro jacent, *ad diem usque resurrectionis.* Ex hisce exemplis satis luculenter apparet *habitare* quandoque sumi pro *jacere in sepulcro* & משכן *habitaculum* esse *sepulcrum.* Hinc lux clarissima affulget *Psalmo* 16: vs. 9. ubi Christus de sepultura sua sic loquitur בשרי ישכן לבטח *Caro mea habitabit secure. Habitabit*, id est, *jacebit sepulta.* Nescio an vim hanc verbi שכן satis hic intellexerint Eruditi. Sic Psalm. 94: 17. כמעט שכנה רומה נפשי *Tantum non habitavit corpus meum in sepulcro.* רומה proprie *silentium* de *sepulcro* dici satis notum est. Vid. not. Belg. ad Ps. 115: 17. Sic Esai. 26: 19. שכני עפר *habitantes terram* vel *sepulcrum*; nam עפר *sepulcrum* notare dixi ad *Job.* 17: 16. plane uti *Arabsjades* supra citatus سكنوا الثري *Kimchius* & *Vulgatus Interpres* similiter capiebant שכן Nah. 3: 18. ubi tamen alia mihi videtur esse verbi vis. Consule, sis, quæ infra ad istum locum annotavi.

Verſ. 18. צנוף יצנפך צנפה כדור

Obſcurior aliquanto eſt vox hoc loco occurrens כדור quæ bis tantum in tota Scriptura ac in ſolo etiam *Eſaia* occurrit ſcil. hic & infr. 29: 3. Rabbini veteres, qui *ſphæram* כדור *Caddur* vocant, pariter ac recentiores, R. *Nathan*, *Kimchius*, *Abrabanel* aliique, quos ſequuntur *Pagninus*, *Mercerus*, *Schindlerus*, *Buxtorfius* ceterique Lexicographi ac Interpretes fere omnes כ in כדור ad radicem pertinere putant, collata in hanc rem voce כידור Job. 15: 24. Hinc in duobus *Eſaiæ* locis ubi כדור *Caddur* invenitur, aliud præterea כ ſupplere neceſſe habuerunt, ut ſenſum planum redderent. נחסר ממנו כ"ף הדמיון *Deeſt Caph ſimilitudinis*, ut monet *Kimch.* in *Libr. Rad.* Itaque כדור *Caddur* utrobique pro ככדור *Caccaddur* poſitum eſſe contendunt. Verum cum in nulla vicinarum linguarum veſtigium ſignif. iſtius, quam τῷ כדור tribuere ſolent, *pilæ* ſcil. ſatis recte, ſub radice כדר appareat, & ellipſis τȣ̃ כ dura ſit admodum, præſertim bis in eadem voce; ego malo כדור *Caddur* ſecundum analogiam Grammatices reſolvere in כהדור *Cehaddur*

ut ſcil. כ *Caph* hic non ſit radicale ſed ſeruile, & ipſum illud *ſimilitudinis*, quod utrobique ſupplere coguntur Interpretes; ita *Ab. Eſra* monuerat *Caph* in כדור *Caddur* ſervile eſſe & pertinere לדמות *ad ſimilitudinem*; *volutando volutabit te tanquam pilam* כדור *Caddur*. Ipſa vox *pilam* notans eſt דור *dur* de quo ne quid amplius dubites, rem altius ex Arabiſmo repetam.

Hebræis veteribus radix *Dur* דור quæ hodie in *Lexicis* ſignif. *habitandi* nota tantum eſt, primario ſignificavit *circumegit*, *in gyrum egit*, *in orbem egit*; quam ſignificat. ſub radice دور דור nobis conſervarunt Arabes. Arabice دور eſt *circumire*: in 2. conj. دوّر *vertere* & *in gyrum*, *orbem agere*: in 4. conj. etiam *in orbem egit*: unde in paſſ. اديربه *Udira bihi*, *vertigine capitis laboravit*, proprie *in orbem actus fuit*; in decima *circumivit*, *gyrum duxit* circa aliquid, & intranſitive *rotundus fuit*. Hinc jam דור eſt *pila* a *rotunditate*, vel quod *circumagatur* ut גלגל a גלל. Hinc etiam *habitare* דור *Dur* vocatur, reſpectu habito ad mores hominum ſedes novas & habitacula figentium, qui ſe domuſque ſuas in figuram rotundam recol-

recolligunt, quomodo *Americani* hodiedum; ita دارة in plurali دور רור Arabibus est *tribus*, *vicus*, in rotundum collectus, & دوارة רוארה *tentoriorum orbicularis vicus pagusve*, quales *Scenitæ* habitare solent; effecit quidem vetustas, ut a proprietate verbi recessum fuerit, eaque oblivioni quasi data: verum ita solent in omnibus linguis verba ab antiqua significatione recedere, inque aliqua, quæ a prima deducta esse fere non animadvertitur, remanere. Porro ab hac prima signif: derivatum etiam est דור Dôr, quod modo *tempus* modo *homines ipsos* notat. *Tempus* quidem *Dor* audit a periodica revolutione, uti دور apud Arabes, de anni ac temporum revolutione usurpatur: *hominibus* vero qua ratione nomen a *circumvolutione* fuit tributum? hoc ut inveniam observari velim *Dor* דור proprie dicere *homines* seu *generationem*, non viventem jam aut præsentem, sed venturam & successive generandam. Id patet planissime ex Jos. 22: 27. *Quia illud* (altare) *testis est inter nos & vos* ובין דורותינו אחרינו & *inter generationes nostras post nos*. Vides ut cum hominibus viventibus conjungantur *generationes eorum*, tanquam alii homines

demum venturi: ex quibus colligo nomine דור *Dor* appellari *homines*, quatenus inter eos decedentes & succedentes fit quædam *revolutio* quasi ac *circulatio*. Tandem דור & מדורה *rogus*, *pyra* hanc significat. arguunt, ligna enim ejus in *orbem* aggregari solent, denique flamma in *orbem* fere ascendit.

Antequam finem observationis ad locum hunc faciam, moneo Interpretes in eo vertendo proprietatem verborum Hebraicorum non retinere, nam ita ea exprimunt: *Volutando volutabit te volutatione, tanquam pilam*; ut Belgæ: **Hy sal u voortrollen** / &c. cum tamen צנף nil dicat præter *obvolvere*, uti patet ex Levit. 16: 4. & derivatis צניף & מצנפת; Itaque potius exponendum puto. *Obvolvendo obvolvet te tanquam pilam*, hoc est, *in figuram quasi globosam te colliget*, *tanquam pilam*, **opklouwen als een klouwen** / quo facilius de loco te deturbare ac per regiones dispergere possit; ita enim Deus sæpe dicitur impios habere tanquam *pilas*. Ps. 83: 14. *Deus mi pone eos* כגלגל *tanquam pilam, tanquam stipulam coram vento.* Et sic Esai. 17: 13. Quod autem sequitur אל ארץ per ellipsin satis familiarem explicari debet; *ad regionem*; ac si esset *ut protrudaris ad regionem* &c. Ita proprietatem rad. צנף retineo.

CAP.

CAP. XXVI.

Verf. 3. כי בך בטוח

PLurimi Interpretes hæc ita vertunt: *Quia in te ſperatur*, ut Belgæ: **want men heeft op u betrouwt.** Non rejicio, quin magis etiam eo propendeo: tamen quia verba alium etiam patiuntur ſenſum, nihilo priori illa deteriorem, eum non prætermittendum puto. Ita verti poteſt: *In te eſt, in quo ſperetur*, ſeu *tu es cui confidi poſſit*: בך *in te* pro *tu*, ut בצל *in umbra* pro *umbra* Eccleſ. 7: 12. & ביה שמו *in Jah eſt nomen ejus*, id eſt, *Jah* Pſ. 68: 5. quem uſum alibi ex Arabiſmo uberius demonſtravimus. Sic ל etiam eſt pleonaſticum: unde למלך 2 Reg. 7: 2. eſt ſimplic. *Rex*, quæ etiam alias ulterius explicavimus; inde eſt לך *tu* ſimplic. Jer. 20: 4. uti hic בך. *L. de Dieu* ad *Jerem.* 17: 4. בך mihi hic eſt nominativi caſus. Porro בטוח eſt *cui confiditur*; hunc enim uſum partic. paſſ. induunt. Arab *Dominus* eſt مخدوم proprie *cui ſervitur* a خدم *ſervire*, مكتوم eſt *cui ſecretum confidi poſſit*. In Hiſt. Tamerl. a كتم *tegere*. مغبون *Cui oculi præſtringintur*. Et

ut

ut idem plane exemplum habeas مامول est *in quo sperari potest* ab امل *sperare*: ita de Deo dicere solent. الله خير مسول ومامول. *Optimus est Deus qui invocetur & in quo speretur*: שאול & אמול seu בטוח. Sic & Alcor. Sur. 22: 72. ضعف الطالب والمطلوب *Qui quærit nihil est & qui quæritur* ex Diis fictitiis. Eodem modo de homine diceretur בוטח *qui confidit*, Deus vero ipse esset בטוח *cui confiditur*. Certe vs. sequens ita postulare videtur; *confidite itaque in Jehova*, quia ipse est בטוח *& in eo* צור *rupes est æterna*, quæ tutissimum præbet & inexpugnabilem refugium.

CAP. XXVIII.

Vers. 20. קצר המצע מהשתרע

NOn uno hæc modo ab Interpretibus capiuntur. Nihil sani Veteres. Lxx. οὐ δυνάμεθα μάχεσθαι. *Vulg. Coangustatum est stratum, ita ut alter decidat.* Cur מהשתרע vertat *ita ut alter decidat* non video, nulla enim talis signif. vestigia apparent; sensum exprimere voluit, sed hoc non est considerare, sed quasi sortiri, quid vertas.

At

At Lxx. unde illis השתרע est μάχεσθαι? ex Arabismo, ubi שרע seu شرع & اشرع est *intendere*, *dirigere hastas*, uti in bello. Sed hæc hactenus. Ad veram quidem verbi obscuri notionem nihil illi. Neque felicius hic egerunt recentiores, propius tamen accedere videntur: volunt nempe שרע esse *redundare:* Ita omnes *Lexicographi* &, quod miror, etiam *Gussetius*. Auctor est *Kimchius*, qui in *Lexico* suo שרע per עדף declarat, quod est *redundare*. Fundamentum hujus interpretationis est in Levit. cap. 21: 18. & 22: 23. solis præter nostrum, hunc, quem expendimus, locis, ubi radix שרע usurpetur. Quod si æquo rem animo ponderare velimus, mirum videri poterit, quomodo signif. hæc Eruditis placere potuerit; adeo locis, ubi legitur, parum quadrat. Quis enim sensum hunc ferat? *Brevior est lectus, quam ut redundet*; plane etiam *Levitici* locis ea non convenit, nam שרוע quod exponunt *redundantem* membris scil. qui membra habet superflua, τῷ קלוט opponitur Levit. 22: 23. quod non *membro aliquo carentem*, ut prave etiam docent nonnulli, constanter licet, denotat, sed cum ex partibus, quæ geminæ sunt, una justo brevior est & contractior. Ita Hebræi

bræi omnes, *Chaldæi* item, *Jonathan* & *Onkelos*, *Arabes* excusi duo, *Samaritanus*, ac in universum fere omnes; ne autem dubites hisce assentiri, rem ex Arabismo, quod hactenus non factum video, confirmatam dabo. Magnus quidem *Bochartus* Vir summæ eruditionis, quique in omni doctrinæ genere primas tenet in *Hieroz.* Hebræum קלוט contulit cum Arabico قلطي quod *nanum* notat aut *pumilionem*, ac de *catellis* pusillo corpore, quos *Melitæos* veteres dicebant, vulgatissime usurpatur: الكلب القلطي כלב קלתי *canis Melitæus* sæpe apud *Damirium*. Ipse tamen ὁ πάνυ alibi docet Arabicum قلطي *Kalati* a Græco καλαθίνη, quod est *Melitææ* catellæ in *Adæi* Epigr. nomen, quod *calatho* circumferatur, deduci potuisse. Quid si *Kalati* sit ipsum *Melitæus*: qui enim φοίνικα in قوقيس *Kaukis*, *Phocam* in قوقي *Kauki* corrumpere potuerunt, cur non ex *Melitæo Kalati* effingerent. Quid quid sit, illud certum videtur *Kalati* قلطي esse vocem recentiorem & extraneam, unde Hebræum קלוט solide illustrari nequit. Ego ita instituo. Arabes Hebræum קלט non

sub

ſub قلط, quam radicem ne agnoſcunt quidem, receperunt, ſed ſub قلص ſeu קלץ: ut enim Chaldæi & Arabes Hebræum ץ fere ſemper in ט, ſic contra ט in ץ ſolent mutare. קלט ergo ſeu قلص Arabibus eſt, *contraxit ſe in unum, contracta fuit res.* Belg. **krimpen**; ita de panno, quod lotura contrahitur, dicunt قلص. De membris etiam corporis humani. *Hiſt. Sarac.* p. 111. افوه بشفته العليا يقلص *Magno erat ore, labrum autem ſuperius corrugatum habebat & contractum.* Illuſtrius adhuc & quod rem conficit eſt exemplum in *Hiſtor. Tam.* pag. 301. ubi قالص ſeu קלוט talem, qualem ſupra diſcripſi denotat, ſcil. qui ex partibus corporis geminis unam habet juſto contractiorem. Tamerlanem enim, quem leviter claudicaſſe accipimus, unde & *Claudum* eum *Scytam* vocitat auctor; quique adeo alterum pedem altero breviorem habebat & contractiorem, loco citato قالص, id eſt, קלוט appellat. Si ergo קלוט non *deficientem membro*, ſed *contractum* juſtaque ejus proportione deſtitutum, prout evicimus, ſignificat, ei oppoſitum שרוע non membris *redundantem*, ſed eis juſto longioribus nec proportionem ſer-

ſervantibus præditum notare neceſſe eſt: unde efficitur שרע non eſſe *redundare*, ſed ut קלט *contrahi*, ita contra שרע *extendi*, & *in longum protendi* ſignificare. Hæc vera & unica hujus verbi notio, qua nulla convenientior excogitari poſſet loco Jeſaiæ. *Brevior eſt lectus, quam ut in eo quis ſe extendat*. Atque hic quidem plurimos ex Eruditis aſſentientes habeo, qui ita verba exprimenda eſſe facile viderunt, quo nomine etiam laudandi ſunt *Belgæ*, qui habent, **dan dat men ſich daar op uitſtrekken konne.** Fundamentum quod ita verterent, præter ſenſum ac orationis ſeriem habuerunt nullum. Recte tamen ita verſum eſſe ex Arabiſmo certo conſtat. Arabibus ſcil. radix شرع ſeu שרע *extendere* notat aut *in longum protendere*. شرعت الناقة عنقها *Collum protendit camela:* شرع الذابل *directam extendit haſtam*. Hiſt Tam. p. 340.
وقد شهروا للعدوان الحسام
وشرعوا لفتك النيزك.
in edit. impreſſa male شهر legitur, & نيزك vox nihili: *Et inimicitiæ gladium vibrarunt, haſtamque nefandorum facinorum protenderunt*. Et p. 335. شرع بالمخالفة الرديني *Haſtam rebellionis projecit*. Hinc شراعي

شراعي *longa hasta.* Iterum Tim. pag. 286. وشرعت النوابل *tremulæque directæ* aut *protensæ sunt hastæ.* Tandem, ne plura cumulemus, illustris est locus pag. 115. ubi شرع cum من, quod *extendere* est, ut Synonymum jungitur: وامتدت الاعناق للضراب وشرعت النحور للطعان *Collaque gladiorum ictibus extensa sunt, & jugula hastarum confossionibus protensa.* Vides شرع cum من conjungi, illud autem eodem etiam sensu, quo השתרע apud Esaiam, usurpatur, præsertim in 5. conjug. تمدد quod est *pandiculari*, somnolenti more sese extendere. Ita in *Alcamus* in radice فهد *phahida*, ubi illam hoc pacto exponit: اشبه الفهد في تمدده ونومه *Phahida est Phehed*, id est, *lyncem somno ac pandiculatione referre.* Hinc dubium non esse puto, quin השתרע sit *pandiculari, extendere se*; שרוע etiam, non qui membra habet superflua & redundantia, sed qui ex duabus corporis partibus unam justo longiorem habet & extensiorem.

CAP. XXIX.

Verſ. 3. חניתי עליך כדור

LXX. ὡς Δαβὶδ, qui כדוד legerunt. Lexica docent כדור eſſe *pilam & pilatam aciem*; utrumque prave. *Pila* non eſt כדור ſed דור, uti ſupra ad Cap. 22: 18. oſtendi. Multo minus כדור eſt *pilata acies*. Ex ſignif. *rotunditatis*, quam radici דור loc: cit: vindicavi, expone; *Caſtra metabor contra te tanquam in orbem*; corona te & indagine cingam, uti in obſidionibus fieri ſolet: præclare Belgæ: **Ik ſal een leger in 't ronde om u ſlaan.**

CAP. XXX.

Verſ. 18. ולכן יחכה יהוה לחננכם ולכן ירום לרחמכם:

P*Ropterea exſpectat Dominus, ut miſereatur veſtri; & ideo exaltabitur parcens vobis.* Ita Vulgat. eodem modo Lxx. Alii aliter. Senſum turbat aliquantum illud ירום. R. Salomon hoc per יתרחק *exſpectabit, morabitur* exponebat, hoc ſenſu: *Exſpectabit Deus & tardabit veſtrum*

miſe-

misereri. Hanc expositionem Vir Doctus ex Arabica Lingua firmari dicebat, ubi רום esset *morari.* Quid viderit nescio; illud scio روم Arabice id non notare, sed *quærere, expetere, velle;* perpetuo ita utuntur. Histor. Tamerl. 302. لما بلغ من دنياه المرام *Quum fortunam, quam expetebat, attigisset:* & mox: فيما يروم *Quod expetebat.* Et p. 406. اذا كان له في مكان روم *Quum locum aliquem petebat;* & sic semper apud omnes auctores, quos vidi, nunquam *morari.* Ex hac signif. locum hunc percommode explicari posse monui ad Job. cap. 17: 4. & חכה. & רום, si Arabicam signif. admittamus, esse synonyma. Fateor tamen, illud mihi ob frequentissimum verbi רום in alia signif. usum nunc non admodum placere, ignorationemque locutionis profiteri malo, quam vulgatissimam & infinitis exemplis stabilitam significat. deserere. Peculiare autem aliquid in hac phrasi esse mihi persuadeo; vide itaque, an hæc placeant. רום *altum esse,* dein *efferre se, gloriari* notat; inde ita capi potest; *Avide exspectabit ut misereatur vestrum, & gloriabitur in vobis parcendo;* ירום *gloriabitur,*

bitur, eſt *tanquam glorioſum ſibi expetet*. Similis eſt locutio apud Sadium in Guliſtan, p. 112. اعيان اين مملكت بديدن او مفتخرند *Regni hujus optimates illius videndi ſtudio flagrant:* Ita Gent. vertit. In Perſ. eſt; *gloriantur in conſpectu ejus*, id eſt, *ejus præſentiam & conſpectum ſibi glorioſum expetunt*. Hæ duæ Interpretationes ſenſum continent menti plurimorum Interpretum contrarium; qui non breve fore malum vſ. præc. denunciatum, ſed longinquum & aliquamdiu duraturum his verbis indicari volunt. Ideo Jarchi ירום per יתרחק declarabat, *longe aberit a vobis parcendo*. Putem eum a ſignif. verbi רום non declinaſſe, ſed ejus rariorem uſum aliquem ſpectaſſe, ac ſi ירום, quod proprie *altus erit* notat, pro *longe aberit* quaſi *in altum remotus* uſurpatum fuerit, quod adeo alienum non eſt; *alta* enim *remota* ſunt & *longinqua*, ut contra רחוק *longinquum* alicubi pro *alto* ponitur; hoc libentius admitterem, ſi ſcriptum eſſet ירום מרחמכם. Ad ulteriorem locutionis rationem quædam ſuccurrunt, quæ ab Rashii mente non aliena ſunt, paulo tamen diverſa. Nempe *altum eſſe*, *efferre ſe* aliquando poni video pro *recuſare*, *abſtinere*. Abulphar. p. 354. *Dicitur primum ſapientum*,

tum, *qui notatus eſt*, *quod ſe Regum famulitio addixerit*, *fuiſſe* Ariſtotelem, *cum Philoſophi priores*, Pythagoras, Plato, Socrates يترفعون عن ذلك *ab eo abſtinerent*. Ita Cel. Pocok. in Arabico eſt: *Alti erant ab eo*, ſeu *eo altiores erant*. Sic in Hiſtor. Tamerl. pag. 48. تشامخ *altum eſſe* cum تابي quod *recuſare* notat, conjungitur.

Verſ. 20. לא יכנף עוד מוריך

Lxx. plane aliene, οὐκ ἔτι μὴ ἐγγίσωσί σοι οἱ πλανῶντές σε. Propius Vulg. *& non faciet avolare a te ultra Doctorem tuum*. Sunt qui מוריך hic *pluviam* reddunt, inter quos *Calvinus*. Sed longe maxima Interpretum pars *Doctores*, vel etiam ſing. *Doctorem* intelligunt, puta Chriſtum: hic לא יכנף עוד. Lxx. & *Vulg*. quomodo יכנף reddant vidimus. *Chald*. יסלק *tollet* reddit: *Kimch*. לא יאסף ולא יעצר *non colligetur* ſeu *inhibebitur* מוריך *pluvia tua*; ita enim *Kimch*. mavult. Addit ודומה לו בלשון רבותינו ז"ל שקורין לאסיפת העם ועצירתם כנופיא *Et ſimile eſt ei in lingua Rabbinorum*, *ubi collectioni & coactioni populi nomen* Chinnuphja *dant*. Revera כנף *Chald*. eſt colligere: at primo מוריך non eſt pluvia; deinde pluvia *colligi* non dicitur quum inhibetur.

betur. Pergit *Kimchius*. ויש מפרשים׃ לא ירחק׃ כלומר׃ לא יהיה בכנף הארץ *Sunt etiam qui exponunt, non longinquus erit, ac si diceret; non erit in* כנף *ultima terræ ora;* atque tunc מורך *Doctorem* exponere oportet. *Ab. Esram* respicit *Kimch.* qui ita locum explicuit. Alio adhuc modo *Jarchius:* לא יתכסה ממך בכנף בגדיו *Non abscondetur a te ora vestium suarum.* In rationem nunc tanti dissidii inquiramus. Scil. כנף tria notat, *alam, oram* vestis & *oram* regionis. A priori signif. Vulgat. *avolabit*, quomodo & Belgæ. A secunda Jarchius, *tegetur ora vestis.*

Ab ultima Ab: Esra, *in oram remotam recedit*. Trium harum interpretationum sola *Jarchii* vim conjug. *Niphal* retinet atque hoc nomine laudanda. Cel. *Hotting.* in *Smegm. Orient.* יכנף, exponit *custodietur*; nam, inquit, كنف Arab. est *cingere, custodire*. Vellem mentem suam amplius aperuisset Vir Doctiss. mihi enim quoquo modo verba vertam sensui hoc non satisfacere videtur. Quid enim illud *custodietur?* an in *carcere?* atqui hanc vim Arabes in verbo كنف non agnoscunt; an *custodietur*, id est, *protegetur?* Arabicum quidem hoc; at loco huic minime aptum, quod verba sequentia inspicienti liquidum erit. Tentabo & ego,

num

num forte vera dicere possim. Arabice كنف præcipua & propria significat. est *tegere*; & كنيف *tegumentum*, *velum*; *clypeum* notat eadem vox a sign. *tegendi*, ut מגן Hebr. a גנן, & סתר Psalm. 119: 114. etiam *clypeus* a סתר *tegere*, *abscondere*; in eo autem loco סתר esse *clypeum* ostendit Arabicum سترة quod eam signif. habet. Porro كنيف est *tugurium*, quod est a *tegendo*, ut Hebr. סכה a סכך. Tandem *cingere* & *custodire* primariam agnoscunt *tegendi* notionem, ut in גנן *protegere* Arab. simpliciter جن *tegere*; & in סכך. Vel *custodire* & *juvare* اكنف ab *alæ* & *tutelæ* signif. in Hebr. כנף *sub alas* & *in tutelam recipere*. Hæc argumento sunt, Arabicum كنف primario *tegere* notare, quod idem in Veteri Hebraismo obtinuisse hicce locus ostendit; & clarius derivata. Ut כנף *ala*, avis *operimentum*, & ab aeris injuria *tutamen*. Metaph. כנף est *protectio* a *tegendo*; vel potius ab *ala*, quasi *sub alas recipere*, instar avis quæ pullos fovet & sub alis tutatur; interim satis manifesto ad *tegendi* notionem, a qua *ala* nomen traxit, respicitur. כנף etiam est *ora* vestis, quod *alam* referat; tandem est *ora* regionis, quæ ul-

tima est ordine significatio, in qua *alæ* ratio non habetur, sed *oræ* tantum vestis. Sic حاشية *ora* vestis, & regionis in Hist. Tamerl. 307. اطراف ibid. *regiones*, proprie *oræ*. Et sic plurima *oræ* nomina. Hæç adjicere lubuit, ut significationum originem & progressum videres. Nunc in viam redeundum est. Est ergo verbum כנף propria sua signif. *tegere;* inde locum nostrum verto: *Non tegetur amplius Doctor tuus, sed oculi tui videbunt Doctorem tuum.* Christus, cujus hic adventus in carne prædicitur, fidelibus V.T. *tectus* erat per cerimonias legales, quarum ablationem avide exspectabant; unde hoc pacto orantes inducuntur: *Exspecto Dominum qui faciem suam tegit* &c. Dominus autem ille Messias est. Non possum hic non addere, quod aliquibus forte alienum videbitur, in verbo יכנף *alæ* etiam signif. retineri, & eleganter exponi posse: *Alis non amplius obtegetur Doctor tuus;* Filius scil. Dei, quem hic per Doctorem intelligi diximus, in Sanctuario alis Cherubinorum tegebatur quasi; is enim est de quo David Psalm. 80: canit יושב הכרובים הופיעה *O qui sedes inter Cherubinos effulge, & appare;* ne amplius gloriam tuam intra Sanctuarii terminos & Cherubinorum alas

alas contine, ſed effulge per illuſtrem tuam apparitionem. Ita in כנף primam *tegendi* notionem retineo, & ſecundam *alæ* non prætermitto. Sed præſtiterit forte ſimpliciſſime expoſuiſſe.

CAP. XXXVI.

Verſ. I. שׁוֹדֵד תּוֹשַׁר כְּנַלֹּתְךָ

OCcurrit hic loci verbum obſcurius, כנלתך, quod alibi non exſtat, niſi in derivato apud Jobum מִנְלָה. Radix vulgo ſtatuitur נלה & exponitur, *perficere, abſolvere*. Hanc notionem ſuggerit præced. התים cum quo jungitur. Puto radicem potius conſtituendam eſſe נול, ut Arabice نول quia ל nunquam immediate ſequitur נ præſertim in principio, tam apud Hebræos quam Arabes, Syros, Chaldæos &c. mihi ſaltem nullum unquam exemplum obſervatum fuit, & Arabum Grammatici linguam ſuam id non admittere expreſſe monent. Ut ut ſit, ſive radix ſit נול ſive נלה illud certum manet, non parum ejus ſignificationem ex Arabico نال illuſtrari. Id verbi late patentis admodum eſt ſignificationis; ea tantum, quæ ad uſum

hujus loci accedunt, exempla proferam: Tim. pag. 53. ان نصرت نلت قصدي *Si victor evado, inceptum meum perfecero.* Et pag. 402. نيل الاماني *Damnari voto.* Abulphar. pag. 247. *studium suum adhibent* الي نيل فضايل النفس الناطقة *ad virtutes animæ rationalis acquirendas.* Toph. pag. 197. اى لذة ينالها اى شهوة يقتضيها *aut voluptas, qua fruatur, aut libido, quam expleat.* In his نال respondet Latin. *consequi, acquirere, perficere*, ut & in Toph. انتهى الي النيل *ad summum pertigit.* Notat etiam *acquirere divitias.* Ut in Alcor. Sur. 9: 75. Et in illo Poëtæ:

ينال الفتي من عيشة وهو جاهل
ويكدي الفتي في دهره وهو عالم

Est qui bonis affluit vitæ quamvis insipiens.
Et est, quem dure habet fortuna, quamvis sapientem.

Hinc نيل & منال omne quod quis acquirit; *divitiæ, opes*, unde מנלה Job. 15:29. non *perfectio* est, sed *fortunæ, opes, possessiones*, idem fere quod præced. חיל.

Vers.

Verſ. 12. קוצים כסוחים

Vulg. *ſpinæ congregatæ*. Lxx. ἄκανθα ἐῤῥιμμένη. Noſtri fere כסח *ſuccidere* exponunt auctoritate Rabbinorum. *Kimch.* hic *ſpinæ* כרותים *ſuccifæ*. *Jarchi* קצוצים *amputatæ*. Uterque ad *Targum* provocat, ubi זמר *putare* per כסח declaratur. Signif. quidem illa non inconveniens eſt; attamen convenientiorem puto eam, quam Arabes ſub كسح habent. *Verrere* ſcil. & *everrere*, unde كساحة *purgamentum*. Expono itaque: *Spinæ everſæ*, vel *converſæ*, *quæ igne cremantur*. Sic ſupra cap. 5 : 25. ותהי נבלתם כסוחה בקרב חצות. Lxx. & Vulg. *Ut ſtercus*, tanquam ſi כ eſſet ſimilitudinis; alii: *Cadaver eorum exciſum erit*. Malo: *Cadaver eorum everſum erit, converrendo ejectum in medium platearum*. Ultimus eſt locus Pſ. 80 : 17. שרפה באש כסוחה Lxx. & Vulg. *ſuffoſſa*: male. Vulgo; *igne combuſta & exciſa*. Atqui ordo ſic non conſtat. Verte: *Igne cremata & everſa*. Cineres combuſti everruntur. Aliis in locis hoc verbum non legitur.

Verſ. 20.

Verſ. 20. אהל בל יצען בל יסע יתדתי·

Tentorium, cujus paxilli non . . . . nec transferentur. Lxx. qui יסע κινηθῶσιν reddebant, יצען verbo æquipollente σεισθῶσιν expoſuerunt. Eadem ratione Vulg. צען *transferri* reddidit. *Chaldæus* משכנא דלא מתפרק *Tabernaculum, quod non revelletur.* Proprie התפרק *rumpi* notat; inde eſt, quod in Lexicis noſtris צען *diſrumpi* exponatur. Inepte *Kimchii* Pater יצען a rad. יצע deducit, formæ בנין & אלמן &c. Non dubito quin veram verbi ſignif. nobis ſuppeditet Arabia. Arabice ظعن טען eſt *transferri, moveri de loco in locum, proficiſci,* idem quod נסע Abulphar. pag. 415. امنهم على نفوسهم واموالهم وخيراتهم بين الاقامة والظعن *Securitatem ipſis conceſſit, bonis fortuniſque eorum, ſive manerent, ſive inde migrarent.* Ita & in Alcorano اقامة *in loco ſubſiſtere,* & ظعن טען *proficiſci, migrare* opponuntur Sur. 16: 82. Arabes pro Hebr. צ fere ſemper ظ *Dſal* habent. Sic pro צל eſt ظل, pro צמא eſt ظمي, pro

עצם

עצם عظم, pro צלע ظلع, & ſic infinita alia. Patet hinc non ſatis attendiſſe Cel. *de Dieu*, quum ſcribebat Arabiam nihil hic ſubſidii ferre; ipſe autem Æthiopum uſum advocabat, quibus ſenſu *vehendi* uſitatum eſt verbum; quod cum uſu Arabum convenit, unde transſumtum eſt. ظعينة eſt *pilentum camelinum*, quo quis vehitur. Conveniunt hoc modo צעה & צען, ut apud Arabes قسا & قسن *durum eſſe*, شجا & شجن *triſtari*.

CAP. XXXV.

Verſ. 7. והיה השרב לאגם וצמאון למבועי מים׃

VOx שרב obſcurior eſt. Lxx. ex ſenſu ἄνυδρον vertunt, ut & Vulgat. *aridam*. שרב, uſu *Chaldæorum* in *Targumim* id comprobante, *æſtum* proprie notat, & ſic ſumitur infra cap. 49: 10. inde intelligunt vulgo in hoc loco, *terram aridam*, *æſtu torridam*. Satis hoc convenit quidem, attamen peculiarem quandam notionem hic loci illud שרב induere videtur, & idem eſſe quod apud Arabes voce hinc de-

desumta شراب. Arabibus pecul. ea vox designat, *vaporem quendam meridiano fere tempore eminus in desertorum planitie speciem aquæ, aut vasti lacus referentem, quam ab arenis repercussi solis radii efficiunt.* Alcoran. Sur. 24:39. الذين كفروا اعمالهم كسراب بقيعة يحسبه الظمان ماء *Eorum, qui impii sunt opera instar vaporis sunt* בשרב *in planitie, quem sitibundus aquam existimat.* Sensus est: opera impiorum, eos non aliter ac שרב sitientem צמא spe sua destituere & frustrare. Sic & in Histor. Tamerl. pag. 370. ملا الفضاء كسراب بقيعة يحسبه الظمان مـــــاء *Campum implebat instar vaporis in planitie, quem sitiens aquam reputat.* De iis qui vana & inania hujus mundi sectantur, iisque decipi se patiuntur, vulgari proverbio dicunt يخاض على عرض السراب *Speciem petit* τȣ̃ שרב *aquæ apparentis.* Cel. *Golius* ad hoc proverbium & in notis ad *Affragan.* annotat *Curtium* Lib. 7. de hac aquarum apparente in desertis specie quædam tradidisse: nempe refert, *quod æstivi solis vapor arenas accendit, quodque immodico terræ fervore, excitata caligine, camporum non alia, quam vasti ac profundi æquo-*
ris

ris species est. Hanc ergo, ut dixi, speciem aquæ lacum referentem שרב vocant Arabes; atque hinc apparet, quam pulcre *Esaias* אגם *lacum* τῷ שרב opponat, atque hoc in illud conversum iri promittat. Sequitur בנוה תנים רבצה חציר לקנה וגמא. Junius: *In habitaculo draconum*, in *cubili cujusque eorum*. Scilicet volunt fœmin. affix. in רבצה distributionis vim habere, quia alias cum præc. תנים conjungi nequiret. Nugæ. Verto: *In habitaculo*, ubi *dracones recumbebant*: Suppleo אשר. Ad verbum; *in habitaculo*, אשר in quo, *dracones accubitus ejus* pro *dracones accubitus eorum* Hebraismo solenni pro *draconum accubitus*. Nihil moror, quod Cel. *de Dieu* a Grammatica alienum dicat, ut singul. fœmin. cum plur. mascul. jungatur; mitor potius Virum in Orientalibus non hospitem id existimasse, cum hac constructione nihil apud Arabes sit frequentius. In Histor. Tamerl. بحار اذا هي تمور *Maria ecce illa fluctuat*, pronomen est & verbum fœmin. cum plur. masc. p. 2. ejus Hist. اقاليم عمروها *Climata coluerunt eas*; pro *ea*. Sic بحار مملكته جارية *Maria Imperii ejus fluebat*, pag. 94. ديار بكر استخلصها ibi ديار est plur. masc.

ها

هـا affix. ſing. fœm. plane ut hic. Alcor. Sur. 7: 178. لهم اعين لا يبصرون بها *Oculi eis ſunt, quibus non cernunt:* in Arab. eſt, *cum qua.* Ibidem اذان لا يسمعون بها *aures, quibus non audiunt.* In omnibus his id obtinet, quod *de Dieu* fieri poſſe negabat. Quo plura? ſemper ita Arabes. Nec aliter Hebræi. Job. 39: 14. רננים תעוב ביציה & 14: 19. מים תשטף ספיחיה *aquæ, inundant effuſiones earum terram*, ad quem locum etiam oſtendi ſingul. fœmin. cum plur. maſc. copulari.

CAP. XLI.

Verſ. 2. מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו׃

LXX. Τίς ἐξήγειρεν ἀπὸ ἀνατολῶν δικαιοσύνην, ἐκάλεσεν αὐτὴν κατὰ πόδας αὐτῦ· Laudo quod צדק *juſtitiam* vertunt, non *juſtum*, ut ſolet: eorum tamen verſio incommoda eſt, nec convenientem fundit ſenſum cum ſequentibus. Inde eſt, quod *Vulg.* צדק *juſtum* dederit, quomodo ex noſtris non pauci. Alii tamen vim ſubſtantivi retinentes ita vertunt: *Quis ſuſcita-*

vit

vit ex oriente eum, quem *justitia advocabit ad pedem ejus*. Hæc L. *de Dieu* versio est. Celeb. Interpres ita: *Quis ex Oriente suscitavit* eum, cui *justitia occurrebat ad pedem*; non a קרא sed a קרה. Mihi קרא retineri placet. Videant Eruditi, an commodior hic sit sensus? *Quis suscitavit ex Oriente, quem justitiam edocuit ad pedes suos*: קרא *vocare* est, & *legere*; unde ad verbum verteres, *cui legit justitiam ad pedes suos*. *Legere* & *legendo docere*, unde *Lectorum* nomen. Ita Arabice קרא usitatissimum est, unde قرا in *Lex. Golii* expositum invenies: *Legit, Prælegit alteri: legendo docuit*: notat etiam *didicit* cum علي unde nihil in Abulphar. frequentius quam قرا عليه *legit sub eo*, id est, *didicit ab eo*; sed قرا العلم est *scientiam docere* apud eundem non uno in loco. Sic درس *legere* & *docere*, unde مدرس *Lector* & *Doctor* in *Abulphar*. مدرسة *Academia*, locus ubi legitur.

Ad pedes magistrorum discipulos edoceri solitos notius est, quam ut de eo quicquam dicere necesse sit: quis enim illud *Pauli* ignorat, qui se ad pedes *Gamalielis* institutum dicit. Hoc sensu לרגלך, sumebat *L. de Dieu* Deut. 33: 3. Ceterum nunc non

inquiro, quisnam ille sit, de quo propheta hic loquitur; *Abrahamus*ne an *Cyrus* aut *Paulus*, vel denique, ut alii volunt, *Christus*, inter quos *Hieronymus:* parum id ad rem meam facit, quisquis enim ille fuerit, justitiam Dei edoctus recte dicetur.

Vers. 26. *Qui annunciavit à principio*, &c.
ונאמר צדיק.

Vulgat. *Et dicemus, justus est.* Rectius LXX. καὶ ἐροῦμεν ὅτι ἀληθῆ ἐστιν· ubi tamen rectius ἀληθὴς *verus est;* non *vera*. Arabice صدق notat *verum esse*, & صديق & صادق *verus*, *verax*. In eodem negotio prædictionis Alcor. Sur. 21: 39. ويقولون متى هذا الوعد ان كنتم صادقين *Quandonam erit, quod promittitis? Si veri estis* צדיקים. Sic Sur. 27: 73. & quamplurimis aliis. Surat. 19: 55. اذكر في الكتاب اسمعيل انه كان صادق الوعد *Mentionem fac in Libro Ismaelis, erat enim verus in promissis, & Propheta missus.* Sic eodem plane modo צדיק est *verax* in promissis Neh. 9: 8. & puto locutionem illam frequentissimam למען צדקתך non infrequenter

ter de *veracitate* Dei debere intelligi. Sic infra c. 43: 9. צדק & אמת אמר sunt Synonyma. Inde explicandus Psalm. 51: 6. למען תצדק בדברך *Veracitatem* enim intelligi τὸ בדברך satis ostendit, & omni exceptione major Paulus Rom. 3: 4. ubi ex h. l. *veritatem Dei* probat; neque aliter postulat verbum δικαιωθῇς· δικαιοσύνη sæpe est *veritas* τῷ אמת respondens in LXX; & δίκαιον a Syro Interp. Luc. 17: 17. קושתא *veritas* redditur. Contra עולה ἀδικία Mal. 2: 6. est ψεῦδος: & inde μαμμῶν τῆς ἀδικίας est *Mammon fallax, instabilis*. Hebræis enim *stabilia* נאמנים, id est, *vera* dicuntur, ut שכר אמת Prov. 11: 18. est *merces stabilis*: contra פעלת שקר ibidem est *merces instabilis*; ita enim iste locus intelligi debet: ἀδικίαν autem in N. T. *fallaciam* notare probo ex Joh. 7: 18. & Rom. 3. vs. 5. coll. vs. 7. Patet hinc *veri* & *justi* notiones apud Orientales confundi. Ex vi autem sensus vera signif. attendi & hauriri debet. Idem apud Latinos Atticosque Scriptores usu venire docet Priscian. Lib. 18.

CAP. XLII.

Verſ. 14. כיולדה אפעה

VErbum פעה, quod fruſtra alibi in Sacro Codice quæras, incertæ eſt notionis: LXX. καρτερεῖν explicant, procul dubio quia התאפק quod eam habet ſignificationem, antecedebat. Vulgat. *loqui: Sicut parturiens loquar*, frigide nimis & dilute. Kimch. צעק *exclamare* exponit uſum citans Thalmudicorum, de quo *Buxt. Lexic. Thalmud.* videatur. *Belgæ* noſtri **uitſchreeuwen.** Hanc verſionem, quia nonnulli אפעה *viperam* vertendum eſſe volunt, confirmabo, & ſimul veram verbi ſignif. ex Arabiſmo eruam. Anſam præbet *Targum Eſtheræ* a *Buxt. Lex. Thalm.* citatum Cap. 1: 2. Locum inſpicienti hæc occurrerunt. תורין געיין אריותא נהמין דובין חטפין אמרין פעיין *Boves mugiunt, leones rugiunt, urſi uncant, agni balant.* פעה ergo eſt ovium & agnorum vox, & *balare* notat. Sic Arabicum ثغا, quod eſt pro פעה, ut mox docebo, a *Golio* exponitur: *Balavit aut ſimilem edidit vocem; de ove, capra, dorcade.* Hinc Prov. ما له ثاغية *Non eſt ipſi ba-*

lans,

lans, id est, nihil possidet fortunarum: primario autem & maxime propria significatione ثغا *balatum ovium contentiorem, quem in partu edunt* indicare monent Arabes. Ita ثغا a *Golio* ex *Camus* exponitur *Balatus* seu *vox ovis, capræ, dorcadis, & quidem parturientis.* Hanc significat. verbum פעה apud Hebræos obtinuisse admodum vero est simile: quod ut constet, exempla adferam, quibus pateat פ ab Arabibus in ث mutari solere; & vicissim. Ita dicunt ثدم pro فدم *gravis lingua:* ثدام pro فدام *pannus colatorius:* ثرا pro فرا *induit pelles:* ثروة pro فروة *divitiæ:* ثدغ pro فدغ *fregit:* ثرغ pro فرغ *interstitium inter urnæ ansas:* اثلاج pro افلاج *fortuna prospera:* ثارُ pro فار *æstuavit:* طثرة pro طفرة *cremor:* ثوهن pro فوهن *formosus:* جثل pro جفل *propulit:* اثجر *effusa fuit aqua* pro انفجر: tandem ثفى *dactylorum genus* pro فقى: Sic لثام & لغام; sic ثم & فم; sic اثغم & افغم, aliaque bene multa. Ita de Græcis testatur Eustathius, Æoles φλίβω dixisse pro θλίβω &

 φλᾶν

φλᾷν pro θλᾷν. Sic φὴρ pro θὴρ & inde Latinum *fera*. Ex hac usitatissima *Phe* in *Tse* permutatione dubium fere non est, quin quod Arabibus ثغا id Hebræis fuerit פעה *balare in partu*; proprie de ovibus; unde postea ad alia transfertur, ut hic de homine: licet יולדה forte non male *parturiens* ovis exponi possit. At eo non opus est; pervulgatum enim est, ut brutorum propriæ voces ad homines transferantur. Arietes proprie *Blaterare* dicuntur, uti Auctor *Philom.* docet

Blaterat hinc aries, hinc pia balat ovis:

Et homo dicitur *blaterare*, ut & *balare* apud *Varr.* de *Re Rust.* Adde *rugire*, *mugire*, *garrire* & similia. Sic Græci; ex multis pauca. *Hesych.* Ὠρυομένων· κραζόντων, κυρίως δὲ ἐπὶ λιμῷ κλαιόντων λύκων ἢ λεόντων ἢ κυνῶν. *Eustathio* μηκᾶσθαι est μίμημα φωνῆς αἰγῶν καὶ λαγωῶν καὶ ἐλάφων. *Nicander* in *Alexiph.* id homini tribuit

Αὐτὰρ ὁ μηκάζει μανίης ἄπο μυρία φλύζων.

Ex Arabibus hæc habe. *Alcamus.* ثرثرة صوت المعز وكثرة الكلام *Barbara vox capræ, & multiloquium.* At quid multa? nihil Hebræis est familiarius; quod

quod verba שאג & נהם & נהק & צהל omniaque fere, quæ brutis proprie conveniunt, & ad homines transferuntur, abunde docent. Atque hoc pacto non loco solum huic multam affudimus lucem, sed & verissimam vocis אפעה etymologiam invenisse videor: scil. *viperam* notat vox, cui a פעה *exclamare in partu* commode nomen tributum est, qui una omnium maxime partum habet difficilem & doloris plenum, unde *vipera* quibusdam est, quod *vi pariat*. Verum cogitanti hic mihi dubio procul Magn. *Boch.* de origine vocis אפעה in *Hieroz.* suo scripsisse, illud evolvi, eaque quæ dubitanter de notatione hac conjiciebam, confirmata repperi. Verba *Bochart. Hieroz. part.* 2. *lib.* 3. *cap.* 1. Sunt hæc: „ Porro in partu potissimum sibilos viperæ intendi, verisimile est, quia tum acerbissimo cum dolore conflictatur. Atque „ id proprie est פעה. Neque enim de clamore quovis verbum פעה usurpatur, sed „ de clamore in partu. Sic Esai. 42: 14.“ Ac deinde nomen אפעה hinc explicatum dat. Addit ὁ μέγας obstetricis Ægyptiæ nomen פועה *Phuah* ab eadem esse significatione. Vides τῷ πάνυ eandem jam verbi propriam signif. posuisse; addubitanti autem

 mihi

mihi, quo fundamento id assereret, (Locus enim Esaiæ, quem solum ad id citat, non satisfaciebat; nam dicitur & alibi אצעק כיולדה unde tamen concludere non licet צעק proprie dici de *clamore in partu*) tandem in Operis ipsius part. 1. inveni, quæ eum spectasse non dubito. Hæc quia huic observationi ingens addunt pondus, eamque tanti Viri judicio suffultam Eruditis probatiorem fore scio, non possum non verba ipsius huc transferre: exstant ea Hierozoic. par. 1. Lib. 2. cap. 45. pag. 471. Lond. „ Quid? si Hebræis vetustioribus פעה idem „ fuerit quod ثغا quod non simpliciter „ *balare* sonat, sed *balare inter parturien-* „ *dum*. Alcamus. الثغا ضعف صوت „ الغنم والظبا وغيرها عند الولادة „ *Tsaga est intentio vocis ovis aut capræ alia-* „ *rumque in partu*. Hanc Viri Summi conjecturam aliquanto forte probabiliorem reddidi exemplis istis luculentissimus supra adductis, quæ quam facile Arabes *Phe* in *Tse* commutare soleant, demonstrant.

CAP.

CAP. XLVII.

Vers. 3. *Sume molas, mole farinam* גלי חשפי שבל & צמתך *detege crura, transi flumina.*

BAbyloniorum servitus hic graphice depingitur; duæ hic leguntur voces, de quibus variant Interpretes, צמה & שבל. De prima quidem צמה, eam Lxx. reddunt κατακάλυμμα, prout hodie legitur; tempore autem Hieron. simpliciter κάλυμμα lectum fuit, uti ipse testatur. Speciatim hic κάλυμμα intelligendum est de velo, quo mulieres verecundæ caput tegebant, quod recte vidit Arabs, qui τ Lxx. κάλυμμα نقاب reddidit, quod est *operimentum capitis muliebre*. At *Syrus* gener. חחפירו. Sic *R. Jona*, teste *Kimchio Lib. Rad.* τὸ צמה intelligebat ורבי יונה פריש בו המסוה *R. Jona tsamma per velum exposuit.* R. etiam *Salomo* intelligit *velum* המצמצם השיער *quod crines tegit*: ubi eadem opera originem vocis ostendere voluit, nam צמצם in *Thalm.* est *operire*. Facile est videre, quid eos ad hanc sententiam adduxerit, nempe verbum גלי *retege*. Aliter plane *Hieron.* qui

צמה *turpitudinem* vertit, seu *verenda muliebria*, monetque *Symmach.* צמתך hic reddidisse τὴν σιώπησιν σου, *quod nos*, inquit, *exprimere possumus taciturnitatem tuam*, *quod taceri debeat præ verecundia. Quod & in Cant. Cant. legimus, ubi sponsæ pulcritudo describitur, ad extremum infert: Absque taciturnitate tua; nolentibus, qui Sanctam Scripturam interpretati sunt, transferre nomen, quod sonaret turpitudinem.* Quibusdam deinde interjectis rationem versionis suæ reddit: *Ergo* צמתך *verenda mulieris appellantur. Cujus etymologia apud eos sonat sitiens tuus, ut inexpletam Babylonis indicet voluptatem.* Putat ergo *Hieron.* צמה quæ vox quater in Sacr. Cod. invenitur, hic & *Cant.* 4: 1, 3. & 6: 7. dicere *pudendum mulieris* à radice צמא *sitire*; quæ notatio ferri nequit; nec enim צמה *tsamma* potest esse a צמא, nec significatio illa locis *Cantici* commode aptari potest. Videamus loca: *Quam pulchra es amica mea, quam pulchra es? Oculi tui ut columbarum* מבעד לצמתך *Latinus Interp.* ex mente *Hieron. absque eo quod intrinsecus latet;* & LXX. consimiliter ἐκτὸς τῆς σιωπήσεως σου. quod quomodo intelligi debeat *Hier.* verba supra citata docebunt.

Vers. autem 3. *Sicut fragmen mali punici ita*

ci, ita genæ tuæ מבעד לצמתך. Eadem ſunt verba cap. 6: 7. Non putem hic *occulta* mulieris intelligi; in quam rem multa dici poſſent; ſed ſufficiat monuiſſe מבעד non poſſe verti *præter*, unde iſta Interpr. ſponte corruet. Cur vero Lxx. צמתך σιώπησιν σȣ dederint, aperit Arabiſmus ubi صمت צמת eſt *ſilere*, ſed de his alias. Interim nota *Thau* in צמתך ipſis radicale eſſe. Accedat tandem vulgatiſſima & hodie fere recepta vocis צמה interpretatio, quæ *Ab. Eſram* & *Kimchium* auctores habet; quorum ille *tſamma* השער הרב *crines denſos* declarat ad *Cant.* 5: 1. hic clarius ציצות השער שמכינא האשה על פניה לי"טרייצי *Cincinnos capillorum, quos in facie diſponit mulier. Li trezzi Italice.* Hæc ſignif. pulcherrime quadrat omnibus locis: *Cant.* 4: 1. *Oculi tui ut columbarum, è medio cincinnorum tuorum.* Sic Belgæ: **tuſſchen uwe vlegten**: Et ſic in ceteris locis, ubi vox reperitur. Huic verſioni ne ſubſcribere dubites ob Veterum auctoritatem, efficiam ex Arabiſmo, unde origo vocis aperte oſtendi poteſt. Scil. Arab. טמם طم eſt *plectere*, idem quod ضفر per quod a Lexicogr. ſolet exponi. ضفر autem pecul. de *comis plectendis* ſolet uſurpa-

ri,

ri, unde ضفير & ضفيرة est *cincinnus plexus*. طم ergo *plectere* notat, præsertim *comas*; unde مطوم מטמום *plexus nexusque capillus* apud *Zjauhar*. Porro Arab. طم esse ab Hebræo צמם mutatione צ in ט non opus est, ut moneam; Chaldæi enim & Arabes fere semper *Tsade* in *Thet* mutare solent. Hæc de צמה. De altera voce שבל non minor est fluctuatio; hinc *plantam* alii, alii *talum*, quidam *tibiam*, Hieron. *humerum* intelligunt: Procul dubio respexit Hier. ad rad. סבל *bajulare*. Gen. 49: 15. ויט שכמו לסבל & Esai. 9: 4. על סבלו & מטה שכמו. Kimchius *pedem sobel* dictum vult a שביל *semita*. Ita ille in *Comm*. ad h. l. in *Lexico* vero dubitat, utrum *pes* sit an *crus*. Belgæ *talum* intelligunt; horum expositio eo nititur, quod cum seq. שוק *crus* jungi videatur; at eadem ego ratione *capillos plexos* esse evincam, si cum præc. צמה copulavero. Nescio an attentionem mereatur Rabbinorum Interpretatio, cujus meminit *Kimch. in Lex.* qui חשפי שבל explicabant קלופי שבלתא דנהרא *decortica arundines fluviatiles*. Tandem in partes vocandi sunt LXX. Interpretes, qui mihi vocem vere Interpretati esse videntur; πολιὰς scil. vertunt,

quos

quos ſequitur Syrus, qui חורתא *canos* habet, & *Arabs*, qui شعر *crines*. *R. Moſe Cohen* ab *Eſra* laudatus ita ſentiebat; *ſobel* eſſe השיער היורד על הלחיים *Cincinnos in genas pendulos.* Addit *Ab. Eſra* והנכון שאין ריע לו ופירושו לפי מקומו בלא ראיה *Certum eſt non eſſe voci huic parem, interpretatio autem ejus ex loco hauriri poteſt; ſed abſque certa probatione.* Præſidium tamen huic ſententiæ afferet Arabica lingua, in qua سبولة eſt *coma, cæſaries*; ſic in *pent. Erpen.* pro *Hebr.* גדל פרע eſt يكبر سبولة *nutriet cæſariem.* Radix سبل eſt *demittere*; اسبل الذيل *demiſit laciniam* in *Hiſtor. Tamerl.* ſæpiſſime. De *crinibus* apud *Geograph. Nubiens: Clim.* 2. part. 8. de fœminis magnum regem Indorum in ſolenni equitatu comitantibus. *Armillis ex auro & argento manus pedeſque ornantur;*

واسبلن شعورهن علي اردافهن

& capillos ſuos ad nates dimittunt.

Itaque, ut finem faciam, mihi maxime veriſimile eſt שבל & צמה conjungenda eſſe, & utrumque de crinibus & capillis intelligendum; nudatio autem comæ mulieri indecora erat. Confer Num. 6: 15. & 1 Cor. 11.

CAP.

Cap. LIV.

Vers. 8. בשצף קצף

VOx ignota est & incertæ significat. τὸ שצף. Lxx. ἐν θύμῳ μίκρῳ. Vulg. *in momento indignationis*. Scil. ex præced. vs. id repetiisse videntur. ברגע קטון. Ita *Kimchius* ex sensu. ענינו לפי מקומו במעט קצף כמו שאמר ברגע קטון *Significatio vocis ex sensu intelligenda; parva ira, prout dixerat* (vs. præc.) *parvo momento*. Sic *Ab. Esra* אין ריע לו והטעם כמו מעט *Non similis est voci, ex sensu* parum *denotat*. Merito tamen dubitare quis posset de hac recepta signif.; cum in nulla vicinarum linguarum talis notionis sub שצף vestigia appareant; neque etiam ex contextu satis id liquido constet. Errant enim Viri Docti qui putant שצף & עולם in seq. hemist. opponi, nam non שצף sed τῷ רגע עולם opponitur. Mihi longe probabilius arridet שצף ex Arabismo diverso plane sensu explicare. Radix شظف seu שצף (צ Hebr. verti in ظ Arab. non est quod ulterius moneam) Arab. notat *durum, vehementem esse*: شظف *Sjadsiphon durus*: شظاف seu שצף *durities, vehementia*: Inde malo: *In*

vehe-

vehementia iræ, abscondi momento faciem &c. Plane etiam auctoritate hic destitutus non sum; nam pari sensu *Syrus* dedit ברוגזא רבא *in ira vehementi.* R. etiam *Menachem* ab *Jarchio* & *Kimchio* laudatus explicabat בחרי אף *in ardore iræ.* Nulla ergo ratione שצף *parum* esse docetur.

CAP. LVI.

Vers. 11. מקצהו

HÆrent hic Interpretes, & valde dissentiunt. *L. de Dieu* nova ratione: *Ex præcipuis eorum.* At קצה *præcipuum* notare, non satis probat Vir Doctus. Ex Arabica locutione عن اقصا exponendum monui *ad unum omnes;* quam phrasin pluribus illustratam videbis ad Gen. 19: 4.

CAP.

CAP. LXI.

Verſ. 6. חיל גוים תאכלו ובכבודם תתימרו.

COpias gentium comedetis, & in gloria, id eſt, *divitiis* (πλȣ́τῳ Lxx.) *eorum ſuperbietis*. Ita *Hieron.* Lxx. reddunt Θαυμαθήσεσθε. Solet plerumque ad radicem אמר verbum hoc referri, & תתימרו poſitum contendunt pro תתאמרו ab תתאמר in *Pſalmo 94.* ubi vertunt *efferre ſe*. Non valde repugno, literæ enim א & י ſunt permutabiles; exemplum tamen huic mutationi plane ſimile nondum allatum vidi. In Arabiſmo frequentia exſtant exempla, ut radices, quæ *Aleph* primam habeant, etiam per *Jod*, ſeu potius ejus loco *Vau* primæ efferantur; ut اجن & وجن, & اخن, pro quo etiam وخن aliaque plura. Apud Hebræos etiam radix יחד ab אחד eadem eſt permutatione facta. Egregie huc facit quod apud *Abulphar.* يسر ſæpe ponatur pro اسر. Ita pag. 546. *Hiſt. Dyn.* يسير poſitum eſt pro اسير *captivus*, & يسر *captivitas* pro اسر pag. 548. Sic pag. 383. اخن يسيرا *captus*

captus est, & sic aliquoties. Ita in *Camus* etiam legitur يمامي poni pro امامي *coram me*. An hinc est quod *Chaldæus* יוצר *Zach.* 11 : 13. sumserit de אמרכלא quasi אוצר? comprobat hoc etiam porro contrarium in תאמינו Esai. 30 : 21. quod pro תימינו positum esse claret ex textu. Hoc modo תתימרו vertemus vel *efferre se*, vel *dominari*, prout apud Arabes تامر sumi monui ad Psal. 94. Interim incertum satis videtur, an תתימרו recte ad אמר referri possit, si התאמר eum obtineat usum, quem ad Psalm. 94. nove ex Arabismo protuli, præsertim, præter insolentiam hujus permutationis, quod radix ימר alia significatione in Sacro Codice occurrat *Jerem.* cap. 2 : 11. ההימיר גוי אלהיו *An mutavit gens Deos suos*, ut recte *Vulg.* & LXX. nec potest aliter, quod luce clarius est ex contextu: ימר ergo ex loco hoc patet idem notare quod מור, atque hæ radices sæpissime confundi solent. Sic טוב & יטב · צור & יצר · קוץ & יקץ · רוע & ירע · פוח & יפח · גור & יגר. Sic pro מור etiam ימר dictum hic *Jeremiæ* locus ostendit, frustraque anomalia a *Grammaticis* hic ponitur. Hinc ita conjicio: Arabice صرف idem est quod Hebræis ימר vel מור *mutare*;

inde est *versari*; hunc usum מור etiam induit, uti ad *Jobum* monui; *versari in re* dicitur apud Arabes, præsertim in 5. conj. تصرف *qui libere & ex arbitrio & potestate re utitur*. Hoc loco nostro satis convenit; potest etiam aliter. Verbum مار מור a prima *mutandi*, *commutandi* signif. peculiariter notat, *prospexit de commeatu*, *sibi comparavit commeatum*. Idem etiam صرف dicit ab *mutandi* primaria notione. Inde in *Hithpahel* התימר erit *sibi ipsi commeatum acquirere*, quod seriei orationis mire convenit. Fateor tamen inclinare me magis ad Vulgatam sententiam, verbum ad radicem אמר esse referendum. Oblitus fere eram תמורה Job. 20: 18. nihil quicquam æque commode notare, atque *commeatus comparationem*: *Et secundum copiam commeatus sui non exultat*.

CAP. LXIII.

Vers. 3. ויז נצחם על בגדי

Hieron. *Et aspersus est sanguis eorum super vestimenta*. Ita & LXX. נצח αἷμα hic dederunt, quamquam versio eorum hic tota corrupta sit, & confusa cum

cum *vſ.* 6. *Arabs* etiam & *Syrus* دم ܕܡ *ſanguinem* efferunt. Sic Rabbini etiam. *Raſchi* נצחם · דמם שהוא תוקפא של אדם Nitſcham *eſt ſanguis eorum, quod in eo robur ſit hominis. Kimchius* נקרא הדם נצח לפי שהוא חיי האדם וחוקו *Sanguis* Netſach *vocatur, quod vita ſit hominis & robur ejus.* Nec aliter *Ab. Eſra* & *R. Levi.* Putant ſcil. נצח aliquando in Sac. Cod. *robur* notare, ut 1 *Sam.* 15:29. & alibi. At *veritatem* illic potius denotare aliiſque in locis monui ad *Hab.* 1. Cum autem nec *veritas* hic conveniant, nec *æternitas*, aliud quærendum. Arabice radix נצח ſeu نضخ *ſpargere, aſpergere* notat: نضخ الدم eſt *ſanguinis aſperſio.* Æthiopibus etiam uſitatum verbum, unde 1 Pet. 1: 2. ῥαντισμὸν αἵματος Æthiops dedit נצחת דם inde ſi *ſanguinem* dicere נצח putemus, commoda conſtabit denominationis ratio, vel ſi ſimplicem vocis vim retineamus, planus etiam emerget ſenſus: *Et quod ex iis ſpargebatur*, ſanguis ſcil. *in me aſperſus eſt.* Eodem modo *vſ.* 6. ſe habet; ubi tamen *ſanguis* magis proprie locum habebit.

CAP. LXIV:

Verſ. 5. כבגד עדים כל צדקתנו

VAriæ ſunt Interpretum expoſitiones. *Jarchi* כלבוש מרחק כבגד מאוס שהכל אומרים הסר׳ עדים׳ תרגום של הסרה *inſtar veſtimenti removendi & fœtentis, de quo omnes* abjiciatur *exclamant;* עדים *in Targum* הסרה *remotioni reſpondet.* Verum eſt *Hebr.* סר per אעדי in *Targum* reddi, inde tamen עדים derivari nequit, quia Dageſſatum eſt. *Kimchius* עדים׳ מתרגום ספחת עדיא: ויש מפרשים מתרגום הרה מעדיא: ויש לפרש בגד סמרטוט ובלוי *Exponi poteſt* עדים *ex Chaldaico* עדיא *abſceſſus. Alii ex Chald.* מעדיא, *quod* הרה *prægnanti reſpondet in Targum. Tandem lacera & detrita veſtis poteſt intelligi.* Ultima illa Interpretatio fundamento caret, nec ſatis convenit, quia pollutam veſtem hic dicere voluit Propheta. Quod ad ſecundam מעדיא non *parturientem* notat, quod ad rem faceret, ſed *gravidam* ſimpliciter. Repugnat etiam Dagesh in עדים; quod & primæ expoſitioni adſenſum præbere impedit. *Ab. Eſra* a עור *prædari* & עד *præda* veſtem ab hoſte ſpoliatam, adeoque ſanguine tinctam intel-

intelligit. At primo עור esse *prædari* aut עד *prædam* non satis apparet; tum si esset, hic certe locum non haberet, ob Dagesh forte. Miror Cel. *Hotting.* qui עדים nostrum ex Arab. عد explicari posse putabat, quod *aquam perennem* notat; unde exponere deberemus: *Vestem aquarum perennium*, quæ iis elui necesse habeat, ait Vir Doctus, quod nimis violentum est & inconcinnum. Veteres Interpretes miro consensu בגד עדים de *panno menstruatæ* intellexerunt. Lxx. ῥάκος ἀποκαθημένης· Vulg. *Pannus menstruatæ:* *Arabs* خرقة الطامث quod idem est: Sic *Syrus*, *Chaldæus* etiam לבוש מרחק, quod eodem recidit, nam ריחוק Chald. *menstruum* est. Hæc versio dubio procul efficaciter loci sensui satisfacit, ideoque in Ecclesiam fere est recepta. Eam ex Arabismo confirmasse juvabit. Arab. עדד عد notat *numerare*: inde عدة a *numerando* vocatur *Status mulieris, quo cum ea rem habere nefas est*, ob menstrua; aliamve impuritatem. Ita in Alcor. Sur. 65: 4. & alibi. Forte etiam עדה hic positum est pro נדה quo peccati impuritas exprimitur Zach. 13: 1. *Ain* & *Nun* quandoque permutantur. Sic اعبس & انبس *austerum esse*: اعطا &

 انطا

اذطا *dedit* : عفريت & نفريت *Vafer*: نكس *invertere* & عكس : نتف *vellere* & pro eo عتف in Appendice Golii. Et ſic alia bene multa.

Prius tamen magis arridet, & eo quidem magis quod Hebræis radicem עדר unde עודר uſurpatum in *Pſalmis* primario *numerare* notaſſe putem, de quo alias ſcribemus.

Cap. LXVI.

Verſ. 20. בסוסים וברכב ובצבים ובפרדים ובכרכרות.

PRædicitur fore, ut gentes undequaque Hieroſolymas confluant *in equis*, *& in curribus*, *& in rhedis*, *& in mulis*, *& in* כרכרות *Circaroth*. Extrema illa vox ambigua valde & incertæ eſt ſignificationis: *Jonathan* vertit תושבחן *laudes*, quod quo modo cum præcedentibus cohæreat ipſe viderit. Ita tamen, ut ſibi conſtaret, verſum voluit; idem enim מכרכר 2 Sam. 6 : 14. משבח *laudantem*, prave licet, reddiderat. Neque alibi radix כרכר reperitur. *Chaldæum* ſecutus eſt *Raſchi* qui *Circaroth*, *cantica ludentium* exponit *& ſaltantium*, preſſius verbi

bi *Circer*, quod *ſaltare* eſt, notionem referens. Lxx. Interpretibus ſunt σκιάδια *umbellæ*, ut & *Arabi*, qui ظلالات, quod idem eſt, habet. Aliis Græcorum φορεῖα, id eſt, *vehicula* exponere placuit; quibus fere conſentit Hieron. *carrucas* vertens. *Rabbi Menahem* ridicule כבשים, id eſt, *agnos* intelligebat, quia ſcil. כר id ſæpiſſime notat; unde & hoc nomine *Ab.Eſræ* vapulat. Tandem plurimi ex recentioribus; Judæi omnes, ſi *Jarchium* & *Menah.* exceperis, Chriſtiani etiam quam plurimi *Circaroth* ſumunt de *dromadibus*. Duæ hic ſeſe offerunt ſententiæ, quæ aliquam ſpeciem habeant; reliquarum autem inutilem omnino duco refutationem, adeo fundamento omni aut ratione deſtituuntur. Prima earum eſt, quæ *Circaroth* eſſe vult *vehicula* aut *carrucas*: quod non aliunde ortum videtur, quam quod *curribus* illud & *rhedis* צבים ſubjungi viderent; adde *vehicula* כרכרות *Circaroth* potuiſſe dici, quaſi *ſaltatoria* a verbo כרכר *Circer*, *ſaltare*, prout dicitur *Nah.* 3: 2. מרכבה מרקדה *vehiculum ſaltat.* Speciem, ut dixi, habet hæc ſententia, præter vero ſpeciem nihil. Probabilior mihi longe & convenientior videtur eorum ſententia qui *dromadas* interpretantur; quum

enim partim *equis*, alios *curribus* & *lecticis*, partim *mulis* Hierosolymas confluxuros dixerat, reliquum erat ut *camelorum* mentionem faceret; neque enim verisimile est Prophetam tam nobile & Orientalibus usitatissimum jumenti genus prætermisisse, quod solum fere itineribus faciundis & oneribus gestandis sufficiens natum est. Unde Arabibus cameli سفاين البر *naves terrestres* vocitati, quia ut mare invium esset sine navibus, sic vastæ Asiæ solitudines prorsus essent inaccessæ, nisi camelos creasset Deus. Hinc in Alcorano sæpe tanquam ingens Dei O. M. beneficium creatio Camelorum celebratur. Usus eorum & utilitas ex Sacris Literis abunde etiam cognita. In Originem vocis inquirens, in hac sententia confirmor. Eam sic aperit *Kimchius* in *Libr. Rad.* נקראו הגמלים או הבהמות הקלות בהליכתם כרכרות לפי שברוב קלותם ומהירותם דומין שמרקדין *Vocantur Cameli aut alia quævis jumenta levia*, Circaroth, *quod levitate sua & velocitate saltum mentiantur.* Nescio an *Kimchio* quasi per nubeculam aliquid affulserit; interim certum est verissimam esse hanc notationem, quod ex Arabismo manifesto constat. Scilicet Arab. رقص est *saltare*; de *camelo* autem *propere*

rare,

vare. *Camus:* رقص البعير اذا سرع *Camelus dicitur* Rakatsa *saltare, quum properat.* Histor. Tamerl. pag. 137. *Quum autem Cameli ignem sentire cœperunt* رغت ورقصت وذو الفيول شخصت *tum ejulare illi, & subsultare & versus elephantos ferri.* Sic apud *Sadium* in *Rosar.* اشتر عابدرا ديدم كه برقص در امد وعابدرا بينداخت وراه بيابان كرفت *Mox religiosi istius camelum saltare vidi, qui insessore dejecto viam deserti cepit.* Eadem ratione verbum رقل *tripudiare* per اسرع *velocem esse* exponitur in *Camus,* atque ibidem ناقة مرقلة *camela tripudians* est سريعة *velox.* Hebraice רקד est *salire, saltare:* hæc signif. etiam in Arabia recepta est, unde رقدان *exultatio præ alacritate;* hoc etiam in *celeritatem* transfertur, unde ارقد *properanter incessit:* مرقدي *accelerator, festinus:* قرقيد *Certus incedendi modus,* nempe idem qui خبب alias, ut videtur, seu *incessus tolutarius;* jure autem hic quæri posset an מרקדה apud Nah. cap. 3: non *celeritatem* aliquam, una

 cum

cum *ſaltandi* notione comprehendat. Non difficulter certe ab *ſaliendi* notione ſignificatio *celeris* deflectitur; *agilitas* enim & *celeritas* ſaltui ineſt, unde omnes fere linguæ hanc metaphoram admittunt. At ſpeciale aliquid hic adeſt, unde *camelis* præcipue & proprie *ſaltum* tribuant Arabes, quum properant; atque inde penitius rationem nominis *Circaroth* inſpiciemus, ſimulque apparebit non eſſe quævis jumenta velocia, uti addubitabat Kimchius, ſed nominatim *Camelos.* Nimirum ad naturam pertinet camelorum, ut fidium aut vocis dulci ſono capti, ſaltare incipiant & in pedes ſe & vehementiorem curſum conjicere. Camelos cantu delectari docet *Sadius* in *Guliſtan*, pag. 190.

اشتر بشعر عرب در حالتست وطرب
كرذوق نيست ترا كژ طبع جانوري

Camelus carmine Arabis in gaudio & exultatione eſt;
Te ſi ejus (muſicæ) *delectatio non ceperit, perverſum es animal.*

Leguntur & hæc:

شتررا

شتررا چو شور وطرب در سرست
اگر ادمي را نباشد خرست.

Camelum quum capiat musices *amor & delectatio*,
Hominem si non itidem mulceat, asinus fuerit.

Ulterius hæc, simulque cantum ad cursum eas & velocitatem incitare sequens docebit historia ex Rosario. *Cum ad Mechil Bene Helal pervenimus* کودکي سياه
از حي عرب بدر امد واوازي براورد
که مرغ از هوا در اوردي اشتر
عابدرا ديدم که برقص در امد
وعابدرا بينداخت وراه بيابان
گرفت گفتم اي شيخ در حيواني
اثر کند وترا اثر نمي کند.
Ecce puer quidam niger ex tribu Arabum prosiliebat, qui cantare occœpit voce, quæ aves cœlo deduceret: Camelum religiosi in saltum conjici vidi, & eo dejecto viam deserti petere. Hic ego: O bone, animal afficit vox; tene vero non mulcebit!

Narrat

Narrat ad h. l. *Gentius* de ſervo quodam, qui omnes Domini ſui camelos uno die cantu ſuo interemerat. Nimirum quum mira vocis ſuavitate polleret, eos cantus dulcedine eum in modum ad curſum excitaverat, ut tridui iter velut rabidi, uno die conficerent; unde oneribus depoſitis deficientes expiraverint omnes. Hinc in Oriente Præcentores vulgo camelorum, quos قراقري *Kurakiri* propria voce dicunt, a verbo قرقر *Canora voce modulatus eſt, & camelos ad curſum incitavit* ductor. Idem حدا dicitur quod a Golio exponitur *propulit camelos canendo*, & qui cantu impellit حادن *Hadin* audit; & شادن *Sjadin* a verbo شدا *canora voce cantando camelos propellere.* Hæc aliquanto latius proſecutus ſum, quia nihil quod ſciam de hoc camelorum ingenio & proprietate in libris Græcorum aut Latinorum; tum quod non exigua luce locum noſtrum perfundant; plane enim hanc camelorum naturam exprimit vox *Circaroth*, quæ vi ſua notat, *lætas ſaltatrices & veloces.* Hæc etiam eſt ratio cur *ſaltandi* verba ad *velocitatem* camelorum exprimendam adhibeantur; nempe cum præ lætitia *ſaltare* incipiunt

ea-

eadem opera leviſſime feruntur & viam celerrime ſecant. Sic اشمعطرب *ad lætitiam excitare*, quum de camelis dicitur notat eos *in curſum propellere*, teſte *Camus*. Ab *ſaltando* ergo, id eſt, ſumma *celeritate*, & *exultando*, ſeu gaudio quo ſe in curſum conjicere ſolent cameli, Hebræi eos *Circaroth* appellaverunt. Quod autem *Circaroth* potius nominet Propheta term. fœm. non *Circarim camelos* mares, ea poteſt dari ratio ἔρσενας τῶν καμήλων ἥσσονας εἶναι θεῖν τῶν θηλέων, *camelos mares impares eſſe fœminis in currendo*; quod legi in *Herodot.* Lib. 3. cap. 127. Arabibus certe fœmellas etiam ad vecturam aliosque uſus præferri ſolere, docet nos Celeberr. *Golius* Adag. Arab: XIII. Eodem modo *dromadem* in fœm. gen. efferre amant Arabes راحلة, quæ juxta *Zjauhar*. pecul. eſt الناقة التي تصلح ان ترحل *Camellus clitellis ferendis apta*. Quamquam alii *He* non fœmininum hic habeant ſed emphaticum, & utrumque comprehendi velint ſexum. Hoc interim teneamus כרכרות hic eſſe, quæ Arabibus رواحل, Thalmudicis גמלי פרחי *Cameli volantes*, Græcis δρόμαδες dicuntur, de quarum incredibili celeritate nihil nunc atti-

attinet dicere. *Dromadæ* vocantur ab *Isidor.* & *dromedarii* ab *Hieron.* unde nobis **Dromedarissen.** Conferri nunc velim, quæ summus virorum *Sam. Bochart.* de hac voce Erudito Orbi communicavit *Hieroz.* part. 1. Lib. 2. cap. 4. ubi *Circaroth*, *camelos dromades* esse ostendit; & nonnulla ibidem hæcce nostra non parum firmantia deprehendes.

ANI-

ANIMADVERSIONES
PHILOLOGICÆ
IN
JEREMIAM.

CAP. I.

Verf. 5. בטרם אצורך בבטן

MAfora parva hic annotat: יתיר ו τὸ ו in אצורך redundare. Putant fcilicet futurum effe ab radice יצר *formare.* Hinc *Nathan* in *Concord.*, *Kimchius*, ceterique *Lexicographi* ad יצר futurum hoc referunt. Nulla eft neceffitas anomaliam hanc admittendi; nam צור & יצר fignificationes fuas confundunt. Arabibus verbum צור صور hac *formandi* per creationem fignificatione familiariffimum eft, & fæpiffime in Alcorano ufu venit: ألله صوركم واحسن

واحسن صوركم Surat. 64. *Deus formavit vos.* Utrobique est צורכם. In Sur. 3: 4. ne plura nunc loca adferam, locus est nostro plane similis:

هو الذي يصوركم في الارحام

Ipse est qui יצור *formavit vos in utero.*

An hæc est ratio cur Arabs Erpenianus in Deut. cap. 32. צור aliquoties الخالق *creatorem* reddiderit? Superstitiosus alias est Hebraismi observator.

CAP. II.

Vers. 15. עיין נצתה

ITa τὸ *Chetibh* præfert: *Keri* legere jubet נצתו: Scilicet עירים plur. est masculin. נצתה autem sing. fœmin. quæ construi non posse videbantur. Ast, ô boni, nunquam aliter Arabes, qui plurali mascul. *inhumano*, ut vocat *Erpenius*, semper fœmin. singulare subjungunt. Sexcenties legitur in *Corano* جنات تجري من تحتها الانهار *Horti sub quibus flumina decurrit.* انهار plur. masc. cum تجري sing. fœm. Sic

Sic الكواكب انتثرت Cor. Sur. 82: 2. & *vs.* 3. بحار فجرت *vs.* 4. قبور بعثرت Et Sur. 81: 2. نجوم انكدرت *vs.* 3. جبال *vs.* 5. وحوش حشرت *vs.* 6. بحار سيرت سجرت *vs.* 10. صحف نشرت. Quid plura? numquam aliter in auctoribus, qui elegantiæ & puritati ſtudent, deprehenditur. Inſpiciat Arabice Doctus *Hiſt. Tamerl.* & ſingulis paginis multa ſeſe offerent exempla. In Sacro Codice eadem conſtructio alibi etiam ſervatur. Job. 14: 19. ספיחים תשטף Et 39: 14. רננים תעוב Pſalm. 37: 31. אשרים תמעד unde extra dubium ponitur, *Chetibh* hoc loco retinendum eſſe, & erroneam eſſe correctionem.

Verſ. 23. בכרה קלה משרכת דרכיה פרה למד מדבר.

Totam hanc pericopam verborum aliter legerunt & diſtinxerunt Lxx. ὀψὲ φωνὴ αὐτῆς ὠλόλυξε vſ. 24. τὰς ὁδȣ̀ς αὐτῆς ἐπλάτυνε ἐφ᾽ ὕδατα ἐρήμȣ. Hoc pacto legiſſe videntur. בכרה קולה משרכת vſ. 24. דרכיה פתה למי מדבר. Quod בכרה ὀψὲ dederint, ratio latet in Arabiſmo, ubi بكرة eſt *matutinum tempus.*

pus. At cur contrario ſenſu verterunt? an quia נשף utrumque notat, & tam ὀψὲ quam πρωῒ ab iis exprimitur? in משרכת veſtigia ὁλολυγμοῦ nullibi invenio, & cur ita dederint nullus video: verbum certe eſt obſcuriſſimum, & ab Eruditis varie intellectum. Vulgat. *Curſor levis, explicans vias ſuas:* Rabbini: *Corrigiarum* שרוך *in modum implicans vias ſuas.* Vir Doctus ex Æthiopico שרך *veſperam* notante, *ſerotinans vias ſuas.* Arabice radix شرك notat *aſſociare;* inde tam Hebr. שרוך quam Arabum شراك *corrigiam* dictam puto, quod ſoleam plantæ pedis *connectat* & *aſſociet.* Inde etiam explico locum noſtrum: *Aſſocians vias ſuas.* Idololatriam dubio procul hic redarguit Propheta; hanc Arabes שרך شرك vocant, quaſi *aſſociationem* dicas idolorum ad verum Deum. Verbum in 4. اشرك *aſſociare* eſt *cultui idololatrico deditum eſſe.* Unde משרכון ſeu مشركون *idololatræ* ſunt ſexcentis in locis Alcorani. اشراك etiam & عباد الاوثان *cultores idolorum* conjunguntur in Hiſt. Tamerl. شريك *aſſociatus* eſt *idolum*, & شركا ejus plurale, in Corano non raro *Idola* vocitat Mahomed.

med. An hinc נסרך *Nisroch* Assyriorum idolum? an itidem Propheta Idololatriam eorum redarguens, simul speciem ejus & Assyriorum ad imitationem in cultu *Nisrochi* factam eam indicare voluit? Longe petita videntur, & tamen vera esse possunt. Confer ex vs. 24. בחרשה ימצאונה unde simul patet, non hic semper in eadem persisti metaphora; quod hic objici forte potuisset.

Cap. V.

Vers. 8. סוסים מוזנים משכים היו

Difficultas est in voce משכים. Quidam id pro משכימים *mane surgentes* sumunt: *Tanquam equi bene pasti mane surgunt*. Quae interpretatio in multis laborare videtur: Primo cur qui a libidine notati in uxores proximi hinnire dicuntur, mane potius quam vesperi aut nocte in Venerem exardent. Deinde משכים pro משכימים dici posse, caret exemplo & auctoritate. Tandem, si vel id detur, Hebraicum non est משכים היו *mane surgunt* cum dicendum foret משכים הם. Vulgatus, Lxx. Aquila, Symmachus, Theodotion τὸ משכים videntur ad משך retulisse, priores obscurius, at

clarissime tres ultimi, qui ἕλκοντες reddunt, id est, *trahentes*. Ab. Esræ sunt *equi Tusci*, nam Hebræi משך *Tusciam* explicant, quod improbat Bochartus. משכים esse a radice משך vero maxime est simile. Arabice مسك seu משך est *capere*, *tenere*, *continere*; hæ significationes ab Hebraismo non alienæ videntur. Exod. 12: 21. משכו וקחו *tenete apprehensum & capite*: Et *continere* Job. 38: 31. משכות, quod LXX. φραγμὸν dederunt. Inde dicunt Arabes امسك الغذا البدن *Continet corpus cibus*; & مسكة seu משכה est *alimentum, quo continetur corpus*; & مسك apud Poëtam Kotrob بالضم cum Dsamma, *Muschon* a Scholiaste exponitur ما امسك البدن من الغذا *illa ex cibis quæ corpus tenent*, id est, *compactum reddunt & robustum*. Et مسكة משכה est *vir robustus, validus*: Vides quo tendam: משכים sic erit idem fere quod præcedens מזנים *bene pasti*. Hinc explicari potest: *Equi bene pasti & alti*, vel etiam, *equi bene pasti & robusti*. Quod si tamen usitatiorem verbi משך notionem, quæ *trahere* est, retinendam putes, cum Græcis supra citatis verti poterit *equi trahentes*. *Ma-*

schim

ſchim pro *moſchechim* ex Chaldaiſmo, ut *pharſin* פרסין Dan. 5: 25. & ſic Chaldæi ſemper. *Equi trahentes*, ſunt *incitati*, *rapidi*. Phraſis eſt Arabum, quibus جنب eſt *trahere*, unde فرس جنب *equus trahens* eſt سريع *rapidus*. Et verbum جنب *trahere* in ſept. conj. in Zjauhar. exponitur *cito*, *velociter inceſſit*. Sic a خلج itidem *trahere* eſt اخليج in Camuſo *præſtans ac velox equus*. Verbum سلب etiam eſt *trahere*, unde noſtrum ſlepen; inde eſt سلب *Salebon*, *rapidus inceſſus*. Et فرس شلب القوايم *Equus pedes trahens* eſt, qui *celeriter fertur* in Zjauhari. Et ipſum verbum in 4. conj. اسلبت النـــــاقـــة *traxit camela*, id eſt, *celeriter proripuit ſe*, in Camuſo.

CAP. XI.

Verſ. 19. אני ככבש אלוף יובל לטבוח

LXX. ὡς ἀρνίον ἄκακον. *Chald.* בחיר *electam oviculam*, ſegregatam ad mactandum. Non recte. *Hieron.* *ut agnus manſuetus*. Ad hoc *L. de Dieu*; *Manſue-*

tum, quod ſcimus, אלוף *nuſquam denotat.* Fallitur Vir Doctiſſimus, nam expreſſe docet *Golius* ex Lexico *Maruphidis* الف etiam notare *manſuefactus fuit.* Interim nihil cogit nos, ut ita vocem capiamus, & quia exemplo id caret, malo exponere: *Sicut ovis aſſuefacta.* אלוף aliquoties *aſſuetum*, & inde *amicum* notare pluribus ad Prov. 2:17. docui. Intelligo autem oviculam, quam quis ſibi aſſuefecit. Confirmat hoc, quod Arabibus شاة الوف *Ovis Aluph* hoc ſenſu veniat. Locus eſt apud *Bochart.* in Hieroz. qui *ovem manſuetam* hic verti debere jam docuerat. *Al Camus* in voce رووم ita habet. شاة رووم الوف تلحس ثياب مربيها من *Ovis Rawum & Aluph dicitur, quæ lingit veſtes educatoris ſui.* Viden non eſſe *manſuefactam* proprie aut *cicuratam*, illud enim natura ſua erat, ſed *aſſuefactam*, a teneris eam educando. Fatendum tamen eſt, aliter paulo hæc in Lexico *Zjauharii* legi, hoc modo. تلحس ثياب من مر بها non مربيها quæ notant: *Ovis Aluph eſt, quæ lingit veſtes prætereuntium ſe.* Sic *Aluph* potius *manſuetum* dicere videtur. *Fui ut ovis Aluph,*

tam

tam mansueta, ut illorum etiam vestes lambam, a quibus ad lanienam rapior. Quod vere de Christo dici potest. Non opus est tempus terere in refutatione eorum, qui *Aluph* hic *bovem* vertunt. *L. de Dieu* præ *assuefacta ove* malebat *ovem amicam*, *amicabilem*. At radix אלף proprie *amicitiam* non dicit, sed *consuetudinem*, quod alias latius ostendimus.

Ibid. נשחיתה עץ בלחמו.

Chald. נרמא סמא דמותא במיכליה. Illud עץ *lignum* de venenato sumsit ligno. נשחיתה per נרמא vertit, ut LXX. & *Vulg*. qui ἐμβάλλειν & *mittere*. נשליכה legisse videntur, ח pro ל & ח pro כ sumto. Varie locus ab Eruditis exponitur. Videatur *L. de Dieu*. Conjiciebam olim Arabicum لحم hic conveniere, quod per لب etiam declarant Arabes, id est, *cor & medullam arboris*. Belgarum tamen versio nunc magis arridet, quæ certe simplicissima videtur. *Perdamus arborem cum fructu ejus*: לחם similiter fere sumtum invenio apud Arabes. Ita in *Tophail*. Dissert. لحوم الفواكة *Pulpa* in fructibus. Et ثمرات ذات لحم *fructus*

 quæ

quæ pulpam habent, לחם. Ratio, cur in hanc ſententiam propendeam, eſt, quod addatur : *Exſcindamus eam, & in memoriam non amplius veniat nomen ejus.* Hoc eſt, *delere arborem cum fructu.*

CAP. XIII.

Verſ. 21. *Quid dices cum viſitaverit te?* ואת למדתי אתם עליך אלפים לראש.

LXX. καὶ σὺ ἐδίδαξας αὐτοὺς ἐπὶ σὲ μαθήματα εἰς ἀρχήν· אלפים iis μαθήματα ſunt : ſimiliter *Hieron. erudiſti in caput tuum.* Hodierni Interpretes ita fere : *Et tu docuiſti eos contra te duces* eſſe *& in caput* tibi. Non ſperno hoc; elegantius tamen adhuc verti poſſe video hoc pacto : *Et tu docuiſti eos amicos eſſe contra te, in caput.* Amarulentiſſimus eſt Sarcaſmus. Tu Babylonios tibi amicos eſſe docuiſti ; ſcilicet : לראש ut in caput tibi ſint, tibique imperent. Hoc cum præced. interrogatione, *Quid dices?* mire convenit, quo oſtenditur, aliud a Babyloniis exſpectaſſe Judæos, quam ut ſe opprimerent : אלוף *amicum* Hebraice ſonare, ſatis multis evincitur exem-

exemplis,& ex Arabismo confirmatur. Vid. not. meas supra ad *Prov.* 2 : 17. Vel hoc etiam nomine versio hæc præferenda videtur, quod אלוף *ducem, principem* nunquam notet, nisi ubi de Idumæis sermo sit, ut Gen. 36. & 1 Chron. 1. unde Idumæorum propriam esse vocem conjicere licet.

CAP. XIV.

Vers. 9. למה תהיה כאיש נדהם

INcerti sunt hoc loco Interpretes, & in diversa abeunt de vera significatione vocis, semel tantum in Scriptura occurrentis נדהם. Hinc *vagum* quidam, ut *Hieron.* alii *defessum, defatigatum*, ut *Salom. Jarchi, ignavum* aut *timidum* alii, ut Belgæ; *attonitum* denique aut *obstupefactum* plurimi reddiderunt *Kimchium* secuti, qui ita in *Libr. Rad.* ענינו כאדם מבוהל שלא יוכל להעזר בעת צרה אשפרדוט בל"עז *significatio ejus est, instar viri attoniti, cui subveniri cladis tempore nequit.* ESPERDUIO, *vernacule.* Ibidem etiam patris sui expositionem subjungit, qui vocem ex Arabismo illustrare conatus est, ubi eum qui מכוסה חלב מחלי *deliquium cordis* (lego enim הלב) *patitur ex*

morbo, vocant מדוהם: Quid tandem ex his fluctibus certi emerget? Patrem *Kimchii* Arabiſmo ſuffultum ſequare? At parum convenit ea ſignificatio, & quod magis eſt, non ea eſt vis verbi Arabici مدهوم, ut *morbi doloribus deficientem* dicat, ſed *obrutum* in genere, & *oppreſſum* notat. Celeb. *Lud. Cappell.* alio modo in Arabiſmo præſidium quærit. Verba ipſius hæc ſunt: „ Arab. دهم דהם ſignificat, *acci-*
„ *dere*, *ſupervenire*, quæ ſignif. optime hic
„ quadrat, cur eſſes *ſicut vir ſuperveniens*,
„ ut idem ſit cum eo, quod vſ. præced.
„ dixit viator peregrinus, qui deflectit ad
„ diverſorium.“ Judicium Viri Magni & *κεʃλικωτάτε* deſidero. An دهم eſt *ſupervenire* tanquam viator? minime vero, nam aliter Arabes docent, aliter etiam ipſe *Capell.* quum *accidere* ponit, & id quidem recte & Arabice, niſi *accedere*, ut ſibi conſtet, ſcriptum oportuit; in quo quidem erraſſet. Deinde an a דהם *ſupervenire* נדהם eſt *ſuperveniens?* parum id accurate, nec quid ſcriberet, ſatis attendiſſe videtur Vir Doctus, cum eum, cui ſupervenitur, paſſivum enim eſt, notet. Denique quam optime hic quadret *Vir ſuperveniens*, alii viderint. Viri

Doctiſ-

Doctiſſimi veſtigia premens certiora veroque magis propiora ex Arabum libris depromam. Arabice דהם دهم & diminut. דהים دهيم ſignificat الامر العظيم *caſum aliquem gravem, calamitatem ingentem:* verbum autem دهم *Dahama, accidit, de improviſo ſupervenit, & obruit aliquem malum:* Hiſtor. Tamerl. pag. 18. وعم الخطب المدلهم ولم يعلم احد البلا كيف دهم *Communiſque fuit teterrima clades, nec quiſquam calamitatem animadvertit, quo pacto de inproviſo acciderat.* דהם: inde مدهوم ſeu נדהם erit, *calamitatibus* ac *infortunio obrutus* & *preſſus*; qua ſignificatione contenti eſſe poſſemus. Plus tamen mihi ſub verbo hoc latere videtur, habetque apud Arabes ſingularem uſum, qui mire loco noſtro quadrat. Scil. proprie ac præcipue uſurpatur de incurſu ſubitaneo & oppreſſione bellica, unde دهم eſt جيش عظيم *numeroſus exercitus*; verbum *Daham* دهم *exercitu undequaque cingere & obruere.* Abulphar. Hiſt. Dyn. 373. ولم يحترس من الفرنج بل اهملهم ولم يشعر الا وجوسلين

وجوسلين صاحب تل باشر قد
دهمهم وكبسهم *a Francis autem sibi non cavit, imo neglectui habuit, nec prius animadvertit, quam Joslinus Tel Bassjeri Dominus illos de improviso* דהם *exercitu obruit, & oppressit.* Ita & *Histor. Tamerl.* pag. 91.

ولم يشعر الا والتتار قد دهمته
وعساكر الجغتاي خيلا ورجلا حطمته

nec ante animadvertit, quam Tatari ipsum obruerunt, exercitusque Sjagatæi tam equites quam pedites ipsum fregerunt. Sic pag. 340. *Regiones autem Samarcandæ immunes ante ac securæ fuerant malorum, & invasionis bellicæ, quod Timur in vivis esset.* فحين
دهمهم اولئك المفترون اتاهم
العذاب من حيث لا يشعرون

Quum vero דהממה *incursionibus hostilibus obruerunt eos impii illi, pœna ipsos oppressit, unde ne suspicabantur quidem.* Quæ ex *Alcorano*, pro more istius auctoris perpetuo, petita sunt. Hinc נדהם expono, *hostibus undique cinctum, & oppressum*, quod orationis seriei mirum quantum convenit. *Ad quid esses tanquam* איש *Vir* (ἀνὴρ, fortis vir & strenuus) נדהם *multitudine hostium oppressus iisque succumbens*, כגבור *tanquam stre-*

strenuus bellator qui nec salutem sibi afferre nec evadere potest.

CAP. XV.

Vers. 7. *Et ventilabo eos* בשערי הארץ *in portis terræ.*

SUnt ex Interpretibus qui per *portas* hic intelligunt, *Castra & oppida præsidiaria:* Sic Belgæ nostri: **Poorten**/ dat is, **uiterste frontiersteden / landpalen / sterkten.** Non temere ita nec sine causa Eruditiss. Interpr. sensisse Arabismus ostendit. Vox ثغر aperte ex Hebræo שער est deflexa: ש enim Hebr. fere semper in ث ab Arabibus mutatur. שנים *duo.* Arab. اثنان, *tres* שלש Arab. ثلث *octo*, שמנה Arab. ثمان Et infinita ejus generis alia. Illud ثغر a Golio exponitur *locus regionis hostico confinis*, præsertim, monente Meidanio, *inter montes angustior.* Notum est angustos per montes transitus, quibus fines ab hostium irruptionibus levi præsidio tuti præstantur πύλας *portas* Græcis dici. Eosdem ابواب etiam Arabes vocant, quod idem notat. Famosissimæ illæ *Caspiæ portæ* Arabibus audiunt

diunt باب الابواب *porta portarum*, ut Turcis دمير قپي *Demir kapi*, *porta ferrea*, & Perſ. دربند *Derbend*, id eſt, *porta arcta*. *Pylæ Amanicæ* hodie *Karakapou* audiunt, vocabulis Turcicis قره قپو id eſt, *nigra porta*. Hinc patet Arabibus, Perſis & Turcis *portas* eſſe regionum fines montibus præcluſos. ثغر quidem ſeu שער etiam hoc ſenſu venit, latius tamen id verbum extendi ſolet; & ſimplic. *præſidia in finibus* denotat. Abulphar. 194. *miſit ad præſidiarios* الثغور *limitum ut Sergio inſidias ſtruerent*. Sic Hiſtor. Tamerlan. 287. ومن الولايات والثغور ملوكها وسلاطينها *Et ex provinciis & hoſtibus oppoſitis præſidiis; Reges & Sultani*. Et mox ibidem: من كان مرابطا في ثغر *qui in limitibus ſtationes habebant* בשערי. Oppida etiam שער dicuntur, quæ in finibus contra hoſtem poſita ſunt. *Camus* in امد *Amida*, medii ævi Scriptoribus celebratiſſima Meſopotamiæ urbe بلدة من الثغور *oppidum eſt ex collimitaneis contra hoſtem præſidiis*. Hodie a Turcis *Kara*, id eſt, *nigra Amid* appellatur. Sic in *Hiſt. Tam.* p. 289. كاشغر

كاشغر بين حدي الخطا والهند احد الثغر *Kasjgar eſt inter fines Chatæorum & Indorum unum ex* שערי *portis*, id eſt, *præſidiis finium.* Sic & Abulpheda *Antiochiam*, *Adanam*, *Maſiſam*, & *Tharſum* vocat عواصم وثغور الشام *munimenta & extrema Syriæ præſidia* שערי *portas.* Alium uſum peculiarem in voce שער obſervo ad Dan. 2 : 29.

Verſ. 8. הפלתי עליה פתאם עיר ובהלות.

Miſere torquet locus hic Interpretes. Mentem meam ad Jobum aperui, ubi עיר ex Arab. غيرة *turbatio mentis* exponi percommode poſſe monui. Tali ſenſu تغير infin. 5. conj. apud Sadium legitur in Guliſtan pag. 358. *Iſte Dervisſ* i. e. *religioſus*, بر قرار خود ماندة بود وتغير درو نيامد *animi tenuit conſtantiam neque mente fuit turbatus.* Inſpice locum & vim verbi plenius perſpicies. Proprie verbum غير eſt *alterare*, quod ad mentis turbationem etiam ſequior deflexit Latiniſmus. Confer nunc cum hiſce notas meas ad Job. 17 : 2.

Lud.

Lud. de Dieu nostrum עיר *dolores* exposuit, qui Hebraice ציר alias. Hoc ex Chaldaismo se habere dicit. At עיר ea notione Chaldæis ignoratur, quare ejus Interpretationem admittere non possum. Lxx. τρόμον dant, ut ego feci.

CAP. XXVI.

Vers. 18. היה נבא

FUit prophetavit: Ita ad verbum. Vulgat: נבא pro נביא positum putavit: *Fuit Propheta.* Lxx. נבא omiserunt; forte quod constructionem non intelligerent. *Fuit prophetavit* locutio est Orientalibus pervulgatissima pro simplici *prophetavit.* Abulphar. p. 322. كان سيره الي بلاد فارس *Fuit misit eum in Persidem.* p. 361. ان كنت ما علمت *Si fuisti non novisti*, pro *si non nosti.* Semper ita Arabes. Sufficiat unam ex *Alcorano* Suratam citasse. Sur. 74: vs. 47, 48, 49. لم نك نطعم المسكين : وكنا نخوض مع الخائضين : وكنا نكذب بيوم الدين : *Non fuimus cibavimus pauperes. Fuimus immisimus nos juxta cum aliis in vanitatem. Et fui-*

fuimus abnegavimus diem judicii. Non repugnabo tamen, si נבא participium potius esse quis contendat, nam id Hebræis familiarius est. Vid. mox *vs.* 20.

CAP. L.

Vers. 5. ציון ישאלו דרך הנה פניהם

V*Ulgat. in Zionem interrogabunt viam:* Sic LXX. ἕως Σιὼν ἐρωτήσουσι τὴν ὁδόν. Ac si לציון esset, & דרך cum ישאלו copulandum. Aliter hodie: *De Zione interrogabunt.* Et hi præpositionis ellipsin statuere coguntur. Ego malo: *Zionem petent.* Ut Latinum *petere*, sic Hebræum שאל & *rogare* & *tendere* notasse putem. Arabice اران & طلب *quærendi*; *orandi* verba etiam ita usu veniunt, licet nihil Lexicographi. *Abulphar.* pag. 183. اخذ علي طريق سجستان يريد الصين *Segestaniæ viam cœpit, petens Sinam.* Sic pag. 234. يريد خراسان *Chorosanam petebat.* Eodem modo verbum طلب cujus eadem plane vis est ac verbi שאל Hist. Tamerl. p. 182. عاد نحو حلب راجعا طالبا بلاده *Halebum reflexit, rediturus & regiones suas peti-*

Lud. de Dieu noſtrum עיר *dolores* expoſuit, qui Hebraice ציר alias. Hoc ex Chaldaiſmo ſe habere dicit. At עיר ea notione Chaldæis ignoratur, quare ejus Interpretationem admittere non poſſum. Lxx. τρόμον dant, ut ego feci.

CAP. XXVI.

Verſ. 18. היה נבא

FUit prophetavit: Ita ad verbum. Vulgat: נבא pro נביא poſitum putavit: *Fuit Propheta.* Lxx. נבא omiſerunt; forte quod conſtructionem non intelligerent. *Fuit prophetavit* locutio eſt Orientalibus pervulgatiſſima pro ſimplici *prophetavit.* Abulphar. p. 322. كان سيره الي بلاد فارس *Fuit miſit eum in Perſidem.* p. 361. ان كنت ما علمت *Si fuiſti non noviſti*, pro *ſi non noſti.* Semper ita Arabes. Sufficiat unam ex *Alcorano* Suratam citaſſe. Sur. 74: vſ. 47, 48, 49. لم نك نطعم المسكين : وكنا نخوض مع الخايضين : وكنا نكذب بيوم الدين : *Non fuimus cibavimus pauperes. Fuimus immiſimus nos juxta cum aliis in vanitatem. Et fui-*

fuimus abnegavimus diem judicii. Non repugnabo tamen, ſi נבא participium potius eſſe quis contendat, nam id Hebræis familiarius eſt. Vid. mox *vſ.* 20.

CAP. L.

Verſ. 5. ציון ישאלו דרך הנה פניהם

VUlgat. *in Zionem interrogabunt viam:* Sic LXX. ἕως Σιὼν ἐρωτήσουσι τὴν ὁδὸν. Ac ſi לציון eſſet, & דרך cum ישאלו copulandum. Aliter hodie: *De Zione interrogabunt.* Et hi præpoſitionis ellipſin ſtatuere coguntur. Ego malo: *Zionem petent.* Ut Latinum *petere*, ſic Hebræum שאל & *rogare* & *tendere* notaſſe putem. Arabice اران & طلب *quærendi*; *orandi* verba etiam ita uſu veniunt, licet nihil Lexicographi. *Abulphar.* pag. 183. اخذ علي طريق سجستان يريد الصين *Segeſtaniæ viam cœpit, petens Sinam.* Sic pag. 234. يريد خراسان *Chorosanam petebat.* Eodem modo verbum طلب cujus eadem plane vis eſt ac verbi שאל Hiſt. Tamerl. p. 182. عاد نحو حلب راجعا طالبا بلاده *Halebum reflexit, rediturus & regiones ſuas*

 peti-

petiturus. Vid. *Hist. Sar.* p. 57. Et sic aliquoties, quæ hic cumulare nihil refert. Ita quidem constructio proba erit, nec supplemento opus. Ipsum Arabicum hoc سال שאל alicubi hoc sensu legitur, at locum dare nunc non possum.

Vers. 6. *Oves errantes sunt populus meus*
רעיהם התעום הרים שובבים.

Vulg. *Pastores eorum seduxerunt eos, feceruntque vagari in montibus.* Videtur legisse שובבום, quam etiam lectionem *Massorethæ* annotarunt per קרי *Keri.* Paulo aliter *Belgæ* nostri; qui tamen *Keri* etiam, non כתיב *Chetibh* sequuntur : **Sy haddense geboert na de bergen.** Alii etiam τὸ *keri* præhabentes *montes rebellare fecerunt eos*, nimirum quia in montibus idola colebant. At quum gravissimorum auctorum judicio τῷ *Chetibh* potius standum sit quam τῷ *Keri*, si commodus emergere possit sensus, videamus, an non eundem eruere valeamus. Verba prout in textu Hebræo scripta extant, ita sonant : *Pastores eorum palare eos faciunt per montes rebelles*; quod epitheton quum montibus non recte convenire putarent, illud שובבים in שובבום mutandum

cen-

censuerunt, infeliciter satis. Elegantissimam ego locutionem & vere flosculum Hebraismi ex Arabia explicatum dabo. *Montes rebelles* Stylo Orientis, sunt *difficiles*, *alti*, *prærupti montes*. Arabice عصا est *refractarius fuit*; inde est عصي *rebellis*: hoc arduis montium apponitur in *Hist. Tam.* p. 51. في جبال عاصية واماكن وعرة *In montibus rebellibus & locis difficilibus.* Et pag. 184. ejusdem Histor. وبعض تشبث باذيال الجروف العاصية *Alii arreptis quasi laciniis petrarum rebellium delitescebant*: *petræ rebelles*, id est, arduæ, & accessu difficiles. Iterum pag. 152. وتمنع بمن معه في الاماكن العاصية *Accessumque prohibuerunt ipse & qui cum eo erant*, *in locis rebellibus*, id est, *inaccessis*, *& salebrosis*. Eodem modo ab ابي *refractarius*, *aversus* dicitur الاماكن الابية *loca refractaria*, id est, *aspera*, *ac salebris accessum prohibentia*. Hinc facilis etiam explicatio loci difficilis *Thren.* 3: 11. דרכי סורר ויפשחני *Viæ meæ rebelles sunt*: ita nempe jubet Ab. Esra סורר hic sumere pro *rebelli*, ex signif. qua occurrit apud *Hos.* 4: 16. פרה סוררה *vacca rebellis*, *refractaria*.

Hoc ita explicare solent; *cum viæ meæ rebelles sunt, tum discerpit me.* Ego malim: *Viæ meæ rebelles sunt*, id est, imperviæ, asperæ salebrôsæ difficilesque, quod cum vers. 9. præc. omnino convenit. At plura de hoc loco serie sua & ordine dabimus, nunc monuisse sufficit eum non incommode huc referri, atque hoc pacto conjecturam meam de *montibus rebellibus* non parum posse stabiliri. Neque dissors loquendi ratio est *Prov.* 18: 19. ubi de munimento dicitur, quod sit נפשע *rebelle*, hoc est, *inaccessum*, & *inexpugnabile*; quem locum suo etiam ordine diligenter satis explanatum invenies.

Vers. 11. *Quoniam exultasti & extulisti te insolentius, ô direptrix hæreditatis meæ*
כי תפושי כעגלה דשא ותצהלי באברים.

In his & præcedentibus *Chetibh* sequi malui, quam τῷ *keri*, ut semper fere præhabendum est, nam absque necessitate hic appositum fuit; alloquitur enim propheta *Babelem* כנגד בבל ut ait D. *Kimchi*, & deinde an non æque efferre licet, תשמחי שסי *Exultas direptores*, quam vs. 10. præced. היתה כשדים *fuit Chaldæi.* Omnino recte se habere

bere *Chetibh*, probant quæ de constructione Arabica plur. masc. cum sing. fœm. scripsimus sup. ad Jer. 2: 15. Sed hæc hactenus; nunc in verborum, quem non eundem exprimunt Interpretes, sensum inquiramus; ubi statim occurrit radix ignotior פוש, cujus veram ac indubitatam signif. ego nondum stabilitam video. Fluctuant eruditi & in diversa rapiuntur. Ex Veteribus quidem, qui quatuor in locis, ubi solum hæc radix legitur, quatuor ei diversas tribuunt notiones, certi quicquam haberi nequit; his ergo omissis recentiorum vestigia legamus: *R. Kimch.* in *libr. rad.* verbo פוש tribuit ענין רבוי *notionem multiplicandi*, quem ceteri fere Judæi ac Christiani sequuntur, inde in *Lexicis* פוש expositum invenitur *multiplicare*, *crescere*; hanc significationem fulcire etiam conantur Viri Docti ex Chaldaismo; Chaldaice פוש id fere dicit, utpote Hebræo פרה *fructificare* in *Targumim* respondens. Videamus an recte. Quatuor ut dixi locis radix hæc occurrit. (nam quod ad *Nah.* 3: 18. illud huc non pertinere ibidem demonstratum reperies) Ea sunt Jeremiæ hic locus, *Hab.* 1: 8. & *Mal.* 4: 2. cum nomine derivato quod est *Job.* 35: 15. Sume primo locum hunc nostrum: *Extulisti*

te insolentius תפושי *multiplicata es ut vitula triturans, & hinnisti ut equi.* Quo pacto fluunt hæc aut inter se cohærent? aut quid vitulæ trituranti *multiplicatio* adscribitur, præsertim quæ sit *fœtus* & *propaginis*, nam verbo פרה *fœtificare* respondet illud פוש in *Targum.* aut qua tandem ratione, ferocientis animus ac lætitia gestiente sese efferentis, vitulæ multiplicanti comparabitur. Efficacius adhuc recepta signif. refellitur ex *Hab.* 1 : 8. *Leviores sunt pardis equi ejus* &c. פשו פרשיו verte hæc ex vi verbi *Chald.* פוש *fœtificarunt equites ejus,* & cachinnos merebere. Sunt ergo Interpretes, qui פוש *pinguem esse* reddunt, non alio nixi fundamento, quam quod non male id conveni-re videatur; quum tamen ad *Hab.* 1 : 8. deventum est impediti hærent, neque explicare se possunt, nisi alia iterum signif. hinc quidam *diffundunt se equites*, alii *abundant*, alii aliter. L. de *Dieu* verbum obscurius illustrare aggressus est ex *Æthiopica* lingua, ubi פוש notat *sanum esse*; at vide quam parum hoc emphasin locorum expleat; *ferociisti* Babel, *sana fuisti ut vitula triturans, & hinnisti ut equi:* Hab. 1. *Leviores sunt pardis equi ejus, equites ejus sani sunt;* quæ longe infra orationis majestatem subsidunt.

sed

Sed defendat quidem quod quisque sentit, sunt enim judicia libera, nos institutum persequemur, nec certis quibusdam destinatisque sententiis addicti quasi & consecrati, quid sit in quaque re maxime probabile cum sæpe alias, tum ipso in hoc negotio studiose inquiremus. Quam ergo libertatem sibi sumserunt Interpretes, verbum פוש ex Chaldaismo illustrandi, quam & *L. de Dieu* ex *Æthiopica* lingua, eandem & mihi ex *Arabismo* non gravate concessum iri confido; eo magis quod significationem nobis sistat tam aptam ac tam egregie vim omnium locorum explentem, ut verisimilitudinis gradum superiorem (ulterius enim progredi non possum) attigisse videar. Scilicet Arabice فيش seu ut scribitur فاش quod Hebræo פוש (seu etiam ut puto פיש ob Malach. 4: 2. ubi est *Chirek* & derivatum פישון *Phison* fluvius) respondet; notat *superbire*, ac per فخر quod idem est, a *Lexicographis* Arabum declaratur: فايش & فيّاش *gloriosus*, *superbus*, & فياش פאיש in *Camus* est مفاخرة *gloriatio*, *superbia*, *fastus*. Nulla certe significat. magis conveniens posset excogitari loco *Hab.* 1: 8. ופשו פרשיו כסוסים מנמרים קלו sive enim פרשיו

cum plerisque Interpretibus *equites* vertas, sensus emerget aptissimus, *superbiunt, gloria efferuntur equites ejus*, sive quod ego quidem verius puto, *equos* potius intelligas, planior longe & elegantior efficietur oratio, hoc pacto: *Leviores sunt pardis equi ejus, superbiunt, gestiunt fastu*, γαυριῶσι *quadrupedes ejus*. Nemo equidem paulo humanior ignorare potest quam egregie & naturæ convenienter *superbia* equis tribuatur, quos Poëtarum Summus *Lib.* 3. *Georg.* dixit

— Gressus glomerare superbos:

quosque omnes auctores a fastu & a superbia præcipue describunt. *Homer. Iliad.* 6.

Κυδιόων ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει —

Superbiens, caput effert..

Ex Arabibus audias *Damirium*, qui ita de *equo:* في طبع الفرس الزهو والخيلا: *Ex natura ipsius* (scil. τοῦ פרש *equi*) *fastus est & superba exultatio.* Atque hic non possum non repetere, atque lectori in mentem revocare, quod jam ante in *Jobo* attigi ad cap. 6: 10. Hebræis & Arabibus *equum* a *fastu* & *superba exultatione* nomen traxisse. Sacra etiam Scriptura *equis* alibi *superbiam* ad-

adſcripſit, ut in Job. cap. 39: 21. Quod autem פרשיו non *equites ejus*, ſed *equi ejus* hoc loco reddendum eſſe contendam, cum exemplis, tum fundamento non caret. Illa ſatis multa annotata jam ſunt ab L. de *Dieu*, ad Eſai. 22. uſu verbi Arabici فرس quo frequentius nullo ad *equum* indicandum utuntur, id comprobante; quin & *Belgæ* noſtri פרשים *equos* peerden reddere non dubitarunt *Eſai.* 28: 28.

Hoc in verborum ſerie ac complexu fundatur; ταυτόλογον enim illud פשו פרשיו ופרשיו מרחוק יבאו ſi ita vertas: *ſuperbiunt equites ejus & equites ejus e longinquo veniunt*, at verte, *ſuperbiunt equi ejus, equites autem e longinquo veniunt*, & apte fluet oratio; neque jure quis opponat idem incommodum oriri ex mea verſione, nam bis etiam *equos* hoc pacto dicturum Prophetam in priori hemiſtichio, quis enim adeo in Scripturis hoſpes eſt, qui neſciat ſæpe eos eandem rem repetitis at diverſis exprimere vocabulis ענין אחד במלות שנות *idem mutatis vocibus*, ut ajunt Rabbini, ut quos primum סוסים *equos* vocaverat, eos poſtea alio nomine פרשים *ſonipedes* appellaret *Propheta*. Sed pergamus in adſtruenda nova a me poſita ſignificatione; ubi ſtatim prima fronte

apparebit mirifice eam loco noſtro *Jerem.* etiam convenire, *Babelem* enim lætitiæ geſtientis & ſuperbiæ ferocientis ream hic arguit *Propheta*, כי תשמחי *quia geſtiiſti* כי תעלזי *quia elata fuiſti;* modum duplici comparatione indicat, quarum altera ab *equo hinniente* & exultante cum ſuperbia petita eſt תצהלי כאברים *Hinnitum inſtar equorum edidiſti*, altera a *vitula triturante*, quæ in area, media inter frumenta, ore ex lege non ligato, præ pabuli abundantia *geſtit* & *exultat* תפושו. Huc facit •Lxx. ſeniores verſio: ἐσκιρτήσατε ὡς βοΐδια ἐν βοτάνῃ· *Exſiliiſtis ut juvenci in herba;* licet ea quoad omnia proba non ſit. Ita vitulas pabuli copia *ferocientes* accepimus a Poëtarum patre *Odyſſ.* 9. ubi de iis ita canit

—— ἐπὴν βοτάνης κορέσωνται
Πᾶσαι ἅμα σκαίρουσιν ἐναντίαι ——

poſtquam herba ſaturæ ſunt
Omnes ſimul oppoſitæ exultant.

Porro huc facit etiam, quod Arabes animalia pabulo affluentia *gloriari* & *ſuperbire* dicant; unde hæc eorum locutio مجنت الناقة *ſuperbivit, gloriata eſt camela*, id eſt, *pabulo virenti abundavit &*

ſa-

satura fuit. Hinc fluit etiam, & eodem modo procedit explicatio tertii loci ubi verbum nostrum פוש legitur, qui est *Malach.* 4: 2. ופשתם כעגלי מרבק ubi iterum οἱ Lxx. σκιρτήσετε ὡς μοσχάρια ἐκ δεσμῶν ἀνειμένα *Exsilietis ut vituli ex vinculis soluti*, quibus scilicet in area devinciebantur: Ego verto *& superbietis ut vituli in area triturantes.* Quorum verborum sensus ex modo dictis planus est & perspicuus. Obiter moneo Magn. *Boch.* עגלי מרבק *vitulos in area triturantes* notare, luculenter demonstrasse in *Hieroz.* suo. Quod si tamen corporis potius habitum pinguiorem, quam exultantis superbum motum designari putes (quamquam meo quidem judicio extremum illud præhabendum videtur, scil. ut ad animum referatur, quod apertum est ex loco nostro *Jerem.* ubi שמח est & עלז & צהל quæ utique ad corporis speciem externam non pertinent.) Si igitur ad corpus potius quam ad animum spectare judicaveris cum eruditis quibusdam Interpret. qui *pinguescere* vertebant, non inde significatio a me posita debilitabitur aut evertetur. Nam & *superbire* ad corpus translatum est, & eum, quem volunt Interpr. corporis habitum exprimit; obesi scil. & pinguis. Fidem

dem faciet *Phiruzabadius* in *Camus*. ديص
اشر وبطر والمال امتلا سمنا
Daitsa est protervus fuit & superbia insolens, at de pecore, plenum, distentum fuit adipe. Eodem modo فخر *superbire* usurpatur; unde in MSS. quodam legi ضيع فاخرة *agri superbi*, id est, *pingues*, & نخلة فخور *palma superba* in *Camus* exponitur, *magno trunco crassisque & lætis ramis prædita;* neque dubito fere quin de pecore obeso & pingui Arabice recte dici possit فخر *superbivit*, quamquam nullum mihi ejuscemodi exemplum lectum fuerit.

Ultimus, cui nova nostra signif. aptari debet, locus est *Job.* 35: 15. quem mihi juxta cum ceteris obscurissimum esse fateor. L. *de Dieu* locum ita vertebat: *Nunc quia non multum est quod ira Dei*, Jobum *visitavit* ולא ידע בפש מאד *neque curavit prosperitatem admodum*, Deus scil. sensus ex mente Viri Docti hic est; omnem prosperitatem Jobi non prohibuisse Deum, quo minus eum afflixerit; *non novit prosperitatem*, ut *non novi vos*. Multa hic dici possent; pauca in medium conjiciam. Primo *Nosse* ידע pro *curare* non construitur cum ב. Secundo verba

ba non apte cohærent & ſe ſequuntur. Alii aliter. Commodiſſime ita verti poſſe puto: *Nunc quia non multum eſt, quod ira Dei* Jobum *viſitavit; neque* Jobus *pœnas dedit ſecundum ſuperbiam ſuam magnam:* Vel *propter ſuperbiam ſuam*, & מאד ad ירע, *non multas dedit pœnas.* ירע *cognoſcere* per *puniri* explico, quem uſum verbo huic vindicavi ex Arabiſmo ad *Jobum* cap. 21: 19. ubi clare ירע eſt *pœnas dare;* quidni ergo & hic, præſertim quum præced. פקד אפו poſtulet. פש hic verto *ſuperbiam*; & intelligo *impietatem*; *ſuperbum* enim eſſe ſtylo Sacræ Script. eſt *impium eſſe*, de quo multa invenies ad Job. cap. 36: 9. Sic גאים *ſuperbi* ſunt *impii* Pſalm. 140: 6. & 94: 3, 4. גאים & רשעים conjunguntur. Vid. etiam Jerem. 13: 15, 17. in quo ult. vſ. גוה *ſuperbia* pro *contumacia & impietate in Deum* manifeſto ſumitur. Similis plane eſt locutio Eſai. 9: 8. *populus* ידעו בגאוה *cognoſcet propter ſuperbiam*, id eſt, *ob eam pœnas luet.* Hoc pacto veriſimile ſatis reddidiſſe me puto radicem פוש nihil aliud eſſe quam *ſuperbire*, ut Arabum فاش; atque inde ratio etiam nominis פישן conſtabit, qui fluvius ab *ſuperbia* dictus videtur, ob frequentes inundationes & extra alveum

veum divagationes, quod *superbire* vocant Orientales; uti luculentissime ostendi in Animadvers. meis ad *Jobum*; quæ hic non repeto.

ANIMADVERSIONES PHILOLOGICÆ IN THRENOS JEREMIÆ.

Cap. I.

Verf. 16. *Propterea ego ploro, oculi mei manant aquas —— filii mei deſolati ſunt* כי גבר אויב.

LXX. & Vulg. *Quia invaluit hoſtis*; alii, *quia vicit hoſtis*; non improbo; attamen fortius & nervoſius verti poteſt; *quia ſuperbus eſt & inſolens hoſtis*; certe victoriam hoſtium non ſemper ſequitur miſeria illa, quam

quam hic deflet Ecclesia, sed hæc ab *hoste superbo* & victoria abutente proficiscuntur. *Superbire* dicitur hostis quum victoria insolentius utitur, omniaque rapit & vastat. Hist. Tamerl. p. 64. ubi de capta *Ispahan*: استطالوا عليهم *superbi in eos fuerunt* quomodo? جعلوهم كالخدم *mancipiorum eos loco habuerunt, imo eo insolentiæ pervenerunt, ut fœminas, quas tangere nefas est, violarent;* aliaque quæ illic videri possunt. Verbum גבר est *superbire* bis in Jobo cap. 15:25. *erga Deum* יתגבר *superbus est*, & cap. 36:9. & extra *Hithpah.* in *Kal*, ut hic, Genes. 7:24. uti explicui ad Jobum cap. 36:9. quæ consule, si res tanti est. Ibidem etiam invenies vocem גבור sæpe pro *superbo* & *insolenti* poni usu Arabum id confirmante, quæ hic repetere non vacat.

Vers. 19. *Sacerdotes & senes mei in urbe* גוועו.

Non magni est ponderis, quod jam monebo, Eruditis tamen & linguarum studiosis non ingratum fore confido. Arabice جوع unice est, *fame* aut *inedia laborare*, quam quidem signif. Hebræo גוע obtrudere nolim; attamen rationem quandoque aliquam induisse

duisse id verbum puto, unde Arabes suam notionem receperint. Expirare vel spiritum ducere in genere est illud גוע, unde aliquando speciatim *anhelare præ fame*, vel *fame confici* & *enecari* quasi notasse, valde verisimile est ex hoc loco nostro; nam post *expirarunt* statim subjungitur; *Cibum sibi quæsiverant ad animam reficiendam.* Atque hinc ad Arabas transiit, qui illud processu temporis, uti fieri assolet, emollierunt, *inediam* seu *famem* omnem verbo גוע indicantes. Exemplo res illustrari potest. Verbum עיף notat *lassum*, *languidum esse*, speciatim autem ad *languorem ex siti* ortum alligari solet; ut Esai. 29:8. & Prov. 25:25. *Frigida* לעיפה *languidæ*, id est, *sitienti.* Pari modo se habet שוק ut شوق *appetere*, quod in *Pihel* usitatum est, & de *appetitu & siti* iterum spec. venit; ut Esai. 29:8. & Psalm. 107:9. השביע נפש שוקקה *saturavit animam appetentem*, non *famelicam*, ut male nonnulli, sed *sitientem*; ut præclare Belgæ; nec aliter postulat השביע *saturavit*, nam id siti sedandæ adhibetur. Amos. 4:8. Esai. 58:11. Prov. 30:15. Sic Latini. *Saturavit se sanguine civium*, apud *Cicer. in Philipp.* Et in illo; *satia te sanguine, quem sitisti.*

CAP. III.

Verf. 11. דרכי סורר

LXX. κατεδίωξεν ἀφεστηκότα. Legerunt דרך & ex Arabico signif. accerserunt. درك *persequi* usitate. Sed his missis vera inquiramus. Vulg. *semitas meas subvertit;* ex sensu non recte. סורר in Hebr. semper *contumacem* aut *rebellem* notat, & eam vocis sign. hoc loco retinere jubet *Ab. Esra*, verba tamen non explanat. Sic fecerat *Chaldæus*, qui habet אורחי סרב *via mea refractaria est.* Hanc versionem confirmabo. *Via contumax* est via, qua exitum non invenias; impenetrabilis, difficilis, iniqua. *Arcem rebellem* explicuimus ad Prov. 18: 19. *Montes rebelles* ad Jer. 50: 6. esse scil. eos *aditu difficiles, iniquos.* Ita hic *viæ rebelles* sunt *imperviæ.* Hist. Tamerl. pag. 51. جبال عاصية *montes rebelles*, id est, *difficiles. petræ rebelles* pag. 184 & pag. 152. تمنع في الاماكن العاصية *Munivit se in locis contumacibus*, quæ aditum præcludebant. Et pag. 17. *Novi hic alicubi viam occultam* مسالكها ابية لا تطاها الخطا ولا يهتدي اليها القطا

semitæ

ſemitæ ejus rebelles ſunt, quas nunquam greſſus calcarunt, nec Kathæ aves per eas duces ſe præberent. Ita hic: *Viæ meæ rebelles ſunt,* (ſing. cum plur. pro more) id eſt, difficiles ſunt nec exitum præbent: quod cum præc. probe convenit, ubi dixerat גדר דרכי *obſtruxit, obſepſit vias meas.* Neque alia erat mens Raſchii, qui סוֹרר a סיר *vepre* exponebat, *ſentibus obſeptam viam;* quam notationem tamen cum *Eſra* improbo. Qui סורר noſtrum ad rad. סור referunt, id abſque exemplo faciunt, &, ut oſtendi, abſque neceſſitate. Hiſce nunc eleganter ſubjungitur: *Et diſcerpit me,* ex aſperitate ſcil. difficilis viæ. Lxx. hic mire vertunt: κατέπαυσε με. Dicerem eos ad Arabum فسح *ſpatium, otium fecit* reſpexiſſe, niſi ſeries verborum potius κάτέσπασε poſtularet.

Verſ. 60. ראיתה כל נקמתם

Vidiſti omnem ἐκδίκησιν *eorum:* ita reddunt οἱ Lxx. omnem vim vocis נקמה exprimentes. At Vulg. *furorem* habet, quod revera melius convenit; nam *vindicta* hic non niſi impropric quadrat. In eundem plane uſum atque hic adhibitum video Arab. نقمة *vindicta,* pro *immani crudelitate,* in

Hist. Tamerl. pag. 437. *Erat princeps magnus & nobilis*, قد البسه الله ثوب النقمة

ولم يشمه شيا من روايح الرحمة.

quem Deus veste immanitatis texerat, nec minimo odore misericordiæ imbuerat. Ibi רחם *misericordia* & נקמה *vindicta* opponuntur, unde *crudelitatem* indicare in propatulo est. Atque hoc locus noster postulare videtur: *Vidisti omnem feritatem eorum.* Ceterum non obscura ratio est, qua ratione *vindictæ* appellatio ad *feritatem* possit transire.

Vers. 62. *Labia adversariorum* והגיונם *in me toto die.*

Labia hic aperte *maledica* sunt, ut לשון *lingua* absol. pro *maligna*, & *maledica*, quomodo & Latini. Additur והגיונם quod Lxx. & Vulg. *meditationes eorum* vertunt. Ego mallem ex Arabico هجا, quod est *irridere, subsannare*, unde هجيان seu הגיון est *contumeliosa insectatio.* Nunc ostendam qua via verbum הגה apud Hebræos in *detrectandi* usum declinaverit, atque inde ad Arabes transierit. הגה quod notum est primo est *meditari*, dein *eloqui* sed cum aliquo originis respectu, ut submissio-

missiorem & meditationi aliquatenus affinem dicat locutionem. Hic jam medium per se verbum in utramque partem usurpatur, tum in bonum sæpe, tum in malum, qua notione fere sola Arabes receperunt. Ita *susurri* Latinorum *submissæ* proprie *voces* pro *detrectationibus* noti sunt. Exemplo hæc ulterius confirmari possunt: Verbum שוח synonymum est τῷ הגה & æque atque hoc *meditari* primario notat; mox hujus naturam imitatum *eloqui* at submissius, ut monui, etiam notat; tertio denique *susurrare*, id est, *obtrectare*, vel *irridere*. Perspicuus in hanc rem est Psal. *69*: 13. ישיחו בי *garriunt de me*, ut Belgæ: **Sy klappen van my.** Videatur locus. Atque in hunc usum τὸ שוח a Magistris adhibetur. Berach. fol. 31: 1. לא יעמד אדם להתפלל מתוך שיחה *Non assurget homo ad orandum ex Sicha.* Glossator explicat שיחה ליצנות *Sicha est jocus.* Optime nunc succurrit locus Prov. 23: 29. ubi שיח non male ita sumeretur, quod & Belgæ annotarunt. Ceterum ipsum nostrum הגיון etiam a Rabbinis pro *susurratione* sumtum inveni *Berach.* cap. 4. fol. 28: 2. in hac regula. מנעו בניכם מן ההגיון *Liberos vestros ab joco aut dicacitate retrahite.* Nugantur Glossatores qui mul-

ta quærunt, nec exitum hic inveniunt. Rem acu tetigit, qui intelligit משיחת חילדים, nam *Sicha* ut vidimus est *jocus*.

Verſ. 65. *Da ipſis* מגנת לב

Locus difficilior eſt: *Kimchi* ex patre ſuo exponit כסוי הלב *operimentum cordis* de morbo lethali, quem Arabes גאשיה אלקלב vocant. Ad rem facit exemplum, nam غاشية eſt Arabibus, quod Hebræis כסוי vel מגנה. Eſt autem غاشية القلب Arabibus *Animi deliquium*, a verbo غشي *tegere*, unde غشي عليه *obtectus fuit*, id eſt, *animi deliquium paſſus eſt*, proprie, ut recte Rabbinus monet, ex morte appropinquante. Coran. 33: 19. *Quum eos timor invaſit, eos ad te reſpicere vides.*

تدور اعينهم كالذي يغشي عليه من الموت

Ut ex morte deliquium paſſi, ſic oculos torquentes.

Neque hæc expoſitio ab Hebraiſmi natura eſt aliena: nam idem in verbo עטף apud Hebræos fit; tamen neſcio quomodo minus hoc in loco mihi arridet. Arabice

מגנה seu جنة est *furor lymphaticus*, qualis a *Dæmone*, qui גן dicitur, oritur. Sæpius in *Alcor.* ita usurpatur; neque hoc a prima verbi גן significatione multum recedit; nam *dæmones* جن dictos tradunt Arabes, quod oculis nostris non attingantur, & in occulto maneant.

Sed propius ad Hebraismum accedere puto hanc explicationem, ut *tegumentum cordis* intelligamus de *obduratione* & *traditione in obstinatam mentem.* Ita aliquoties in *Alcorano* Mahomedes, علي قلبهم غشاوة & علي سمعهم aliaque. *Oculi, aures, corda eorum tegumentum habent impositum;* ut indicet profligatissimam impiorum pervicaciam. In hanc mentem concedunt *Kimchius, Vatabl. Castal.* aliique. Quin ipsum nostrum מגנת לב vel certe inde declinatum aliquanto & deflexum hoc sensu venit in *Corano.* Scil. pro גן non tantum dicunt جن, sed & كن *Gim* in *Kef* mutato, cujus frequentissima ad Jobum dedidimus exempla. Inde plur. اكنة quod ad מגנה quam proxime accedit, simili, atque hic sumtum puto, sensu in *Alcorano* celebratur. Cor. 17:48. وجعلنا علي قلوبهم اكنة

اكنة] *Et imposuimus cordibus eorum* מגנות *tegumenta*, quo sensu? ان يفقهون *Ne intelligant.* Eadem leguntur Sur. 18: 55. & compluribus locis aliis. Sic in Homilia *Eliæ* Patriarchæ. قهقرت الاكنة عن القلوب والاذهان *recessere tegumenta a cordibus mentibusque.* מגנות.

ANI-

ANIMADVERSIONES PHILOLOGICÆ IN EZECHIELEM.

Cap. XIII.

Verſ. 13. ובקעתי רוח סערות בחמתי׳

REcentiores fere Interpretes ita vertunt: *Et frangam illum parietem, vento procelloſo in ira mea.* Duplex hoc pacto ſupplementum obtruditur, primo הו *illum* poſt בקעתי, & deinde ב ante רוח; accedit & hoc incommodi, quod de muri iſtius deſtructione vſ. demum ſeq. agatur. *Vulg.* rectius: *Erumpere faciam ſpiritum tem-*

pestatum: Sic LXX. ῥήξω πνοὴν, quæ versio proba videtur. Ventus *frangere* vel *findere* dicitur, quum vehementer *flat.* خرق *fregit, laceravit* notat; inde dicunt خرق الريح *fregit ventus*, id est, *flavit:* Gol. ex *Maruph.* & *Zjauh.* ريح خريق & اخرق *Ventus frangens, vehementer & rapide spirans, convellens tentoria*, addit *Meidanius*, qui est absolute خريق. Sic منخرق est *flatus venti.* Eodem modo similes cum verbo قصف locutiones formant; *frangere* notat illud verbum, ut in illo *Abulphar.* 240. ما بينكم وبين ان ينقصف ظاهر انقصاف الشجر من الريح *Nihil impedit quominus Dhaherum frangatis, sicuti arbor a vento diffringitur.* Inde est ريح قاصف *Ventus frangens.* Alcor. Sur. 17: 71. يرسل عليكم قاصفا من الريح *Immittet in vos ventum frangentem*, pro quo sæpius est ريح عاصف, quod idem notat; عصف est pro قصف nam ع & ق apud Arabes literæ sunt permutabiles. عصف الريح ergo est قصف est *fregit ventus*, valide & vehementer spiravit, uti *Golius* ha-

habet. Ad hunc modum Hebræis רוּחַ בָּקַע esset *fregit, fidit ventus*, cum vehementer & cum impetu spirat, unde in Pihel בִּקַּע *frangere fecit* Deus, est *spirare ventum, flare facit vehementius & cum fragore. Et frangere faciam ventum procellosum in ira mea.* Eodem modo שער קטב Esai. 28: 2. optime ab *Hieron.* redditum est, *turbo confringens*; nam قطب exponitur per قطع *scidit, fidit, fregit.* Et sic in *Chaldaismo.* Inde קֶטֶב *exitium*, ut חבלא, quod in *Targumim* Hebr. איד respondet *exitium* notanti, a חבר pro שבר.

CAP. XVI.

Vers. 47. כמעט קט

TUrbat sensum illud קט, si a קוט *tædere* exponendum sit; unde Veteres fere omiserunt: Hieron. *minus, pauxillum minus.* Sic R. *Salomon* per *pichot* declarat Veteri voce Gallica, Italis *picciolo, parum quid.* Ita & *R. Nathan, Ab. Esra* alii, omnes propter adjunctum כמעט. Aliquid ipsis lucis affulsit, nec tamen exitum invenerunt. כמעט קט ex Arabismo est, *parum id duntaxat*, quo pacto commodissimus emergit

git sensus. Arabice قط *duntaxat*, eum ف *pleonastico* plerumque فقط. *Camus* in بحر monet illud dici في الما المالح فقط *de aqua salsa duntaxat*. Infinita ubique occurrunt exempla, quæ hic cumulare necesse non est: illud tantum docebo, non solum فقط, sed & abjecto ف nude قط usurpari, quia id a *Lexicographis* non annotatur. *Abulphar. Histor. Dyn.* pag. 447. لم ياسروا منها احدا قط *Ex eis ne unum quidem duntaxat captivum ducebant?* Sic p. 502. لم يعرفني احد من اهلها قط *Ne ulli quidem incolarum ejus agnitus.* Et pag. 267. ما طمعت في ذلك ساعة قط *ne momento quidem duntaxat id speravi;* quamquam ibidem قط notione communiori *unquam* etiam sumi possit. Hac notione קט pro *duntaxat*, *solum*, esset ab signif. verbi קוט *præcidere*, quam sub radice ea significationem omnes statuunt Rabbini: nec male ea Job. 8: 14. convenit, uti ibid. monuimus. Hæc in eorum gratiam, quibus קט hic loci adverbium visum est; interim diffiteri nolo *tædendi* notionem admitti posse, eo quo *Belgæ* fecerunt modo: *Parum id erat, pertæsum est*; vel hoc

pacto:

pacto: *Brevi pertæsum est*; nam כמעט sæpe ad tempus refertur, quod probatione haud indiget.

Cap. XXIII.

Vers. 5. ותזן אהלה תחתי

Optime Lxx. ἐξεπόρνευσεν ἡ Οολὰ ἀπ' ἐμοῦ. Aliter Recentiores Interpretes, qui תחתי non cum תזן copulant, sed cum אהלה conjungunt: אהלה תחתי *Ohola quæ sub me est*, quæ mihi tanquam uxor viro subjecta est. Ego puto תחתי cum תזן connectendum esse, cum Lxx. *Et scortata est Ohola sub me*, id est, *me rejecto*; uti תחת etiam sumitur 2 Sam. 3: 2. quem locum vide supra expositum. Legisse me memini زني دون & من دون quem locum si nunc proferre possem, confectam rem putarem: atque opportune nunc incido in Hos. 4: 12. יזנו מתחת אלהיהם. Nihil etiam differunt locutiones, quas ad 2 Sam. 3. adduxi, دعا من دون الله *invocare sub Deo*, cujus innumera in Corano dantur exempla. Attamen ne quid dissimulem, altera versio etiam defendi potest; non

non quidem exemplo ex Sacr. Script. quod ſciam, ſed ex Arabum ſimili loquendi modo. En plane geminum. Alcor. Sur. 66 : 10. امرأة نوح وامرأة لوط كانتا تحت عبدين من عبادنا. *Uxor Noæ & uxor Lothi, erant ſub ſervis duobus; ex ſervis noſtris*, id eſt, *utraque earum, uni ex fidelibus ſervis noſtris matrimonio juncta erat.*

Ibid. ותעגב על מאהביה

Sic *vſ.* 9. אשר עגבה עליהם. Et *vſ.* 16. ותעגב עליהם. Et *vſ.* 20. ותעגבה על פלגשיהם. In his omnibus locis *Hieron.* עגב *inſanire* vertit, *amore* ſcil. At LXX. conſtanter ἐπιτίθεσθαι. Non video unde. Recentiores tam Judæi quam Chriſtiani *amare, amore ferri* explicant. Recte id fieri locorum ſenſus palam comprobat: genuinam tamen verbi ſignificationem ignorant; *amare* ſimpliciter non denotat, quod conſtructio על oſtendit, non enim dicitur, *Amare ſuper aliquem*. Hinc quidam vim partic. על hic enervare ſtudent. Fruſtra עגב proprie eſt *admirari, admiratione duci*, Arabiſmo id probante عجب *Miratus & admiratione ductus fuit*. In 2. conj.

&

& 4. *in admirationem induxit.* Res est manifesta, nec exemplis comprobanda. Illud tantum, quia nihil in *Lexicis*, ostendendum erit, peculiariter, *de admiratione amoris*, ut apud Hebræos, verbum usu venire. Alcoran. Sur. 2 : 219. لا تنكحوا المشركات حتي يومن ولامة مومنة خير من مشركة ولو اعجبتكم ولا تنكحوا المشركين حتي يومنوا ولعبد مومن خير من مشرك ولو اعجبكم *Ne uxores ducatis fœminas idololatriæ deditas, donec fidem amplexæ sint, serva enim vere credens muliere Idololatriæ dedita dignior est* ולו אעגבתכם *etsi admiratione*, & amore *vos affecerit. Neve Idololatris nubatis, donec credant, servus enim fidelis viro Idololatra præstat* ולו אעגבכם *amore ejus licet & admiratione captæ sitis.* Plus ergo dicit quam *amare*, & est, *admiratione deperire* & *insanire*; uti non male *Hieronimus*.

Cap. XXIV.

Verſ. 21. הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם מחמד עיניכם ומחמל נפשכם.

Vertit Hieron. *Ecce ego polluam ſanctuarium meum, ſuperbiam imperii veſtri, & deſiderabile oculorum veſtrorum, & ſuper quo pavet anima veſtra.* גאון עזכם non male per *ſuperbiam imperii* redditum puto; nam ita عز Arabice etiam uſurpatur. Eodem modo עז ſumſit Hieron. Gen. 49: 3. יתר עז quod transfert, *major in imperio:* ſed hæc hactenus. Obſcurius paulo eſt illud מחמל נפשכם Hier. *ſuper quo pavet anima veſtra.* At non ea eſt vis verbi חמל quam preſſius exprimunt Lxx. ὑπὲρ ὧν φείδονται αἱ ψυχαὶ ὑμῶν. Differunt etiam hic Lxx. & *Hieron.* in eo, quod illi מחמל tanquam de *filiis & filiabus* dictum acceperint, atque cum ſequent. copulaverint, hic vero cum præcedent. & tanquam de templo. Veram & propriam vim locutionis hujus מחמל נפש non ſatis recte intelligunt Eruditi, ideoque in diverſa abeunt. Ego in hanc rem confero *vſ.* 25. *hujus cap.* ubi hæc repetuntur; מחמד עיניהם ומשא נפשם τὰ ἐπιθυ-

θυμήματα ὀφθαλμῶν αὐτῶν καὶ τὴν ἔπαρσιν ψυχῆς αὐτῶν. Quod hic משא est, id *vſ.* hoc 21. eſt מחמל. At quid dicit משא נפש? *Hier.* reddit: *Super quo requieſcit anima*, quaſi dicas, *quod tollit*, *ſuſtinet animam.* Idem dicit מחמל in Arabiſmo; محمل enim in *Camus* per معتمد exponitur; *id quo quis ſuſtinetur & fretus eſt.* Lxx. ad *ſuperbiam* retuliſſe videntur, *quo quis effertur*. At rectius mecum intelligas: *Id ad quod quis deſiderio fertur.* Ita notat נשא נפש Deut. 24: 15. Prov. 19: 18. unde etiam explicandus eſt Pſ. 24: 4. לא נשא לשוא נפשו *non deſiderio in res vanas fertur*, ac proinde nihili eſt *keri* loci iſtius. Idem ſi dicit מחמל נפש, uti ſatis eſt veriſimile, ex recepta *parcendi* ſignif. in חמל, hoc erui non poterit. Conjicio חמל primario notaſſe, uti Arab. حمل, *ferre*, *portare* Synonymice cum verbo נשא, atque inde alteram illam *parcendi* & *tolerandi* ſignificationem derivatam eſſe, cujus rei in omnibus fere linguis exempla ſunt ſatis obvia. Ipſum hoc נשא *parcere* notat Gen. 18: 24, 26. & Job. 34: 31. Et ſic *tolerantiam* indicari puto Pſ. 99: 8. אל נשא היית להם Arab. حمل etiam *tulit*, *pertulit*, *patienter toleravit*, *pepercit*. Senſu ſim-

plici hic ſumo מחמל *ad quod* deſiderio, ut oſtendi, *fertur anima*. Sic Arab. حمل الي شي *ad rem latus eſt deſiderio*. Senſus hoc pacto non multum a præcedenti מחמד עינים recedit.

Cap. XXVIII.

Verſ. 3. *Sapientior es Daniele*. כל סתום לא עממוך.

TRia ſunt in univerſum loca, ubi radix עמם occurrit. Multi Interpretes putant verbi veram notionem eſſe, *tegere* vel *obſcurare*; ex uſu, inquit *Cl. Buxt.* linguæ *Chald.* qui tamen non plane ſatisfacit; nam עמעם Chald. *obſcurari* de oculis tantum dicitur, quomodo eſt a עמי ſeu عمي; nam hujus formæ geminantia ultimam rejiciunt. عمي quidem præter *cæcum eſſe*, *obſcurum eſſe* etiam notat: unde *Abulphar*. ليعموا علي الناس *quo homines laterent*; ſed hæc ſignif. non convenit inf. cap. 31: 8. quemadmodum nec غم *intricata, difficilis fuit* res, unde غمة *arduum aliquid intellectu*, quod certe pulchre hic qua-

quadraret; at quum non eodem modo ceteris id locis conveniat, eam notionem non admitto. Nihil tutius video quam Arabum عم seu עמם huc advocare, quod notat, *vilis, communis fuit*. Ea signif. omni procul dubio in Hebraismo olim obtinuit; nam inde עם est *populus, plebs*, ut Arab. عامة inde alibi jam explicatum dedimus locum Thren. 4: 1. tentemus & in reliquis. Primo in hoc loco: *Omne reconditum vilem non reddet te aut plebejum:* עממו plur. cum סתום sing. ex Hebraismo jungi posse si probare vellem, operam luderem, præsertim quum כל collectivum adsit. Sensus est, non imperitum te & plebejum ostendet, sed ejus solutio sapientem te & supra vulgus solertem demonstrabit. Eadem est ratio inf. cap. 31: 8. *pulchra arbor* ארזים לא עממוהי *vel cedri ipsam non vilem redderent;* id est, eam sua altitudine non vincunt ac superant. Hæc verisimilia satis Arabum parilis plane loquendi modus non parum confirmat. Hist. Tamerl. pag. 244. تزري فصاحته كلام الاسود بن يعفر *Vilem reddebat ejus eloquentia orationem Alaswadi Ibn Jafari.* Et pag. 32. طبيعة يزري بحور *Dor-*

eas quæ ipsas Hour viles redderet. Hour sunt virgines paradisi Mahometici ab oculorum pulcritudine, qua *dorcadas* referunt, nomen sortitæ; nam حور est quum *album albi & nigrum nigri oculorum intenditur*, quod præsertim in *dorcadibus* invenitur. Iterum pag. 363. تزري بحسن هيئة علي مخدرات العرايس *formæ bonitate pulcherrimas sponsas superabat*; in Arab. est *viles reddebat*. Eadem est in hac locutione ratio. Abulph. pag. 264. *Si Deus vitam protenderit* ليفضحن سرجيس vel *Sergium ignominia afficiet*, vel ut *Poc.* dedit *ad pudorem rediget*, id est, *eum prævertet*. Consimilis & in hisce est ratio. Hist. Tam. 396. وينشي في حبيبته ما ينسي القصايد الزيدونية *Carmina pangebat in amicam suam, quæ Zeidounia facile carmina oblivioni darent. Zeidounia* carmina per Orientem celebrata admirabili elegantia, a Veziro *Abilwalid Ibn Zeidoun*, *Andalusio* in amicam suam *Hebaba* filiam *Mostacfi* Chaliphæ composita. Sic p. 382. وانسته قصة قيس وليلي وشيرين وفرهاد *Historia amorum ejus oblivioni dabat Kis & Leilam, Sji-*

Sjirinamque cum Pherhado; amantium paria Persica hæc, illa Arabica in Oriente celebratissima. Nec abludunt hæ duæ phrases, pag. 146. اذا استنطق البراعة اسكت اهل البراعة واذا وضع النـاي بفيه سحق عون اسحق وابيـــه De *Kotbo Mauzelensi* Musico præstantissimo. *Quum arundinem inflabat, ad silentium redigebat* (id est, *vincebat*) *optimos artifices, eandemque arundinem* (Persicum est نـاي) *ori applicans, procul esse jubebat testudinem Isaaci & ejus patris.* Ad loci hujus intellectum faciunt quæ leguntur in *Les Contes Arabes: Isaac étoit un des plus excellens joüeurs du luth a Bagdad, sous le regne de Haroun Arrasjid.*

Vers. 23. נפלל חלל בתוכה

Veteres illud נפלל a נפל *corruent* Vulg. & LXX. πεσοῦνται· non a rad. פלל explicarunt. Optime quidem id convenit, & forte verum est; attamen quia non alias a verbo נפל talis occurrit formatio, tutius videtur radicem פלל retinere, licet *Kimchius* & quidam ex nostris in eadem sint sententia. Vellem quidem נפלל *judicabitur* exponere

vel *judicium exercebitur*, ſi modo פלל hunc uſum reciperet, quod non invenio, cum illud נשפט ſit. Clar. *Guſſet.* a פלל *reputare* Geneſ. 48 : 11. *Et reputati mortui in medio ejus ſunt*; quod cum ſeq. non apte cohæret, neque commodum fundit ſenſum. ונפלל חלל בתוכה בחרב עליה מסביב Hæc conſtructio illud, quod τῷ נפלל indicatur, tribuit τῷ חרב *gladio* נפלל בחרב Ubi ſane nihil æque quadrat, atque נפל, *cadet confoſſus gladio*; ſed, ut dixi, *Lamed* iſtius verbi duplicari non ſolet: quæ autem tertiam duplicatam gerunt, ut אמלל & חכליל extra eam formam non apparent. Arabice פלל notat *rumpere*: id ſæpiſſime ad bellum tranſlatum eſt, *rupta acie fugare* vel *occidere*. Timur. Hiſtor. pag. 30. قتلت وفتكت وفللت *Occidiſti, de improviſo peremiſti &* פללת *neci dediſti.* Illuſtre eſt exemplum in eadem hac Hiſt. pag. 170. quod cum loco noſtro plane convenit. وبرز من ذلك العسكر طايفة نحو من الفي نفر فتقدم لهم من الاسود الشامية نحو من ثلثمايه وفلوهم بالصفاح *prodiit ex exercitu iſto manus circiter bis millium, quibus ex Leonibus Syriæ occurrerunt circiter ter centum, qui eos gladiis*

diis פלו *straverunt.* فل proprie, ut monui, notat *ruptam hostis aciem in fugam dare;* sed & *occidendi* notio tacite sub isto verbo comprehenditur, ut exempla docent; quod & in Latinorum *fundere* & *prosternere* simili sensu usu venit. Potest etiam verbi فل omnis signif. hic retineri, si concipiamus *Zidonios* eruptionibus ex urbe obsessores lacessentes, qui eos male habitos & rupta acie fractos in urbem se recipere cogant; quod satis clare indicatur per voces עליה מסביב. Non possum non hic adjicere, quæ mihi præterea in mentem venerunt: scil. *rumpere, dissecare, scindere, incidere* (nam omnes has notiones فل induere potest) esse primam apud Hebræos verbi פלל & *formalem*, ut vocant, significationem, quod si evicero, indubitata erit satis loci hujus expositio. פלל est *judicare* vario respectu, vel ut *Judicem* summum, vel ut *arbitrum*, vel simplicissime *æstimare*. Gen. 48: 11. *videre faciem tuam non* פללתי *arbitrabar, existimabam.* Esai. 16: 3. *Afferte consilium* עשו פלילה male vulgo, *facite judicium, judicium exercete;* פלילה hic nihil aliud est, quam *æqua rei æstimatio, discretio.* Hoc quomodo a فل sit deductum, docebit radix مير quæ

itidem *rumpere* notat aut *dissecare*; uti in *Corano* Sur. 67: 8. تميز من الغيظ *ruptus fuit, crepuit ira.* Inde est تمييز *judicium discernendi*; apud *Eutych. Ann. Alex.* eodem sensu, quo apud *Esai.* פלילה, & pro Græco φρονήσεως Arabs penes me MSS. dedit تمييز Luc. 1: 17. *Arbitrium* præterea dicit פלל Deut. 32: 31. & sic Exod. 21: 22. tandem *judicium* proprie dictum Job. 31: 11. & sæpe alias. Hæc sunt a فل, ut فيصل *arbiter* a verbo فصل *dissecare*, & فصل *phatslon* est *incisura*, ut فل & *dissecatio*; & inde *judicium*, unde *dies ultimi judicii* يوم الفصل *Jaum' ol'phatsli* vocatur. Ab eadem radice est فيصل & فيصل *Judex* حاكم, uti Arabes declarant. Sic *Secare lites* apud *Horatium* non uno in loco est *dirimere, componere*; & Græci ita loquuntur; quin in omnibus fere linguis id obtinet, & probatione ulterius non indiget. Illud nunc tantum mihi præveniendum est dubium, quod moveri posset, signif. *orandi* quam *Hithpah.* hujus verbi possidet ad primariam *secandi* notionem non posse reduci. Sed nulla est difficultas; non enim a prima *secandi* sed a secunda *judicandi* signif. *orare* de-

deductum est in התפלל *quia qui precatur*, inquit Cel. Gusset. „*Sese arbitrum ac compo-„sitorem esse vult in negotio de quo orat, ut „is a quo pendet juxta ejus propositionem de-„cernat & agat.* Alia adhuc objectio occupanda mihi est, quæ adferri posset ex eo, quod *rumpendi* significatio nusquam, neque vel unico tantum in loco apud Hebræos apparet. Respondeo idem in aliis etiam verbis observari posse. Ita דור indubie satis primariam habet notionem *rotundi*, uti apud Arabes دور, & tamen non nisi semel ea signif. occurrit. Vid. me ad Esai. 29: & 22: 18. צמת primario *silere* notavit, ut صمت; inde נצמת *exscindi*, uti נרמה itidem *exscindi* a רמה *silere*; neque tamen *silendi* signif. illam in Sacro Codice invenire est. Similia plura addere possem.

ANIMADVERSIONES
PHILOLOGICÆ
IN
DANIELEM.

CAP. II.

Verſ. 18. *Et ingreſſus eſt Daniel domum ſuam, Ananiæque & Miſaëli & Azariæ negotium indicavit: Ut quærerent miſericordiam a Deo, ne perirent Daniel & ſocii ejus* עם שאר חכימי בבל *cum ceteris ſapientibus Babyloniæ.*

ITa Interpres Latinus ceterique omnes; unde Danielem treſque ejus Socios inter ſapientes Babyloniæ annumerare neceſſe eſt, cum tamen Hebræi fuerint; difficultatem hanc, modo ea difficultas cenſeri poſſit, tollerem ex Arabiſmo שאר חכימי non *reliquos* ſed *omnes ſapientes*

pientes reddens. *Daniel & socii cum omnibus Babelis sapientibus*. Certe Daniel a sapientibus Babelis distinguitur infra cap. 4: 6, 7, 8. & clarius vs. 18. hoc tamen cap. 2. cum iis confundi videtur. Vid. etiam cap. 5: 8. ubi iterum distinguitur. שאר seu سایر non tantum *reliquum* notat, verum etiam significatione *omnis* non raro occurrit. Sadi Gulist. g. 40. *Regem Mahmudem quidam ex regibus Chorasanæ hoc pacto in somnis vidit; toto corpore in pulverem verso, oculos tantum in loculis suis versando circumspiciebat*

سایر حکما از تاویل ان عاجز ماندند

Omnes sapientes, שאר חכימי est in Persico, *interpretationem ejus dare non potuerunt:* ita etiam pag. 116 & 140. ejusdem auctoris. *Abulphar. Hist. Dyn.* 526. *Ei peritia erat egregia* في سایر الانواع الفلسفية *in omnibus* בי שאר *Philosophiæ generibus*. Et pag. 537. سایر المذاهب والامم *Omnes sectæ ac gentes*, & سایر الامصار *Omnes regiones* pag. 555. unde in *Hist. Sar.* pag. 36. eadem verba non recte dedit Clar. Interpres, *reliquas provincias*, cum debuisset, *omnes*. Histor. Tamerl. pag. 174. سایر ملوك البلاد *regionum omnes reges.*

ges. שאר מלון & in *ead. Hist. pag.* 411. هاجر seu שאר cum كل כל. *omnis* conjungitur. Frustra ergo usum hunc vocis شاير improbant *Grammatici* ac vulgi errorem vocant, cum ab gravissimis iisque disertissimis auctoribus eam ita usurpari videamus. *Abulphar.* eodem modo باقي quod *reliquum* est, pro *omni* posuit pag. 549. *Hist. Dynast.*

Vers. 35. והוו עור מן אדרי קיט

R. Saadias, *Ab. Esra*, *Jarchi* & *Kimch.* עור per מוץ *glumam* declarant. Ita postulat sensus nec potest fere aliter. Lxx. tamen & *Vulg.* κονιορτὸν & *favillam* dant; in quo hallucinati sunt, ut mox videbimus. Originem vocis requirens *Kimch.* hæc conjicit. אולי עור חסר נ"ון -מן נעורת של פשתן *Forte* עור *est a* נעורת *stupa lini abjecto Nun.* Aliter docet Arabismus & quomodo עור *gluma* sub radice עור *excæcare* contineatur ostendit. Scil. عور Arabice seu עור & عوار exponitur per قذي *festuca* لتعويرها وضيرها للبصر *quia* עורו *excæcant & oculis nocent.*

Vers. 40.

Verſ. 49. ודניאל בתרע מלכא.

Vulg. *Daniel autem erat in foribus regis.* Chald. תרע ex Hebræo שער *porta* formatum convenit cum Arab. ترعة quod Arabes per باب exponunt, id eſt, portam. Ex hoc loco quidam eliciunt Danielem *Oſtiarii* apud regem munus obiiſſe, quæ mera eſt hallucinatio: *In porta regis* nihil aliud eſt quam *in aula regis*, ut præclare Lxx. & docte ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως. *Aula* Imperatorum Orientalibus *porta* dicitur. *Hiſt. Sar.* pag. 120. لم تجتمع بباب احد من الخلفا من الوزرا اى القضاة ما اجتمع بباب الرشيد *Non in ullius unquam Chaliphæ aula tot convenerunt Veziri aut judices &c. atque in aula Razjidi:* pro *aula* utrobique eſt *porta* in Arabico. *Abulphar. Hiſtor. Dyn.* pag. 354. *Ajunt primum ſapientem, qui eo notatus eſt quod ſe regum famulitio addiceret, fuiſſe Ariſtotelem, cum Philoſophi priores, ut Pythagoras, Plato, Socrates, eo abſtinerent* ولا يقربون ابواب السلاطين *neque ad aulas Imperatorum accederent:* in Arabico eſt *ad portas:* Sic ſæpe

pe alibi. Eodem modo سدة *Sudda*, *porta* usu venit in *Histor. Tamerl.* pag. 129. حصل الوقوف علي كتاب مجهز من الحضرة الايلخانية والسنة العظيمة الكبيرة السلطانية *Vidimus litteras transmissas a Majestate Ilchanica, & a porta splendida magna Sultanica.* Quid notius quam *aulam* Imperatoris Turcarum *portam* dici قپو *kapou* vocabulo Turcico.

In Libro Esteræ שער *porta* non semel pro *aula* sumitur, ut cap. 2: 19, 21. *Et Mordechai* ישב בשער המלך *habitabat in aula regis.* Turpis est hallucinatio quorundam qui Mordechæum sibi fingunt sedentem in aditu aut porta aulæ regiæ. Melius *Belgæ* ex his verbis conjiciunt eum aulicum fuisse, nam *sedere in porta* est *aulam frequentare* vel potius *inhabitare*, nam & hæc est verbi ישב notatio: Cap. etiam 3. vs. 2, 3. *porta*, aula est. Sic LXX. constanter in his locis αὐλὴν dant. In eodem hoc vs. nostro עבירתא verisimiliter eandem habet vim, quam Arabum عمل cum quo ejusdem est signif. *opus* utraque voce notante. عمل autem Arabibus pecul. de *opere* præfectorum provinciæ usurpatur apud Historicos. Et عامل *ope-*

operator est *præfectus provinciæ* apud *Elmac.* est *Abulphar.* sæpissime, & *Quæstor* provinciæ: Verbum عمل in sec. conj. *provinciæ præfecit.* Hoc Cel. *de Dieu* etiam in mentem venerat; quem vide sis.

CAP. III.

Vers. 22. קטיל המון שביבא די נורא

VUlgo: *scintilla ignis eos interfecit.* Additur שביב *scintillam* dici quasi *fragmen ignis*, quia שבבים Hos. 8: 6. sunt *fragmenta.* Notatio est & explicatio parum conveniens: שביב non est *scintilla* sed *flamma*, uti Vulg. reddit Job. 18. & Dan. 7. & φλὸξ LXX. *Flamma ignis eos interfecit.* Examina Job. 18: 5. & Dan. 7: 9. & videbis *flammam* esse, non *scintillam*. Radix est שבב *ardere* Arabice شب *arsit* & transitive *incendit, excitavit flammas.* Hinc Hoseæ שבבים c. 8: 6. etiam derivandum est, quod suo loco ostendam. Scilicet ut φρύγανα ἀπὸ τοῦ φρύγειν, & *cremia* a *cremando*, sic שבבים *frusta* a شب *incendit.*

CAP. IV.

Verſ. 17. *Ad decretum vigilum res fit* ובמאמר קדישין שאלתא *& ad verbum, id eſt, juſſum Sanctorum negotium hoc.*

ITa שאלתא ſimplic. verto: *Res, negotium.* Sic Arabice مسالة *quæſtio* ſimplic. *res* notat, monente *Golio* ex *Pent. Erp. Gen.* 24: 66. ubi مسايل *quæſtiones* ponitur pro Hebr. דברים *res.* Sic Deut. 30: 1. *Et quum evenient tibi* جميع هولاء المسايل *omnia hæc, omnes hæ quæſtiones*, id eſt, *res*, דברים ut in Hebræo: Sic ſæpe alias. Et quidni æque שאלתא *quæſtio* ſimpl. pro *re* poteſt ſumi atque דבר quod *rem* notans proprie *locutionem* ſignificat & *verbum.* Vulgo vertitur: *Et hæc petitio eſt in verbo Sanctorum*, non apto ſenſu. Commode ſuccurrit nunc Syrorum צבותא *voluntas* a צבי *velle, petere*: hoc in N. T. infinitis in locis ſimpl. *rem* notat, & ſic צבו infra 6: 18. ſimpliciter eſt vertendum.

Verſ. 19.

Verſ. 19. *Tunc obſtupuit Daniel* בשעא חדא.

Vulg. *quaſi una hora.* Sic & Lxx. qui כשעא legerunt. Noſtri: **by een ure lang** / & ſic ceteri. Mihi non credibile videtur Danielem in conſpectu Regis avide interpretationem ſomni exſpectantis horæ ſpatium obſtupuiſſe, neque id fieri potuit niſi deliquium eum paſſum eſſe ſtatuatur. שעא Chaldæis & Arab. ساعة non *horam* ſolum notat, ſed *momentum* etiam, ut Belg. **ſtondt** utrumque. Supra 3: 6. בה שעתא **van ſtonden aan.** Hic autem *breve tempus* notat: ſic Arab. ساعة *Saatan* in Acc. id eſt, בשעה *ad breve tempus.* Abulph. 199. وسكت ساعة *Et ſiluit ad tempus aliquod,* ونهض *tunc ſurrexit*: Hiſt. Tam. فتفكر الشيخ ساعة *ſenex ad aliquod tempus meditationi immerſus manſit.* Nec aliud poſtulat חדא nam id nihil dicit aliud, quam Belg. **een: voor een ſtonde / voor een korte tyd.** Sic cap. 6: 18. היתית אבן חדה *adductus eſt lapis;* Belg. ut Chald. **een ſteen.** Cel. *Guſſetius* etiam שעה hic loci præciſe *horam* notare poſſet negat in *Appendice.*

Verf. 32. *Juxta voluntatem ſuam facit in cœlo & terra* ולא איתי די ימחא בידה.

Non eſt qui reſiſtat manui ejus; ita vertit *Vulg.* ſenſum dat, non verba: Quidam: *Non eſt qui prohibeat manum ejus*, quia מחא *Thalmud.* dicitur eſſe *prohibere.* Vir Doctus ex Syrorum dialecto, quibus מחא *conſtringere* eſt; *non eſt qui conſtringat manum ejus.* Verbum מחא Chaldæis & Syris eſt *percutere*, quam vim Belgæ retinentes ita vertunt: **En daar is niemant die ſyn hant afſlaan kan.** מחא tamen nuſquam eſt **afſlaan/** id eſt, *avertere*: verbo מחא ſignif. *conſtringendi* item fruſtra tribuitur. Affert Vir Doctus Joh. 13:4. מחא ibi ſed שקל כרונא מחא בחצוהי etiam *ferire* notat. Belgice exprimens verto: **Hy nam een lint / en ſloeg't om zyne lendenen.** Corruit ergo hæc expoſitio; nec huic loco iſte uſus convenit. Ego hunc locum noſtrum ita de verbo ad verbum verto: *Nec eſt qui eum ſuper manum percutiat.* Quomodo nos Belgice dicimus; **over de hand ſlaan/** quum ab aliqua nos alium re *prohibere* exprimimus: Sic Arabes loquuntur. ضرب uſitate eſt *verberare.* Inde dicunt ضرب علي

على يده *manum ipsi percussit*, id est, *impedivit eum, prohibuit*: **En daar is niemant die hem op de hand slaan/ of tot hem seggen kan; wat doet gy?** Locutionis satis frequentis plura exempla suppeditabit *Buxtorf. Lex. Thalm.*

CAP. VI.

Verſ. 19. ובת טות

LXX. καὶ ἐκοιμήθη ἄδειπνος. Sic *Vulg. R. Saadia* & *Ab. Eſra* hanc ſignif. ex Arabiſmo confirmant. Negat Clar. *Hotting.* in *Lexico Harm.* ſe hanc ſignif. in Arabiſmo reperiſſe. Non recte attendit Vir Doctus: nam Arab. طوي *ſtudio nihil comedere* eſt, præſertim *veſpera*, teſte *Saadia*. Et in eodem hoc negotio voce طاوي utitur *Abulphar. Hiſt. Dyn.* 81. ubi hanc hiſtoriam narrat, eiſdem plane verbis وبات طاويا *Et pernoctavit incœnatus.* Hæc expoſitio hoc pacto indubitata ſatis videtur; in aliud tamen inclinat *R. Saadia*, qui illa בת טות a quibuſdam ſumi teſtatur de *virginibus puellis*. Scil. בת pro *filia* & טות *jejuna* ſenſu metaph. *quæ virum non guſtavit*, id eſt, *experta eſt*

phrasi Arabum. Ipse, ut monui, in hunc sensum inclinat; *Et puellas virgines & psaltrices* (ita דחון vertit) *ad se non intromisit.* Hoc moris fuisse regum istorum simul addit, nec male; nam & Salomon habuit suas שרות *cantatrices* Eccles. 2. & hujus apud Reges Orientalium moris plena sunt historicorum monumenta.

Ibid. דחון

Vocem hanc alibi frustra quæras, ideoque obscurior est. Lxx. ἐδέσματα, & Vulg. *cibi.* Hallucinati sunt, quia modo dixerat *Darium incœnatum* mansisse. *Kimch.* eodem sensu *mensam* vertit ex Rabbinica dialecto. Quæ *R. Saadiæ* sit mens, modo est expositum; similiter *Ab. Esra* נגינות ושירות *pulsatio fidium & modulatio.* Hoc *Belgæ* nostri amplexi sunt; idque a דחה deducunt, quod tristitiam *expellat.* Sed vim verbi si examines, coactam esse & nullius momenti notationem istam facile animadvertes; semper enim דחה Hebræis & Chaldæis *impellere ad lapsum* notat. Vid. Psalm. 36 : 3. & 56 : 14. Et nunquam aliter. Neque etiam דחון *instrumenta musica* esse possunt a *pulsando*, nunquam enim דחה *pulsare* notat; sed constan-

ter

ter *impulsionem ad lapsum* continet, addita aliquando *humi afflictione*. Psalm. 36: 13. *Ceciderunt impii*, ודחו *adflicti sunt ad terram, nequeunt surgere*. R. proinde *Saadias* aliter instituit rem, & a חדה *lætari* per metathesin vocem deflectit. Ego ad Arabicum دخن recurro דחן, quidni enim ן radicale statuamus? דחן Arabibus *fumare* notat; in 2. conj. دخّن *fumigare*, *suffire*; دخون דחון & دخنة *suffimentum*. مدخنة *thuribulum*. *Et suffitum ad se non admisit*. *Suffimenta* coram regibus in conviviis eorum aut comissationibus solere incendi res nota est. L. de *Dieu* eadem hic mecum sentit, de qua re gaudeo.

CAP. VII.

Vers. 5. ולשטר חד הקימת

Buxtorfius aliique magnæ auctoritatis Viri hæc ita vertunt: *& Dominatum unum erexit*. Omnino male; nam שטר nunquam *dominatum* dicit. שטרים etiam non sunt *dominatores*, uti ad Exod. 5: 6. ostendo, ubi in veram muneris istius denominationem inquiro. Monet Cel. *Bux-*

 torf.

torf. Hebræos לשטר legere per *Sin* vel *Samech* & exponere *ad latus unum*; quia סטר iis est *latus*. Si *Schin* desideras, Arabes dabunt; ii شطر שטר *latus* vocant. Alcor. Sur. 2: 139, 144. ول وجهك شطر المسجد الحرام *obverte faciem ad latus templi Meccani*. Lxx. μέρ☉· Vulg. *partem* dederunt. Et hic usus in Arabismo notus est. *Hist. Sar.* pag. 18. ان يسير اليهم بشطر من معه *ut ad eos proficisceretur cum* שטר *parte eorum, quos secum habebat.*

Vers. 25. *Sanctos Altissimi* יבלא

Lxx. παλαιώσ{. Vulg. *conteret*, nempe ut vestem detritam. Revera בלא est παλαιȢν· commodior tamen forte hic signif. Arabica verbi بلا fuerit. Arab. بلا est *ærumnam, calamitatem immittere*, & *Balaon* بلاء *ærumna, miseria, afflictio. Sanctos altissimi misere perdet*; hoc commodius quam *vetustate atteret*. In *Hist. Tamerl.* aliquoties lego بلاه بعذاب *cruciatu misere eum afflixit*. Et بانواع العذاب بلوهم *multifariis eos pœnis afflixerunt.*

CAP.

CAP. VIII.

Verſ. 12. *Et dejiciebat veritatem in terram* ועשתה והצליחה *& fecit & proſperavit.*

TUrbat Interpretes illud ועשתה *& fecit,* quod ſenſum minus planum reddit; quidam ſupplent *& fecit hoc,* ſcil. de quo antea. *Belgæ* noſtri etiam pronomen ſupplent, **en dede het.** Elegantiſſimæ locutionis ſenſum & verum uſum aperiam ex Arabiſmo. *Fecit & proſperavit* ex Arabiſmo nihil aliud eſt fere, quam ſimplex *proſperavit,* quo pleonaſmo nullus apud Arabes eſt frequentior cum verbo جعل *facere,* quod Hebræorum עשה reſpondet: *Hiſt. Sar.* pag. 146. وجعل يقول *& fecit dixit,* pro *& dixit. Hiſt. Tamerl.* pag. 342. وجعل يستشيره *Et fecit conſuluit ipſum,* pro *conſuluit ipſum.* Abulphar. *Hiſtor. Dyn.* pag. 187. وجعلت عايشة تنادي *Et fecit Ajesha & vocavit,* pro *& vocavit Ajesha.* Hariri. وجعل يودع من يشيعه *Et fecit valedixit, qui eum deducebant,* pro *& valedixit;* at quid exempla hic cumulem

lem? ex una *Tophaili* dissertatione, libello haud magnæ molis, plus centum ejusmodi locutiones proferri possent. Idem pleonasmus occurrit 1 Reg. 8: 32. *Tu audies ex cœlo* ועשית ושפטת *& facies & judicabis servos tuos; facies & judicabis* pro simplici *judicabis*. Iterum hic hærent Interpretes. Adde etiam Judic. 9: 16. ועתה אם באמת ובתמים עשיתם ותמליכו את אבימלך. Solent hic עשיתם separare a seq. ותמליכו hoc pacto: *Et nunc si vere & cum integritate fecistis, quod Abimelechum regem constitueritis;* ego non dubitem עשיתם ותמליכו conjungere: *Si vere fecistis & regem constituistis*, pro *si vere regem constituistis*. Tandem huc refero Dan. 11: 7. *Et veniet contra munimenta regis Aquilonis* ועשה בהם והחזיק *Et faciet ea & capiet*, pro *& ea capiet*. Vulg. עשה בהם vertit *abutetur eis*: non recte. Alii *faciet contra ea*; quod non patitur Hebraismus. Est vir in Hebraicis subactus, qui ita rem instituit: *Suppleri videtur pronomen aliquid, facere aliquid* ועשה בהם *& faciet aliquid contra eos; aliquid scil. respondens negotio proposito, cui opponeretur, nihil agere.* Belgice id exprimeres, **En hy sal** wat **tegen haar uitregten.** Age vero, experiamur an id ferri possit. Sumam 1. Reg. 8: 32.

ועשית

עשה והחזיק quod nostro huic ועשית ושפטת finitimum loquendi genus esse prima statim fronte apparet; verte ea *& facies* aliquid, *& judicabis*, **gy sult** wat **uitregten en oordeelen**/ & intolerabilem esse enuntiationem facile concedes. Restat igitur ut locutio ad pleonasmum reducatur, atque eo, quo feci, modo explicetur. Neque obstat, quod illud בהם intercedat, cum potius ex mente mea dicendum fuisset ועשה והחזיק בהם *& faciet & capiet ea:* nunc cum בהם in medio sit positum, alius videri posset sensus emergere. Nulla est difficultas, nam & ita Arabes solent. Histor. Tamerl. pag. 263. وجعل الموغول ايضا يفعلون ذلك مع الجغتاي *& fecerunt Mogulenses etiam egerunt ita cum Sjagatæis.* Clarius adhuc apud *Eutych. Alexandr.* in *Annal.* pag. 6. وجعل الفسق والجور ونها عنهما *Et fecit injustitiam & impietatem & prohibuit utramque*, pro وجعل ونها عن الفسق والجور *& fecit & prohibuit impietatem & injustitiam.* Sicut ergo in hac locutione *fecit injustitiam & prohibuit* tantundem valet

 ac

ac *prohibuit injustitiam*, ita in loco Danielis *fecit ea & cepit* nihil aliud notat, quam quod simpliciter diceres *cepit ea*. Vid. quædam amplius ad Gen. 31 : 26.

ANIMADVERSIONES
PHILOLOGICÆ
IN
HOSEAM.

Cap. V.

Verſ. 13. יגהה מכם מזור

HIeron. *ſolvere poterit à vobis vinculum.* Nec גהה *ſolvere*, nec מזור *vinculum* notat. Ad radicem אזר reſpexit forte, vel זור ſynonymum habuit cum אזר. Arabice certe زور eſt *conſtringere*: زرت البعير *Camelum cinxi*, in *Camus*: زوار *cingulum*: Lexicon *Alcamus*. الزوار حبل يجعل بين التصدير والحقب Ziwar *funis eſt*

me-

medius inter pectorale & posterius cingulum. In Lexico *Schindleri* legitur : זירא Chald. *genus phalerarum* (imo *cingulorum*, ait *Bochartus*) *quo cameli ligabantur.* זור *Hieronymo* esse *ligare* patet ex Esa. I: 6. לא זרו *non est circumligata*, ipso vertente. *Jerem.* etiam 30: 13. למזור *ad alligandum* reddit. Hinc *Boch.* explicat זרזיר מתנים *Prov.* 30: 31. *Cinctum lumbis*. Sed hæc hactenus. מזור hic *ulcus* est, & נהה *mederi*, uti videtur. Sed difficultas est in phrasi. יגהה מכם מזור *medebitur a vobis ulcus*; quapropter hoc positum dicunt pro *medebitur vos ab ulcere*. Jarchius hinc יגהה *amovebit* vertebat, tanquam pro יהגה. Quid si מכם מזור simpliciter *ulcus vestrum* dicat? מן nota est casus Genitivi. Job. 6: 25. מה הוכח הוכח מכם *qualis est redargutio, redargutio vestra?* **Het bestraffen van u lieden.** Frustra hic supplementa cogitant Interpretes, nam ita Arabes semper fere loquuntur, æque atque nos, uti ostendi ad Prov. 26: 7. Dubium movere posset, quod מכם præponatur; verum hoc ne quem detineat. Arabes ita frequenter faciunt. *Coran.* 69: 46. قطعنا منه الوتين *præcidimus venam ejus* מנה ותין *ab eo venam*, pro *venam ab eo*, sic alias etiam in *Corano*: in Histor. *Tamerlan.*

fre-

frequentissime idem observari potest. p. *66.* منه علي المر *in transitu ejus*: In Arabico est; *ab eo in transitu.* Ibidem iterum. حتي اتي منهم علي الاول والاخر *Donec supervenit omnibus ad unum*: In Arab. est, *ab iis primo & ultimo*, id est, *primo eorum & ultimo.*

CAP. VII.

Vers. 5. יום מלכנו החלו שרים חמת מיין.

LXX. החלו *cœperunt* reddunt, ut & *Hieron.* חמת illi θυμοῦσθαι, hic *furere.* Videntur pro infinitivo sumsisse a חמה. Etiam *Chaldæus* החלו per שריאו *cœperunt* exponit. At punctatores & Rabbini החלו a חלה *ægrotare* acceperunt, חמת autem alii tanquam pro חמה *ardorem*, alii, retenta propria vocis significatione, *utrem* explicant. חמת hic omnino *uter* est. At quid tum חמת מיין? Explico simpliciter: *utrem vini.* Ut Arabes كاس من شراب *poculum vini.* מן notam esse Genitivi casus multis exemplis ostendi ad Prov. 27: 7. Vide etiam annotationem præcedentem. Alicubi in Observationis L. *de Dieu* consimiliter חמת מיין explicasse memini.

CAP.

CAP. VIII.

Verf. 6. שבבים יהיה עגל שמרון

VUlg. *in aranearum telas erit vitulus Samariæ.* Audi Hieron. in Comm. *Nos ab Hebræo didicimus* שבבים *proprie nominari aranearum fila per aërem volitantia* &c. Sed ut Hebræus iste *Hieronymo* imposuerit vereor; talis enim sign. in Hebræorum libris non invenitur. Si שבכים mendose legissent, posset hæc signif. exsculpi ex Arab. شبك *intexere*, unde *Bochartus* etiam עכביש derivabat; vel respicere tunc potuit Hebræus ille ad *Thalmud.* של בוביא. Lxx. nihilo rectius: πλανῶν ἦν ὁ μόσχος σε Σαμάρεια, respicientes verbum שובב. De *Japheto* testatur *Ab. Esra* eum eodem modo locum intellexisse ואינו נכון *haud recte.* *Chaldæus*, *Rashi*, & *Kimchi fragmenta* per שבבים indicari putant. Hos sequuntur fere omnes. *Bochartus* etiam & *Hottingerus*; utrique autem rad. ponunt *Thalmudicum* שבב *frangere*: pace dixerim tantorum virorum, ea signif. firmis rationibus stabiliri non potest. Exemplum enim unicum, quod profert *Buxt. in Lex. Thalm.* ab aliis aliter

ex-

exponitur, & revera exponi debet. שיבא quidem est *fragmentum*, sed alterius est originis. Quid ergo? recte censeo שבבים *fragmenta* exponi, sed originem aliunde repetendam. Nempe שביב Hebræis est *ardor, flamma;* hoc alibi ostendi esse ab Arabico שבב شبّ *excitare flammam, ignem.* Ab hac eadem rad. est שבבים pro *fragmentis, scidiis*, quibus scil. ignis foveri & suscitari potest; Arabice شبيب & شبوب. Sic وقود sunt *fragmenta ligni*, a verbo وقد *arsit:* سجور a Golio exponitur *parvula ligna*, vel *omne id, quo accenditur clibanus.* Radix est سجر *accendere ignem:* ثقاب & ثقوب *fragmenta lignorum, lignula, stipulave* apud *Golium;* a verbo ثقب *ardere;* sic *cremia* apud Latinos a *cremando* & φρύγανα Græcorum ἀπὸ τȣ̃ φρύγειν. Ceterum ut de *Hieron.* explicatione aliquid addamus, fieri potuit ut *aranearum fila per aerem volitantia* שבבים dicta sint ab ardore & æstu, quo excitari solent; quemadmodum لهب est *pulvis per aerem volitans* in *Camuso* ab لـــهب *ardere;* sed hoc plane incertum est, & licet non esset, tamen alteram signif. *fragmentorum* tanquam longe convenientiorem præ-

præhaberem. Interim patet hinc, quam absque ratione שביב vulgo & male *scintilla*, cum *flamma* sit, a שבב *frangere* significatione nihili, deducatur.

CAP. IX.

Vers. 6. הנה הלכו משד

VUlg. *Ecce profecti sunt a vastitate.* Sequitur מצרים תקבצם מף תקברם. Putant plurimi ex Interpretibus prioribus verbis fugam *Israëlitarum* ex terra sua indicari, posterioribus locum quo se recipiant: *Ægyptus recipiet eos* vel *congregabit*, ut habet *Vulg.* Hoc sensu *Chaldæus* etiam vertit. At Lxx. aliter hæc conceperunt, quum vertunt; πορεύονται ἐκ ταλαιπωρίας. Αἰγύπτου. Certe si vs. 3. hujus cap. inspiciamus, fuga ex terra *Israël* hoc vs. denuntiari non potest; nam vs. 3. jam dixerat: *Non habitabunt in terra Domini, Ephraim in Ægyptum revertetur, & in Assyria pollutum comedent.* In *Ægyptum* ergo fuga jam delapsos eos hoc vs. videt Propheta, non tamen Dei vindictam eos effugisse sic indicat: הלכו משד *Ecce intereunt fame, Ægyptus colligit eos* in sepulcrum, *Memphis sepelit*

lit eos. Ita totum locum vertendum puto, cujus nunc singulatim rationem reddam. הלך *Abire* sæpe de morte sumi apud Latinos, Græcos & Hebræos probationis fere non indiget; videat tamen, si quis addubitet, Psalm. 125: 5. ubi הוליך est *exitio dare*. Confirmat usus Arabum. Arab. هلكى est *periit*, *interiit*, & simplic. *mori*. Alcor. 40: 36. *Venit ad vos Joseph cum signis evidentibus, at addubitare non destitistis.* حتى اذا هلكى *donec mortuus est*: Sic הלך Gen. 15: 2. Alias هلكى est *perire*, *interire*, *in exitium lethale cadere*: porro שד reddidi *famem* ex *Kimchii* auctoritate, & sensu ita postulante: *Kimch.* כובד הרעב *gravitas famis*, quam notionem qui Hebræo שד contineri probatum cupit, adeat not. m. ad *Jobum* cap. 5: 22. quæ hic non repeto: Tandem מצרים תקבצם expressi, *Ægyptus terræ mandabit*, ob sequens תקברם *sepeliet*; & quia in Ægyptum *congregatio* vs. 3. jam erat prædicta. נקבץ *sepeliri* notat absque controversia Ezech. 29: 5. Eodem modo quo נאסף, quod *colligi* proprie cum notet sæpissime pro *sepeliri* ponitur, ut 2 Reg. 22: 20. & Jer. 8: 2. L. *de Dieu* in hanc mentem capiebat illud אקבצם *Hos*. 8: 10. Ubi mihi

omnium maxime arridet *Belgarum* verſio; valde autem dubito, an קבץ *colligere* pro *ſepelire* poſſit dici, quia extra paſſivum in *Niphal* non invenio: ſi tamen τὸ ם in אקבצם ad Judæos referendum quis putat, quomodo *Chaldæus* fecit & *Salom. Jarchi*, ſenſu vicino quidem, at non eodem cum Cl. *de Dieu* vertam; *jam nunc letho eos dabo.* Sic אסף *colligere* non ſemel *perdere* notat & *morte afficere;* unde & huic verbo לשון כליון *notionem exitii* tribuunt Rabbini. Vid. Pſalm. 26:9. & ibid. not. Belg. ubi multa exſtant exempla. Parilem uſum קבץ habuiſſe videtur, quod Arabum lingua confirmat. *Hiſt. Tam.* p. 340. بعد قبض تيمور *poſt mortem Timuri* Hiſtor. Sar. يوم قبض النبي *Die quo Propheta mortuus eſt.* Abulphar. 165. دفنوه بحجرته حيث قبض *In eodem, ubi mortuus eſt, conclavi eum ſepelierunt.* Tamen, ut dixi, potior mihi eſt *Belgarum* verſio, quomodo & *Kimchius* locum intelligebat.

Verſ. 7.

Vers. 7. *Venerunt dies visitationis*, באו ימי השלום ידעו ישראל *venerunt dies retributionis, noscent Israël.*

Quid noscent? דהוו מתנבן להון נביי קושטא *Quod Prophetæ ipsis vera prædixerunt, & quod falsi Prophetæ dementes sunt* &c. Sic *Chaldæus* & *Vulgat.* nempe sequentia connectunt: Sic *Kimchius* & Nostri vulgo. Ego ex collatione *Jobi* 21: 19. fere non dubito aliud hic notare ידעו. Verba *Jobi* nostris plane similia sunt: ישלם אליו וידע *retribuit ei*, Deus, *pœnam*, ex priori membro, *dabit* שלום; *& noscet* impius. Ad hunc locum ex Arabismo idoneis auctoribus demonstravi, *noscere* esse *pœnas dare*; quæ consuli possunt. Certe in isto *Jobi* loco ידע aliter exponi nequit, & in hoc nostro ita sumtum percommodum & liquidum dat sensum, eoque magis in id inclino, ut quemadmodum in *Jobo*, sic hic primo habeamus שלם deinde ידע. Lxx. habent κακωθήσεται Ἰσραὴλ qui ירעו per *Resh* legisse videntur.

CAP. X.

Verſ. 7. *Exciſus eſt rex Samariæ;* בקצף על פני המים.

VOx inuſitata & obſcurior קצף diſtrahit Interpretes. Vulg. *ſpumam* intelligit. *Chaldæus* רותחא *fervorem* dedit; hic autem *Eſcume* id notat, ut vult *Raſchi Gallus* & *Kimchius*. Sic hodierni Interpretes fere omnes קצף *ſpumam* habent, ut & *Belg.* noſtri, qui ſchuym; neque difficile eſt divinare unde hanc notionem excogitaverint; ſcil. קצף eſt *iraſci* & quidem *ira efferveſcere*, uti vulgo creditur, ac ſi קצף primaria ſignif. nihil aliud diceret quam *efferveſcere;* ab *efferveſcentia* autem aquarum *Spuma* exiſtit; quod eo magis placuit, quod adderetur על פני המים. Hiſce ſequentia oppono: primo קצף *iraſci* ab *efferveſcendi* metaphora dici incertum eſt, &, ut mox oſtendam, falſum; *fervoris* ergo ſignif. ſublata, *ſpumæ* illa vehementer labefactatur: Secundo apud *Joelem* cap. 1:7. ubi itidem קצף ſeu קצפה occurrit, *ſpumæ* ſignif. non convenit; unde *Vulg.* parum hic conſtans, *decorticationem* vertit; *Chald.* & *Rashi*

Rashi inepte *iram*, rectius Græci κλασμὸν & συγκλασμὸν, ut ostendam. Tertio auctoritati *Vulg*. oppono LXX. qui קצף non *spumam*, sed φρύγανα *cremia* exposuerunt; nec absimiliter *Kimchius*, qui sibi constans hic & apud *Joëlem* קליפת העץ *cortices ligni* intelligit. Ex Arabismo rem extricabo. Arabice קצף seu قصف est *frangere*, *rumpere*. Abulphar. pag. 240. ما بينكم وبين ان ينقصف ظاهر انقصاف الشجر من الريح. *Nihil impedit quominus Dhaherum frangatis, ut arbor a vento diffringitur.* ريح قاصف est *ventus frangens* in *Corano*, quam locutionem alibi explico. אלקציף apud *Zjauhar:* & *Ibno Maruph* est *fractus arboris ramus*. Hinc patet Græcos optime apud *Joëlem* קצפה συγκλασμὸν reddidisse; & Syrum & Arabem פושחא & تفسيخ, id est, *discerptionem*. Neque minus recte in hoc loco nostro φρύγανα dederunt, quam veram vocis קצף signif. esse mihi vero maxime est simile, quod quomodo a קצף *frangendo* derivetur palam est; atque æque vox hæc vocibus על פני המים *super aquas*,

quam *spuma* conjungetur: Similem metaph. adhibet *Moham.* in *Corano Sur.* 23: 43.
فاخذتهم الصيحة وجعلناهم غثاء
Pœna ipsos corripuit, eosque quisquilias fecimus aqua asportandas. غثاء teste *Zjauh.* sunt *quisquiliæ, arborum folia, festucæ, quæ deferuntur ab aquæ fluxu.* Ab hac *frangendi* aut *rumpendi* primaria notione קצף *irasci* potuit dici, quasi *ira rumpi* dicas, quæ locutio & Latinis nota est & Græcis. Arabes ita loquuntur: ميز *rupit, fregit, dissecuit*; inde in pass. est تميز من الغيظ in *Histor. Tamerl.* & *Alcorano* Sur. 67: 8. *Ruptus fuit ira.* Qui קצף *irasci* a *fervendo* dici volunt, frustra sunt; in nullo enim Orientis dialecto *fervere* קצף est; neque si חרה, יחם & *irascendi* alia verba *fervorem* denotant, inde statim assumere licet, idem in קצף accidisse; illa enim exemplorum agmine se defendunt, quæ *fervoris* notionem iis evidenter tribuunt; at קצף nusquam pro *fervere* invenitur; neque linguarum peritis ignotum esse potest, variis sæpe metaphoris verba in eandem conspirare significationem.

Verſ. 10. באותי ואסרם ואספו עליהם עמים באסרם לשתי עינותם.

Cum pleraque omnia, quæ in Prophetia *Hoſeæ* continentur, tam quoad res, quam quoad verba, haud exigua obſcuritate premuntur, tum locus hicce in primis: in quo explicando quot fere Interpretes, tot diverſæ proveniunt Interpretationes.

Primum monendum eſt mihi, *Maſorethas* pro עינותם *fontes eorum*, quod eſt in textu, legendum proponere עונותם *iniquitates eorum*; in quem ſenſum jam olim *Hieronymus* Lxx. ſecutus vertit: לשתי עינותם *propter duas iniquitates eorum*, quem non pauci ſequuntur. Verum infeliciter valde ac contra ingenium linguæ mutatio hæc inſtituta eſt: genus enim repugnat, cum שתי *duæ* fœminini ſit, at עונות maſculini generis, neque hic ad enallagen generis recurrendum eſt, cum iſta figura abſque ſumma neceſſitate admittenda non ſit. Mirum autem fortaſſe videbitur quod עונות fœmineum genus terminatione præferens, maſculinum eſſe dicam; ita tamen omnia, quæ obſervavi exempla, docent, neque diverſum ullum animadverti. Pſalm. 38: 5. עונתי יכברו Pſal.

79:8. עונות ראשנים Esai. 59: 2. עונותיכם היו מבדלים ne plura nunc enumerem. Et quis nescit quam plurima apud Hebræos masculina pluralem habere terminationis, non potestatis fœmininæ. Jam vidimus, mutationem illam haud bene succedere, neque bene legi עונות a עון *iniquitas*.

Minori studio ii refelli possunt Interpretes, qui עונות *habitationes*, *mansiones*, quasi a מעון exponunt; aut *sulcos*, quasi *a מענית seu potius מענות ut legitur in textu, quæ mens est *Ab. Esræ* & *Kimchii*, & hisce assentientium Belgarum: **Als ikse binden sal in haar twee vozen.** באסרם לשתי עונותם. Huic versioni, quia plerosque in ea acquiescere video, hasce oppono rationes: Primo מענות unquam *sulcum* notasse valde dubitem; unico enim in loco, ubi tantum occurrit, convenit ea quidem notio, neque tamen plane necessaria est, Psalm. scil. 129: 3. Unde nec ea a Veteribus Interpretibus agnita fuit. Convenit etiam *afflictio*, aut ut Vulg. *prolongaverunt iniquitatem*: id est, iniqui in me fuerunt, affligunt me diu multumque. Vides hoc pacto fundamentum, quo עונות *sulcos* reddunt, non leviter subrui ac moveri. At detur eum esse vocis מענות significatum, quid voci huic com-

mune

mune cum עונות, quod & alterius est formæ, & aliam præfert radicem. Sed & hoc concedatur עונות esse *sulcos*, quis tandem iste erit sensus? *Quum ligabo eos ad duos sulcos eorum.* Quid hic *sulci*? quid *duo sulci*? aut quo tandem pacto *sulcis alligabuntur*? Quam aliena hæc interpretatio, quam longe petita, quam parum ad rem! Mitto jam באסרם coacte reddi, *cum ligabo eos*, quod esset באסרי אתם: illud tantum addam, cum textus Hebraicus legat עינותם *fontes eorum*, non עונותם, id est, ut illi volunt, *sulci eorum*, vel hac sola ratione receptam versionem immensum labefactari, tutiusque multo τῷ *Chetibh* quam τῷ *Keri* posse adhæreri. Huic ergo viæ insistens R. *Salomo* ita verba extricare conatur: *Ad ligandum eos* לשתי עינותם *ad duos eorum oculos*, instar vitulæ aut vaccæ, cui inter arandum oculos utrimque religare solent. Atque in hanc mentem *Jonathan* paraphr. habet; כמיסר פרנא על תרתין עינוהי *Sicut ligatur par boum ad duos eorum oculos.* Aliter tamen exemplaria nostra verba Jonathanis præferunt. L. *de Dieu* hoc pacto rem expedire conatur: *Et congregabuntur adversum eos populi* באסרם *conspirantes, in ambos ipsorum oculos*; conspirant ut ambobus eos oculis privarent,

quod extremæ eſt miſeriæ. Hæc vir Doctus. Quod ſi ſenſus hicce placeret, nec quid impediat video, commodiore longe ac Hebraiſmo convenientiore modo verba explicarem. Illud enim in *L. de Dieu* verſione incongruum videtur, quod primo non verbum אסר de *liga*, id eſt, *conſpiratione* uſu veniat, ſed verbum קשר: tum, ſi concederetur illud hujus naturam imitari, conſtructio repugnaret, dicendum enim fuiſſet על שתי non לשתי; denique durius videtur & inſolens: *Conſpirare in oculos.* Limpida magis & naturalis, ac Hebraiſmo propior erit dictio, ſi ita verba exprimas: *Et congregabuntur adverſum eos populi, ad duos eorum oculos ligandum;* eodem, quo Vir Doctus, ſenſu. *Ligare* enim *oculos* eſt *excæcare.* Ita dicunt Arabes شمل عينيه *ligavit oculos ejus*, id eſt, *lumine privavit*, cujus locutionis exempla quædam ex *Abulphar.* & *Hiſt. Sar.* dedi in ſpecim. meo *Obſerv. ad Gen.* cap. 3. Sic & a verbo كف *ligare* dicunt كف بصره in paſſ. *ligatus fuit viſus ejus*, id eſt, *occæcatus* & *extinctus fuit. Toph. Diſſert.* p. 9. تخيل حال من خلق مكفوف البصر *Animo finge ſtatum cujuſdam, qui cæcus natus*

tus sit. In Arabico est *ligatus visu*. Fundamento etiam interpretatio hæc non destituitur ex Hebraismo: phrasis enim illa quæ bis apud Esai. legitur, עצם עיניו *excæcavit oculos ejus*, vera ac propria verborum significatione notat, *ligavit oculos ejus*, prout loco citato aperui. Magis tamen huc faceret, si vera esset, quam ibidem loci proposui conjecturam, אסורים *ligatos* apud Esai. cap. 61: 1. nihil aliud esse quam *cæcos*. Est tamen, quod tum hanc, tum *Jarchii* etiam expositionem labefactat & evertit, quod linguæ consuetudo perpetua ferat, ut עינות *fontes* sint, *oculi* עינים dicantur; neque diversum unquam exemplum observavi. Itaque & hic, si accurati interpretis officio defungi velimus, illud עינות de *fontibus* erit explicandum, quod ut justo procedat modo, שתי non capio pro voce numerica, quid enim *duo* essent *fontes?* verum deduco a verbo שתה *bibere*, unde est שתי *potatio* Eccles. 10: 17. Hinc talis evadet sensus: *Ad potationem fontium eorum*. Vel, si omnino puncta retinenda sunt, *ad potationes*, formæ pluralis τῶν כְּלֵי מְתֵי ac similium. *Fontes eorum* vocat, terræ Israëliticæ abundantiam, ac rerum omnium affluentiam, inexhaustasque & perennes mellis, ut loqui-

tur

tur Scriptura, ac lactis ſcaturigines. Ad has epotandas hoſtes Iſraëlis congregarentur. Unicum eſt, quod negotium mihi juxta cum ceteris Interpretibus faceſſit, ſermonemque liquidum alias ac leniter decurrentem turbat; באסרם nimirum, quod hiſce לשתי עינותם conjungi ſolet, ac eo quidem, quod *Lamed* ל poſt אסר id denotet, cui quid alligatur, ut Gen. 49. אסרי לגפן עירה *viti alligans pullum ſuum.* Incommodus vero hoc pacto reddetur ſenſus, nec juſte procedens, ſi illud באסרם cum ſequent. copuletur; qua enim ratione dici poſſit *ad alligandum eos potationi fontium*, equidem non video. Coactus igitur ad Arabiſmum confugio, atque τὸ באסרם non ſequentibus aggrego, ſed cum præcedenti עמים conjungo. עמים באסרם elegantiori Arabum locutione, ſunt *populi univerſi:* امم باسرهم. *Abulphar. pag.* 150. Hiſt. Dyn. *Apparuit in cœlo ſignum mirum* وبردت حرارة الشمس السنة باسرها *Remiſſuſque toto anno fuit calor ſolis.* In Arabico pro *toto anno* eſt אלשנה באסרהא. Et pag. 428. ان الارض باسرها اعطيتها لتموجين *Univerſam ego terram Tamusjino dedi* אלארץ באסרהא. Iterum pag. 130. *miſitque eos*

الي

الي بلاد المشرق باسرها
per universum orientem, Indiam usque & extremos Sinas. Sic in *Histor. Sar.* pag. 220. وملك الجبل باسره *imperioque universam regionem montanam subjecit:* ומלך אלגבל באסרה, id est, partem *Persiæ* ita dictam, *Parthiam* alias appellatam. Non recte *Erpenius.* Plura ac luculentiora suppetunt exempla, verum hæc sufficere puto. Unicum tantum addo ex *Locmanni Fabul.* أن العالم باسره يحب الحياة الدنيا *Mundus profecto universus vitam diligit mundanam* עולם באסרו. Ita & *Hoseas* עמים באסרם *universi populi.* Totus ergo locus ita vertendus: באותי ואסרם *voluntas mea est* (proprie, in voluntate mea est, quem Arabismum, cum alii, tum ego ad Jobi cap. 23: 13. aperui) *ut castigem eos; itaque congregabuntur adversus eos* עמים באסרם *populi universi,* alias כלם dicunt Prophetæ, לשתי עינותם *ad epotandos eorum fontes;* quod quo modo intelligendum sit, jam supra declaravi. Ne tamen contentione magis, & dissentiendi insana libidine (quam invidiam toto animo deprecor) quam veritatis studio duci videamur, diffiteri nolo, locutionem hanc, licet sensum perfacilem reddat atque

que perspicuum, non satis genuinum Hebraismum redolere; mihi hoc saltem, aliis secus judicare licet; quapropter ita libentius, coactius licet nec æque fluide, verba exprimerem: *Itaque congregabuntur adversus eos populi, ad ligandum eos*, quid tum? *ut epotent fontes, ad fontium epotationes.* Non possum hic non addere, si ita באסרם capere velis, percommode illud ac Prophetiæ scopo convenienter intelligi posse de *abductione in captivitatem*, quum enim Deorum *Israëlis* deportationem in *Assyriam* vs. 5, 6. Regis etiam vs. 7. prædixisset, hoc vs. universam totius populi calamitatem & exilium ab *Assyriis* imminens denuntiat. Magis hoc etiam orationis series postulat, hostium enim irruptionem in terram captivæ multitudinis deportatio consequi solet. Hoc usu verbum אסר seu اسر Arabibus frequens est, scil. *captivum abduxit in bello*, ut *Golius* exponit. Sexcentis hoc ex Arabum Historicis petitis exemplis confirmari posset; verum ex multis pauca hæc ex *Abulphar.* habeto. *Histor. Dynast.* pag. 381.

وقتل من عسكرهما جماعة واسر جماعة

Multique ex eorum exercitu cæsi, multi etiam capti sunt. Iterum pag. 378. *Cæsaque est*

magna

magna eorum multitudo, decem parasangarum spatio insequentibus ipsos Gorgianis يقتلون وياسرون *cædentibusque & capientibus,* وقتل اكثرهم واسر اربعة الف رجل *occiderunt autem eorum plerique, captivi vero abducti quater mille.* אסר ארבעה אלף. Et p. 473. ودخلت عساكر المغول الي المدينة ونهبوا واسروا البنين والبنات *Exercitus autem Mogulenses urbem ingressi, ea direpta, pueros & puellas captivos abduxerunt.* אסרו *ligarunt* in Arabico est. Adde *Hist. Tam.* p. 282. واخرجوا مالهم فياء وحريمهم سبايا واولادهم اساري *Opes eorum in prædam, uxores captivas & liberos vinctos abduxerunt.* Unde patet אסר idem esse quod שבה; Hebræis etiam ita אסר venisse monui ad *Jesai.* 22: 3.

ANIMADVERSIONES *PHILOLOGICÆ* IN OBADJAM.

Cap. I.

Verf. 3. שכני בחגוי סלע

INterpretes τὸ י in שכן mere habent paragogicum. Ego vim affixi hic & alibi retineri ostendi ad Genes. 49: 11. חגוי quod vulgo absque probatione, *fissuras* notare docent, vi vocis *asyla*, *refugia* significare ex Arabismo palam feci ad Esai. 19: 17. ubi ejus singulare exstat. Sequitur מרום שבתו & אמר בלבו, quæ pro שבתך & לבך sunt posita; Arabes sic solere monui ad Jobum, cap. 18: 4. ubi exemplum habes ex eloquentiæ apud Arabas facile principe *Hariræo*. Recte ergo

go *Vulg.* utrobique *tuum*; neque hoc nomine taxandus.

Verſ. 7. לחמך ישימו מזור תחתיך

Novum licet hic incipiat colon a priori membro per *Atnach* diſcretum, tamen Interpretes illud לחמך ad antecedentia rejiciunt: *prævaluerunt tibi viri pacis tuæ* אנשי שלמך; *qui comedunt panem tuum.* Ita לחמך vertit Vulg. Sic *Chald.* אכלי פתורך *qui ad menſam tuam comedunt*. Supplent אכלי prout plene exſtat Pſalm. 41 : 10. quapropter hæc rejicere non auſim. Difficultas tamen eſt, ut dixi, novum hic incipi ſenſum; quæ tollitur, ſi ita vertas: *Carnem tuam ulceroſam tibi ponunt.* לחם eſſe *carnem* quandoque, diu eſt quod Eruditi monuerunt. Quibus addo *belli* ſignif. ſub hac radice hinc repetendam eſſe, tanquam *faire du carnage.* Lxx. & *Vulg.* מזור *inſidias*, vertunt; ut & Chaldæus, qui תקלא habet; qua ratione aut fundamento non video.

Verſ. 16. לעו והיו כלא היו

Occurrit verbum obſcurius לוע, ut vulgo ponitur; quod *abſorbere* notare putant

Interpretes Judæi & Christiani; vel intransitivam potius ei tribuendam volunt significationem nonnulli: *Absorberi.* Tria in universum exstant loca, ubi verbum reperitur; scil.| præter hunc Jobi cap. 6: 3. & Prov. 20: 25. Non præfracte rejicere velim receptam hanc significationem: valde tamen incertam eam video. Lxx. quidem & Hieron. hic *absorbere* vertunt, scil. quia שתו præcedebat, ut & Chald. qui פלעם habet, quod Raschi tamen aliter explicat, *Etourdisson* scil. hodie *étourdissement.* At aliis in locis sibi non constant. Job. 6: 3. Lxx. לוע explicant φαῦλον εἶναι. Vulg. *dolore plenum esse*: Chald. אישתלהי *fatigari.* Prov. 20: 25. ילע קדש reddunt Lxx. ταχύ τι τῶν ἰδίων ἁγιάσαι. An Arab. ولع, quod est *avide & leviter rem aggredi*, respexerunt? num potius rad. لغا *temere aliquid effutire.* *Chaldæus* דנדיר לקודשא *qui votum concipit Sanctitatis.* *Vulg.* sui hic satis similis: *Devorare Sanctos.* Sic fere hodie: *Devorare Sanctum;* hoc sensu: *Laqueus est homini, devorare Sanctum;* ואחר נדרים לבקר *Et postea votis requirere.* Locus est perquam difficilis, cujus diversissimæ sunt Eruditorum expositiones. Causa est, quod לוע *absorbere* hic reddendum putant. Revera si

ילע

ילע נקדש *absorbet Sanctum* notat, qua tandem via sensus explanetur non video. Quid enim? an Sanctum, seu caro, ut volunt, Sacrificiorum contra legem devorata requiri potest votis? nihil tale in Lege. Hæc difficultas alios verba אחר נדרים לבקר a priori sententia disjungere coëgit, & duplicem ponere laqueum: *Devorare Sanctum*: &, *post vota inquirere*, num scil. solvere velis, an potius ea dissolvere. Referri hic potest, satis manifesto duo cola sibi respondere, neque duplicem sententiam esse fingendam, alias enim ut in priori ילע dixerat, sic in posteriori יבקר dixisset. Tum hoc adde, בקר non esse *inquirere* & *ad examen revocare* aliquid. *Kimchius* putabat לוע hic posse sumi בלשון דבור hoc sensu: *Laqueus est homini temere ut nuncupet; Sanctum esto: Atque tunc de votis inquirere.* Huic suffragaretur Arabismus tibi لغى est *temere effutire*; attamen rejicio hanc interpretationem, quia signif. ista omnibus locis non quadrat; tum etiam quod בקר non notet *ad examen revocare*. Vidimus jam signif. *absorbendi* nec certam esse adeo, nec commodam, & a suis auctoribus deseri. Arabicum לעה لغى eam possidet significationem, qua tribus locis convenientior nulla inveniri posset alia.

Nempe لغي exponitur per خاب & بَطَل *Vanus, irritus, frustraneus fuit.* Videamus loca. Job. 6: 3. על כן דברי לעו. Lxx. Chald. & Vulg. *absorbendi* sign. hic non agnoscunt, ut supra vidimus. R. Levi נשחתו *perduntur.* Raschi מגומגמים *submisse pronuntiantur;* non a לוע *absorberi*, quod *absorbeantur* quasi, uti videri posset, citat enim Obad. vs. 16. ubi *stuporem* eum explicare monui; hic autem *stuporem* se debilitatemque, *linguæ*, qualis ebriorum esse solet, intelligere declarat. Huic iterum faveret Arabismus, ubi لغي est *temere effutire*, & اخطا *errare in dicendo.* Hæc a *vani* notione, quam verbo לעה tribui posse conjicio, non longe absunt; strictius tamen retinere eam volo hoc pacto: *Ideo verba mea vana sunt*, φαῦλα ἐστι, quod varie præc. vel conseq. aptari posset. Prov. 20: 25. *Laqueus est homini* ילע קדש ואחר נדרים לבקר *quum Sanctitas vana est & inanis, votis eam quærere.* Hic est sensus: Quum vera quis sanctimonia destitutus est, eamque in votis suis & cultu externo quærendam putat, atque ita in cortice hæret religionis, salutemque sibi ex operibus istis externis promittit, illud equidem laqueus est misere animas irretiens, & in certissimam trahens damnationem.

Quid

Quid clarius hoc effato, quid verius? Arabs id diceret ان بطلت القوس. contra τῷ حقت quum *vera est*, nam بطل *vanum esse* & حق *verum esse* sæpissime opponuntur. Tandem videamus de loco Obad. ubi etiam convenientissima est signif. nostra ולעו והיו כלא היו *Et vani erunt*, id est, *in vanum, in nihilum recident, & erunt tanquam qui non fuerant.* Verba خاب *frustra esse* & بطل *vanum esse*, per quæ לעה declarari dicebam, sæpe hunc usum assumunt: Apud Metaphysicos بطل *vanum esse* constanter notat *annihilari*, apud Historicos frequentissime, *aboleri, exstirpari, perire.* Sic خاب usitate in Corano. Sur. 20: 64. يسحتكم بعذاب وقد خاب من افترى.

Perdet vos pœna, & frustra est, qui Deo mendacia assuit. Frustra est, est *exstirpatur, perit:* sic sæpe alibi. Negotium non facessit בלעך Prov. 23. unde לוע *gula* esse dicitur, quid ni enim ad בלע quod indubie *absorbere* notat referatur, unde בלוע *gula.* Arabice certe بلع & مبلع *gula* est a בלע بلع. Idem sensisse videntur

Aben Eſra & *R. Levi*, בית הבליעה: exponunt, nulla mentione radicis לוע facta, ſed clare ad בלע reſpicientes. Raſchi ex Chald. vocis ſignif. לחיים *maxillas* intelligit, nam לוע in Targum לחי reſpondet.

ANI-

ANIMADVERSIONES
PHILOLOGICÆ
IN
NAHUM.

CAP. I.

Verſ. 12. *Sic ait Dominus* אם שלמים וכן רבים וכן נגזו ועבר.

LXX. *κατάρχων ὑδάτων πολλῶν, καὶ οὕτως διασταλήσονται.* Legerunt המשל מים וכן רבים. Rectius *Vulg. Si perfecti fuerint, & ita plures*, וכן נגזו *ſic quoque attondentur & pertranſibit.* Eodem modo illud נגזו ſumunt cum aliis Interpretibus *Belgæ*; quaſi a rad. גזז & opportune conferri jubent *Eſai.* 7: 20. Alii a גזז *avel-*

lentur, vel *abscindentur*. LXX. διασαλήσονται; quod non spernendum. Radix enim נג hoc sensu potissimum venit, uti ostendi ad *Psalm.* 90. *R. Salomo* similiter locum explicuit hic, & ad *Num.* 11 : 31.

CAP. II.

Vers. 7. *Et Hutzab in exilium acta est*
ואמהתיה מנהגות בקול יונים מתפפות על לבבהן.

Non una Interpretum de verbis hisce mens est. *Vulg. vers.* ita habet: *Et ancillæ ejus minabantur, gementes ut columbæ, murmurantes in cordibus suis.* מנהגות vertit *minabantur*, id est, *agebantur pecorum ritu.* Festus. *Agasones equos agentes, id est, minantes.* Certum est נהג sæpe esse *minare*, ut Ps. 80 : 2. נהג כצאן יוסף *Qui minat ut oves Josephum*; tamen ea significatio hic non convenit, quia מנהגות est transitivum & vim habet activam, unde male in passivo expressum fuit a *Vulg.* Supplet dein ante בקול *gementes*, quod in Hebraico, ubi semel נהג pro *minare* sumseris, non apparet. Alii מנהגות vertunt *deducentes*, & duplici supplemento sensum expediunt, hoc pacto: *Et*

an-

ancillæ ejus deducentes (ſupplent *eam*) *inſtar columbarum voce* (ſupplent iterum *gementes*) *& pectora pulſantes.* Belgæ noſtri duplex etiam ſupplementum immittunt, pronominis ſcil. *illam;* **ſullenſe geleiden/** cum in Hebraico tantum ſit; **ſullen geleiden**; & dein כקול **als** [met] **een ſtemme der duiben.**

Supplet & paraphraſtes *Chaldæus* cum *Aben Eſra* verbum *gemere* in hoc loco. אמהתהא מדברן אולן בתרהא מנהמן כקל יונים *Ancillæ ejus ducunt & incedunt poſt eam, gementes inſtar vocis columbarum.* Nec ſine ratione ita ab Interpretibus fuit repoſitum, nam & ſenſus omnino hoc poſtulabat, & naturæ columbarum apprime conveniebat. Nihil enim frequentius omnibus in linguis, quam ut *gemitus* columbis adſcribatur. Eſai. 38: 14. אהגה כיונה *gemebam ut columba.* LXX. ὡς περιστερὰ οὕτω μελετῶ· quod non recte *Vulg.* expreſſiſſe videtur, *meditabar ut columba; meditari* enim, quod ſciam, de columbis querulis non dicunt Latini, ut Græci de iis μελετᾶν· ſed in viam: Arabibus columbæ ſpecies *Onun* أن audit, quam ita dictam teſtatur *Demirius* a verbo * أن *gemere.* Græcis τρύγων *turtur* dicitur ἀπὸ τοῦ τρύζειν· & verbum στένειν *gemere.* (**ſtennen**

 Bel-

Belgica voce consonante) columbarum etiam proprium est, unde apud *Theocr.* ἔςενε τρύγων. Tandem *gemere* apud Latinos peculiariter de columbis dicitur. Auctor *Philomelæ*:

Et castus turtur atque columba gemunt.

Hisce adducti viri quidam Eruditi, & ut supplementa evitarent pro מנהגות *ducentes* legi volebant מְהגות *gementes*, una literula exemta. At temere mutatio instituitur; constanter enim in omnibus Codicibus lectio מְנהגות retinetur, & a vetustissimis Interpretibus ita lectum fuit. Quid ergo? dico מְנהגות omnino reddendum esse *gementes*, at nulla facta mutatione textus; Arabice enim נָהַג seu نهج notat *suspirare gemere, suspiria ducere*, ut sensum ab omnibus Interpretibus expetitum sine ullis supplementis hoc pacto ex Arabismo habeamus.

Et ancillæ ejus gementes tanquam vocem columbarum, &c.

Maxime proclive est a significatione *ducendi*, qua נהג gaudet, *gemendi* alteram illam derivare; *gemere* enim nihil aliud est quam *suspiria ducere*. Alcoran. Sur. 35: vs. 9.

لا تذهب نفسك عليهم حسرات

Ne

Ne ducat anima tua propter eos ſuſpiria. Exemplo plane ſimili res clara fiet. Verbum נגר eſt *ducere*, unde נגיד *Dux*, *antiſtes*; hinc Hebræi poſteriores & Arabes ſignificationem *gemendi*, *ſuſpiria ducendi* efformarunt. *Thalmud Babyl. Berach. cap.* 9. נגר רב חסדא ואתנח *Duxit Raf Chaſda & ſuſpiravit*; *duxit*, intellige *ſuſpiria*, *gemuit*. Eſt & alius locus a *Buxtorf. in Lex. Thalmud.* citatus ex *Megill. fol.* 16: 1. אינגיד ואיתנח *Duxit* ſuſpiria *& ingemuit.* Arabice etiam נגר ſeu نجر notat *angi*, *ſuſpirare*.

CAP. III.

Verſ. 18. *Conſopiti ſunt paſtores tui, ô rex Aſſur, decubuerunt magnifici tui.* נפשו עמך על ההרים ואין מקבץ

VAriant Interpretes in expoſitione verbi נפשו quod ἅπαξ λεγομένοις merito accenſemus; licet enim ad radicem פוש plerumque referri ſoleat, ſignificationem tamen aliunde petere coacti fuerunt. Scil. quum פוש *abundantiam* & *affluentiam* bonorum, ſaltem ex mente Interpretum, notet, ſignif. hanc plane huic loco non convenire facile animadverterunt.

Re-

Recurrerunt ergo ad rad. פוץ quod est *dispergi* ut *Lud. Capell.* qui ita ad locum hunc: „ נפשו videtur positum pro נפצו ob litera- „ rum *Schin* & *Tzade* soni affinitatem: „ sunt enim ambæ ejusdem organi: פוץ au- „ tem est *dispergi*, *dissipari* huc & illuc." Eodem etiam plane modo rem instituit *L. de Dieu*. Alii tamen, quum viderent *Schin* & *Tzade* apud Hebræos non esse literas permutabiles, satis duxerunt ex sensu, quem locus postulat, reddere: *Dissipatus est populus tuus super montes, & non est qui congreget*, vel *diffugit populus tuus*, vel *diffudit se*, vel *latitavit*, & similia veram verbi notionem & originem ignorantes. Ipse etiam *Kimch.* in *Libr. Rad.* locum hunc explicare ausus non est, contentus monuisse a *Jonathane* redditum esse אתבדרו עמך *dispersi sunt populus tuus*. Ut tandem certi aliquid Eruditis proponam, relicta rad. פוש recurro ad Arabicum נפש seu نفش, quod significationem habet egregie adeo loco huic convenientem, ut eam hic admittere proclive sit. Scil. נפש نفش dicitur de *gregibus* ovium, camelorum &c. *quum sine pastore divagantur & neglectui habentur, nemine curante aut dirigente.* Ita dicunt נפשת אלענם نفشت الغنم *sine pastore vagata*

gata fuit & neglectui habita grex. Annotant etiam *Lexicographi* peculiariter dici נפש si *noctu* id fiat; nam همل המל dicitur de *grege*, quæ libere *evagatur* ليلا ونهارا بلا راع *noctu & interdiu sine pastore;* at verbum نفش נפש, quum *noctu tantum* ليلا فقط *Sjauharius.* Alcoran. Sur. 21 : vs. 78. وداود وسليمان اذ يحكمان في الحرث اذ نفشت فيه غنم القوم *Et Davidem & Salomonem, quum judicarent in agro, quum in eo libere divagaretur grex populi.* Optime Gallice expressit *Ryerius: Dans le champ ou les troupeaux du village étoient entrez la nuit sans bergers.* Vides eum omnem significatum verbi نفش נפש exprimere. Dicunt porro ابل نفش *Ibil Naphasch noctu sine pastore divagantes cameli;* & تركه نفشا תרכה נפשא *relinquit eum incustoditum, ejus nullam gerit curam.* De nihilo non est, quod verbum נפש special. *noctu evagari* notet: nam hoc cum præced. convenit, ubi *pastores dormire* dicuntur, & difficultatem *congregationis* adauget, quæ noctu non æque facile atque interdiu fieri potest. Totus ergo locus noster ita vertendus: *Somno sopiti sunt pastores*

ſtores tui, ô Rex Aſſur, decubuerunt magnifici tui ποίμενες λαῶν, *populus tuus* tanquam *grex ſine paſtore noctu divagatur per montes, nec eſt qui eos congreget.* Ubi inſuper notari meretur, קבץ etiam eſſe paſtorum proprium, quum oves diſperſas *congregant*; patet id ex Ezech. 34: 12. ubi Deus, poſtquam Iſraëlem gregi diſperſæ comparaſſet, addit ſe eos tanquam paſtorem eſſe congregaturum וקבצתים מן הארצות *eoſque* ait *ex terris congregabo* ורעיתים *& paſcam eos in montibus Iſraëlis*. Non putem cuiquam hanc expoſitionem improbatum iri eo nomine, quod *Cholem* in נפשו *Napoſchu* occurrat, ac proinde radicem פוש potius poſtulet: nam quis ignorat etiam apud Hebræos multa verba in Kal Cholem poſſidere, ut יכל *Jachol*, יגר *Jagor*, קטן *Katon* & ſimilia; apud Arabes autem omnia fere verba *Cholem* in prima conjug. recipere poſſunt. Ceterum פוש in cujus ſignificatione ponenda fluctuant Interpretes, proprie *ſuperbire* dicere, ut فاش ex conjectura aperio ad *Jerem.* cap. 50.

Ibid.

Ibid. verſ. 18. נמו רעיך מלך אשור ישכנו אדיריך *dormitant paſtores tui, ô Rex Aſſur,* ישכנו *magnifici tui.*

Turbat hic Interpretes illud ישכנו; nam cum שכן *habitare* notet, ſignificatio ea cum prioribus non recte cohærere viſa eſt; non enim apte hæc fluunt, *dormitant paſtores tui, habitant magnifici tui.* Unde *Vulg.* maluit ישכנו reddere *ſepelientur*, quem ſecutus eſt *Kimchi* in *Comment.* ſuo: *Erant quaſi jacerent in ſepulcro*, & in *Lex. ad h. l.* והוא מנוחת המות *intelligenda eſt quies mortis*, atque ad hoc adducit locum Pſ. 94: 17. Certum eſt verbum שכן aliquoties in Sacro Codice eam vim habere, quam ei hic tribuunt *Vulg.* & *Kimch.* quod pluribus etiam ex Arabiſmo illuſtravi ad Jeſ. 22: 16. quo minus tamen hoc loco שכן ita capi poſſit, hiſce efficitur rationibus. Primum, שכן abſolute poſitum non ſignificat *jacere in ſepulcro*, ubi autem ita ſumendum ſit circumſtantiæ loci indicant; ut Pſ. 94. quem citat Kimch. ad eam ſignif. reſtringitur שכן quia conjunctum ſit cum דומה *ſepulcro* ita ab *ſilentio* dicto. Eodem modo Eſai. 26: 19. cum עפר conjungitur itidem *ſepulcrum* lo-

notante: conf. not. meas ad Job. 17: 16. in Pf. 16: 9. Chriſtus tanquam ex ſepulcro loquitur: *Caro mea* ישכן *ſecure*. Verum hic nihil tale quicquam apparet, quod ſignif. hanc admittendam indicet.

Deinde ne quidem ea loco noſtro recte convenit, quid enim *ſepultos* & *terræ mandatos* neceſſe erat dicere paſtores, ut inde gregis divagatio oriatur, cum ſufficiat eos vel *mortuos*, vel lenius adhuc, *ſomno ſopitos* dixiſſe; proinde inconcinne valde *ſepulturæ* mentio hoc loco fieret. Poſtremo aliud exigit conjunctio cum verbo נמו *dormitaverunt*. Refutatione ſententiæ hujus viam aperire volui Arabiſmo, ubi enim *Vulg*. verſionem non convenire conceſſeris, nulla huic loco explicando ratio ſupererit, niſi ex Arabica lingua. Examina enim ſenſum; quem dant Interpretes, qui a Vulg. recedunt, & coactum admodum aut obſcurum eum animadvertes: *Et habitant magnifici tui*, quod cum præced. non cohæret; rectius paulo *Gallic*. verſ. *ils ſe ſont tenus en leurs tentes*; ſed & illud coactum, neque ſatis apte antecedenti נמו *dormitarunt* reſpondet, neque etiam שכן recte ita exponi poteſt: eſt quidem *habitare in tentorio*; σκηνοῦν Græca voce conveniente; at plane id differt

fert a *reſter dans les tentes.* Et ſane adeo difficile eſt hoc loco illud ישכנו convenienter orationis ſeriei explicare, ut non dubitarint audaciores Critici ex LXX. virali verſione novam procudere lectionem, ut ſcil. pro ישכנו legatur ישכבו *cubabunt, dormient*, quia LXX. hic κοιμίζειν dederunt. „ Eſt au-
„ tem (ſunt verba *L. Cap.*) illa τῶν LXX.
„ lectio hodiernæ hoc loco præferenda,
„ hodierna enim coactum admodum &
„ obſcurum parit ſenſum, illa vero pla-
„ num & apertum &c. Ut ergo hodiernam lectionem probam eſſe oſtendam, ſimulque veram verbi hujus ſignificationem in hoc loco eruam, noto radicem שכן quæ *habitare* fere ſemper notat, primario ſignificare *quieſcere*; ita ſcil. Arabum Lexicogr. ſignificationem verbi hujus سكن ordinant; primo *quieſcere*, dein *habitare*; habitatio enim quies eſt; jure autem me ſignif. *quieſcendi* primariam ſtabilire patebit ex 1 Chron. 17: 9. ubi שכן & רגז *commoveri* opponuntur. Conferri etiam velim *L. de Dieu* ad Pſ. 68: 19. unde videbis idem eum mecum ſentire. Ab hac prima ſignif. *quieſcendi* proclive eſt ſenſum loci hujus planum reddere & apertum, hoc pacto: *Dormitant paſtores tui, ô rex Aſſur, quieſcunt ma-*

gnifici tui; quietem autem *somni* hic intelligas necesse est, ut cum anteced. נמו conveniat; nempe idem mutatis verbis repetitur a Propheta. Verbum שכן seu سكن ab Arabibus ad *quietem nocturnam somni* notandam usurpari duobus exemplis ex Alcorano docebo. Surat. 40: vs. 63. الله الذي جعل لكم الليل لتسكنوا فيه *Deus est, qui fecit vobis noctem, ut in ea quietem somni capiatis* לתשכנו פיה. Iterum Sur. 28: 72. قل ارايتم ان جعل الله عليكم النهار سرمدا الى يوم القيامة من اله غير الله ياتيكم بليل تسكنون فيه *Dic, videtisne si Deus continuum vobis protenderet diem usque ad resurrectionem, quis esset Deus præter Deum verum Alla, qui noctem vobis immitteret* לתשכנו פיה *ut in ea somno reficiamini.* Alia suppetunt exempla, sed hæc sufficere puto. Non parum roboris observationi hinc accedit ex eo, quod duo *quiescendi* verba נוח & שבת in similem usum adhibeantur ad Hebræis; scil. *ad quietem somni* notandam: illud Esai. 57: 2. ינוחו על משכבותם *Quiescent in cubilibus suis;* hoc Ps. 127: 2. uti ibi ex Arabismo ostendo; sic & سبات de *quiete nocturna* usurpatur, ne Græcorum ἀναπαύεσθαι & Lat. *quiescere* nunc memorem.

ANI-

ANIMADVERSIONES
PHILOLOGICÆ
IN
HABACUK.

Cap. I.

Verſ. 4. לא יצא לנצח משפט

LXX. οὐ διεξάγεται εἰς τέλος κρίμα. Vulgat. *Non pervenit uſque ad finem judicium.* At נצח nunquam rei *finem* denotat. Vulgo ſumitur ſenſu, qui etiam verbis τῶν Lxx. tribui poteſt, *duci lites nec dirimi: In æternum non prodit judicium.* At tunc potius dicendum fuiſſet; לא יצא משפט לנצח. Adde mox ſubjungi יצא משפט מעקל. Ergo aliquando יצא. Commodiſſime exponetur: *Verum non exit judicium, ſed* מעקל *perverſum.* נצח ſumo ut Arab. نصح *veritas, non fucata ſinceritas.*

 Hanc

Hanc explicationem confirmare videtur Esai. 42: 3. ubi eadem est locutio לאמת יוציא משפט. Quod Esaiæ est לאמת, in Habacuko לנצח est. Sane loca quædam occurrunt, ubi נצח *veritatis* potius quam *æternitatis* notione sumetur. 1 Sam. 15: 29. נצח ישראל לא ישקר. Quidam: *æternitas Israëlis*. Alii: *Victoria*, νῖκος. Alii: *Robur Israëlis non mentitur*. Magis puto apposite & opposite: *Veritas Israëlis non mentitur*. Thren. 3: 18. אבד נצחי ותוחלתי מיהוה. Non convenit hic *æternitas*, unde multi iterum *robur*: Quidni potius? *Veritas mea & spes periit apud Dominum*, id est; spes quam ex integritate & sinceritate mea conceperam. Sic videmus Jehizkiam ad אמת *veritatem suam* provocare Jesai. 38. Itidem נצח *veritatem* dicere videtur Job. 34: 36. uti ad illum locum monui in Animadv. in Jobum. Tandem sic sumi potest Prov. 21: 28. Adeoque certa videtur significatio hæc, ut putem non male eam hujus radicis primariam statui posse, unde *inconcussa firmitas*, indeque *æternitas* deducantur. Ita in אמן fit. *Monendi* etiam & *urgendi* significata commode hinc derivabuntur.

Verſ. 6, *Ecce ſuſcitabo Chaldæos* הגוי המר והנמהר *gentem acrem & velocem.*

Ita verto, quia ut Latinis *acer* dicitur, qui *fortis eſt*, teſte Servio & Non. Marcel. ſic מר eodem ſenſu hic venire puto. Arabice certe radix مرر *amarum eſſe* ad *robur* & *virtutem* uſitatiſſime transfertur, unde مرة *Mirra robur, potentia*; & ذو مرة idem qui قوي in Zjauh, *fortis, robuſtus, validus*. Sic in Alcor. Sur. 53: 6. hæc duo conjunguntur قوي nempe & ذو مرة: Sic مرير *acris* eſt *validus, fortis*. Contra עז quod *fortem* proprie ſonat, de *amaro* ſumtum invenio Jud. 14: 14. in ænigmate Simſonis מעז יצא מתוק *de forte exiit dulce*, quæ non oppoſita videri poſſent, niſi acris & fortis notiones confundi conſtaret. Eodem modo Chald. תקף *fortem eſſe*, ad *acrimoniam* refertur in Thalmude; & Arab. مضر *acrem eſſe* videtur ab Hebr. מרץ transſumtum. Si tamen τὸ מר de *amarulentia* potius & *acerbitate* Chaldæorum hic capere lubeat, non multum repugnabo.

Ibid. הולך למרחבי ארץ לרשת משכנות לא לו.

Vulg. *ambulantem super latitudinem terræ, ut possideat tabernacula non sua.* מרחבי ארץ quomodo hic sumi possit, quædam videri poterunt ad Deut. 33 : 20. משכנות quod *domos*, *tabernacula* stricte sumtum denotat, moneo latius extendi posse ad *ditiones*, *regna*, *dominationes*. Arabicum مسكن משכן *domus* est; pro *regione* sumtum invenio in Corano Sur. 34 : 14. لقد كان

في مسكنهم اية جنتان عن يمين وشمال

Erat Sabiis in domo sua signum: Paradisi duo ab austro, & septentrione. Domo, id est, *ditione*. Sic Sur. 28 : 58. & 29 : 37. & 20 : 128. Abulph. Hist. Dyn. p. 3. de Sinensibus

مساكنهم محيطة باقصى مشارق المعمورة

Cingunt territoria eorum (in Arab. *domus*) *qua longissime ad Orientem spectat terra habitabilis.* Sic pag. 34. ubi de Hebræis

كانت مساكنهم بلاد الشام

Sedes eis erant regiones Syriæ. Pari modo دار *domus regionem* denotat. Abulph. p. 79. الفرس اوسط الامم دارا *Persæ mediam inter*

inter ceteras nationes domum habent. Sic in Alcorano etiam. Hujus plur. ديار *Diâr* unice fere *regiones, regna* designat. Mesopotamia hodie *Diâr becir* audit, Arab. ديار بكر *Domus Becri.* Sic ديار التاتار *Domus Tatarorum:* ديار المصرية *Domus Ægyptiacæ;* ديار الرومية *Domus Rumææ,* pro *regionibus,* nec umquam aliter. Ad Persas etiam usitatissime transiit hæc significatio. *Sadio* nihil frequentius: Poëta Persa de Viro incomparabili.

اورا نبودي قرين در ديار

Ei in terris æqualis non fuit. Pers. *in domibus.*

Græcos etiam οἶκον *dominationem & regnum* dicere, docuit Casaub. in Exerc. contra Baron. ex *Herodot. Thucyd. Josepho.*

Vers. 8. *Leviores sunt pardis equi ejus* חדו מזאבי ערב.

Vulg. *Velociores lupis vespertinis.* Lxx. ὀξύτεροι ὑπὲρ τοὺς λύκους τῆς Ἀραβίας. Idem dicunt; sed Græcorum versio ideo præferenda, quod Hebrææ vocis vim aperiat, nam חדד ὀξὺν εἶναι est. Ὀξεῖς autem sæpe

Græcis ταχεῖς *celeres* dicuntur. Proprie autem aves sunt ὀξεῖς nimirum ἐν τῷ ἵπλασθ Scol. Hom. ad Iliad P. Latina tamen versio hoc nomine potior est, quod ערב *vespertinum* non *Arabicum* dederit. Alii Interpretes חדו *acuti sunt*, aliorsum referunt. Belgæ ad *oculorum* & *visus* ὀξύτητα, quod quibusdam ideo improbatur, quod verbum חדד *oculorum acumen* non indicet; tum quod equos visu acutos esse non constet. Sed utrumque ratione non caret. Quod ad verbum חדד *acutum esse*; Arabibus id usitate de *acuto visu* venit, teste *Golio*. احد البصر *visum intendit* legitur apud Zjauhar. & البصر الحديد *visus acutus*. Alcor. Sur. 50: 21. كشفنا عنك غطاءك وبصرك اليوم حديد *integumenta quibus involutus eras reteximus, acrique nunc polles visu.* Alterum quod pro Belgarum sententia afferri potest, hoc habeo; Latinis licet & Græcis equi ab oculorum acie non celebrentur, Arabibus tamen hanc eorum virtutem cognitam esse satis. Hoc docet Proverbium apud eos vulgatum ابصر من الفرس *Equo oculatior*. *Boch.* etiam ex *Damirio* profert, *equum* يوصف بحدة البصر *describi*

esse

esse acuti visus. Hinc Arab. تفرس est, *acerrime aliquid oculis intentis contemplari;* unde فراسة *phirasa* vocatur *physiognomonice*, ars per signa externa judicandi de interiori veritate. Histor. Tamerl. pag. 398. يفرق بين الحق والمبطل بفراسة *Inter verum & fictum acerrime discernebat* Tamerlanes. Nil mirum, nam de se ipse prædicat pag. 37. ان فراستي اياسية *Physiognomonia Ijasum refero.* Respicit proverbium Arabum افرس من اياس φυσιογνωμονέστερος *quam Ijas*, in regione Basræ sic dictus Judex, qui ex signis externis de culpa aut innocentia hominum felicissime judicabat. Has signif. فرس induere videtur a فرس *equum* notante, quasi acrem & equinam dicas contemplationem. Equis hoc pacto visus ὀξύτητα tribui videmus; de lupis res clara est & probatione haud indiget; hoc autem magis חדו ad *visum* referre placet, quod additur ערב *Acutiores sunt visu, quam lupi vespertini;* id enim ὀξυδερκίαν immensum auget, quod *noctu* cernant. Lupos autem in tenebris cernere abunde testantur Scriptores. Adi sis *Hieroz. Boch. cap. de Lupis.* Interim moneo Boch. illud חדו referre ad animum, & tam lupos

quam equos hic ὀξεῖς & *acres* dici, quia quidquid agendum sibi proponunt acriter exsequuntur, & summa contentione. Virgil.

Et genus acre luporum:

Atque iterum

—— *acri Gaudet equo.*

Hanc animi ὀξύτητα in verbo חדד contineri ex Arabismo docuit Vir Magnus.

Ibid. ופשו פרשיו ופרשיו מרחוק יבאו

Vulg. *Et diffundentur equites ejus, equites namque ejus de longe venient.* Lxx. quibus repetitio illa odiosa videbatur, unum פרשיו ex vers. sua omiserunt: פשו autem reddunt ἐξιππάσονται, an quod פרשו legerint? quia فرس Arab. est *equitare.* Vulg. qui *diffundentur* vertit, ad rad. פוץ videtur respexisse. Hodie vel *abundabunt*, vel *multiplicabunt*, vel denique *sani erunt.* Ego nove: *Et superbia exultant equi ejus.* Verbum פוש, in cujus vera signif. non consentiunt Interpretes, nullam æque omnibus in locis signif. admittit, quam *superbiæ*, quod ad Jer. 50: 11. late ostendi: פרשיו *equos* verto, non *equites*, quia tautologiæ speciem haberet oratio, si utrumque פרשיו *equites* verteremus; neque obstat quod in præced.

jam

jam סוסים dixerat, nam est ענין אחד במלות שונות quod Scripturæ familiarissimum est. פרש *equitem* esse & *equum* docuerunt jam *L. de Dieu* ad Esai. 22: & *Boch. Hieroz. p.* 1. *L.* 2. *c.* 6. Sic Arabicum فرس utrumque notat. Apud Latinos idem usu venit: *Macrob. Saturn.* Lib. 6: cap. 9. *Omnes antiqui Scriptores, ut hominem equo insidentem, ita & equum quum portaret hominem,* equitem *vocaverunt* & equitare *non hominem tantum sed & equum dixerunt.* Ex Ennio citat *Boch. quadrupes eques.* Quæ ad ulteriorem hujus explicationis intellectum faciunt ad Jer. 50: 11. videri possunt.

CAP. II.

Vers. 15. הוי משקה ריעהו מספח חמתך

VÆ *potanti amicum suum*, id est; *tuum*, ut Job. 18: 4. ubi vid. not. m. *Qui infundis venenum tuum, quin & inebrias.* Ita verto מספח a signif. verbi ספח سفح apud Arabes. Vulg. illa מספח חמתך vertit; *mittens fel suum:* Lxx. ἀνατροπῇ θολερᾷ. Quid viderint non video. Ex nostris alii vertunt: *Addens venenum tuum*, alii a חמת *adjungens lagenam tuam.* Sed hoc potius

tius esset מוסיף: sensum etiam minus clarum efficit. Ex Veteribus Theodotion *fundendi* signif. in hac radice agnovit, quum hic vertit ἐκ χύσεως מספחת. In hac Interpretatione confirmor ex Jobi cap. 14: 19. אבנים שחקו מים תשטף ספיחיה עפר ארץ *Montes cadentes defluunt, saxa transferuntur de locis suis. Lapides comminuunt aquæ;* addunt Interpretes vulgo, *& pulvis terræ inundat sponte nascentia sua;* quæ infra majestatem præcedentium longe subsidunt, quod jam monui ad Jobum. Addo in hac exposit. multipliciter impingi. Primo תשטף fœmin. jungitur cum עפר quod semper mascul. est, unde hic עפר naturam vocis ארץ imitari comminiscuntur Interpretes: Secundo ספיחיה quod naturaliter ad proxime præcedens referri debuit מים scil. cum subsequent: nectitur. Tertio nulla reddi potest ratio, cur terræ desolatio & eversio, quam his verbis describi consentiunt Eruditi, ad *sponte nascentia* determinetur, præsertim cum non quævis *sponte nascentia* dicat ספיח, sed *frumenti* tantum, scil. quæ ex præcedentis anni resectis aristis sponte renascuntur. Tandem שטף metaph. hic, non proprie accipere coguntur. Hæc omnia evitantur si ספיחים intelligamus de *effusionibus, fluxibus.*

La-

Lapides comminuunt aquæ, eorumque fluxus inundant pulverem terræ: pulvis terræ pro *terra* usitatus est Hebraismus; qui etiam in Dan. occurrit. תשטף ספיחיה est ut רננים תעוז Job. 39: 14. & לא תמעד אשריו Ps. 37: 31. Et sic forte Jer. 22: 22. רעיך תרעה רוח *Pastores tui ventum pascunt*, non ut vulgo solet. In Arabismo nihil est frequentius. Lxx. in hoc loco Jobi ספיחים ὕπτια reddunt. Non multum differt Arab. سفح quod *imum montis pedem* dicit. Tertius locus, ubi ספח *fundere, effundere* notare videtur, est Esai. 5: 7. quem vide suo loco. Quartus hisce adjungi potest, at non adeo evidens, Job. 30: 7. *Effunduntur* יספחו forte *præ mœróre*; ut mox inf. vs. 16. cum השתפך. Sed נפש hic deest; quod tamen semper adest. Vir Doctus *vulnerantur*: An *fusio* hic *sanguinis* respici potest? hæreo, nec quicquam satisfacit. Commoda etiam est *fundendi* notio ad vim & naturam derivatorum explicandam: ספיח *sponte renatum*, quasi, quæ terra fundit: מספחת *abscessus, apostema, suppuratio major*, est locus quo humores purulenti confluunt: Esai. 3: 17. שפח quod multi *decalvabit* exponendum censent, *defluvium* dicet *capillorum*, *vertice defluere faciet capillos*; quamquam *malignorum humo-*

morum effluvia satis etiam commode hic intelligi possint. Hæc ab *aggregando*, quam vim vulgo nunc τῷ ספח attribuunt, incommodius & violentius multo deducerentur. Quid si tria illa loca, ubi *aggregare* vertunt, ad signif. *fundendi* revocare possimus. Veteres certe Interpretes hanc signif. ignorarunt, & ubique ex sensu & varie reddiderunt. Primus est locus 1 Sam. 2: 36. ספחני נא אל אחת הכהנות *Aggregatio* hic convenit, fateor; non tamen ita Veteres. Lxx. παράῤῥιψόν με ex sensu. Vulg. *dimitte me*: Chaldæus מניני *præfice me.* Forte, *effunde mihi unum ex Sacerdotiis*, id est, *largitor.* Arabibus, aliisque linguis, *fundendi* verba ad *largitionem* transferuntur quod satis notum est. 1 Sam. 26: 19. מהסתפח בנחלת יהוה Lxx. μὴ ἐστηρίχθαι. Vulg. *ut non habitem*: Sic Chald. מלמידר *ne habitem.* Tento: *Ne effundam me cum Domini hæreditate.* Varie id posset explicari; intelligi potest de *effusione ad templum*, de qua Psalm. 42. quorsum ducit, quod mox subjungitur. Hanc usum in Arab. فاض observare est, quod in 4. *effundere* usurpatur ad *confluxum* & impetum, quo ad sacra feruntur homines, indicandum. Vid. Alcor. Sur. 2: vs. 193. Atque sic tandem נספחו Jes. 14: 1.

po-

poterit exponi *effuſi feruntur*. Sic Arabice *effundi* eſt *præcipitem ferri* inſtar torrentis; in verbis دفق & فاض aliiſque poteſt etiam *confluunt* reddi. Ignoſcant Eruditi ſi peccatum fuerit; in re obſcura & difficili omnes veri inveniendi vias tentare licet. Plene hæc ſatisfactura non confido, & multa opponi poſſe video; atque *aggregandi* ſignif. in tribus hiſce locis retineri poterit, donec aliunde certiora doceantur.

ANIMADVERSIONES
PHILOLOGICÆ
IN
ZEPHANIAM.

CAP. I.

Verſ. 14. קול יום יהוה מר צרח שם גבור

LXX. φωνὴ ἡμέρας κυρίȣ πικρὰ καὶ σκληρὰ τέτακται. צרח σκληρὰν reddunt: שם ipſis eſt a שום ultimum: גבור ad vſ. ſeq. rejectum eſt. Vulg. צרח ex ſenſu reddit *tribulabitur*. L. de Dieu totum locum ſic vertendum putabat: *Vox diei Domini amara eſt, clamat; ibi eſt fortis*, ſeu: *En fortem*, qui te bello petat. Videtur Vir Doctus vim verbi צרח ignoraſſe, quæ non

non ſimplic. *clamare* eſt, ſed *auxilium, opem inclamare.* Hanc vim verbo huic ſubjectam fuiſſe docet nos Arabiſmus; ubi صرخ eſt *exclamare* ut auxilium feratur; in 10. استصرخ ſæpe apud Hiſt. *opem implorare, in auxilium advocare*: inde صريخ eſt βοηθὸς Alcor. Sur. 36: 43. لا صريخ لهم وهم لا ينقذون *Non eſt qui opem ipſis ferat, neque liberabuntur.* In 4. conj. اصرخ ſeu הצריח eſt cum clamore *in auxilium venire; βοηθεῖν.* Alcor. Sur. 14: 27. ما انا بمصرخكم وما انتم بمصرخي *Non vobis ego, nec vos mihi opem feretis.* Inde lux loco Jeſai. 42: 13. יצריח quod explico: *Tanquam auxiliator victorioſus exclamabit.* Inde ratio etiam conſtat nominis צריח quod *arcem, propugnaculum* notat; unde auxilium ſcilicet expetas contra hoſtem adventantem.

ANIMADVERSIONES
PHILOLOGICÆ
IN
ZACHARIAM.

Cap. I.

Verſ. 17. עוד תפוצנה ערי מטוב.

IRe non poſſum in eorum ſententiam, qui פוץ *diſpergi* hic explicant, & de *dilatatione* & *extenſione* intelligunt: *Et extendentur adhuc urbes meæ propter bonum.* Minus etiam eorum arridet Interpretatio, qui פוץ *ſuperſpergi* exponunt. Proba omnino eſt & ſequenda verſ. *Vulgat. Adhuc affluent civitates meæ bonis.* Verbum פוץ فاض Arabice eſt *af-*

flue-

fluere, abundare, exundare: فاض الما
In *Camus* كثر حتي سال كالوادي
Crevit aqua, donec fluxerit torrentis instar.
Hanc puto primariam esse radicis hujus notionem, unde secundo *dispergi* quasi *effundi, diffundi.* Certe פוץ *effluere, effundi* notasse, patet etiam ex Prov. 5: 16. ubi vide n. m. & Job. 40: 6. quod alias ostendi. Non moror, quod *diffringi* quandoque significare dicatur vox, ut Jer. 23: 29. יפוצץ Hab. 3: 6. יתפוצצו & Job. 16: 12. יפצפצני quæ signif. ab *exundando* derivari nequit; nam ad radicem פצץ hæc referenda puto: فض Arabice est *diffringere.*

CAP. III.

Vers. 9. משתי את עון

VErti solet: *Amovebo, removebo iniquitatem.* Sensus est satis commodus, at duplex in Hebraismum peccatum. Primo מוש *recedendi* signif. semper est intransitivum & *amoveri* notat. Secundo, *amoveri* non denotat, nisi cum præpos. מן constructum, unde proprie *amoveri* aut *recedere* designare non puto, sed *moveri, mutari.* Confirmat hanc conjecturam Arabismus,

in quo radix מוש ماس *inconstantiam* dicit & *mutationem*. Ex *Micha* etiam quodammodo firmari videtur Cap. 2: 4. ubi המיר *mutare* & המיש conjunguntur; notandum vero illic loci non cum מן construi, unde illa איך ימיש לי vertenda sunt: *Quomodo mutat mihi?* Nunc ad rem. Lxx. ex altera verbi מוש vel משש significatione, hic vertere maluerunt: ψηλαφήσω τὴν ἀδικίαν. Quo sensu id intellexerint, nunc non disputo. Mihi etiam *palpandi* significatio hic perplacet, seu *palpando manum ducere super aliqua re*, & id explices licet *delere*. Arabica radix משש مشّ & pro eo مسّ utraque *delere*, *abstergere* est, quæ ab Hebr. *palpandi* signif. profluxisse puto. Sicut autem Græci & Latini *palpandi* verbo, propter convenientiam, *inquirendi* illi, hi *demulcendi*, & *deliniendi* notiones subjecerunt, sic Hebræos *delendi* eidem verbo tribuisse existimo. Sic مسّح est *manum duxit super re*, *palpavit*, & *delevit*. Vertere ergo licet: *Et delebo iniquitatem terræ*, &c. *Delere peccata* dici ad stylum Spirit. S. notissimum est.

CAP. VII.

Vers. 5. הצום צמתני אני

NUmquid jejunium jejunastis mihi ego.* Pleonasmus est ἐμφατικὸς, ab Eruditis nondum recte satis perceptus; scilicet ut affixo subjungatur pronomen ejus personæ. Exemplum primæ hic habemus. Sic 1 Sam. 25: 24. בי אני ארני העון *in me ego, Domine, peccatum est.* Ex Arabibus sexcenta talia observari possunt. *Hist. Tamerl.* p. 53. كأني انا كنت الحاضر *Tanquam si me ego præsentem vidisset.* Sic pag. 353. اين نصيبي انا *Ubinam est portio mea ego.* Abulphar. p. 43. *Filii Israëlis* لم يعصوك انت لكن لي انا عصوا *In te tu rebelles non fuerunt, verum in me ego.* Ubi etiam exemplum secundæ, quale & hoc pag. 221. ما يدريك انت *quid docuit te tu.* p. 54. انك انت الله وحدك *Sciant populi, te tu solum esse Deum te.* Nihil hac phrasi in Corano est frequentius انك انت الوهاب Sur. 3: 6. & 2: 121. انك انت السميع vs. 122 & 123.

iterum, & infinitis aliis in locis. Vid. nunc quæ notavi ad Pſalm. 9: 7. ubi conſimilis eſt pleonaſmus, quem non intelligebant Interpretes. Aliquando pronomen præponi ſolet, ut Geneſ. 49: 8. *Jehuda*, אתה יורוך אחיך *Tu laudabunt te fratres tui.* Exempla ex Arabibus ad iſtum locum dedi. Hinc explica 2 Chron. 28: 10. הלא רק אתם עמכם אשמות variant Interpretes. Belgæ: *An non vos*, eſtis illi? Vobiſcum *ſunt reatus.* Propius aliquanto *de Dieu: An non profecto vos* eſtis, *quibuſcum reatus ſunt.* Suppleri vult אשר. Nihil eo opus eſt. Verte abſque ſupplementis: *An non profecto*, vel *tantummodo vos vobiſcum ſunt reatus*; pro ſimplici, *an non vobiſcum ſunt reatus.*

Verſ. 11. אזניהם הכבידו משמוע

Locutio quæ etiam Jeſ. 6: 10. invenitur, & Jeſ. 59: 1. כבדה אזנו משמע Arabes eadem plane ratione, niſi quod pro כבד habeant radicem יקר Alcoran. Sur. 6: 25. جعلنا في اذانهم وقرا *Aures eorum graves fecimus.* Sur. 41: 44. الذين لا يومنون في اذانهم وقر *Qui non credunt, eorum aures graves ſunt.* Ceterum

יקר

יקר Hebræis primario *gravem* etiam notasse ostendo ad Prov. 17: 27.

Cap. IX.

Vers. 13. דרכתי לי יהודה קשת מלאתי אפרים.

PLerumque hoc sensu ista exponi solent: *Tetendi mihi Jehudam arcum, implevi Ephraimum* tanquam pharetram sagittis. Disjungunt quæ copulanda erant. Scilicet מלאתי ad præcedens דרכתי קשת pertinet, vimque ejus & significationem intendit. *Tetendi arcum, implevi* Hebraismus est, pro *valide attraxi:* sic Jerem. 4: 5. קראו מלאו *Clamate, implete,* id est, *clamate fortiter,* uti vertit *Hieron.* Sic Arabes loquuntur. املا النزع في القوس *Implevit attrahere arcum:* sed & absolute dicunt املا في القوس *implevit arcum,* plane uti Hebræi. 2 Reg. 9: 24. מלא בקשת. Locutionem ellipticam esse dixi ad istum locum, & subintelligendum esse דרך, ut apud Arabes نزع. Fieri tamen potest ut alia adhuc loquendi ratio fuerit. In *Camuso* legitur اتاق

اذاق في القوس *implevit arcum*, id est, *attracto nervo incurvavit ad longitudinem sagittæ.* An arcum tanquam lunam semiplenam considerant, quem validissime attractum, ut cornua utrimque coire videantur, *impleri* dicunt? Dicunt etiam اغرق في القوس *submersit arcum*, quod *Golius* exponit: *Quoad potuit tetendit, traxitve arcum.* In *Camus* in radice ذاق diversa paulo ratione. اغرق السهم في القوس *Demersit sagittam in arcum*, scilicet *tam valide arcum extendit, ut sagitta in eo demergi videatur.* Utramque locutionem in Sacris Literis invenire mihi videor; Psalm. 18: 35. נחתה קשת נחושה זרעותי quæ verto: *Descendere fecerunt brachia mea arcum æneum* Et Psalm. 38: 3. נחתו בי חציך *descendere factæ sunt contra me sagittæ tuæ:* sed ulterius hæc suis locis examinare visum est. Adi Animadvers. nostras ad loca citata. Interim hæc nostra ita reddenda videntur: *Tetendi mihi Judam arcum, valide attraxi Ephraimum.*

ANI-

CAP. XI.

Verſ. 8. ותקצר נפשי בהם וגם נפשם בחלה בי׃

DIſquirunt Interpretes de vera ſignif. verbi בחל. Lxx. πορȣ̃ται vertunt: *Vulgat. variare*: Recentiores *aſpernari*, *faſtidire*. Id eliciunt ex præced. קצר נפש quod *faſtidire* exponunt; atque huic Synonymum volunt בחל, propter illud גם *etiam*. Non ſatis attendunt, nam קצר נפש quod proprie *anguſta*, *contracta eſt anima* ſignificat, nunquam eſt *averſari*, *faſtidire*, ſed *tædere*, *tædio premi*, *contrahi*, *angi*. Vid. exempla Jud. 10, 16. & 16: 16. Num. 21: 4. Inde, ſi idem dicit בחל, *tædere* potius notare dicerem. Arabice radix بخل unice & uſitatiſſime *avarum eſſe* notat; libenter equidem eam ſignif. Hebræo בחל adſignarem, quia radix ea non alia convenientiore ſignif. in ulla vicinarum linguarum invenitur. Convenientiſſima eſt notio ea Prov. 20: 21. ubi MSS. & Codices antiquiſſimi conſtanter מבחלת legunt. Vid. quæ ego ad locum iſtum. Ut & huic loco eam aptem, cum Hieron. ותקצר נפשי בהם

Ll 5 Et

Et contracta est anima mea in eis verto, quod explicari potest *avara fuit.* Fateor קצר נפש sæpe aliter, & de *tædio* sumi; at nihil impedit, quo minus aliter hic intelligamus. Sic Latinum *contractus* ex locorum circumstantiis *ægritudine pressum* dicit & *avarum.* Arabicum ضاق *angustus fuit* itidem *tædio premi* alias notat, alias *avarum esse.* Eo autem facilius קצר נפש hic *avaritiam* dicere intelligi poterat, quod cum verbo בחל conjungeretur. Exemplis res illustrari amplius potest. רחב לבב *Psalm.* 101: 5. malum est, & *superbum* notat. At 1. Reg. 4: 29. רחב לב est *sapientia.* Phrasis נשא חרפה aliter sumi debet in Psalm. 15: 3. aliter vero Psal. 69: 8. quod loca conferenti patebit. נשא עון pro vario situ, nunc *tollere peccata & condonare*, nunc *pœnam eorum portare* denotat. Similia plura in Hebraismo omnibusque linguis ostendi possent. At forte necesse non est, tam accuratam inter קצר נפש & בחל convenientiam quærere. Vertamus: *Tædet me eorum, nam & illorum anima avara fuit in me.* Qui Christum 30 siclis, אדר היקר *pretium ingens!* vendiderunt, an non avari in eum fuerunt? Fateri tamen debeo τὸ גם expositionem hanc ægre pati; ideoque quæro an

non

non *avarum esse*, *parcum esse* in aliquem, fastidium aut tædium, satietatem indicare possit. Certe in Alcorano أشحة عليكم *Avari sunt in vos*, vicino sensu usurpatur. Tentabo adhuc aliter: Phrasis est usitata Arabum بخل بالشي *tenax fuit rei*, id est, *magni fecit ejusque curam habuit*. Inde est מבחלה *id, cujus quis tenax est, quod magni facit*. Ita dicunt الولد مبخلة *Proles res est, cujus tenaces sumus*. Hinc verto: *Et tædium eorum cepit animam meam, quin etiam anima eorum*, בחלה בי *an tenax mei fuit?* Interrogatio est, quæ vehementer negat. Nequaquam & illi mei tenaces & cupidi fuerunt, sed satias eos & tædium mei cepit. Per interrogationem sensum sæpissime extricandum esse infinitis exemplis demonstratur. Videantur *L. de Dieu* Animadv. eandem etiam interrogationem, fortissimam esse apud Hebræos negationem nemini ignotum esse existimo.

Vers. 16. *Ecce ego suscito pastores, pereuntes non visitabit* הנער לא יבקש *& confractæ non medebitur.*

Hebræa illa הנער לא יבקש diversimode capiunt Eruditi Interpretes. נער centies in Sacro

Sacro Codice *puerum* sonat. Illud hic loci non quadrat. Hinc Rabbini ; ut aliquid quod ad rem facere videatur, dicant, *pueri* nomine intelligunt *oviculam*, seu ut quibusdam ex iis placuit, *tenerum* e grege *agnum*. At præterquam quod נער non alibi uspiam nisi de hominibus sumatur, illud maxime in hac Interpretatione desidero, quod נער *oviculam*, vel *agnum tenellum* si notare posse detur, non satis hoc orationis instituto convenire videatur; quum enim de נכחדות *pereuntibus*, de נשברת *confractis*, de נצבה *lassis*, ut mox dicam, è grege loquatur, נער absolute positum nullo modo convenit, & vitium quoddam designare hoc verbum omnino vero est simile. Hoc *Ab. Esram* נער exponere coëgit שה אובד הקטן *Oviculam perditam*: Et *Jarchium* השוטות שאינן יודעות לבא אל הדיר *Stultas oves, quæ caulam adire nesciunt*. Hos sequuntur nostri. Veterum Interpretum alia de hoc verbo mens fuit, quod versiones eorum palam ostendunt. LXX. enim ἐσκορπισμένον hic habent, Hieron. *dispersum*. *Chaldæus* דאתטלטלו *quæ migrarunt*. Hanc verissimam esse puto Interpretationem, quam confirmat Arabum verbi נער usus, & locus parallelus ex *Ezechiele*, Cap. 34, 4. ubi quod hic נער est, illic

נדחה

נדחת vocatur, id eſt, *expulſa* ſeu potius *oberrans*, nam נדח ubi de *grege* ſermo eſt, non *vi ejici* & *diſpelli*, ſed *a caula aberrare* notat. Ita apud *Golium* verbum ندح exponitur; *diſperſæ & longius a caulis ſuis digreſſæ ſunt oves*, uti fit *paſcendo*. Proinde qui Exod. 23 : 4. תעה erat, is Deut. 22 : 1. נדח appellatur. Idem notare noſtrum נער *errantem* ſcil. condocet Arabiſmus. Verbum نعر eſt *huc illuc oberravit*. In *Zjauhar*. النعر من الرجل *Naïron* de viro, *qui nullo loco quieſcit, ſed continuo oberrat*. Et apud *Giggejum* in *Lexic*. النعر *inſtabilis, ſedes mutans*. Addam aliam interpretationem, etiam ex uſu verbi נער apud Arabes. نعرة *aſilum* notat vel *tabanum*, verbum نعر *ab aſilis infeſtari* exponit *Golius*: النعر *œſtro percuſſus*. Hinc נער forte erit, *œſtro percuſſus*. Sed hoc incertum pono: prius ut ſimplicius præhabeo.

Ibid. הנצבה לא יכלכל

Duplex & oppoſita eſt Interpretum de his verbis mens. Una *Hieron*. eſt & LXX. & *Syri* Interpretis. Vertit *Hieron*. *id quod*

ſtat

ſtat non enutriet. Syrus: דקימן לא יתרסא *ſtantes non alet;* per *ſtantes* videntur *ſanos* ὁλοκλήρους, ut LXX. habent, intellexiſſe, ut contra *jacens* eſt *ex morbo decumbens.* Alia plane eſt *Chaldæi* Interpretis mens, qui נצבה hic ſenſu contrario ſumit, de iis *quæ immobiles ſubſiſtunt, loco ſe movere non poſſunt.* Hoc ſequuntur *Jarchius* & *Kimchi* qui in *Lexico* נצבה declarat השה החולה העומדת במקומה שלא תוכל לזוז *Ovis morbo languens, ſubſiſtens, quæ loco ſe movere non valet.* Sic Belgæ: *Stantem*, id eſt, *laſſam non feret* לא יסבול uti *Kimch.* ſed כלכל in *ferendi, portandi* notione nuſquam occurrit. Ceterum נצבה de *laſſa* & *ægra* hic accipi, perplacet; nam id ſeries & ordo verborum poſtulat. Collatio etiam loci paralleli id confirmat. Ezech. 34: 4, 16. eſt primo אבדת *perdita* quæ hic נכחדה, tum נרחה; quæ hic נער; deinde נשברת utrobique, tandem החולה *ægrotans*, quæ hic הנצבה. Arabiſmus dubitare amplius non ſinet. Verbum نصب נצב Arabice eſt *ſtare.* Ita & Hebræis notaſſe palam eſt ex derivatis נציב *ſtatua* & *ſtatio*, & נצב *capulus*, ut Arab. نصاب السيف a *ſtando.* Sic قايم itidem *capulus* a قام *ſtare.* Secundario נצב *ſtare* apud A-

rabes

rabes *lassum esse* notat. Ratio in propatulo est. *Alcoran.* Sur. 18:61. فلما جاوزا قال لفتيه اتنا غذانا لقد لقينا من سفرنا هذا نصبا: *Quumque trajecissent, dixit puero, affer quo vescamur, nam ex hoc itinere nostro subiit nos defatigatio, lassitudo* נצב.

Hunc locum ideo cito, quia lassos cibo refici & sustentari opus habere indicat; atqui id Hebræis כלכל est. Verto ergo: *Lassam non sustentabit.* Verum quia in *Ezech.* חולה *ægram* huic voci respondere vidimus, *ægræ* signif. & hic admittenda videtur. Hanc etiam exhibet Arabismus, nam נצב a *lassi* signif. etiam *ægroti* notionem assumit: نصب *morbo laboravit.* نصب est مرض *morbus* in *Camus.* نصب est مارض *ægrotans* מרע, per quam vocem *Chaldæus* חולה apud *Ezech.* cap. 34:16. reddidit. Radix etiam יצב vicina, ad quam נצבה nostrum solent referre, apud Arabes & *standi* primariam possidet notionem, & *ægrotandi* alteram. Apud *Golium* وصب יצב *ægrotavit:* in 4. conj. اوصب *morbum intulit* Deus. Nomen وصب *morbus* وصب *plur.* وصاب & وصابي *ægrotus, morbidus.* موصب

מוצב

מוצב *morbo affectus*, proprie *consistere factus*. Hinc non dubitandum est, quin נצבה hic *lassam* & *morbidam* dicat. כלכל non expono *portare*, sed *sustentare*, & חוק quod in *Ezechiele* legitur, quomodo & *Kimchius* in rad. כול, & *Chaldæus* qui hic יסובר vertit, eodem verbo quo apud *Ezech.* loc. cit. חוק reddiderat. Verbo addendum est, radices, quæ primam *Nun* & *Je* habent, sæpissime apud Hebræos æque atque Arabes permutari aut confundi. Exemplum in נצב & יצב vidimus. Sic נקש & יקש. Et נקע pro יקע, & נקף pro יקף, sic נפח cum יפח. Apud Arabes وكب cum نكب, & وصف cum نصف, & وكز pro نكز, & نقش pro وقش, & وبه pro نبه consimilia sexcenta, si id ageretur, colligerem.

Ibid. בשר הבריאה יאכל ופרסיהן יפרק

Lxx. καὶ τὰ κρέα τῶν ἐκλεκτῶν καταφάγεται καὶ τοὺς ἀστραγάλους αὐτῶν ἐκστρέψει. *Hieron.* *Carnes pinguium comede,*, *& ungulas eorum dissolvet.* Lxx. בריאים alibi etiam ἐκλεκτοὺς reddunt a rad. ברה. Alii στερεμνίους *solidos.* At rectius *Hieron. pingues.* An *robustos* proprie aut *sanos* signat vox, quia Arabice جرا

crea-

creare, secundario est *sanare?* Incertum est; mihi potius a rad. ברה *alimentum capere*, unde בריה *alimentum*, nomen traxisse videntur, quasi *altilia.* Huc facit quod 1 Reg. 4: 23. בקר רעי & בקר מראים distinguantur; utrumque *pingues* dicit, at hoc *pascuales*, illud *domi saginatas* & *altiles.* Ezech. 34: 20. שה בריה *ovis pinguis* manifesta ab radice ברה origine. Sequentia פרסיהן יפרק *ungulas frangit* verti solet, quod nostri exponunt, malum pastorem oviculas suas per aspera & invia acturum, quo pedes diffindantur. Pro hac Interpretatione advocari posset locus ex *Thren.* cap. 3: 11. דרכי סורר ויפשני *Viæ meæ rebelles sunt*, id est, *asperæ, iniquæ*, prout ego ad istum locum, *& discerpsit me.* Ordini tamen verborum convenientiorem fore puto hanc Interpretationem: *Carnes pinguium devorat, etiam ungues earum avellit.* Hyperbole est, quæ ne quidem minimum a rapacibus istis lupis verius quam pastoribus relinqui indicat. Sæpe ita Arabes loquuntur. *Alcamus.* أخذ الشي بظلفه *totam cepit rem:* proprie *rem cum ungula sua.* In *Golio* etiam ex *Zjauhari* legitur: *Cepit rem* بظلفه *totam* (ad verbum *cum ungula*) *nullam relinquens*

partem. Sic & الشي بظليفته *tota res, res cum ungula ſua.* Neſcio an notari mereatur, Arabicum ظلف idem eſſe præciſe, quod Hebræum פרסה, unde Arabs *Levit.* 11: 3. מפרסת פרסה dat مظلفة بظلف. Sic dicunt porro حتي الظفر *ad ungulam uſque* pro *pleniſſime*; itidemque cum حافر חאפר, quod proprie *ungulam equinam* ſignificat a חפר حفر *fodiendo*, quia ungulæ crebro motu terram fodit, atque atterit equus. Job. 39: 20. de equis: יחפרו בעמק *Fodiunt in valle.* Vana ergo eſt *Jarchii* expoſitio, qui per *equos fodientes* hic *inſidiantes* in valle *equites* intelligebat. Sed in viam. Dicunt ergo cum hac voce Arabes حتي الحافر *ad ungulam uſque equinam*, id eſt, *ne minimo quidem excepto.* Commode nunc & peropportune incidit locus *Exod.* 10: 26. *Greges noſtri nobiſcum ibunt* לא תשאר פרסה *ne ungula quidem relinquetur.* Græcorum etiam & Latinorum linguas tales ἀκριβείας habere, notius eſt, quam ut ego oſtendere debeam.

CAP.

CAP. XII.

Verſ. 10. והביטו אלי את אשר דקרו וספדו עליו׃

TUrbat hic Interpretes τὸ עליו quia non concordat cum præcedenti אלי. *Et reſpicient ad me, quem transfixerunt. Et plangent ſuper illum*; potius *ſuper me* dici debuiſſet. Hoc magni nominis Viros ſentire coëgit, Deum Patrem eſſe, qui loquitur hic, & ſenſum ſic ordinare: *Et reſpicient ad me* patrem, *cum eo quem transfixerunt* filio, *& plangent ſuper eum.* Vitabitur inconvenientia hæc, ſi ו illud in עליו non de *perſona* ſed de *re* capiamus: *Et reſpicient ad me quem transfixerunt. Et plangent ea de re*, nempe converſi ex Judæis, ſuper quos *Spiritus gratiæ* effuſus erit, plangent ſuper horrendum illud peccatum, quod Dominum gloriæ cruci affixerint. De Judæis convertendis hæc dici, præter ea quæ de effuſione Sp. S. in eos dixerat Propheta, comprobat etiam τὸ הביטו אלי quæ phraſis *amorem & fiduciam*, ſeu potius *ſpem reperiundæ in aliquo ſalutis* conſtanter indicat. In Arabiſmo affixum *He* Hebræorum *Vau* uſu referens, *rem* non minus deſignat

quam *personam*. At longe utilius fuerit versionem nostram ex ipsa scriptura confirmasse. Job. 36: 33. עליו plurimi Interpretes *ea de re* exponunt. Et Amos 1. אשיבנו *avertam illud*. Similiter explico Eccles. 8: 15. *Non est bonum homini, nisi edere, bibere, gaudere*, והוא ילונו בעמלו vertunt: *Nam hoc adhærebit ei*, id est, *hæc sola erit portio ejus*: vel, ut *Vulg. hoc solum secum auferet*.. At primo לוה in *Kal* constanter est *mutuo accipere*. Secundo לוה *adhærere* non notat, ut alias docebo. Verto: *Nam hoc est quod mutuo capiet ex labore suo*. Sic suppleo אשר. At nec eo opus est: *Nam hoc mutuo sumet illud ex labore suo*: *Hoc illud* pleonasmus usitatus. Eadem ratione עליו explicandum videtur Job. 14: 22. *propter id, ea de re*, vs. præc. memorata. Ceterum Belgæ non alieni fuisse videntur ab eo in hoc loco nostro sensu, quem tribuo עליו τῷ, nam in notis עליו explicant: *Propter detestandum peccatum*. Et quid lugerent eum, quem vivum vident, & gloria & honore coronatum?

CAP.

CAP. XIII.

Verſ. 1. מקור נפתח

FOns patens habet *Vulgat.* & LXX. πᾶς τόπος διανοιγόμενος. מקום legerunt. Scio quæ hic de fonte aperto & cuivis patenti dici poſſunt, cui opponitur גל נעול & מעין חתום ad quem nemini niſi ſolo ſponſo aditus patebat, in *Cantico.* Hæc ex Orientalium ritibus immenſum illuſtrari poſſunt. Ambigo tamen an non alius ſit verborum ſenſus; nam & hoc pacto commode ſatis exponi poſſunt: *Scaturiet fons.* Et ſic forte nativa vis vocis מקור magis ſervabitur. מקור נפתח plane uti Eſai. 35: 6. נבקעו מים ונחלים Orientalium ſolennis eſt locutio, ut *fontes, aquas findi, aperiri* dicant quum *erumpunt.* Verbum פתח in multis verba *findendi* imitatur. Eſai. 28:25. eſt *findere* terram *aratro* quod alias Hebræis eſt פלח *findere.* Cant. 7:13. פתח סמדר *fidit groſſulus,* id eſt, *prorupit,* locutione Arabibus uſitatiſſima. Verbum פתח ad *ſcaturigines* adhibitum fuiſſe, confirmat Arabum uſus in voce فتح, quod exponitur *aqua è fonte manans.*

ANIMADVERSIONES PHILOLOGICÆ IN MALACHIAM.

Cap. II.

Verſ. 16. וכסה חמס על לבושו

LOcus eſt qui forte nullum Interpretationum finem inveniet. Vulgo vertitur: *Et tegit, celat violentiam veſte ſua.* Recte id improbat *L. de Dieu*, neque Hebraiſmum id pati demonſtrat, על enim poſt כסה non *id quo tegitur*, ſed *rem tegendam* ſemper denotare docet. Hinc explicandum foret, ut LXX. & *Vulg*. fecerunt: *Operiet iniquitas veſtimentum ejus.* Hoc iterum diverſiſſime intelligunt. Cel. *de Dieu*, *veſtem* hic de *fide conjugali* explicat: *Et operit violentia veſtem ejus*, id eſt, *adverſus fidem conjugalem violenter agit.* Mirari ſatis non poſſum Viros Eruditos tam diu in hoc loco hæſiſſe, nam cum phraſis כסה חמס aliquoties in Sac. Script. exſtet, verus ejus ſenſus hic latere eos non debuiſſet. Non notat ea locutio, *celare violentiam*, quod ferri nequit, nec כסה חמס על לבושׁ eſt *operit violentia veſtem*, quia hic על a כסה non

non regitur, at a propiori חמס, sed כסה חמס constanter denotat: *Operit violentiæ pœna.* כסה, *tegit*, *operit* instar vestis, *vestit*; Arab. كسي *vestire*, كساء *vestitus*, كسوة *amiculum.* Hebræis consimilem habuit usum. 1 Reg. 11:29. מתכסה בשלמה. *Pœnam*, *maledictionem* homini incumbentem sæpissime Spiritus S. *vestire* dicit & *operire instar vestis.* Vid. Psalm. 109: 18, 19. חמס *pœnam violentiæ* sæpe notat, ut חטאת *peccati pœna*, עון *iniquitatis pœna*, aliaque consimilia. Jud. 9: 24. לבוא חמס *ut veniat violentia*, id est, *pœna violentiæ*, uti monent *Belgæ.* Phrasin כסה חמס eo quo dixi sensu sumi patet ex Hab. 2: 17. חמס לבנון יכסך *Violentiæ contra Libanum pœna operiet te:* Prov. 10: 6. *Benedictiones in caput justi* ופי רשעים יכסה חמס. *At os improborum operit violentia*, pœna violentiæ in eos recidit. Et vers. 11. *Os justi fons est vitæ*, puta, *sibi ipsi* ופי רשעים יכסה חמס *At os impiorum operit iniquitas; iniquitatis pœnam* adeoque *mortem* (ad Rom. 6.) *sibi contrahit.* Vidimus illud כסה חמס reddendum esse, *Operit* instar vestis *iniquitatis pœna*; inde necessario על לבוש a חמס regi dicendum erit. Verbum חמס cum על construitur. Job. 21: 27. עלי תחמסו *Contra me violenti estis.* Quid ergo est חמס על לבוש *violentia contra vestem*? Nihil æque ad rem facere video, quam si לבוש *uxorem* interpretari liceat. Arabice لباس לבוש ita usurpatur. *Alcor.* Sur. 2: 183. احل لكم ليلة الصيام الرفث الي نسايكم هن لباس لكم *Nocte jejunii permissus vobis est*

con-

congressus cum uxoribus הן לבוש לכם *sunt enim eæ vestis vestra.* Apud *Golium* لباس *conjugem* exponi reperias. Similiter لحاف & ازار *vestem* notant & *uxorem.* Eo hoc mihi verosimilius videtur, quod verbum etiam לבש *vestire* in *Psalm.* 65 : 14. φιλότητι μιγῆναι significare videatur. Confer not. mea in eum locum. Totum ergo *vers.* hoc pacto commodissime verto: *Quia odio habet* (Deus אלהים ex vs. præc.) שלח *Sjallach repudiatorem* (formæ *gallab*, *gannab* quæ frequentativa fere sunt, ut & apud Arabes) *Et operiet* eum *pœna violentiæ in vestem suam*, ונשמרתם. *Ideo caveatis vobis.* ו ultimum hic *ideo* est; ut 2 Reg. 15: 16. כי לא פתח ויך & Genes. 3 : 19. כי עפר אתה ואל עפר תשוב. Duplici ratione dissuadet a *Divortio* & חמס *in* לבוש *uxorem*, quod vs. præc. dixerat בגד באשה. Aliquando exponere tentabam: *Operiet* eum *pœna violentiæ* על לבושו *pro vestimento suo*, uti Psal. 109. תהי לו קללה כבגד יעטה. At stare hoc non potest, quia על ita nunquam apparet. Si לבוש de *uxore* sumi displicet, cape illud cum *L. de Dieu* de *fide & protectione conjugali*, at alio quam ille sensu: *Et operiet* eum *iniquitas contra fidem matrimonialem.* Sic Arab. ثوب *vestis* est ضمة in *Camus*, id est, *protectio.*

FINIS.